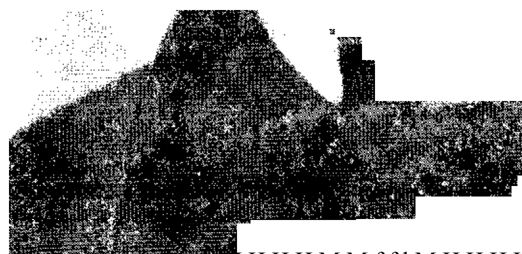
'-) t) 9 1 "

• M i

••••HHHHMMff1MHHHHHH

Cuvânt îns inte

Cursul de *Istoria filosofiei*' ținui la Iaşi de profesorul Simion Bărnuțiu a necesitat un volum mare d; note, în primul rând datorită numărului imens de filosofi analizați, ca şi bogatului corp de autori sau critici ai istoriei filosofiei. De asemenea, ideile expuse, precum şi faptele istorice, ținând de biografi t filosofilor, şi, nu în ultimul rând, chiar modul de expunere, au eoni dbuit la acest volum al notelor prezente la text. A fost deci necesaiă separarea textului în două părți, care vor alcătui tot atâtea volume.

în acest context, am urmărit o separare conform unei rigori a istoriei filosofiei, prezentând filosofia greacă până la Platon, căreia i-am consacrat primul volum, urmând ca restul să fie cuprins într-un al doilea volum. Lucrul acesta a fost posibil şi datorită faptului că acest curs nu este complet, oprindu-se la paragraful 294, probabil dedicat unei părți a doctrinei lui Albert cel Mare. în paragraful 44, Bărnuțiu a notat această parte ca fiird prima, de la Tales până la Socrate.

Considerând din nou această împărțire, menționăm că am fost influențați în parte şi de valoroasa lucrare a lui Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* care ne-a folosit foarte mult, întrucât conține majoritatea textelor citate de Simion Bărnuțiu. De asemeni, lucrarea cercetătorilor Hermann Diels şi Walther Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker,* una dintre cele mai complete lucrări în acest sens, ne-a fost de un real folos în urmărirea textului grec, care este neaccentuat în manuscrisul lui Bărnuțiu. Asupra manuscrisului am făcut îndreptări la textul grecesc, atât cât am putut folosi autoritatea celor două lucrări citate. în notele de la subsol, îngrijirea textului grec ne aparține.

Forma istoriei filosofiei consistă în espunerea acestor patru legături şi în spiritul cel pragmatic şi ştiențific, carele arată cum s-a [în]tâmplat ceva şi prin ce s-a [în]tâmplat, ce resultate au avut şi ce foloase a produs. [2v]

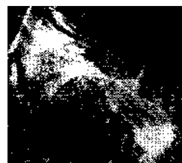
§ 5. Ambitul istoriei filosofiei

Istoria filosofiei nu poate cuprinde în sine toate ideele, părerile, ipotesile şi fantasiele pre cari le-au propus vreuna dată oarecare filosof; aceasta nice n-ar fi cu potentă, nice de vreun folos. în istoria filosofiei pot avea loc numai acele păreri care-1 merită pentru *originalitatea, complesul intern* şi influența lor pre carea au avut-o asupra filosofării contemporanilor şi a posterității[13].

§ 6. începutul istoriei filosofiei

E neapărat ca să ne luăm început pentru istoria filosofiei şi pentru filosofare, căci filosofarea e un grad mai înalt al lucrării rațiunali, carele poate urma numai după un grad inferiore al lucrării rațiunali, când aceasta încă nu e desvoltată[14]. Totuşi nu e neapărat ca istoria filosofiei să înceapă chiar de la copilăria umanității, din contras ea se ține întru acesta, de istoria umanității şi a minții omeneşti.[3]

Auguste Rodin, *Gânditorul*

DICTIONAIRK
HISTORIQUE
CRITIQUE:

Par Monficur BAYLE

TOME PREMIER.

SECONDE EDITION»

Rcvue, conigfe *Sc* augmente par l'Auteur.

A - - D -

A ROTTBR0AM»

Chez II'INIIR LEERS,

MÐCCt1.

JVBC9RIVILBGB,

O sursă importantă a lui Bărnuțiu:
Pierre Bayle, *Dictionaire historique et critique*

problema dedublării cubului prin construcția unui model tri - dimensional. Concluziile pe care le-a tras în privința proporțiilor, exprimate ca a:b = b:c = c:d, le-a aplicat în armonia muzicală.

269 Philolaos (cea. 475 *î.C.),* filosof al școlii pitagoreice. Philolaus s-a născut în Tarent sau, după Diogenes Laertius, la Crotona. Când, după moartea lui Pythagora, mai multe disensiuni au fost semnalate în cetățile grecești din Italia, Philolaus, a plecat mai întâi în Lucania apoi la Theba, în Grecia. S-a reîntors în Italia, unde, spun unele surse, a fost discipolul lui Archytas. A fost interesat de proprietățile decadei, suma primelor patru numere. Speusippus, successor al lui Platon la conducerea Academiei, a reprodus această doctrină. Doar câteva fragmente au supraviețuit, credința că Philolaus a fost primul sitematizator al pitagoreanismului este disputată. Platon ar fi plătit trei mine pentru achiziționarea celor trei cărți.

270 Eudoxus din Cnid (sec. 4 *î.C.)* a fost primul dintre astronomii greci, dacă am accepta vorba lui Platon. A dezvoltat teoria sferelor omocentrice, un model care reprezintă universul ca pe o mulțime de sfere concentrice a căror mișcare antrenează mișcarea planetelor și a cerului. Utilizând doar mișcarea circulară uniformă, Eudoxus a reușit să descrie mișcările complexe ale sferelor. Teoria sa presupune câte patru sfere omocentrice pentru fiecare planetă și trei pentru Soare, respectiv Lună. Aristotel, în formularea propriei sale cosmologii, a adoptatsistemul lui Eudoxus. Cosmosul aristotelian consta în 55 sfere în jurul Pământului.

271 Discutând despre zodiacul caldeean, Cicero aduce în discuție opinia lui Eudoxus, în *Despre Divinație,* Polirom, Iași, 1998, pg. 165.

272 Theano, fiica lui Pythonax, de obârșie cretană, i-ar fi dăruit un fiu lui Pitagora, Telauges, și o fiică, Myia. Theano e menționată doar de Porfir și de *lexiconul Suda.*

273 Xenofan (n. cea. 560 î.C, Colofon, Ionia - d. cea. 478; floruit O. 60, 540 - 537 *î.C),* poet și rapsod grec, gânditor religios, recunoscut ca precursor al școlii eleate. Xenofan a fost exilat probabil din Grecia de către Perși, care au cucerit Colofonul pe la 546. După șederea în Sicilia (Zânele) sau în Catania, s-a stabilit la Elea, în sudul Italiei. El ar fi

scris că a călătorit începând cu 67 de ani înainte, pe când avea 25; dacă e așa, a murit la 92 de ani. Filosofia sa se încheagă probabil din poemele recitate pe unde a călătorit. A atacat imoralitatea zeilor, a ridiculizat doctrina transmigrării sufletelor, a condamnat luxul, înțelepciunea retorilor și avocaților. Xenofan a fost primul care a înțeles ce implică filosofia lui Anaximene. A criticat credința comună despre Dumnezeu, spunând că oamenii își făuresc propria imagine față de Dumnezeu. Dar, mult mai important, a argumentat că poate exista un singur Dumnezeu, conducătorul universului, care trebuie să fie etern.

274 Anticii înșiși oscilează asupra faptului că Xenofan ar fi întemeiat școala eleată.

275 Mircea Florian sintetizează paragrafele (în *Cosmologia elenă):* "Punctul de plecare al lui Xenofan e critica antropomorfismului religios: varietatea de imagini asupra divinului, un scandal pentru logică și morală, varietatea ce este impusă de felurimea vederilor religioase dinlăuntrul aceluiași popor și la diferite popoare se lămurește dacă recunoaștem rolul factorilor omenești în reprezentarea zeilor".

276 Pentru că a identificat pe zeu cu lumea și a avut ideea unui zeu sferic. Unele paragrafe par să contrazică acestea. Vezi Guthrie, voi. I, pg. 259.

277 Se referă probabil la Schelling.

278 împotriva lui Hesiod și a lui Homer, mustrându-i pentru spusele lor în legătură cu zeii.

279 Fapt îndoielnic după unii comentatori. ".. .și-a recitat propriile poeme" a fost înțeles ca aluzie la Xenofan (Diog. Laert., IX, 18). Vezi Guthrie, voi. I, pg. 250.

280 Xenofan ar fi spus multora că zeii, dacă sunt nemuritori, nu trebuie jeliți, iar dacă sunt muritori, nu trebuie să primească jertfe.

281 înregistrat ca Pseudo-Aristotel, *De Melisso Xenophane Gorgia* (Diels - Kranz, după ediția Bekker); vezi Ion Banu, voi. I, II, pg. 180 și note la paragraful 28.

282 Dacă ceva este - divinitatea -, este cu neputință să se fi născut. Căci nu se poate naște din ceva asemenea lui, pentru că din două lucruri aemenea nu se vede de ce un lucru ar naște pe celălalt în loc să fie el cel născut,

iar, în al doilea rând, el nu se poate naşte din ceva diferit, conform ideii că un lucru nu se poate naşte din ceva diferit (consecinţă a axiomei că nimica nu se poate naşte din nimica şi că nimica nu poate pieri în nimica). Ion Banu, voi. I, II, pg. 180.

283 Nu pot exista mai multe divinătăţi, căci fiind mai presus de tot ceea ce există se naşte o contradicţie: ar exista zei mai slabi şi zei mai puternici, contrar firii divinităţii care nu se lasă stăpânită. Ion Banu, voi. I, II, pg. 180. De asemenea, pentru că este cel mai puternic dintre toate fiinţele, el nu poate deveni ceva care e mai puţin puternic şi nu poate face la fel de puternic pe oricare alt lucru, pentru că nimic nu poate fi mai puternic decât cel mai puternic. Simplicius, A31, în Ion Banu, voi. I, II, pg. 186.

284 Xenofan a negat caracterul de adevăr al reprezentărilor despre naştere şi pieire, despre schimbare, mişcare, etc, pentru că acestea determinaţii aparţin numai reprezentării sensibile.

285 Divinitatea e Unu, e la fel în toate părţile ei, şi vede şi aude şi - şi are celelalte simţuri în toate părţile ei. Ion Banu, voi. I, II, pg. 180.

286 Clement Alexandrinul, *Stromat.* 5, 109: "Unul e zeul, între zei şi oameni cel mai mare, nici la chip, nici la minte asemănător oamenilor". Vezi Ion Banu, voi. I, II, pg. 198.

287 Simpl., *Phys.* 186, 32; Sext. Emp., *Adv. Mathem.* X, 314 (ambele Ion Banu, voi. I, II, pg. 199); Philopon, *Phys.* 125, 27 (Ion Banu, voi. I, II, pg. 186). Un comentariu se găseşte în Guthrie, voi. I, pp. 260 - 262.

288 Ion Banu, voi. I, II, pg. 193: Xenofan afirmă că luna e locuită şi că e un pământ cu multe oraşe şi munţi (Cicer. *Acad.* II. 39, 123).

289 Sextus Empiricus, Adver. Mathem.,VII, 49, 110; Plut. De aud. poet. 2, p. 17. Vezi Ion Banu, voi. I, II, pg. 199.

290 Sextus Empiricus oscilează între a afirma că maxima lui Xenofan este "că nimic nu poate fi cunoscut" (Sextus e un sceptic; *nâvxa ăKax&Xr]nxa)* şi afirmaţia că el nu ar fi desfiinţat orice cunoaştere (Korc&>.r|\|nv). Vezi Guthrie (care spune pentru a doua afirmaţie: "cei care îl interpretează altfel"), voi. I, pg. 267.

291 Error! Bookmark not defined.(n. *cea.* 515 *î.C),* filosof grec din Elea (sudul Italiei) considerat ca fondator al eleatismului, una din

principalele şcoli presocratice. Asupra naşterii sale există o controversă, întrucât Platon (în dialogul Parmenide, 127a - c) îl prezintă pe Parmenide ca fiind cu patruzeci şi ceva de ani mai bătrân decât Socrate (născut în 470 - 469 *î.C),* iar Diogene Lăertios a consemnat ca floruit pentru Parmenide cea de-a 69-a olimpiadă (504 - 501). Dar sursa lui Diogene Lăertios, Apollodor, nu prezintă o certitudine. Bărnuţiu adoptă, evident, pe Diogene Lăertios.

' Diogenes Lăertios, IX, 21, pg. 290. Că ar fi fost discipolul lui Xenofan o atestă şi Aristotel sau Theofrast. Legat de Anaximandru există două nepotriviri: prima este aceea că Anaximandru ar fi murit imediat după 547 - 6 î.C, pe când Parmenides se naşte după 540; a doua nepotrivire este lipsa surselor din care să reiasă că Parmenide ar fi părăsit Elea, iar Anaximandru Miletul. Aceste amănunte au fost cercetate de şcoala anglo - saxonă începând cu sfârşitul secolului trecut (Cornford, Burnet, etc.j. Bărnuţiu nu face decât să preia informaţiile lui Diogene Lăertios. Sotion, Photios *(Bibi.* c. 249, *VitaPythag.* 349, a 36), Plutarch *(Adv. Col.* 32, 1126a), Strabon (VI, 1,p. 252) îl consideră pitagoreu, cel puţin în prima parte a vieţii sale. Cel care i-ar fi fost profesor, Ameinias pitagoreul, nu este cunoscut decât din scrierile lui Lăertios.

' Cele trei dialoguri importante ale perioadei zisă "critică" a platonismului *(Parmenide, Sofistul, Theaitetos)* îl au ca personaj pe Parmenide sau îi discută doctrina.

' Probabil este Cebes, discipol al pitagoreului Philolaos în Theba (Platon, *Phaidon,* 61e).

' Poemul Despre natură al lui Parmenide are trei părţi: (1) o prefaţă, în care o caretă este condusă prin ceruri de adevăr (Aletheia) pentru a învăţa toate lucrurile; (2) Drumul Adevărului, unde este dezvăluită unica şi adevărata Fiinţă (3) Drumul opiniei, lumea empirică.

'".. .căci e tot una a gândi şi gândul că ceva este", afirmaţie care reflectă concepţia lui Parmenide despre imobiltatea Fiinţei (care este concept la Parmenide, de unde unitatea cu gândul) (Vezi reperele în I. Banu, voi. I, II, pg. 232 şi urmat.). Desprindem următoarele idei: unitatea gând - fiinţă şi imobiltatea fiinţei.

' Se pune problema Unului eleatic, adică afirmaţia lui Parmenide că

Ființa e Una și unică; ea este continuă, indivizibilă. Deducția predicatului unu din aserția că doar Ființa există nu e explicită; Aristotcl spune că Parmenide, fiind încredințat că nu se poate admite Neființa lângă Ființă, fu nevoit să admită că Ființa e una singură și că în afară de ea nu există altceva *(Metaph.* I, 5, 986b).

298 Guthrie arată că Parmenide face distincția între etern și nepieritoriu. Primul nu ține de nici o secvențialitate temporală *(O istorie a filosofiei grecești,* voi. 2, pg. 36).

299 Aristotel afirmă că Ființa este tot ceea ce există pentru că celelalte sunt Neființă. Neființa fiind altceva decât Ființa, Ființa nu se poate divide, naște sau pieri, căci nu putem adăuga substratul necesar schimbării și nici schimbarea ființei, ele find Neființă.

300 Plinul este de ordinul ființei, iar vidul nu există (sau golul). Astfel, Parmenide se opunea pitagoreicilor. Considerând Unul ca ceva conceptual, Unul este de domeniul formei deci este finit (Aristotel). I se atribuie forma sferei, aceasta fiind cea mai perfectă.

301 Parmenide atrage atenția că trebuie să ne mișcăm, să respirăm sau să ne hrănim. Percepția oferă cunoaștere și e dificil să o anulăm (Guthrie). Importante sunt conceptele, diferența între cunoaștere și opinie, între Ființă și Neființă. Numai rațiunea ne poate oferi cunoașterea a ceea ce este, dar e evident că Parmenide înțelegea că orice cunoaștere începe cu datele furnizate prin simțuri. Ce s-a păstrat din cartea despre "Drumul Opiniei" e mult mai puțin decât ce a rămas din "Calea Adevărului".

302 Se pune problema dacă Parmenide a identificat pe Unul cu Zeul. Evident, Parmenide a fost influențat de divinitatea cosmică sferică a lui Xenofan, ce nu se deplasează din loc în loc, nu e subiectul generării și distrugerii, dar logica sa a dezvoltat în continuare conceptul de mișcare și de schimbare, negându-i valabilitatea în toate formele sale. Devine greu de înțeles o cosmogonie la Parmenide, ca și identificarea Zeului cu Ființa.

303 Melissos din Samos (floruit cea. 444 *î.C),* filosof grec care este socotit drept ultimul membru însemnat al școlii eleate. Datele privind existența sa sunt surprinzătoare, dar reale. A fost general al flotei samiene și a profitat de neglijența lui Pericle, spărgând blocada impusă de flota ateniană asupra cetății sale. Faptul e atestat de Tucidide sau Plutarch, ca având loc în 441 î.C. Este deci contemporan cu Empedocle, Anaxagora și Herodot, mai în vârstă decât Leucip și Democrit. Deși samian, este considerat eleat pentru că a apărat doctrina lui Parmenide privind unitatea, eternitatea și imobilitatea realității, negarea simțurilor. Totuși Melissos l-a combătut pe Parmenide, în aceea că a conceput realitatea ca fiind nemărginită și de durată infinită (având trecut și viitor). Concepția parmenidiană despre eterna prezență a Ființei este în conflict cu concepția lui Melissos de continuitate perpetuă a Ființei în trecut, prezent și viitor, adică opune eternul atemporalității. După Parmenide doar "este" trebuie să fie cuvântul realității, nu și "a fost" sau "va'fi", conform principiului nimic nu se naște din nimic și nimic nu piere în nimic. Totuși Ființa nu poate concepe în ea însăși mișcare, lucru consecvent la ambii.

304 Legătura dintre Heraclit și Melissos nu a existat, conform opiniei istoricilor filosofiei grecești.

305 Melissos deduce totul din absența vidului (**kevov**) - fr. 7 după Simpl, *Phys.* 111, 18, în Ion Banu, voi. I, II, pp. 302 - 303.

306 O altă diferență față de Parmenide e prezentată de Aristotel, *Phys.,* I, 2 și *Metaphys.* I, 5, 986b: Parmenide pare a concepe pe Unu potrivit conceptului (Kcaoc A,6yov), iar Melissos conform materiei (Ka6"t)A.ev) - adică primul o concepe esența ca esență a gândirii, acesta din urmă o concepe ca materie. Diferența e evidentă căci forma e mărginită pe când materia e nemărginită. Despre această aporie, că Parmenide nu ar fi putut afirma că Ființa e mărginită pentru că ar fi afirmat Neființa, discută mai pe larg Hegel *(Prel. de Ist. Filos.,* voi. I, pg. 239 și următoarele).

307 Zenon din Elea *(cea.* 495 î.C. - *cea.* 430 *î.C),* filosof grec și matematician, considerat de Aristotel drept inventatorul dialecticii. Este cunoscut în special prin paradoxele sale, care au contribuit la dezvoltarea rigorii matematice și logice a conceptelor și care presupun concepte precise despre continuitate și infinit. Zenon a formulat paradoxele pentru a apăra doctrina maestrului său, Parmenide, despre existența și unicitatea Unului *(adică,* realitatea indivizibilă), criticând

credința comună în existența "pluralității" *(adică,* calități care se pot distinge și lucruri capabile de mișcare). Zenon a fost fiul lui Teleutagoras și pupilul și prietenul lui Parmenide. în *Parmenide* al lui Platon, Socrate, "atunci foarte tânăr" a vorbit cu Parmenide și Zenon, "un om de patruzeci de ani"; există dubii că acesta întâlnire ar fi fost posibilă. A preferat Elea trufașei Atene, dar nu numai Platon atestă o călătorie la Atena ci și Plutarch în *Viața lui Pericle* (cap. 4).

308 Bărnuțiu are în vedere dialogul *Parmenide* al lui Platon.

309 Platon vorbește că ar fi scris doar o singură lucrare, iar Simplicius la fel. *Lexiconul Suda* pomenește trei lucrări: *Dispute, Despre natură, împotriva filosofilor* și un *comentariu* despre Empedocle. Primele trei pot fi numele unei singure lucrări, și e puțin probabil să fi scris un comentariu despre Empedocle, pe care numai *Suda* îl afirmă.

310 Ultima parte a *Organonului* aristotelic, situat după *Topica.* Aici e vorba de paragraful 170 b, începând cu rândul 19.

311 6 a7ioKpiv6pevoc; - respondentul, cel care răspunde la o interogare dialectică, și care apără o teză, opus lui 6 epcmcov.

312 După Guthrie (voi. I, pg. 68), apare la Simplicius un paradox, "al bobului de mei", sub forma unei întrebări puse de Zenon lui Protagoras. însă putea fi o anecdotă cunoscută de Simplicius. Nici un fragment păstrat de la el nu este sub formă dialogică, și până la Aristotel nimeni nu-i atribuie vreun dialog. Lucrarea *Despre respingerile sofistice* face parte din *Organonul* aristotelic, iar *Topica,* o altă parte, este dedicată dialecticii. Metoda lui Zenon este nouă, după cum spune Aristotel, este o tehnică bazată pe o ipoteză și câteva argumente. Rezultatul este acela că dintr-o aceeași ipoteză decurg inevitabil concluzii imposibile și contradictorii.

313 Sextus îl citează pe Aristotel.

314 Am stabilit întâietatea lui Aristotel în această privință.

315 înșelătoare.

316 Citat din Diogene Lăertios, IX, 25. Acesta preia după Herakleides în prescurtarea lui Satyros (Herakleides din Oxyrhiyncos, Egipt, supranumit Lembos, autorul unor rezumate din Sotion și Satyros). Sursele variază asupra modului în care a fost omorât Zenon. Nici numele tiranului din Elea nu este sigur pentru ele. Nearchos e menționat și de Diodor din Sicilia, X, 41. Pe Diomedon îl găsim numai la Diogene. Vezi Ion Banu, voi. I, II, pg. 262 și următoarele.

317 După unele surse, el ar fi dat pe față pe prietenii tiranului, pentru a-i determina să-1 părăsească.

318 Au existat mai multe opinii asupra scopului argumentelor lui Zenon. Guthrie face o istorie a interpretărilor *(O istorie a filosofiei grecești,* voi. 2, pp. 69 - 70), susținând că trebuie păstrată interpretarea conform căreia argumentele lui Zenon sunt îndreptate contra adversarilor doctrinei lui Parmenide.

319 Critică împotriva pitagoreicilor, care confundau realitățile geometrice cu cele corporale, și pe cele aritmetice cu unitatea și cu suma unităților. Pluralitatea este auto-contradictorie, căci ea are la bază un număr de unități indivizibile și pentru că implică că realitatea e divizibilă. Odată că realitatea fiind divizibilă, ea e mărime, iar părțile vor fi tot mărimi, la rândul lor divizibile. în plus, nu are sens conceptul de pluralitate ca fiind la rându-i pluralitate (de unități). Dacă are părți, ele sunt asemenea conform unității și neasemenea conform diferenței.. Evident ele sunt mărginite una de alta, dar nemărginite ca unitate.

320 Aristotel, *Phys.,* 3, 210 P 22- "NeSuuEpipEct lui Zenon: «dacă spațiul există, în ce va fi stând?» nu e greu de lămurit. Nimic nu se opune, într-adevăr, ca primul spațiu să se afle în altceva, dar nu ca într-un loc...". Astfel, se poate evita noțiunea de "spațiu al spațiului".

321 Argumentele lui Zenon pot fi împărțite în două grupe: cele împotriva pluralității și cele împotriva mișcării. Separat, se adaugă două argumente: contra senzației, cel al bobului de mei, respectiv contra existenței locului. Pe cel al dificultății înțelegerii locului, l-am văzut deja. Acum urmează cel asupra mișcării, în care existența spațiului e presupusă. Totuși remarcăm că Bărnuțiu trece repede peste argumente, fără clasificări prealabile și fără prea multe explicații.

322 Mișcarea e imposibilă, deoarece un obiect care se deplasează între două puncte oarecare diferite A și B, trebuie să parcurgă mai întâi jumătate din distanță, înainte de a junge la capăt. Dar înainte de a parcurge acesta jumătate, trebuie să parcurgă jumătate din ea, și așa la

infinit. Or, e imposibil să acoperi un număr infinit de puncte într-un interval de timp finit (paradoxul dihotomiei). Aristotel critică acest argument arătând că infinit în divizibilitate nu e totuna cu a fi infinit în extensie. Orice continuum, chiar şi timpul şi spaţiul, poate fi divizibil la infinit. Explicaţia argumentului se găseşte în Arist. *Phys.* VI, 2, 233a - 233b şi, mai ales, VI, 9, 239b - 240a. Pe acesta din urmă îl are în vedere Bărnuţiu, aici fiind prezentate patru paradoxe: primul este cel prezentat, al doilea e cel al lui Ahile, al treilea al săgeţii, şi, în sfârşit, cel al stadionului.

[323] Favorinus, citat de Diogene. Despre paradoxe, Proclus *(Comm. In Parmen.,* 694, 24, ad. Platon, 127 d) spune că erau 40 la număr pentru a arăta că realul e unu, şi 5 pentru a arăta că realul e nemişcat. Asemeni Elias, *in Arist. Categ.,* 6. Au rămas două contra pluralităţii şi patru contra mişcării. Pentru primele, vezi Aristotel, *Metaphys.,* B, 4, cu comentariile lui Simplicius, *Phys.* 97, 13, şi Philopon, *Phys.* 42, 9. Pentru ultimele, vezi Aristotel, *Phys.,* Z, 9.

[324] Eudem, *Phys.* Fr. 7 (Simplicius, *Phys.,* 97, 12) în Ion Banu, voi. I, II, pg- 269.

[325] O analiză amplă a declaraţiei lui Eudem o face Guthrie (voi. II, pp. 73 - 74). Nu insistăm aici.

[326] Aristotel, *Metaphys.,* B, 4, 1001 b 7.

[327] Empedocle *(cea.* 490 î.C, Acragas [Agrigent], Sicilia - *cea.* 430, Peloponez, Grecia), filosof grec, om de stat, poet, învăţător religios şi fiziologist. A murit în exil, pentru că s-a opus instaurării tiraniei în Sicilia (o organizaţie oligarhică mai degrabă, cunoscută sub numele de "adunarea celor o mie"). Datarea naşterii sale e un subiect dificil. După Aristotel era mai tânăr ca Anaxagora, dar mai bătrân în fapte. E posibil să se fi născut în perioada Olimpiadei a 70-a. Probabil că a avut serioase contribuţii în domeniul fiziologiei şi ştiinţei medicale, dar faima sa nu a putut fi separată de cea a unui "făcător de minuni" (taumaturg, yoTjq), ceea ce a adus pe buzele interpreţilor moderni cuvântul "şarlatan" (Guthrie, voi. II, pg. 99). Poetul englez Matthew Arnold îl descrie în *Empedocles pe Etna* că s-a aruncat în craterul vulcanic pentru a convinge pe urmăritori de divinitatea sa, fapt relatat

de unii biografi greci. Este considerat ca fiind inventatorul retoricii (Aristotel), iar Galen l-a privit ca fiind fondatorul medicinii italiene. Lucretius i-a admirat poezia hexametrică. Au rămas cam 400 de rânduri din lucrarea Flepi O'uaecoq *(Despre Natură)* şi cea. 100 versuri din poemul KotGocpuoi *(Purificări).*

[328] După Timaios (istoric al Siciliei, 346 - 250, î.C.) şi Neanthes (din Cyzic, istoric din sec. III, *î.C),* Empedocle a fost unul din pitagoreici, fiind exclus pentru că nu a păstrat tăcerea, iar Telauges afirmă într-o epistolă că Empedocle a fost discipolul lui Hippasos şi al lui Brontinos (ambii pitagoreici). După Zeller însă, dacă Empedocle ar fi fost pitagoreic, ar fi fost apărător al vechii aristocraţii doriene, şi nu s-ar fi aflat în fruntea democraţiei agrigentine. Teofrast îl consideră adept al lui Parmenide, de a cărui doctrină s-ar fi separat. Alkidamas (elev al lui Gorgias, retor în Elea) îl consideră discipol al lui Parmenide. După Teofrast, Empedocle nu era cu mult mai tânăr ca Anaxagora. Se crede că ar fi scris înaintea lui Anaxagora şi Melissos. Se poate ca să-1 fi avut discipol pe Gorgias. Vezi Ion Banu, voi. I, II, pp. 424 - 427.

[329] Afirmând că veneraţia nu-i foloseşte la nimic, e posibil ca Empedocle să fi vrut să dispară pur şi simplu. După unii, el a plecat de la un ospăţ fără a fi fost văzut după aceea, după alţii s-a aruncat în Etna (singur sau în faţa unor privitori). Vezi Diogene Lăertios sau Ion Banu, voi. I, II.

[330] Bărnuţiu neagă originalitatea lui Empedocle, datorită influenţei pitagoreice şi parmenidiene, neobservând că odată cu Empedocle apare pluralismul, ca reacţie împotriva Unului Eleat, atât la Anaxagora, cât şi la atomişti. In ceea ce îl priveşte pe Anaxagora, e posibil ca ideile lui Empedocle să fi circulat înaintea lui Anaxagora, dar e puţin probabil ca unul să fi cunoscut doctrina celuilalt (Guthrie, voi. II, pg. 96).

[331] Sturz a adunat peste 400 de versuri, în *Empedocle Agrigentus. De vita et philosophia ejus exposuit, carminum reliquias ex antiquis scriptoribus collegit, recensuit, illustravit, praefationem et indices adjecit Magister Frid. Guil. Sturz* (Goschen), MDCCCV (p. 704). Peyron a editat o culegere de fragmente ale lui Empedocle şi Parmenide, *Empedoclis et Parmenidis fragmenta etc. restituia et illustrata ab*

A madeo Peyron. în Leipzig s-a făcut o reproducere în 1810 după această din urmă culegere. în *Analecta* lui Wolf se află un studiu al lui Ritter după Empedocle. Pasaj preluat din Hegel; *Prelegeri de istoriafilosofiei,* voi. I, pg. 280.

332 "Heraclit fusese descoperitorul contradicției ca dedublare a unitarului, dar nu o arătase în mod concret drept cauză a mişcării, el, campion al ideii de mişcare. Empedocles, superior lui Heraclit, consideră «pentru prima oară...nu un singur principiu al mişcării, ci două şi contradictorii», după cum observă Aristotel" (Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, partea a I-a, pg. CXXXIII). Bărnuțiu vrea să spună că doar compusul există, iar unitatea sa e <E>iA,ia. Dar amestecul se dezbină prin acțiunea lui NsÎKoq. Se observă aici o opoziție față de doctrina eleată. însă, logica parmenidiană era inevitabilă şi pentru Empedocle. Ceea ce este real nu se poate naşte şi nu poate pieri; ceea ce este real se află peste tot, căci nu putem admite golul, care este Neființa (fr. 11, 12, 13, 17 - 32, Ion Banu, voi. I, II, pp. 476 - 479). Dar Empedocle nu mai găseşte atât de convingătoare concluziile trase de aici de Parmenide: că realitatea e una şi e nemişcată.

333 Numele latin al operei sale, în grec.nepi ^uoecoq. Se sugerează că Bărnuțiu a preluat citate din operele latine sau traducerile latine ale fragmentelor lui Empedocle, cum ar fi lucrarea lui Sturz. De fapt, e citată în *Istoria* lui Krug.

334 Numite de el rădăcini (p l o u a t ă) , care, spre deosebire de "principiile" milezienilor şi ale lui Heraclit, sunt considerate imuabile, nesusceptibile de transformare. Doctrina celor patru elemente este influențată de filosofia pitagoreicilor, din care Empedocle ar fi făcut parte. A împrumutat de la ei şi doctrina transmigrării sufletelor sau abstinența de la carne şi semințe. Gândirea este un atribut general al materiei. în *Studii de filosofie presocratică,* Aram Frenkian spune că Empedocle "refuză să vadă deosebire între materie şi spirit" (Paris, J. Vrin, 1937, p. 55). •

335 <&iÂ,ia şi NeÎKoq, pe care Aristotel consideră că ar trebui privite tot ca principii.

336 Ființa la Empedocle este în mişcare şi divizibilă (frag. 22, 1 - 2).

337 Este prezența unui hylozoism, de genul "materia gândeşte". După Ion Banu *(Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, partea a I-a, pg. CXXXII), capacitatea cognitivă ne apare doar ca o virtualitate, altfel Empedocle n-ar fi spus că în sânge e situată gândirea şi nu în cap, nici în piept.

338 Aristotel, *De gen. et corn,* B, 3, 330 b şi *Metaphys.,* I, 4, 985 a 21: focul e în opoziție cu celelalte (Ion Banu, voi. I, II, pg. 443).

339 După Guthrie, Empedocle este primul care a dat noțiunii de element o semnificație precisă: de formă a materiei care este a), nenăscută şi indestructibilă, b). nealterabilă calitativ, c). peste tot omogenă *(O istorie a filosofiei greceşti,* voi. II, pg. 107).

340 Adică e fie Unu, compus, fie Multiplu, descompus.

341 Divizibilitatea şi mişcarea celor patru "rădăcini" fac posibil să nu existe naştere şi moarte a lucrurilor muritoare, ci doar amestecul şi separarea a ceea ce este amestecat. Aparenta schimbare e doar rearanjare (Guthrie, după fragm. 21, 13 - 14).

342 Iubirea şi ura.

343 Platon, Sofistul, 242 c - d. Aici e citată ediția Stephanus. Bipontum (Zwei Briike) 1781: *Platonis philosophi. Graece ad editionem Henrici Stephani, accurate expressa. Cum Marsilii Ficini interpretatione. Studiis Societatis Bipontinae* (pentru fragment vezi Ion Banu, voi. I, II, pp. 439 - 440). Despre Stephanus, vezi nota respectivă la capitolul dedicat lui Platon.

344 Cel care afirmă că sunt trei este neidentificat în paragraful din Platon; el este completat de Bărnuțiu cu un paragraf din Aristotel *(Phys.,* I, 6, 189a). Principiile sunt în număr finit sau infinit. Dacă ar fi două (contrarii), unul nu-1 determină pe celălalt ci se produc într-un al treilea ca într-un substrat. Dar înseamnă a presupune o non-substanță înaintea substanței; principiile sunt infinite la Anaxagora. însă, la Aristotel, adevărata esență nu suportă contradicția.

345 După Ion Banu, acesta e Zenon.

346 Siciliene.

347 în unele locuri, Empedocle numea rădăcinile după numele zeilor: Zeus (focul, uneori Helios sau Elektor), Hera (pământul), Nestis (apa), Aidoneus (aerul). OiAAa şi Neîicoț nu suportă traduceri sau

resemnificări, deşi în *Purificări,* Afrodita este Iubirea. S-a optat totuşi, în traduceri, pentru *Iubire,* respectiv *Ură.*

348 Ioan. Tzetz., *Chil.* VII.522: fragm. 134; Ion Banu, voi. I, II, pg. 522 - 523. Şi în alte părți, Unul este afirmat despre *Prietenie,* care e primul substrat al lucrurilor. Tzetzes, Ion (floruit sec. al XII - lea, d.C., Constantinopol), poet didactic şi savant, care a oferit informații prețioase despre literatura şi filosofia greacă. Tzetzes a fost pentru un timp secretar al guvernatorului provinciei, având venituri mici din profesare şi scrieri. A fost descris ca tipul de pendant specific bizantin. Activitatea literară şi pedagogică a fost enormă. A scris *Chiliade* ("miile"). A scris *Cartea Istoriilor,* ca un lung poem (mai mult de 12. 000 linii de 15 silabe), *Allegoriai* asupra Iliadei şi Odiseei, două poeme didactice lungi conținând interpretări ale teologiei homerice.

349 Inechitatea.

350 Aristotel, *Metaphys.,* III, 4, 1000b: "...divinitatea, care totuşi e ființa cea mai fericită, e mai săracă în cunoaştere decât celelalte ființe, căci ea nu cunoaşte toate elementele, pentru că nu posedă în sine Cearta. Dar un lucru se poate cunoaşte doar prin ceea ce e la fel cu el. "

351 Influența orfico - pitagoreică.

352 Concepția potrivit căreia toate lucrurile sunt compuse din atomi, diversitatea şi transformările lucrurilor datorându-se configurației şi mişcării atomilor. Leucip, Democrit considerau atomii drept particule ultime, indivizibile ale materiei, lipsite de calități sensibile, impenetrabile, indestructibile şi în veşnică mişcare. Mai târziu au scris Epicur, Lucrețiu sau comentatorii greci ai lui Aristotel. Alexandru din Afrodisia (sec. al II - lea *d.C),* Themistius (sec. al IV - lea *d.C.)* Filopon (sec. al VI - lea d.C.) au combinat teoriile aristotelice despre reacțiile chimice cu ideile atomismului, recuzate de către Aristotel. Atomii sunt numiți de către ei *elachista* ("foarte mici"). Termenul este conectat cu ideea lui Aristotel asupra imposibilității materiei de a se divide la infinit. Kant a formulat în Critica rațiunii pure antinomia continuumului. După Hegel, atomismul a fost considerat principiul investigației raționale a naturii (Preleg. De Ist. Fii., voi. I, pg. 289). Atomismul a devenit în secolele 17 - 19 d.C. o ipoteză ştiințifică, mai ales în chimie. Istoria

atomismului din secolul al XVII - lea, d.C. a avut importanță pentru că a însemnat renaşterea atomismului democritean, dar şi apariția atomismul ştiințific, care va culmina până în secolul XX. Renaşterea atomismului democritean s-a datorat în primul rând, gânditorului creştin de factură epicureiană, Pierre Gassendi (1592 - 1655), deoarece caracterul cantitativ al atomismului democritian putea oferi o elucidare a aplicării matematicilor şi mecanicii. Secolul al XVII - lea a fost interesat de posibilitățile pe care le oferea atomismul în teoriile fizice, prin conotațiile filosofice ce reieşeau din diferența între diverse sisteme atomistice, cum ar fi cele ale lui Gassendi şi Descartes, diferențe datorate accepției asupra vidului şi indivizibilității atomilor, aşa cum le concepea Democrit. Nu trebuie omisă teoria monadelor a lui Leibniz, cu consecințe importante în istoria filosofiei. De asemeni, atomismul a venit să elucideze unele domenii ale chimiei, astfel, în acord cu fizicianul şi filosoful naturii Daniel Sennert (1572 - 1637), atomismul lui Democrit oferă minima teorie reală despre lucruri, acceptând ideea că substanțele sunt formate din atomi. A ajuns la observații interesante, privind diferențele existente între diverşi atomi. Astfel, a făcut diferența între atomii elementari şi *prima mista,* sau atomii din compuşii chimici. Munca sa a fost continuată de Robert Boyle (1627 - 91), a cărui activitate a însemnat un pas uriaş în studiul ştiințelor, şi care a avut o influență asupra lui Leibniz, Newton, ş. a. Primul lucru pe care l-a observat Boyle, este discrepanța dintre atomismul lui Democrit şi cel care tocmai se năştea. Soluția a dat-o atribuind teoria lui Democrit teoriei despre concreții primari, iar ultima compuşilor chimici. Este, după cum se observă, problema identității între atomi, negată de descoperirile lui Sennert. Boyle a arătat că cele patru elemente tradiționale nu sunt substanțe elementare, dar n-a găsit o metodă de a arăta care substanțe sunt adevăratele elemente. Această metodă a fost găsită de A. L. Lavoisier (1743 - 94): un element chimic este o substanță care nu poate fi analizată prin metodele chimice cunoscute. John Dalton (1766 - 1844) a continuat metoda lui Lavoisier: atomii elementari au figură şi dimensiuni perfecte şi sunt foarte rari în natură. Ei de fapt sunt juxtapuşi în diversele substanțe care există, datorită unor forțe pe

care Dalton le-a văzut ca fiind "newtoniene". Atomul nu şi-a păstrat multă vreme după aceea nici măcar statutul de "indivizibil".

353 Datorită greutăţii lor şi atracţiei între ei. Datorită greutăţii, atomii s-au separat unii de alţii, iar datorită atracţiei s-au format lucrurile. Faptul că atomii sunt mai întâi consideraţi ca nediferenţiaţi, iar apoi ca având greutăţi diferite nu reprezintă o incomoditate în gândire - mai întâi sunt consideraţi ca unităţi, apoi ca având mărimi diferite (ceea ce ar însemna greutăţi diferite). Epicur a simţit nevoia de a considera greutatea atomilor (iar Bărnuţiu se referă aici la el). O bună analiză a acestei inconsecvenţe o găsim la Guthrie în voi. II, pp. 249 - 256.

354 La început este necesitatea care provine din identitatea principiului (atomul şi vidul au necesitate proprie, abstractă, metafizică), dar apoi, din întâmplare, ei se vor mişca dând naştere vârtejului. Această întâmplare e acauzală, în afara necesităţii. Trebuia ca Democrit să considere forma ca fiind întâmplare; necesitatea este a atomilor înşişi şi nu a legăturii lor.

355 E vorba de un pasaj din Diogene Lăertios, cel al vârtejului originar (IX, 30). Atomii de mai multe forme sunt rupţi din infinit (parte plin, parte vid) şi curg în vid, se strâng într-o masă producând un vârtej. Unii atomi se unesc între ei, alţii rămân separat. Unii, apropiindu-se de centru, formează pământul, ceilalţi apropiindu-se spre exterior, formează stelele. învelişul exterior este o membrană (bu-nv).

356 Filosoful hedonist Epicur din Samos (341 - 270 î.C.; a utilizat ideile lui Democrit. Mai târziu, poetul roman Lucretius Carus *(cea.* 95 - 55 î.C.; a scris *De rerum natura* ("Despre natură") în jurul anului 60 î.C, lucrare ce conţine o explicaţie exhaustivă a acestei teorii, care a introdus atomismul în gândirea romană.

357 Vezi notă la capitolul & 42.

358 De la corpuscul, termen menţionat de Diogene Lăertios: "Opiniile sale predilecte erau: toate lucrurile sunt infinite ca număr şi trec unele în altele, iar Universul (TO TCOCV) este parte vid, parte plin de corpuscule (acopocTCOv)".

359 Conform unei ordini mecanice, şi nu conform unei raţiuni exterioare. E prima încercare de a explica lumea fără a fi considerată ca însufleţită, fără vreun principiu activ. Dacă îl luăm în considerare pe Plutarch, atomii sunt totuşi însufleţiţi.

360 Despre viaţa lui Leucip, fondatorul atomisticii, ştim destul de puţine. S-a născut în primul sfert al sec. V, î.C, cel mai probabil în cetatea Miletului. A migrat în Velia sud - italică (ObeMa, Elea, *'EXea),* unde a fost discipol al lui Zenon, la început. Divergenţa de păreri faţă de eleaţi îl determină să caute un alt orizont, pe care l-a găsit la Abdera (xâ "A(}5epa), în Tracia. Aici întemeiază o şcoală filosofică, între 440 şi 430 î.C, care îl va avea ca şi produsul cel mai important pe Democrit. Existenţa sa a fost contestată de către Epicur, într-o scrisoare către Eurylochos. Mulţi l-au văzut pe Democrit ca fiind adevăratul fondator al atomisticii. Bărnuţiu pomeneşte şi de opinia conform căreia Mochus din Sidon (care a trăit înainte de războiul troian) ar fi fondatorul acestei doctrine (Poseidonios, Sextus Empiricus, Diogenes Lăertios, Strabon). Leucip a scris, probabil, două lucrări: *Marele sistem al lumii* (MeȚctAxo 5uxic6aucp) - atribuit lui Democrit - şi *Despre minte* (riepi vob). Teoria lui constă în faptul că materia e omogenă şi conţine un număr infinit de particule indivizibile. Aceşti atomi au mişcare constantă, în care se ciocnesc unii de alţii (în vid), regrupându-se în diferiţi compuşi.

361 Prima propoziţie din Diogene Lăertios, IX, 30.

362 Leucip şi Democrit sunt în acord cu Parmenide asupra imposibilităţii schimbărilor calitative dar nu şi în privinţa schimbărilor cantitative. Acest tip de schimbare este de domeniul raţiunii de tip matematic. Democrit neagă multiplicitatea calitativă a formelor vizibile dar acceptă o multiplicitate bazată pe diferenţele calitative. E o încercare de reconciliere a unei explicaţii a lumii empirice cu argumentele eleaţilor, care neagă susţinerea unei adevărate naşteri sau perisabilităţi a ceea ce există, ca şi realitatea mişcării sau a schimbării. Fiecare atom are o existenţă parmenidiană şi se mişca în vid.

363 După Diogene Lăertios, Zenon este cel mai probabil maestru al lui Leucip. Diogene Lăertios citează pe alţii în afirmaţiile lor cum că nu doar Zenon ar fi fost maestrul lui Leucip (pe Apollodorus, de exemplu). Vezi Ion Banu voi. II, partea a I-a, pg. 377 şi următoarele.

364 Nu a considerat numai un principiu. Iar, spre deosebire de Empedocle,

Leucip a separat principiile, considerându-le în număr infinit. Atomii și vidul au natură ideală, nu doar fizică. Astfel, spune Hegel, Leucip a făcut distincție între proprietățile generale și cele sensibile ale lucrurilor.

365 Leucip este considerat de Aristotel şi de Theofrast ca fiind fondatorul atomismului.

366 Nu ştim aproape nimic de Leucip, căci s-au păstrat foarte puține fragmente.

367 Posibil ca, în lista lui Thrasyllos, unele lucrări să fi fost ale lui Leucip, după cum spune chiar Thrasyllos.

368 Aristotel, De gen. *et con:* A, 8, 324 b 35 şi 325 a 23; a, 1, 314 a 21; A, 2, 315 b 6. Vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pp. 380 - 383.

369 *De coelo,* 1, 7, 275 b 29; 3, 2, 300 b 8; 3, 4, 303 a 4; vezi Ion Banu voi. II, partea a I-a, pp. 385 - 386.

370 *Phys.,* 4, 6, 213 a 27; vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 386. Aici e pomenit cartea a 4-a, capitolul 8, din *Fizica* lui Aristotel, care este intitulat "despre inexistența vidului separat de corpuri", care conține o critică a atomismului, nu pomeneşte numele celor doi atomişti.

371 Aristotel, *Metaphys.,* A, 4, 985 b4: "Leucip şi discipolul acestuia Democrit desemnează ca elemente..."

372 Democrit din Abdera s-a născut în jurul anului 460 î.C. şi a murit la o vârstă foarte înaintată, fapte asupra cărora sursele nu sunt de acord în totalitate. A dobândit o cultură enciclopedică, profitând de faptul că, în acel timp, Abdera trăia o epocă înfloritoare şi lipsită de griji. Erudiția lui a impresionat pe toți comentatorii lui, inclusiv pe Aristotel. A scris mult mai mult decât mentorul său, Leucip, lucrările acestuia din urmă fiind adeseori atribuite lui Democrit. La Diogenes Lăertios găsim catalogul scrierilor lui Democrit, întocmit de Thrasyllos (prima jumătate a sec. I, d.C, astrolog al lui Tiberius, originar din Mendes, Egipt). La Atena, Democrit nu s-a bucurat de prețuire, câştigând în schimb prietenia lui Hippocrates. A vizitat Etiopia şi Egiptul, dar rămân discutabile influențele magilor persani şi ale preoților egipteni asupra filosofiei sale. Plecând din Abdera, renunțând la averea sa, acest fapt i-a adus nefericire la întoarcerea în Abdera, nemaifiind recunoscut ca cetățean. Totuşi, citind o replică la lucrarea lui Leucip *(Marele diakosmos),* intitulată sugestiv, *Micul diakosmos* (Mt^prâ Staxoapco), cetățenii l-au reprimit, dându-şi seama de valoarea cunoştințelor lui; la moartea lui, au avut loc funeralii publice (Diogene Lăertios, citând pe Antisthenes). Este ceea ce ar fi dorit Pitagora cu ani în urmă; de altfel, Democrit rămâne singular în istoria filosofiei greceşti prin aceasta.

373 Chr. Meiners (1747 - 1818), istoric al filosofiei, profesor la Gottingen. A mai scris *Geschichte des weiblichen Geschlechts* (4 voi., Hannover, 1788-1800); *Vergleichung des altern, und neuen Russlands (2* voi., Leipzig, 1798); *Geschichte der Entstehung u. Entwicklung der hohen Schulen* (Gottingen, 1802-1805); *Lebensbeschreibungen derMănner aus der Zeit der Wiederherstellung der Wissenschaften (2* voi., Ziirich, 1796).

374 Biografia lui Democrit, prezentă aici, e preluată de la Diogene Lăertios. Acesta prezintă argumente cum că Democrit nu ar fi putut fi discipolul lui Anaxagora, ci doar al lui Leucip. Diogene Lăertios acordă credibilitate faptului că Democrit ar fi dobândit cunoştințe de la magi şi de la caldeeni. în plus, Diogene Lăertios este în acord cu Thrasyllos privind faptul că Democrit ar datora o mare parte din cunoştințe pitagoreilor, însă cronologia se împotriveşte unei întâlniri cu aceştia. Este posibil să fi audiat la Atena pe Socrate.

375 De exemplu, Cicero, *De fin.* V, 8, 23, vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 484.

376 Referiri se găsesc la: Cicero (De *oratore,* II, 58, 235), Horațiu *(Epist.,* II, 1, 194), Stobaios *(Fior.,* III, 20, 63), şi *Suda (Lex.J.* Vezi Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. II. partea a I-a, pg. 419, respectiv 414. Astfel se opunea lui Heraclit, care plângea la mânie.

377 Aristoxenos, *Comentarii istorice.* A fost unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Aristotel. S-ar fi opus pitagoricienii Amyclas şi Cleinias.

378 Totuşi, subliniază Ion Banu, influența lui Democrit se resimte în dialogul *Timaios* (Note la acesta paragraf din Diogene Lăertios, în voi. II, partea a I-a, pg. 411).

379 Diogene Lăertios, IX, 37: "...şi căruia Socrate îi spune că filosoful este ca un atlet învingător la cele cinci probe".

380 După Hipparchos, citat de Diogene Lăertios, XI, 43 (sunt mai mulți cu

numele de Hipparchos citați de Diogene Lăertios, nu știm la care se referă aici).

381 Opoziția dintre plin și vid -xo 7tA.fjp£q KCU xb KEVOV- înlocuiește opoziția dintre ființă și neființă la eleați, dar pe plan existențial, pentru că vidul există (la eleați neființa nu este).

382 Diogene Lăertios: "Lumile sunt infinite la număr și se nasc și pier". După Guthrie (voi. II, pg. 264), "lumile se nasc și pier, dar nu există repetare a acestei lumi". Astfel, timpul este infinit. Se asociază aici și infinitatea spațiului (lumile sunt infinite). Suflul (nveOpa) care creează lumea e de asemenea infinit.

383 Aristotel, *De gen. et corr.* I, 2, 316 a 13: "Este pus în încurcătură de nerezolvat cel ce admite existența unui corp și a unei mărimi divizibile în mod integral [n. n. la infinit] și care crede că o atare divizibilitate ar fi efectiv posibilă. " (Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 430). E vorba de o aporie: ce sunt părțile întregului? Poate fi el divizat la nesfârșit? Este el reunire de puncte de mărime nulă? Există divizibilitate, de vreme ce vorbim de întreg?

384 Indivizibili (ăxopoi), lipsiți de calități sensibile sau active (ărcoioi), inalterabili (fără "suferință", aiiaOeîq), după Plutarch, *Adv. Colot.* 8, p. 1110 f(Ion Banu, voi. II, partea a I-a, 435).

385 Simplicius, *De caelo,* p. 294, 33: "posedă cele mai felurite forme (popcpcu), și configurații (axf|uccxa)".

386 Aristotel, *De gen. et corr.* I, 7, 323 b 10, vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 438: lucrurile eterogene nu-și pot provoca unul altuia "suferințe". Faptul că atomii se deosebesc unii de alții prin greutate nu contează aici (trebuie presupusă teza omogenității lor; ideea cu greutatea aparține mai degrabă lui Epicur). Ceea ce-i separă astfel e întâmplarea, care îi apropie de centrul sau de extremitățile vârtejului.

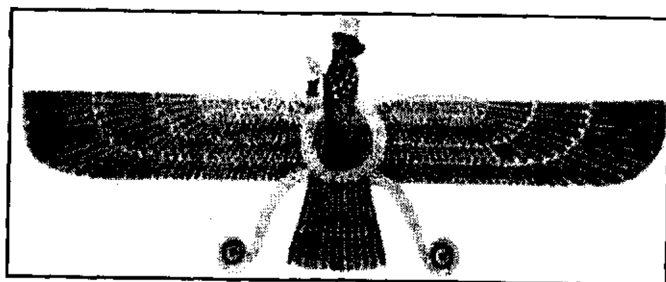
387 Aristotel, *De gen. et corr.* I, 8, 326 a 9, vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 436.

388 Problema necesității și a întâmplării este o problemă delicată, deoarece înțelesul grec al lor este aproape intraductibil, datorită înțelesului pe care îl oferă Democrit (vezi analiza lui Guthrie, voi. II, pp. 256 - 259). După Guthrie, trei aspecte trebuie reținute: (1) orice eveniment e determinat. Nu există un lucru precum întâmplarea, dacă termenul este folosit într-un sens absolut sau obiectiv (diferă ca xo abxopaxov sau xbxri); (2) Noțiunea de întâmplare poate fi reținută și utilizată într-un sens potrivit ca însemnând o cauză care este sau trebuie să rămână obscură pentru noi; (3) incomprehensibilitatea unei asemenea cauze stă în faptul că ea este întotdeauna, una din nenumăratele posibilități. De fapt, Guthrie spune că această lume nu se mai repetă, pentru că mereu se va realiza o altfel de combinare a atomilor.

389 Francis Bacon s-a născut la 22 (8) ianuarie 1561, la Londra. A murit în 1626, ca urmare a unei răceli. Scrierile filosofice ale lui Francis Bacon sunt: *Cele două cărți ale lui Francis Bacon. Despre folosul și înaintarea învățăturii religioase și laice* (Of the Proficience and Advancement of Learning Divine and Humane, 1605); *Instauratio Magna* (cunoscută ca *Novum Organum sive indicia vera de interpretatione naturae et regno hominis - Noul Organon sau îndrumări metodice despre interpretarea naturii și despre stăpânirea ei de către om,* 1620); *Historia Naturalis et Experimentalis ad Condendam Philosophiam: Sive Phaenomena Universi* (1622), cunoscută ca *Historia Ventorum; Historia Vitae & Mortis* (1623); *DeDignitate et Augmentis Scientiarum* (1623), *De sapientia veterum (Despre înțelepciunea anticilor,* 1610), continuată de *Deprincipiis atque secundum fabulae Cupidinis et Coeli (Despre principii și origini după fabulele lui Cupidon și a Cerului).* Scrierile literare sau politice sunt: *Essayes* (1597), *10 essays enlarged to 38 as The Essaies of Sir Francis Bacon Knight* (1612), *and to 58 as The Essayes or Counsels, Civili and Morali (*1625); *The History of the Raigne ofKingHenry the Seventh* (1622), *A Declaration of the Practices & Treasons Attempted and Committed by Robert, Late Earle of Essex* (1601); *Certain Considerations Touching the Better Pacification, and Edification of the Church of England* (1604); *Sir Francis Bacon His Apologie, in Certaine Imputations Concerning the Late Earle of Essex (*1604). Scrierile despre drept sunt: *The Elements of the Common Lawes of England* (1630); *Cases of Treason* (1641); *The Learned Reading of Sir Francis Bacon, One ofHer Majesties Learned Counsell at Law, upon the Statute of Uses* (1642). A fost publicată postum: *Sylva Sylvarum;* sau *O Istorie Naturală* (1627, cu lucrarea neterminată *Noua Atlantida).*

§7.

In ultra nu e neapărat a presupune cum că a fost un *popor filosofic originariu,* de la carea s-ar fi derivat filosofia la toate popoarăle. Căci *indolea*[15] *spre filosofare* e dată de la natură fiecărui popor şi nu e numai privilegiul unui popor[16]. Aşadară nu se poate zice că acel popor ar fi ebreii, cum zic istoricii cei ce se întemelie numai pre *Vechiul Testament,* sau *egiptenii* cum *ține Plessing*[17], sau indianii cum ține *Fr. Schlegel*[18] cu alții mai noui[19].

§8.

Totuşi e adevărat că şi între popoară, ca şi între individui e diferență în respeptul indolei[20] spre filosofare şi al originalității lor. Nu toate popoarăle merită loc în istoria filosofiei în asemene grad. Locul de întâi îl ocupă *grecii antici.* Adevărat că ei şi-au luat cultura lor de la alte popoară[21], însă ei nu au stătut pre loc ca popoarăle orientali de la carea şi-au împrumutat cultura, ci au făcut cercetări şi progrese [proprii]. De aceea se află mai întâi la greci spirit filosofi v] fie adevărat, tendință ştiințifică şi cercetare liberă, de unde s-a născut şi scepticismul; la ei s-a format şi metodul şi limba ştiințifică[22].

§9-

Popoarăle orientali, cu toate că ajunseseră la cultură mai înainte decât grecii, nu s-au putut înălța la cultura ştiințifică a grecilor[23]. Cultura lor purta mai mult carapteriul unei revelațiuni divine, pre carea fantasia a format-o în diferite moduri decât al unui produpt propriu. Forma cugetării cea esternă era încă mitică simbolică, chiar şi la inzi. Fantazia îmbrăca convipțiunile rațiunii în imagini, ea crea ipotesi şi nu întreba rațiunea de pot acele subsista sau nu. Popoarăle orientali încă au cugetat [ajsupra divinității, a mundului şi a umanității, însă ele n-au cugetat cu scop de a crea una ştiență filosofică din meditațiunile lor, şi nice n-au creat. Desvoltarea cea liberă a spiritului lor de multe ori era împedecată de climă, de constituțiunea [4] politică, de despotism şi de sistema claselor[24]. Afară de aceste, istoria lor e încă întunecoasă, lipsesc, şi legătura culturii lor cu istoria filosofiei nu se poate cunoaşte cu securitate.

§ io.

Primul filosof: Thales

Aşadară începutul istoriei filosofiei proprie se află la *greci,* şi anume în acea epocă când au început ei a căuta principiele adevărului în rațiune, fără dependeță de la poesie s[au] politică s[au] păreri religionarie. Aceasta s-au întâmplat începând de la *Tale te*[25]. Istoria filosofiei va cuprinde aşadară în ambițul ei toate direpțiunile, formele şi resultatele spiritului filosofic, carea s-au derivat de la greci la alte popoară, până în ziua de astăzi.

După Aristotel *(De anima,* I, 2, 405 a 5), focul a fost ales pentru a reprezenta sufletul pentru că este elementul cel mai subtil şi mai incorporai (udÂacrua âorouaTov).

[391] Aristotel, *De anima,* I, 2, 403 b 25 - sufletul este foc şi căldură. De asemeni, la 405 a 5, Aristotel spune că, după Democrit, sufletul este identic cu intelectul, spre deosebire de Anaxagora, care le separa unul de altul. Partea a doua a frazei e adăugare a lui Bărnuţiu.

[392] Noi vedem datorită întâlnirii imaginilor desprinse din lucruri, cu ochii noştrii (paragraful 44, la final) - reflectare este de fapt (epcpaan;), după Teofrast (Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg 461).

[393] Cicero, *Epistole,* XV, 16, 1 (către Cassius Longinus), Ion Banu, voi. II, partea â I-a, pg. 456.

[394] Sextus Emp. VII: puterea de a înţelege (Siccvoux) este răspândită în tot organismul (349, a se compara cu nota aferentă); neagă adevărul celor percepute prin simţuri (369); există trei criterii ale cunoaşterii: perceperea (pentru abordarea fenomenelor inaccesibile simţurilor, aprehensiunea), conceptul (pentru cercetare) şi registrul afectelor (pentru a stabili ce trebuie acceptat şi ce trebuie respins) (140). A se vedea şi 389. Vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pp. 453 - 455. Lămuritor e comentariul lui Philoponos (pg. 454).

[395] Sextus Empir. IX, 24. Oamenii s-au speriat de fenomenele meteorologice, atribuindu-le zeilor (o critică a concepţiei comune despre divinaţie). Vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 442.

[396] Cicero *De deor. Nat.* I, 43, 120. După Cicero, acestea sunt ideile abderitanilor, nu ale lui Democrit. Nu trebuie confundată opinia filosofică care se opune eternităţii, datorită mişcării perpetue a atomilor, şi nici imposibilitatea cunoaşterii a ceea ce este divin, cu inexistenţa zeilor. Vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 441 jos.

[397] Liniştea sufletească.

[398] Prosperitate, linişte, siguranţă, datorită unei bune orânduiri a atomilor în interiorul corpului omenesc.

[399] Eliberarea de teroare.

[400] Lipsa de tulburare.

[401] Capacitatea de a nu te mira de nimic: cc0"oucccma.

[402] Armonia.

[403] Măsura.

[404] Probabil paragrafele 170, 171, din Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 520, detailiate la pg. 483. Sufletul este sălaşul destinului nostru (Scciucov).

[405] Vezi Ion Banu, voi. II, partea a I-a, pg. 484.

[406] Despre viaţa lui Hippocrates din Cos, celebru prin faptul că este eponimul tratatelor medicale greceşti din perioada clasică (iar jurământul practicii medicale profesionale îi poartă şi azi numele şi directivele), se ştie foarte puţin. Era fiul lui Heraklides şi al Phenaretei, născut în insula Cos, situată în partea de sud - est a Mării Egee, în jurul anului 460 î.C. Printre învăţătorii săi, sursele i-au decretat pe Herodicos (cel din Selymbria sau cel din Cnidos?), Prodicos din Ceos, Gorgias din Leontinoi, Democrit. Probabil că nu toate cărţile din Corpus Hippocraticum (vreo 60 la număr) sunt scrise de el. Era un "asclepiad", denumire ce era atribuită unei familii de tămăduitori ce ar fi coborât, din zeul Asclepios. Şcolile din Cos şi din Cnidos au fost cele mai renumite în acea vreme. A murit probabil în jurul anului 370 î.C, în Thessalia. Platon s-a referit de două ori la el: în dialogul Protagoras (311 b - c), Platon l-a numit "asclepiadul din Cos", care-i învăţa pe auditori pentru o sumă de bani. A doua referire este în dialogul Phaidros (270 c - d), unde îl numeşte tot asclepiad, şi unde are în vedere concepţia filosofică a lui Hippocrates despre natura corpului omenesc, pornind de la corp ca întreg şi de la observarea cauzelor bolilor asupra părţilor. Dar cercetătorii, care au văzut aici posibilitatea de-a determina sigur care tratat îi aparţine lui Hippocrates, n-au găsit referirea făcută de Platon în nici unul din cărţile corpului hippocratic. Bibliografie: Emile Littre, *Oeuvres complctes d 'Hippocrate,* 10 voi. (1839 - 61, reluată în 1961), singura traducere completă într-o limbă modernă; o selecţie de 28 de tratate - cu textul grecesc adăugat - este W. H. S. Jones şi E. T. Withington în *Hippocrates,* 4 voi. ("Loeb Classical Library," 1923 - 31, reluat în 1957 - 59); o bună traducere a 13 tratate au realizat-o John Chadwick şi W. N. Mann în *The Medical Works of Hippocrates* (1950).'

[407] Cea mai veche biografie despre Hippocrates o datorăm lui Soranus din Efes (azi Selcuk, Turcia; floruit în sec. al II-lea d.C, Alexandria şi

Roma), ginecolog, obstetrician şi pediatru, conducătorul şcolii metodiste de medicină (cu reguli simple de practică medicală, bazată pe teoria care atribuie existența bolilor unor stări adverse a "porilor interni"). A dat reguli pentru tratarea unor boli specifice femeilor, copiilor, sarcinii. Lucrările lui Soranus sunt *Despre moşit şi despre bolilefemeilor,* incluzând metodele cunoscute atunci de contracepție, *Despre bolile acute şi cronice,* unde tratează despre unele boli nervoase sau psihoterapie; în fine, un tratat despre fracturi.

408 O listă a părților Corpusului hippocratic se află în Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. II, partea a I-a, pg. 609.

409 Galen din Pergam, cunoscut în lumea greacă prin numele de Galenos, iar în cea latină prin Galenus (n. 129 d.C, Pergamum, Mysia, Anatolia [acum Bergama, Tur.] - d. *cea.* 216), fiziolog grec, scriitor şi filosof care a exercitat o influență dominantă asupra teoriilor şi practicii medicale în Europa Evului Mediu până în sec. XVII. Fiu al unui arhitect, Galen a fost educat ca filosof şi literat. Pergamum a fost locul unui altar somptuos al zeului sănătății, Asclepius, vizitat de multe personalități ale lumii romane, pentru cură. Atunci când a împlinit 16 ani, Galen a îmbrățişat o carieră de medic, acoperind învățătura ce exista la Pergam şi Smyrna (Izmir, Tur.), apoi în Alexandria din Egipt. S-a întors la Pergam în 157 unde a devenit medicul gladiatorilor. în 162 Galen a plecat la Roma, unde a impresionat prin tratarea unor boli socotite incurabile şi prin erudiția sa în ale filosofiei şi artelor. Datorită unor colegi de breaslă, inviduioşi pe el, Galen a părăsit Roma în 166. In 168 - 169, a însoțit pe împărații Lucius Verus and Marc Aureliu în campaniile lor în nordul Italiei. în 169, Galen s-a întors la Roma unde a servit pe Marcus Aurelius, apoi pe Commodus şi Septimius Severus. Scrierile lui Galen apar după 207, cum au susținut biografii săi arabi, murind la 87 de ani, în 216/217. Enciclopedia Britanică oferă publicațiile recente despre opera lui Galen: *Galen on the Usefulness of Parts of the Body, 2* voi. (1968); Phillip De Lacy (ed. şi tradîn engl.j, *On the Doctrines of Hippocrates and Plato,* 3 voi. (1978 - 84); Vivian Nutton (trad.în engl.;, *On Prognosis* (1979); Richard Walzer şi Michael Frede (trad.în engl.j, *Three Treatises on the Nature of Science* (1985); şi Albert Z. Iskandar (trad.în engl.;, *On Examinations by Which the Best Physicians Are Recognized* (1988). O selecție se găseşte la Arthur J. Brock, *Greek Medic ine, Being Extracts Illustrative of Medical Writersfrom Hippocrates to Galen* (1929); lucrări despre sunt Owsei Temkin, *Galenism: Rise and Decline of a Medical Philosophy* (1973), Rudolph E. Siegel, *Galen s System of Physiology and Medicine* (1968), *Galen on Sense Perceplion* (1970), şi *Galen on Psychologv, Psvchopathology, andFunction andDiseases of the Nervous System* (1973), Vivian Nutton, *Medicina romană, din 250 î.C. până în 200 d.C.* şi *Mediane in Late Antiquity and the Early Middle Ages,* în Laurence Conrad et al., *The Western Medical Tradition: 800 -1800 A. D.* (1995); şi Simon Swain, "Galen" în *Hellenism and Empire: Language, Classicism, and Power in the Greek World, AD 50 - 250* (1996), pp. 357 - 379.

410 Cuvântul sofist este derivat *ămsophos,* msemnând "înțelept", şi atribuit, în sensul general, celor care stăpânesc o artă, în sensul de meşteşug, sau o ştiință, cum ar fi poeții, oamenii de stat sau înțelepții Solon, Pythagoras, Socrates şi Platon. De exemplu, Herodot numeşte sofişti pe Solon, Pitagora şi fondatorii cultului dionisiac.

411 Vezi capitolul II din lucrarea *Ce este filosofia antică?* a lui Pierre Hadot (Edit. Polirom, Iaşi, 1997), care face o prezentare a acestei mărturii a lui Herodot, ca şi a noțiunii de sophos.

412 Aşa zisa şcoală sofistă, de care va vorbi Bărnuțiu aici, e formată din Protagora din Abdera, Gorgias din Leontinoi, Prodicus, Hippias, Antifon şi Thrasymachus; Cntias este de asemenea considerat sofist. Vorbesc de o aşa zisă şcoală pentru că ei nu au avut păreri comune sau profesori comuni, poate doar acelaşi auditoriu. Dar termenul sofist desemnează o mişcare filosofică în special în secolul lui Pcricle pentru că aceştia opuneau naturii *(physis)* convenția umană *(nomos)* în ceea ce priveşte adevărul, şi pentru faptul că ei erau educatorii tineretului în obținerea tnăestriei în retorică. Faptul era posibil tocmai ascensiunii democrației.

413 Platon vorbeşte de şase definiții ale sofiştilor, în funcție de domeniu: (1). Vânător retribuit de cei tineri şi bogați; (2). Negutător cu privire la învățăturile necesare cugetului; (3). Traficant de învățături; (4). Vânzător de marfă proprie în materie de învățătură; (5). Combatant în

materie de argumente; (6). Purificator cu privire la părerile ce se împotrivesc bunelor învățături; (Sorin Vieru, comentariu la dialogul *Sofistul,* în Platon, *Opere,* Edit. Științifică și Enciclopedică, București, voi. VI, 1989, pg. 308; Platon, *Sofistul,* 222 a - 224 d).

414 Xenofon în *Cartea despre vânătoare* (13, 8): "sofiștii vorbesc numai pentru a înșela".

415 în Imperiul roman termenul a fost atribuit profesorilor de retorică, oratorilor și scriitorilor în proză, tuturor ce au constituit, după cum spune și Bărnuțiu, o a doua mișcare sofistică. Este totuși o întâmplare că termenul sofistică a fost aplicat acestei de a doua mișcări. Au existat reguli elaborate în științele în Imperiul roman, iar cunoașterea a fost privită drept căutare a adevărului. Sofiștii aceștia au fost, în general, aceia care au încercat să păstreze spiritul grec, numindu-se de altfel attici (Grec. *Attikos,* "Atenian"): Polemon din Atena, Herodes Atticus, Aelius Aristides, Maximus din Tyr, grupul lui Filostrat, Dio Chrysostom din Prusa, Lucian, Aelian, Alcifron, Longus, Heliodorus, Dio Cassius, Herodian sunt câteva nume care au fost asociate cu această mișcare, ale cărei limite nu sunt precizate.

416 Datorită faptului că erau considerați atei, unora ca Protagora li s-au ars lucrările. Din păcate ne-a rămas doar imaginea deformată de scrierile unor adversari de o mare notorietate în filosofie, cum ar fi Platon, Aristotel, Xenophon sau Isocrate.

417 Filostrat, Atenianul (n. *cea.* 170 d.C. - d. *cea.* 245), scriitor antic grec care a studiat la Atena și, puțin după anul 202, a făcut parte din elita filosofică ce o înconjura pe împărăteasa Romei Julia Domna. După moartea ei, se retrage în Tyr. A scris *Gymnasticus, Viața lui Apollonius din Tyana* (pitagorean), *Bioi sophiston (Viața Sofiștilor),* Epistole. îi împarte pe sofiști în două: aceia care aplică retorica în filosofie și aceia care îi descriu pe bogați, tirani, pe prinți.

418 Eunapiiis (n. *cea.* 345, Sardis, Lydia - d. *cea.* 420), retorician grec și istoriograf a cărui lucrare *Viețile filosofilor și ale sofiștilor* este o importantă sursă de informații asupra neoplatoniștilor (edit. cu textul latin de J. F. Boissonade, 1849). Eunapius a fost educat de retoricianul Praeresius și a fost inițiat în misterele eleusine. Eunapius a fost un oponent al creștinismului. A scris un supliment la *Istoria* lui Publius

Herennius Dexippus, continuând de la 270 până în 404. Din opera sa au rămas doar fragmente.

419 Isocrates (n. 436 î.C, Atena - d. 338, Atena), orator, retorician atenian și profesor a cărui lucrări sunt o importantă sursă istorică asupra vieții intelectuale și politice din Atena secolului său. A fondat o școală diferită de Academia platoniciană în ceea ce privește ideile. Este născut într-o familie bogată, înainte de războiul peloponesiac (431 - 404 *î.C),* iar maturitatea o atinge după moartea lui Pericle. A avut printre profesori pe Gorgias, iar printre cei cărora le-a influențat gândirea sunt Timotheus, general atenian, celebru în Atena anilor 378 - 355 î.C, și doi mari istorici greci ai secolului IV î.C, Ephorus și Theopompus (vezi notă). A scris *Panegiric* (380), *Despre Pace* (355), *Despre Areopag* (354?), *Lui Filip* (346), și orația "Panathenaică" (342, completată 339). Bibliografic (după Enciclopedia Britanică): *"Isocrates,* 3 voi. ("Loeb Classical Library," 1928 - 45, r. 1954 - 56); Albin Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur,* ed. a 2-a (1963; *A History of Greek Literature,* 1966), cu încercările literare ale lui Isocrate (pp. 582 - 591); George A. Kennedy, *The Art of Persuasion in Greece (*1963), asupra retoricii lui Isocrate; Georges Mathieu, *Les Idees politiques d'Isocrate* (1925), despre scrierile politice; N. H. Baynes, *Byzantine Studies and Other Essays,* pp. 144 - 167 (1955), asupra integrității intelectuale a lui Isocrate; H. I. Marrou, *Histoire de l'education dans l'antiquite (*1948; *A History of Education in Antiquity,* 1956), despre locul lui Isocrates în istoria educației și asupra relației cu Platon; Klaus Bringmann, *Studien zu den politischen Ideen des Isokrates* (1965). Ceea cc ne interesează aici sunt opiniile despre sofiști. Filosofia, spune el, a fost întotdeauna mândria Atenei *(Panegiric,* &47), dar conținutul său s-a schimbat considerabil. Trebuie făcută distincția între sophia (sau episteme) și philosophia: "...eu socotesc înțelepți pe aceia care în cele mai multe cazuri pot să găsească soluția cea mai bună prin părerile lor, iar filosofi pe aceia care-și petrec timpul cu studiile în care vor dobândi foarte repede o dispoziție sufletească proprie gândirii" *(Schimbul,* &271). Vezi A. Marin, *Pagini alese din oratorii greci,* I, Edit. Ptr. Liter, București, 1969.

4-° Gorgias din Leontinoi, cunoscut ca "Nihilist"-ul, s-a născut pe la 484

î.C, în Lcontinoi, Siclilia. în 427, când atinsese o etate respectabilă, a venit la Atena ca ambasador al cetății sale, pentru a cere sprijinul atenicnilor în campania contra Siracuzei. Stilul cuvântărilor sale a trezit admirația atenienilor. A reuşit în misiunea sa, revenind în patrie; totuşi Atena va deveni, scurt timp după aceea, locul unde se va stabili pentru o vreme, devenind unul din celebrii sofişti ai vremii sale, nu înainte de a vizita Grecia în căutare dc discipoli. El nu s-a numit sofist pe sine, ci retorician. A profesat îndeosebi despre arta persuasiunii, adică arta de a susține oricare dintre tezele contrarii şi de a vorbi despre orice subiect. A avut meritul de a adapta dialectul attic în proză. Philostratos 1-a apreciat, spunând că a făcut în serviciul retoricii ceea ce a făcut Eschil pentru tragedie. Sunt cunoscute în antichitate lucrări ca *Apologia lui Palamede, Elogiul Elenei, Discursul funebru, Discursul pythic, Discursul olimpic,* toate fiind discursuri. Ar fi scris un tratat despre retorică. *Despre artă* (a vorbirii) şi lucrarea *Despre nonexistent sau despre natură.* I-a supraviețuit lui Socrate, care a murit în 399, trăind probabil până la 105 dc ani, în Larissa în Thessalia.

421 *Lex. Suda* şi Diog. Lăertios, VIII, 58 - 59; vezi Ion Banu, voi. II, II, pg. 450. Fratele său ar fi fost medicul Hcrodikos.

422 Dialogul platonician Gorgias sc găseşte în Platon, *Dialoguri,* Edit. Iri, Bucureşti, 1995, pp. 239 - 347. Platon îşi propune să arate că retorica şi sofistica sunt pseudo - ştiințe. Retorica şi filosofia sunt opuse mai întâi prin faptul că retorica creează persuasiune pe calea credinței, iar filosofia se referă la lucruri, spunând ceea ce sunt ele pe calea ştiinței. Dar retorica, spune Socrate în dialog, face parte dintr-un ansamblu mai mare: cel al rutinei. Bucătăria, retorica, toaleta corporală şi sofistica sunt cele ce alcătuiesc acest întreg. In opoziție avem, respectiv, medicina, politica, gimnastica şi iarăşi politica (politica, ca adevărata ştiință a justiției, are drept simulacre retorica, în ceea ce priveşte justiția, si sofistica în ceea ce priveşte legislația).

423 Rciske, Johann Jakob (n. 25 dec. 1716, Zorbig, Prusia - d. 14 aug. 1774, Leipzig), savant în literatura greacă (special bizantină) şi arabă din sec. XVIII, al cărui comentariu *Abulfedae Annales Moslemici,* 5 voi. (1754) a deschis o nouă perspectivă în cercetarea istorică a lumii arabe în Occident. Rciske a fost apreciat foarte mult de suveranul său, Frederick cel Mare, de Gotthold Lessing, şi de mulți alți cărturari pentru opera sa. A avut timp pentru altercații cu colegii săi, dar şi pentru rectoratul Universității din Leipzig (1758). Reiske a scris mult despre literatura greacă, în special Plutarch (1774 - 79). Comentariile asupra literaturii greceşti conține şi retorica. A contribuit la studiul numismaticii arabe.

424 Diodor din Sicilia, XII, 53,1, asemenea Lex. *Suda;* vezi Ion Banu, voi. II, II, pg. 450 şi 451.

425 *Cato Maior sive de senectute* (45 - 44 *î.C),* dialog între Cato cel Bătrân, Scipio cel Tânăr şi Laelius pe tema bătrâneții. Vezi Ion Banu, voi. II, p. 2, pg. 454-C/c, Cato 5, 12.

426 Gorgias a scris flepi xob ur) ovxoq fj rcepi cpbaecoQ ("Despre non - existent sau despre natură"). Lucrarea e pierdută - o cunoaştem prin prisma celor citate de Sextus Empiricus sau de textul Pseudo-Aristotelic *De Melisso, Xenophane, Gorgia* (sec. III *î.C).* După opinia unor specialişti (vezi Ion Banu, voi. II, II, pg. 495, nota 40), e exact opusul tratatului lui Melissos, nepi cpboectx; rj 7repi xob ovxoq *(Despre natură sau despre existent),* care ar desemna intenția vădit antieleată a tratatului. în acest context, atunci când Gorgias afirmă că "Nimic nu există" se referă la Unul eleat, nesuținând inexistența celor sensibile. Parmenide afirma că a gândi, a fi şi a vorbi sunt stâns legate: Tabxbv 8^ ecm voeîv **TE KCCÎ OWEKEV EGTI** votipa. Ob yap av£t> **TOU** âovxoq, **EV** cp **7TE**(paTtopEvov EOTtv, EbpfțaEtț **TO VOEÎV**. Gorgias va ataca "a fi" în prima teză (atât ca Unu, cât şi ca Multiplu), identitatea "a fi - a fi gândit" în a doua teză, şi, în fine, identitatea "a fi gândit - a fi comunicat" (atât în concept, cât şi în simplul cuvânt). Să nu uităm că detailierea argumentelor o preluăm de la Sextus Empiricus şi de la Pseudo-Aristotel.

427 Nu există Nimic - în sensul tezei eleate. Vezi Sext. Emp., *Adv. Math.,* VII, 66 şi Pseudo-arist, *De Melisso, Xenophane, Gorgia,* c. 5 - 6, 979 a 11 -980 b 21, 2, în Ion Banu, voi. II, II, pg. 461, respectiv pg. 465.

428 Dacă ar exista ceva, nu ar putea fi cunoscut. Vezi Sext, Emp,, *Adv, Math.,* VII, 77 şi Pseudo-arist., *De Melisso, Xenophane, Gorila,* c, 5 • 6, 979 a 11 -980 b 21, 17, în Ion Banu, voi. II, II, pg, 463, respectiv pg. 468.

[429] Dacă ar putea fi cunoscut, atunci el nu ar putea fi comunicat. Vezi Sext. Emp., *Adv. Math.,* VII, 83 şi Pseudo-arist., *De Melisso, Xenophane, Gorgia,* c. 5 - 6, 979 a 11 - 980 b 21, 21, în Ion Banu, voi. II, II, pg. 464 jos, respectiv pg. 468 jos.

[430] Bărnuțiu vorbeşte de născut - nenăscut. Sextus Empiricus şi Pseudo-Aristotel vorbesc şi despre a fi (adică existent-nonexistent - ambele în acelaşi timp) şi despre a fi născut (născut-nenăscut - ambele în acelaşi timp). Nuanța constă în faptul că Gorgias se opune atât eleaților, cât şi celor care susțin existența multiplului - de fapt, nu există nimic, nici Unul şi nici Multiplul. Opunându-se celor care susțin existența Multiplului, Gorgias foloseşte argumentele devenirii, naşterea şi mişcarea; uzează totuşi de principiul eleat, conform căruia nimic nu se naşte din nimic şi nimic nu piere în nimic. De asemeni, analizează atât eternitatea în sensul parmenidian, cât şi eternitatea în sensul lui Melissos (vezi capitolul destinat eleaților). Probabil, Bărnuțiu a omis o analiză mai profundă pentru a nu ocupa prea mult spațiul cursului. Pentru detalii, a se vdea Ion Banu, paginile menționate în notele precedente.

[431] "Nonexistentul nu este" poate induce confuzia între "a fi" ca şi predicație copulativă (între subiect şi predicat - Nonexistentul nu este nici Existent, nici Nonexistent, fapt ce devine ininteligibil) şi "a fi" ca şi predicație existențială. Nu ne este clară aici decât intenția de a ironiza pe Parmenide.

[432] Există trei părți ale argumentului, care, după Ion Banu (nota 43, voi. II, 2, pg. 496), nu au coerență ca întreg. Primul argument (respingerea noncxistentului) este logic, pe când al doilea (respingerea existentului) e de ordin ontologic. A treia parte (Nonexistentul şi existentul nu există în acelaşi timp) este de la sine înțeles de Gorgias.

[433] Argumentul se bazează pe faptul că existentul nu e gândirea, iar gândirea nu e existentul. Dacă există identitate între existent şi gândirea lui, atunci nu ar exista nimic fals, pentru că tot ceea ce gândim există. Reamintim că la Parmenide "c totuna a fi şi gândul că ceva este". Argumentul lui Gorgias pentru a doua teză vrea să întărească prima teză, negând iarăşi Unul eleat prin diferența între existent şi rațional. Concluzia este însă prea radicală: existentul este străin gândirii, deci el nu e gândit; prin urmare e incognoscibil.

[434] Două argumente există aici, după Gorgias. Primul ar fi acesta: cuvintele sunt departe de a produce cunoaşterea lucrurilor; ele doar o presupun. Al doilea este acela că un acelaşi lucru le apare ca fiind diferit celui care vorbeşte şi celui care ascultă, fiind doi subiecți diferiți; astfel, un acelaşi lucru ar fi două lucruri diferite în acelaşi timp.

[435] Bărnuțiu atrage atenția că datorăm sofiştilor analiza rolului subiectului în filosofare, ca şi premizele unei logici a sensului (distincția între sens şi referință). De fapt, filosofia sofiştilor este un subiectivism.

[436] Protagora (n. *cea.* 485 î.C, Abdera, Grecia - d. *cea.* 410), gânditor şi educator, socotit a fi primul şi cel mai faimos dintre sofişti. Protagora a petrecut cea mai mare parte a vieții la Atena, unde a influențat considerabil pe politicienii şi gânditorii morali. Platon şi-a denumit unul dintre dialoguri după numele lui. Protagora a învățat pe alții, ca sofist, mai mult de 40 de ani, despre virtuți şi despre modul în care trebuie condusă viața. A fost solicitat să întocmească constituția noii colonii Thuria în Italia. Datorită lucrării *Despre zei,* a fost acuzat de impietate şi ateism, fiind exilat din Atena în 415 î.C. A murit în drum spre Sicilia.

[437] Diogene Lăertios, IX, 53. Hesychius spune şi el (vezi Ion Banu, voi. II, 2, pg. 286) că Protagoras a fost mai întâi hamal, apoi a învățat cu Democrit. Hesychius din Milet (floruit sec. VI), istoric bizantin şi biograf, a scris *Historia Romaike te kai pantodape (Istoria romană şi universală)* în 6 cărți, o cronică despre conducătorul asirian Belus, care a fondat imperiul asirian (mileniul 2 î.C.J, alta despre Anastasius I (mort în 518), *Onomatologos e pinax ton en paideia onomaston (Nomenclatură, sau Index al persoanelor celebre).*

[438] Ion Banu atrage atenția asupra nepotrivirii datelor în cazul în care am accepta că Protagoras a fost discipolul lui Democrit - vezi voi. II, 2, nota 7, pg. 311. însă e foarte probabil să fi fost influențat de filosofia lui Democrit.

[439] Vezi şi Hesychius mai sus citat. Am văzut la Democrit că acesta era numit "filosofia".

[440] Claudius Aelianus (n. *cea.* 170, Praeneste, lângă Roma - d. *cea.* 235), scriitor roman şi profesor de retorică; a vorbit şi a scris fluent în greacă,

fiind numit *Meliglattos* (limbă-dulce); de fapt a provenit dintr-o familie de liberţi greci. Aelianus a studiat scrierile lui Platon, Aristotel, Isocrate, Plutarch, Homer, şi alţii. Aelianus a scris *Despre particularităţile animalelor (Peri zoon idiotetos),* povestiri curioase despre păsări şi alte animale, unele prezentate ca fabule. Lucrarea *Istorii variate (Var, Hist. - Poikile stoa)* relatează anecdote despre oameni şi diverse obiceiuri sau întâmplări neaşteptate; din ea s-au păstrat 11 cărţi sub formă prescurtată.

441 Ar fi primul dintre sofişti care a cerut 100 de mine pentru învăţătură.

442 Dialogul Protagoras se găseşte în Platon, *Opere,* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Buc, voi. I, 1975. Dialogul aparţine primei perioade de creaţie a lui Platon, dar Platon depăşeşte simpla ilustrare a conceptelor pe care Socrate le-a pus la baza vieţii morale; face o primă caracterizare a sofiştilor. Platon contestă valoarea educativă şi formativă a învăţăturii sofiştilor, opunându-le învăţătura socratică. Platon a protestat că Socrate ar fi fost sofist în sensul lui Protagora sau Gorgias - el nu a luat onorariu, iar devotamentul pus în slujba adevărului este sub orice îndoială. Tezei lui Protagora, conform căreia plăcerea triumfă şi asupra celui care ştie, Socrate îi opune teza că acest triumf al plăcerii este efectul ignoranţei. Necunoaşterea adevăratei măsuri face ca mulţimea să apeleze la aceşti profesori de virtute. De asemeni, Socrate atrage atenţia că problema "binelui şi răului" este, în opinia comună, asociată cu opţiunea între cele plăcute şi cele neplăcute. Dar, întrucât marii oameni politici nu au reuşit nici măcar pe cei apropiaţi să-i facă să aleagă binele, virtutea nu se poate învăţa. Platon va reveni mai târziu asupra acestui fapt, întrebându-se dacă nu cumva virtutea este totuşi o ştiinţă.

443 Menon 91 d - e; în Platon, *Opere,* voi. II, 1976.

444 Faptul că despre zei nu putem spune nimic: nici că sunt, nici că nu sunt.

445 Arta controversei (eristica). După Diogene Lăertios, Protagoras a mai scris: *Despre luptă, Despre ştiinţe, Despre Stat, Despre ambiţie, Despre virtuţi, Despre starea primordială a oamenilor, Despre lucrurile din Hades, Despre faptele greşite ale oamenilor, Precepte, Proces pentru onorar, Argumente contrare.* Un comentariu asupra lor face Ion Banu

în note la Protagoras, voi. II, 2, pg. 314.

446 Tema argumentelor contrare. Dar nu există certitudine că Protagora ar fi descoperit acest argument. El are meritul de a evidenţia în toate problemele importante existenţa celor două argumente opuse. După aceea, această temă a fost folosită de Socrate.

447 Platon îi va replica în *Legile,* IV, 716 c: "Nu omul, ci zeul e măsura tuturor lucrurilor".

448 Trpâypaxa = %pf|paxa (lucru sau realitate). Platon introduce pe primul în *Cratylos,* 385 e, înlocuindu-1 pe al doilea.

449 Kpixfiptov = pexpov.

450 Au existat mai multe păreri despre cuvântul avOpcojioq din text: (1) omul ca individ; (2) specia umană; (3) ignorarea distincţiei dintre omul individual şi cel universal. Majoritatea au acceptat (1).

451 Este argumentul lui Bărnuţiu pentru a arăta că a optat pentru (1) de la nota precedentă, un pasaj din *Theaitetos,* 151 e - 152 a (vezi Ion Banu, voi. II, 2, pp. 299 - 300). A apărea = cpaiveoxai.

452 Cel care se află într-o stare naturală, spune Sextus Empiricus (în textul citat în Ion Banu, voi. II, 2, pg. 290, 218), percepe din proprietăţile existente în materie pe cele ce pot apărea prin senzaţie celor ce trăiesc într-o stare naturală (omul sănătos), iar cel care se află într-o stare contrară naturii (nebunul şi visătorul) le percepe pe cele contrare naturii. Deci nimic nu e cert.

453 Pe baza textului lui Platon din *Theaitetos,* 152 e.

454 Vezi Ion Banu, voi. II, 2, pg. 290.

455 Ştiinţa (eTuaxfiuri) = senzaţia (aîaOricuţ).

456 Theaetetus (n. *cea. 411* î.C, Atena - d. 369 î.C, Atena), matematician atenian ce a studiat cu Theodorus din Cyrene, apoi în Academia lui Platon. A profesat o vreme în Heraclea. Platon 1-a introdus în două dialoguri: *Theaetetos (Theaetetus)* şi *Sofistul.* Theaetetus a contribuit în teoria iraţionalelor (ce revoluţiona atunci matematica greacă, de aceea fiindu-i dedicat un dialog) şi în construcţia corpurilor regulate; este considerat inventatorul geometriei solidelor. S-a ocupat şi de proporţii.

457 Să faci mai puternic argumentul mai slab.

458 Vezi Ion Banu, voi. II, 2, pg. 301.

[459] Vezi disputa între Protagoras şi Euathlos, elevul său în retorică în Diogene Lăertios, Edit. Polirom, Iaşi, 1997, pg. 300.

[460] Prodicos din Ceos s-a născut pe insula Ceos, în cetatea ioniană Iulis, între 470 - 460 î.C. Este de aceeaşi vârstă cu Democrit şi Gorgias, dar mai tânăr decât Protagoras. A venit la Atena ca ambasador. A ținut prelegeri tinerilor, contra unui onorariu. Printre aceşti tineri au fost şi Isocrate, Euripide, Tucidide. După E. Dupreel, Prodicos l-ar fi inspirat şi pe Socrate *(Les Sophistes,* Neuchâtel, pp. 117 - 182). A scris *Anotimpuri, Despre natură, Despre natura omului.* I se atribuie o moarte asemănătoare celei lui Socrate. Nu se ştie când a murit; cert este că după Socrate.

[461] Heracle (Hercule la romani) vede în vis această întâlnire înainte de cele 12 munci ale sale.

[462] Pseudo - Platon, *Axiochos* 366 b, în Ion Banu, voi. II, 2, pp. 348 - 349.

[463] Hippias din Elis (floruit în sec. V î.C, Elis, Peloponnez, Grecia), filosof sofist care a contribuit la descoperirea cuadraturii cercului, la trisecția unghiului. A avut o mare abilitate în arte, fapt ce i-a caracterizat pe toți sofiştii, şi o bogată erudiție: poezie, gramatică, istorie, politică, arheologie, matematici şi astronomie. A scris elegii şi tragedii. E creditat cu o lucrare excelentă despre Homer, cu lucrări despre literatura greacă sau străină, şi tratate de arheologie; dar din toate au rămas doar fragmente.

[464] învățat multidimensional.

[465] Priceput în multe lucruri.

[466] Vezi Ion Banu, voi. II, 2, pp. 556 - 560.

[467] Critias este "coborât din străvechea stirpe aristocratică a Dropizilor prin care se înrudea cu Solon şi cu Platon" (Ion Banu, voi. II, 2, pg. 359). S-a născut în 462 î.C. şi moare în mai 403 î.C, în asaltul de la Munychia, contra lui Thrasybulos. Din 404 a fost unul dintre cei 5 efori, apoi în consiliul celor 30. A avut un comportament imoral față de unii dintre concetățenii săi de valoare, mai ales față de Socrate. Unii îl consideră sofist (Philostratus), alții nu. A scris elegii *(Elegia către Alcibiade),* scrieri politice *(Constituții în versuri),* drame *(Tennes, Rhadmanthys, Peirithoos, Sisyphos),* filosofie (aforisme, *Despre natura dragostei sau despre virtuți, Conversații).*

[468] Se cunosc puține despre el; este adesea citat în literatură pentru atitudinea sa sfidătoare față de zei, încercând să-i îndepărteze pe oameni de Misterele Eleusine. E menționat de Aristofan în *Norii* şi în *Broaştele.* E cunoscut prin acestea ca autor de ditirambi. După *Lex. Suda,* el a fost filosof materialist, discipol al lui Democrit. S-a refugiat la Pellcne, Ahaia, ca urmare a vederilor sale ateiste, fiind supranumit *atheos.* A avut *akme* situată între 493 - 486 î.C. După Aristofan, el a fost exilat în 415-414 î.C.

[469] După *Suda,* lucrarea se numeşte *Cum mi-am pierdut credința.* Traducerea e controversată (vezi Ion Banu, voi. II, 1, pp. 598 - **600).**

[470] Este originar din una din coloniile Megarei, Chalcedon, dar a trăit mai mult la Atena. Nu se cunosc precis datele naşterii sau morții. Este certă prezența lui la Atena între 427 - 413 î.C. A fost un sofist mai puțin important. Numele său permite un joc de cuvinte: "cel ce luptă cu îndrăzneală".

[171] Ar fi scris *Marele Tratat de Drept,* care a influențat dreptul până la sfârşitul Evului Mediu (evident prin fragmentele conservate de Platon).

[472] Platon, *de rep.* I, 338 c, vezi Ion Banu, voi. II, 2, pg. 593 jos. Este maxima lui Thrasymachus, constituind şi o definiție a dreptului.

[473] în tribul Antiohid, demul (ofpoc;) Alopeke.

[474] Socrate s-a născut în jurul lui 470 î.C, 10 ani după bătălia dc la Salamina. Tatăl său, Sophroniscos a fost un prieten al familiei lui Aristide cel Drept, fondatorul Ligii de la Delos. După Platon, el ar fi coborât din sculptorul mitic Dedal. Mama, Phainarete, a fost moaşa. De aceea, Socrate va numi arta sa arta moşitului (maieutică), făcând analogie între moşit şi "scoaterea" ideilor înnăscute din cei ignoranți până atunci. A murit cel mai probabil în 399 î.C.

[475] Atelierul tatălui său.

[476] I se atribuie statuile drapate ale Grațiilor de pe Acropole. Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 100 (fragm. lui Diog. Laert./

[477] S-a ocupat mi întâi de matematică şi de fizică, după cum spune şi Platon în *Phaidon,* dar nemulțumit de ele, se va îndrepta spre morală şi antropologie. După unii a studiat muzica cu Damon, dar a studiat şi cu Archelaos, şi, după unii, chiar cu Anaxagora şi cu Prodicos (Platon certifică în *Menon,* 96 d). De altfel, a fost privit dc unii ca fiind sofist

în tinerețe. In monografia *Socrate* (Humanitas, 1996), Jean Brun atrage atenția că nu putem certifica întâlnirea lui Socrate cu toți care î-au fost atribuiți de Platon sau Xenofon ca dascăli, deşi e cert că Socrate cunoştea doctrina lor (pg. 23 şi următoarele). Ion din Chios menționează că l-a întâlnit pe Socrate la Samos, în compania lui Archelaos, pupilul lui Anaxagoras, probabil între 441 - 439. Conxiunea între cei doi mai e menționată de muzicianul Aristoxenus, ca şi Theophrastus.

475 După Plutarch, Socrate era încă un copil atunci când tatăl său a consultat oracolul în legătură cu el, acesta răspunzându-i să-şi lase fiul să-şi urmeze vocația fără a se opune vrerii sale; totuşi tradiția a conservat faptul că Socrate a fost nevoit să lucre la început în atelierul tatălui său.

479 S-a afirmat, de exemplu, că Socrate l-ar fi însoțit pe Archelaos în Samos, dar Socrate nu a părăsit Atena şi Pireul.

480 Un pasaj de autobiografie a lui Socrate în *Phaidon,* 97 b, face posibil faptul să-1 fi audiat pe Anaxagora când era tânăr, iar Anaxagora era la Atena.

481 A servit ca hoplit, adică infanterist, la trei campanii militare. Una dintre ele este asediul Potideei, Chalcidica, între 432 - 429 î.C, unde îl salvează pe Alcibiade (fapt pomenit de Platon în *Banchetul).* Alta este bătălia de la Delion, în 424 î.C, unde îl scoate pe Xenofon de sub calul acestuia din urmă. Acolo, tebanii i-au învins pe atenieni, dar Socrate a păşit mândru cale îndelungată, cu Xenofon pe umeri, fără a fi prins de tebani. în fine, a participat în bătălia de la Amphipolis, în 422 î.C:.

482 în 406 î.C, flota ateniană a invins pe lacedemonieni, lângă insulele Arginuse, dar furtuna a împiedicat ridicarea morților şi răniților. Generalii au fost traşi la răspundere în fața tribunalului pritanilor, care era atribuit în acel moment tribului lui Socrate, acesta din urmă fiind chiar preşedinte (totul era tras la sorți). Socrate a impus atâtea judecăți câte acuzații erau, deşi lumea presa ca toți să aibă o sentință unică *(Apologia,* 32 a).

483 Se opunea siofiştilor, discutând cu oricine, şi nu există vreo dovadă că ar fi cerut onorarii de la cei avuți.

484 Socrate n-a vrut să participe la arestarea lui Leon din Salamina, aşa cum îi porunciseră cei 30.

485 Chariclcs dintre cei 30. Socrate întreabă, cu ironie, ce să facă dacă un tânăr îl întreabă unde-i casa lui Charicle (Xenofon, *Memorabilia,* I, 2).

486 Interzis.

1s7 Socrate cel cu capul în nori, sau cu chipul dc satir; pasaje se găsesc în Ion Banu, voi. II, 1, pp. 164 - 168. Platon pomeneşte de acestea în *Apologia,* iar Xenofon în *Memorabilia.*

488 "Teatrul ăsta în care sunt luat în zemfletnea nu este el oare un fel de mare banchet unde fiecare comesean râde pe seama celorlalți?", citat preluat din Jean Brun, *Socrate,* Humanitas, pg. 32.

489 Socrate a fost, de fapt, suspectat de a utiliza trecerea pe care o avea şi învățătura pentru a corupe tineretul de la loialitatea principiilor democrației (să nu uităm că printre elevii săi au fost Alcibiade şi Critias, fapt ce nu a fost uitat la proces). Motivul lui Anytus este destul de simplu: acesta din urmă era un democrat lipsit de inteligență, şi nu a făcut diferența între un oligarh moderat, cum era Socrate, şi un trădător. Anytos era un adversar al aristrocrației (şi mulți auditori ai lui Socrate erau aristocrați tineri), chiar fruntaş al partidului democrat şi partizan al lui Theramenes. Era bogat. A fost exilat în 404 î.C, mergând apoi de partea lui Thrasybulos. Meletos a adus acuzația de lipsă de pietate. Nu este cunoscut din altă parte. Lycos era şi el fruntaş al partidului democrat. Diogene Lăertios vorbeşte de trei categorii, meşteşugarii şi politicienii, mai întâi, apoi retorii şi poeții, adică cele trei categorii pe care Socrate le-a ironizat des. în numele acestora au vorbit respectiv, Anytos, Lycin şi poetul Meletos.

490 Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pp. 106 - 108.

491 Pedeapsă.

492 Prytaneion (rcp-UTaveîov) - edificiu public în Atena, unde luau masa pritanii; cei care prezidau Adunarea Poporului. Funcționa şi ca o casă de oaspeți pentru cei cu merite deosebite, pentru că grecii îi venerau pe oamenii deosebiți în viață, nu numai după moarte. Se spune că acesta vorbă a lui Socrate ar fi fost socotită drept sfidare, şi că ar fi adus 80 de voturi noi împotriva lui.

493 Era celebrarea călătoriei lui Tezeu. Acesta, spune legenda, ar fi plecat

cu tributul datorat de către Egeu lui Minos (7 băieți şi 7 fete), şi pe care Minos îl oferea lui Minotaur. Tezeu l-a ucis pe Minotaur, iar grecii celebrau aceasta. Până când se întorcea corabia din Creta, nu se făceau execuții (vezi Platon, *Phaidon,* 58 a - 58 c).

Xantippe a rămas renumită ca femeie arțăgoasă. Socrate a avut, probabil, două soții, pe Xantippe şi pe Myrto, fiica lui Aristides cel Drept. De asemenea, a a avut trei copii, Lamprocles, Sophroniscos şi Menexenc, dar nu se ştie precis care sunt ai Xantippei şi care ai lui Myrto. Față de Xantippe, Socrate a avut o atitudine răbdătoare, citată de Platon des în dialoguri, ca şi de Xenofon sau Diogene Lăertios.

495 Criton i-a spus lui Socrate că totul este înlesnit pentru fuga lui (Platon, *Criton,* 54 b). Socrate a ținut un discurs care a intrat în posteritate, imaginând cum legile s-ar personifica şi i-ar fi vorbit.

Este unul din meritele vieții lui Socrate şi una din dramele lui Platon: Socrate, care a fost cel mai bun cetățean, a trebuit să moară, iar pentru aceasta e de vină democrația. Platon a atras atenția că democrația şi-a necinstit specialiştii (democrația = egalitatea forțată între toți, indiferent de cunoştiințe sau de merite)

Diogene Lăertios a relatat (XXIII, 43, în *Despre viețile şi doctrinele fdosofdor,* pg. 103) cum că Lysip i-a ridicat o statuie din bronz, dar acuzatorii săi au avut parte de o viață grea după moartea lui Socrate. Anytos a fost izgonit din unele oraşe, iar Meletos ar fi fost omorât. Au fost închise terenurile de exerciții şi gimnaziile.

Trei puncte îl disting pe Socrate de sofişti, după concepția exprimată de Bărnuțiu aici: nu a avut auditoriu selectat; nu a luat onorariu de la cei bogați; în fine, a considerat că filosofia se exprimă oralmente şi nu prin scris (dialectica socratiană). Socrate a considerat că de fapt el nu ştie nimic şi numai printr-o cercetare atentă se poate descoperi conceptul, prin conversație. Un text nu poate fi interogat aşa cum discipolul interoghează maestrul. Scrierea nu oferă o memorie (uvnvr|), ci o sub - memorie (bjtouvnSic), adică cel mult o rechemare a amintirii. Aceasta a declanşat o problemă numită "socratică": dacă Socrate, cel care ni s-a păstrat din memorii, este cel real sau nu.. Şi Platon ar fi urmat această cale, dacă nu şi-ar fi asumat misiunea de a-l apăra pe maestrul său.

499 Socrate folosea orice prilej pentru a discuta filosofie: piața, casele unor prieteni, palestrele şi gimnaziile, banchetele, etc, afară poate de faptul când era cuprins de demonul său.

500 Onorariu.

501 Capitolul despre Aristip din Diogene Lăertios, *Despre viețile şi doctrinele fdosofdor,* Edit. Polirom, Iaşi, 1997, II, paragr. 74, pg. 110.

502 Bărnuțiu vorbeşte de dialogurile platoniciene, în care, exceptând pe cele din prima perioadă, îl introduc pe Socrate, tară a conserva doctrinele acestuia. Mulți comentatori ai filosofiei antice greceşti au considerat că poate fi vorba de doi Socrate: cel real şi cel platonic.

503 Tvo9i **OECcmov** - maxima întipărită şi pe frontispiciul Oracolului din Delphi. Jean Brun face **o** analiză **a** acestei maxime a lui Socrate în monografia *Socrate,* Humanitas, II. El subliniază că ea devine în gura lui Socrate **o** chemare pe care o opune pretențiilor sofiştilor, o invitație la aprofundarea condiției umane, de la care o cunoaştere enciclopedică **a** lucrurilor din natură, sau diversele tehnici practice, riscă în mod constant să ne îndepărteze (pg. 66). De aceea, Socrate a părăsit câmpul celor fizice (Platon, *Phaidon,* contra lui Anaxagora).

504 Cicero a zis că, odată cu Socrate, filosofia a coborât din cer pe pământ, adică **s-a** ajuns de la speculația cosmologiştilor ionieni sau italieni la analiza caracterului şi a conduitei vieții umane, pe care le-a afirmat în termenii **unei** originale **teorii** despre suflet. Trăind în haosul provocat de războiul peloponnesiac, cu erodarea vechilor valori morale, Socrate a impresionat **prin** conduita sa, bazată pe principiul "cunoaşte-te pe **tine** însuți" şi **prin** efortul depus **în** explorarea termenilor morali.

505 Probabil distincțiile subtile, subtilități.

506 Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 119, 50, dar mai **ales** 77, 78, pg. 125.

507 Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 114, 34 şi pg. 117, 49. Iar Platon spune că înțelept e numai Zeul *(Apologia,* 23 a - 23 b).

508 Xenophon,^7?7/«//>/'IV, 3, 14- 17,dar şi 11 - 12,vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 114, 34, respectiv 125, 77, 78.

509 Este **o** influență orfică, doctrina transmigrației sufletelor. Socrate preia partea morală **a** acestei doctrine, iar Platon (nu ştim exact dacă Socrate ar fi afirmat aceasta) defineşte **filosofia** ca "pregătire pentru moarte", acordând filosofiei locul pe care trebuie să-1 ocupe în conduita umană.

[510] Dialogul *Phaidon* are ca subtitlu "Despre suflet". în paragr. 1 14 d. Socrate afirmă că nemurirea sufletului trebuie susținută cu toată puterea. La 106 c, Socrate afirmă că sufletul e nemuritor şi indestructibil. Platon desfăşoară mai multe demonstrații, de la doctrina metempsihozei, pe care o începuse cu *Menon,* la argumentul indestructibilității, din care c foarte importantă afinitatea între suflet şi forme, idee care e a Iui Platon exclusiv. în final, mitul despre soarta sufletului în lumea de dincolo (107 b - 114 c) nu mai este o demonstrație, ci convingerea lui Socrate în moralitatea sufletului.

•[u] Xenofon. *Mem.,* IV, 3, 14- 17, şi 1,4, vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 114, respectiv 116. Plato, *Phaidon,* 62 c: "nu se cade să se omoare cineva singur înainte ca Zeul să-i fi trimis o hotărâre [în acest sens]"

[M:] Distincție între adevărurile eterne şi imuabile, date de zei, şi cele datorate societății (legile sau tradițiile).

[MJ] Stăpânirea de sine.

[.14] Curajul.

[515] Socrate vrea să spună că unele virtuți, cum ar fi curajul, pot să crească prin învățătură şi deprindere, dar e vorba de virtutea înnăscută (curajul înnăscut), cum ar fi în pasajul din Ion Banu, voi. II, 1, B121, pg. 137 sus. în alte părți, Socrate acceptă că curajul poate şi apărea dacă nu e înnăscut, cum ar fi în Ion Banu, voi. II, 1, B121, pg. 137 jos.

[516] Diferența între lucrurile săvârşite intenționat sau nu.

[517] Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pg. 137 jos.

[518] Vezi Ion Banu, voi. II, 1, B151, pg. 145 jos şi pg. 146 sus.

[519] Fericire.

[520] Acțiune reuşită, bună.

[521] Xenofon, *Memorabilia,* I, 1: "se răspândise vorba că Socrate se pretindea inspirat de o divinitate", că în tot ce întreprinde urmează "un semn demonic" - **TO** 5cuu6vtov, sau în *Apologia,* 31d: "m-ați auzit adeseori spunând cum am în mine ceva divin, daimonic - reiov **TI** Kcd Soupoviov - ...Bunul acesta c sădit în mine încă de copil, ţ>i-nu apare ca un glas. îndată ce se arată, mă împiedică de la ce am de gând să fac, însă nu mă împinge niciodată să fac ceva".

[522] Vezi Ion Banu, voi. II, 1, pp. 138 - 139.

[523] Opusculul *Demonul lui Socrate* al lui Plutarch se referă mai mult la demonii în general decât la al lui Socrate în particular. Un pasaj definitoriu despre demonul lui Socrate se găseşte citat în monografia *Socrate* a lui Jean Brun, Humanitas, 1996. pg. 85.

[524] Aischines filosoful, discipolul lui Socrate, nu trebuie confundat cu oratorul Eschinc, care a trăi un secol mai târziu şi care a fost adversarul lui Demostene şi promacedonian. în jurul lui 360 î.C. predă la Atena, unde compune dialoguri în manieră socratică. Diogene Lăertios îi dedică capitolul V i l din cartea a Il-a, vezi ediția Polirom, Iaşi, 1997, pp. 107 - 108. A fost prezent la moartea lui Socrate (Platon, *Phaidon).*

["5] Cebes din Theba, discipol al lui Philolaos. Pomenit dc Platon în *Phaidon.* Prezența lui în acel dialog l-a determinat probabil pe Bărnuțiu să-1 introducă aici. Foarte scurte referiri la el în lucrarea lui Diogene Lăertios, edit. Polirom, laşi, 1997, pg. 123.

[52.1] Simmias din Theba, discipol ai lui Philolaos. Aceeaşi situație cu prezența iui Cebes aici. Foarte scurte referiri la el în lucrarea lui Diogene Lăertios, edit. Polirom, laşi, 1997, pg. 123.

[527] Cetățean atenian, de profesie cizmar. Foarte scurte referiri la el în lucrarea lui Diogene Lăertios, edit. Polirom, Iaşi, 1997, pp. 121 - 122.

[528] Şcoala megarică a fost fondată la începutul sec. IV î.C, de Euclid din Megara. Criticismul său a fost menționat de Aristotel şi i-a influențat pe stoici în logica lor. Euclcides i-a fost discipol lui Socrate, scriind dialoguri socratice. îi aparțin vorbele: "binele este unu, deşi e numit în mai multe feluri, uneori înțelepciune, alteori Zeul, sau rațiunea" (Diog. Lacrt., II, 106), şi că "contrarul binelui nu are realitate". Megaricii au avut o orientare predominant etică şi educațională, şi totul în apărarea unității binelui. Au fost oameni ai teoriei, păstrând metoda lui Socrate. După moartea lui Euclcides *(cea.* 380 Î.C), interesul practic şi dialectic a scăzut; au studiat paradoxele în maniera lui Zenon şi au oferit soluții logice independente. Succesorul lui Eucleides a fost Eubulide din Milet, ce a influențat doctrina aristotelică a categoriilor şi conceptele tic mişcare şi potențialitate ale lui Aristotel (pentru megarici, doar ceea ce este acum actual este posibil). Unele pasaje aristotelice sunt probabil replici ale criticismului megaric. Alți megarici au fost Diodorus Cronos şi Stilpon. Acesta din urmă l-a învățat pe stoicul Zenon din Citium, şi pe Menedcm, capul şcolii eliacc (Phaidon din Elis) - cretriace

§ 11. Metodul istoriei filosofiei

Acost metod consistă în regulele despre carea are a se căuta materia istoriei filosofiei, a se aduna, a se prelucra, a se espune şi a se uni întru un tot sistematic.

§ 12.

Materia istoriei filosofiei se află prin [4v] întâmplare sau căutându-se metodice. In caşul din urmă e neapărat a determina fântânile şi modul cum se se caute adevărul. Fântânile din cari au a se culege materialile sunt duplici: scriptele filosofilor şi relațiunile altor scriitori despre vieața lor şi despre părerile lor filosofice, carea au a se dejuca dupre criteriele autenției şi ale fidei demnității[26]. Unde n-au rămas nemica scris de^aarecare filosof, sau foarte puțin, acolo deu să se adune relațiunile altor scriitori despre învățătura lui, însă cu multă luare aminte. Fragmentele deu de a se compara din îndoit punt de vedere, filologic şi filosofic[27].

§ 13.

Studiul dogmatelor *filosofice* cere cunoştință determinată despre sensul, ambițul, originea şi legătura lor, căci numai aşa putem să înțelegem p*£ț^rii lor şi să le aprețiem învățătura după meritul ei. Spre acest scop e neapărată cunoştința lucrurilor contemporane şi a puntului din carea a considerat [5] scriitoriul lucrurile, precum şi spusele altor scriitori.

§ 14. Epocele în istoria filosofiei

Epoce în istoria filosofiei pot fi numai atari evenimente:

Jb/ja«rt ***Christian Wolf, precursor al filosofiei kantiene***

(Meneden). Şcoala megarică şi-a încetat existenta la începutul secolului al III - lea.

[529] Vom vedea că respectul față de Platon este mai mare la Bărnuțiu decât cel față de Aristotel. Nu se poate afirma că *Lyceum-u* lui Aristotel este o filială a *Academiei.* Bărnuțiu cunoaşte faptul că, odată cu Aristotel, unii dintre discipolii lui Platon au părăsit şi ei şcoala, urmându-1 apoi pe Aristotel.

[530] Există referiri mai jos, în acest curs al lui Bărnuțiu.

[531] Euclide sau Eucleides, Megara (cea. 450 - 380 *IC),* discipol al lui Socrate şi fondator al şcolii megarice. După Diogene Lăertios, II, 106, ei îşi prezentau argumentele în formă de întrebare şi răspuns, de unde numele de şcoala dialectică sau eristică. în 399 î.C, democrația la condamnat pe Socrate la moarte, şi Platon, împreună cu alți socratici, s-au refugiat la Megara, unde Euclide i-a primit temporar în şcoala sa.

[532] După Gomperz, *Griechische Denker,* Leipzig, 1902, Bd. II, pg. 143, putem vorbi de un neoeleatism, deoarece identifică Unul parmenidian cu Binele. O analiză a acestei identificări se găseşte la Gh. Vlăduțescu, *Filosofia în Grecia veche,* Edit. Albatros, Bucureşti, 1984, pp. 242 - 244.

[533] Cicero, *Academice,* II, 42: ca Unul, însă şi întrucât este Unul, Binele este şi va fi "întotdeauna asemănător şi întotdeauna identic cu sine însuşi".

[534] 7rapapoA,f|, adic|,comparație, vezi Diogene Lăertios, II, 106, pg. 117.

[535] Megaricii au încercat să arate, spune A. Dumitriu în *Istoria logicii,* pg. 128 jos, imposibilitatea raportării conceptelor unele la altele, şi, prin aceasta, imposibilitatea oricărei judecăți.

[536] Ar fi scris dialoguri în maniera socratică: *Lamprias, Aischines, Phoinix, Alcibiade, Despre dragoste,* dar nu s-au păstrat.

[537] Eubulide din Milet a fost discipol al lui Euclid, iar apoi i-a urmat la conducerea şcolii megarice. A fost un maestru al argumentației. Vezi Diogene Lăertios, II, 108 - 112, pg. 118 - 119.

[538] Paradox, aporie.

[539] Seneca crede că s-au scris prea multe cărți despre acest paradox.

[540] Paradoxul mincinosului: "Minte cineva, când spune că minte?".

[541] Ascunsul - Bărnuțiu, *Logica,* §90, variantă a voalatului.

[542] Electra, variantă a Voalatului: "Electra ştia că Oreste s-a întors, dar nu ştia că omul voalat care stătea în fața ei era chiar el, deci nu cunoştea că e fratele ei".

[543] Voalatul, adică "Cunoşti pe acest om voalat? Nu. El este însă tatăl tău; deci nu cunoşti pe tatăl tău".

[544] Soritul, de la grămadă, orâpoq, quaestio acervalis - Bărnuțiu, *Logica,* §90, variantă a argumentului grămezii. Cînd cineva vrea să aducă la confuzie pe adeversar, punînd întrebări continue, apelează la acest argument, dar conceptele relative nu se pot determina în acest mod, fiindcă ele nu au limite ferme.

[545] încornoratul, adică "Ai ce nu ai pierdut. Nu ai pierdut coarne. Deci ai coarne".

[546] Pleşuvul, adică "Cîte fire de păr trebuie să lipsească unui cap pentru a fi numit pleşuv?".

[547] Cursul de logică al lui Bărnuțiu.

[548] Diogene Lăertios, II, 111 - 112.

[549] Apollonios din Cyrene, supranumit Cronos şi el. Diogene Lăertios, II, 111.

[550] Cicero face o analiză a paradoxclor lui Diodor şi al argumentului dominator, pe care Diogene Lăertios nu îl pomeneşte. *Dominatorul,* 6 K-optebcov, a fost analizat şi de Chrysippos, Epicur şi alții, pe care Cicero îi analizează de asemenea. Diodor introduce şi viitorul în acest argument: "Posibil este sau ceea ce este realizat sau ceea ce se va realiza". Vezi A. Dumitriu, *Istoria Logicii,* pg. 128.

[551] Stilpon (floruit *cea.* 380 - 300 î.C.;, filosof al şcolii megarice. Nici unul din dialogurile lui Stilpon nu a supraviețuit. Vezi Diogene Lăertios, II, 113 - 120.

[552] A fost discipol al elevilor lui Euclid. Diogene Lăertios vorbeşte de un oarecare Thrasymachos din Corint, prietenul lui Ichthyas.

[553] Ptolemaios I, zis Soter, fiu al lui Lagos, rege al Egiptului între 323 - 283 î.C, şi Demetrios Poliorcetul, au luat parte la luptele diadohilor lui Alexandru Macedon. Ptolemaios a scris *Memorii,* despre campaniile lui Alexandru. Vezi Diogene Lăertios, 11, 115.

[554] Statuia Athenei nu e făcută de Zcus, ci dc Fidias, adică Stilpon nu avea alt idol decît rațiunea.

Diogene Lăertios, II, 119: Oîne yocp xovoe *leyex* v obxe xovSe. ii yâp uâAAov *xo\6(.* i] x6v8e; obxe apa xovSt. Cine spune: este om, spune nimenea, deoarece nu-l spune pe acesta sau pe acela. Căci dc ce mai curînd pe acesta decît pe acela? Deci nici pe acesta. E argument contra lui Platon, dar Platon şi-a dat scama de aceste probleme legate de existenţa Ideilor, fără a fi nevoie de acest argument.

›b Nu este îngăduit să se atribuie nici unui obiect un predicat diferit. Generalul este ceea cc este independent, spune Hegel, în *Prelegeri de istoria filosofiei,* voi. I, pg. 412. Fixarea determinaţiei este fixare a independenţei. Dacă însuşirile lucrului sunt determinate pentru sine, lucrul este dizolvat. Ceea ce arc determinaţii diferite este un alt ce. Nu există nimic individual.

17 Apatia este, în filosofia stoică, condiţia ca fiinţa să fie complet liberă de *pathe,* adică emoţiile şi pasiunile, dorinţa şi plăcerile.

5N De la f|8ovrt, plăcere.

559 Euhemeros din Messena. Leon Robin vede asocierea acestuia cu şcoala cirenaică fără fundament serios. Motivul asocierii ar fi fost concepţia ateistă, asemănătoare cirenaicilor.

M!O Consecvenţi.

561 Aristippus (n. cea. 435 î.C, Cyrene, Libia - d. 366, Atena), filosof, unul din discipolii lui Socrate şi fondatorul şcolii cirenaice, numită şi şcoala hedonismului, etica plăcerii.

562 După unii, spune Diogene Lăertios, II, 8, 65, faima lui Socrate l-a atras la Atena. După alţii, cum ar fi Hegel, *Prelegeri de Ist. Filos.,* voi. I, pg. 444, e posibil să fi fost format deja cînd l-a întîlnit pe Socrate, iar călătoria la Atena s-a datorat afacerilor (Hegel are drept sursă aici tot pe Diog. Laert.). Cert este că a petrecut mult timp în compania lui Socrate.

563 Şlefuit.

5M Se naşte o problemă aici: posedăm informaţii despre Aristippos omul prin prisma anecdoticii, existentă din belşug la Diog. Laert., şi datorită atacurilor lui Cicero şi Seneca. Informaţiile sunt contradictorii, iar concepţia despre doctrina lui deformate. Hegel spune că ar trebui să considerăm plăcerea ca deveniind principiu numai pentru omul cultivat. O astfel de concepţie e îndepărtată de opiniile lui Cicero sau Seneca.

Fondează şcoala în jurul anului 399 î.C.

ihh Aceasta se adaugă notei precedente.

567 Aristip a avut o fiică, Arcte, iar aceasta din urmă a avut un copil, numit tot Aristippos [cel tînăr]. Acesta l-a avut pe Theodorus ca discipol.

568 Onorariu.

5fi" Phanias din Ercsos, Xenofon, Thcodoros, Platon, etc, vezi Diog. Laert., ceea ce este citat de Bărnuţiu.

"7" Bucuria, plăcerea.

571 Arta de a trăi constă în a obţine cel mai mare beneficiu posibil din situaţia concretă prezentă, adică nu trebuie dispreţuite destinderea şi plăcerea.

,72 Două lucruri subliniază Diogene Lăertios. Primul este accsla că nu există diferenţă între plăceri. Deci, e vorba de plăcere ca şi concept în sensul socratic. Aristippos a căutat determinabile Binelui în individual, concret. Al doilea este distincţia între omul înţelept şi cel ncînţclept. Primului îi este facilitată constituirea principiului. Mai departe se oferă determinarea: plăcerea trebuie dorită pentru ea însăşi, cum nu e cazul bogăţiei dc exemplu.

573 Aristippos se opune de fapt modului de viaţă socratic, care presupunea drumul către încetarea influenţei activităţii simţurilor în favoarea căutării ideilor. E o consecinţă pentru căutarea unui principiu concret al Binelui.

574 Totuşi nu poate întotdeauna, ci de cele mai multe ori (Diog. Laert.. II. Diog. Laert, 11,91).

575 Plăcerea nu vine din amintire sau din aşteptarea fericirii, cum susţinea Epicur (Diog. Laert, II, 89).

•-" Fericirea este suma plăcerilor particulare. Fiecare din acestea este un drum spre fericire.

577 Să dorim acele plăceri care merită să fie căutate pentru ele însele, nu pentru foloasele materiale pe care le aduc.

57K Ori.

Adică iniţiat în filosofie dc către mama sa.

580 Ncindentificat.

581 Hedonismul.

582 Theodorus din Cyrene, sau Ateul, numit astfel pentru atitudinea critică

față de religia populară, şi nu pentru negarea divinității. Paradoxul este că Theodorus înseamnă cel dăruit de zei. Viața sa se întinde probabil între anii 470/460 şi 390 î.C. Eudemos din Rhodos, elev al lui Aristotel, prezintă un catalog al scrierilor sale. A fost un matematician celebru în epocă, geometru ale cărui lecții au fost audiate, după Diogene Laert., de Platon.

583 Nu se ştie cine este acest Dionysios dialecticianul. Restul vor fi analizați în paragrafele corespunzătoare.

584 Plăcerea şi durerea sunt indiferente.

585 Vezi nota precedentă. Senzația nu este deci esența.

586 Diogene Lăertios spune că bucuria este înțelepciunea, iar durerea este prostia. Scopul suprem este căutarea înțelepciunii.

587 Determinația *Binelui* formal.

588 *Răul,* determinat ca opusul determinației formale a *Binelui.*

589 Diogene Lăertios, II, 98.

590 E rezonabil ca înțeleptul să nu-şi piardă viața pentru apărarea patriei, şi nici înțelepciunea pentru folosul celor proşti. Presupune o individualizare această viață preconizată de Theodorus.

591 Bion din Borysthenes (colonie a Miletului în sudul Rusiei), cirenaic, a trecut prin mai multe şcoli, fiind numit şi Academicul. Vezi în Diogene Lăertios, II, 77, 117, 135; IV, 10, 23, 46 - 58. A sens Ataxpipai. A trăit spre finele secolului al IV - lea.

592 Nu e sigur că a fost un cirenaic (Leon Robin). De la Diodor din Sicilia (în *Biblioteca istorică,* VI, 1), ştim că a scris o istorie sacră (^Iepâ âvaypacpri), pierdută, tratând despre geneză şi oferind o concepție despre divinitate asemănătoare cu cea a lui Prodicos.

593 Filosof obscur, pe care Diogene Lăertios nu tratează neconsiderîndu-1 filosof.

594 Vezi Gh. Vlăduțescu, *Filosofia în Grecia veche,* pp. 236 - 239.

595 Hegesias în Diogene Lăertios, II, 85, 93 - 96.

596 A recunoscut nepotrivirea între senzație şi generalitate, care e contrară singularului, şi care conține în sine atît plăcutul, cît şi neplăcutul.

597 Viața e folositoare pentru -cel prost şi indiferentă pentru cel înțelept, Diogene Lăertios, II, 95.

598 Plăcutul şi neplăcutul nu există prin natură ((pboei); ele sunt relative.

Ceea ce profesează Hegesiais şi discipolii săi este teoria indiferenței (a8ic«popoc,).

599 Cel care îndeamnă la sinucidere. Totuşi vorbea de retragerea totală în sine a vieţii, şi nu de sinucidere. înţeleptul trebuie să trăiască ferit de griji şi de dureri şi să nu fie interesat de agonisirea de bunuri.

600 Cicero, *Tusc. Quaest.,* I, 34 şi Val. Max., VIII, 9: Hegesias, trăind în Alexandria, a fost somat de către regele Egiptului, Ptolemeu, să nu-şi mai expună învățătura, din cauză că multor dintre discipoli le insuflase un asemenea dezgust dc viață şi indiferență, încît s-au sinucis.

601 Anniceris (floruit în secolul 4 sau 3 *î.C),* s-a dedicat principiilor originale ale şcolii, propunîndu-şi totuşi revitalizarea lor. Sub el s-au petrecut schimbări, datorită lui Theodorus şi Hegesias, care nu au avut concepții identice cu acesta. L-a răscumpărat pe Platon, cînd acesta a fost vîndut ca şi sclav, după prima sa călătorie în Sicilia, de către omul lui Dionysos-tatăl, spartanul Pollis. Banii pe care Platon a vrut să-i restituie, Anniceris i-a refuzat, fiind folosiți apoi de Platon la fondarea Academiei. Vezi pentru acest filosof şi Diogene Lăertios, II, 85, 86, 96 - 97, 98; III, 20.

602 Anniceris s-a deosebit de Theodorus în credința că plăcerea trebuie înțeleasă ca fiind mai mult decît plăcerea senzuală, iar față de Hegesias, un pesimist, în credința că sunt calități (plăceri) care sunt bune pentru şi în ele însele, în afară dc a potoli durerea sau strădania. Anniceris a recunoscut drept scop şi interes al omului prietenia în viața obişnuită, precum'şi recunoştința față de părinți şi cinstirea lor, ca şi acțiunile în interesul patriei. Această ramură a cirenaicilor i-a influențat pe aristotelicieni şi pe Cicero.

603 Omul înțelept poate săvîrşi fapte patriotice. Deci nu avem o doctrină a indiferenței cu adevărat la Anniceris. Vezi Diogene Lăertios, II, 96.

604 Reapar termenii de "criteriu al Binelui", respectiv cel de "înțelept".

605 Hegel notează că membrii acestei şcoli au avut puțină cultură filosofică şi că n-au reuşit să elaboreze un sistem sau o ştiință. Au afirmat şi ei, ca şi cirenaicii, că scopul general este Binele, dar, dacă cirenaicii au făcut din conştiința de sine, ca individ, sau din sentiment esență a conştiinței, cinicii, în schimb, au pus esența în individualitate. Cinicii încep cu libertatea şi neatîrnarea desăvîrşită ca destinație a omului, pe

când cirenaicii începeau cu sentimentul ca principiu, care, lărgit, devine generalitate şi libertate desăvîrşită *(Prelegeri de istoria filosofiei,* voi. I,pg.454).

Antisthenes (n. cea. 445 î.C- d. cea. 365), filosof atenian, discipol al lui Socrate şi considerat drept fondatorul şcolii cinice, cu toate că drept fondator sau cel mai reprezentativ filosof al acestei şcoli este considerat uneori Diogene din Smope. Antisthcnc s-a născut într-o familie bogată, iar ideile sale filosofice îşi au rădăcinile în contradicţiile şi nedreptăţile pe care el le-a observat în societate. El căuta să construiască fundamentul ideilor sale pe principiul căutării binelui. Antisthenes a crezut că fericirea depinde de virtutea morală, care poate fi dobîndită prin învăţări'. Pentru aceasta, Antisthene a separat două categorii de obiecte: i1) binele exterior, adică acele elemente ca proprietăţile personale, plăcerea senzuală, şi alte luxuri; (2) binele intern, incluzînd adevărul şi cunoaşterea sufletului. El a sprijinit ideea că restrîngerea unei părţi mai mare a individualităţii depinde dc dominarea plăcem din binele intern, şi a promovat ideea acceptării poverii fizice şi a durerii psihice ca însoţind căutarea pe care o întreprinde sufletul în aflarea deplinătăţii sale. Pentru a dramatiza acest demers, Antisthcnc, considerînd că poate lua mitul lui Herculc asupra lui, s-a opus "hcrculcan" celor din societate, "lătrînd" prostiei şi injustiţiei existente în societate. Vezi Diogene Lăertios, I, 15, 19; II, 31, 36, 47, 61, 64; III, 35; VI, 1 - 19, 21, 36, 104 - 106; VII, 19, 91; IX, 53, 101.

Replica celor care atacau originea sa frigiană că şi mama zeilor e frigiană (Diogene Lăertios, VI, 1).

Virtutea se poate deci învăţa; însă el spune că oamenii sunt nobili din naştere şi virtuoşi, vezi Diogene Lăertios, VI, 10.

Virtutea e deajuns pentru a asigura fericirea, trebuie doar tăria lui Socraie, vezi Diogene Lăertios, VI, 11.

Aceleaşi conotaţii ale diferenţei bine-rău ca şi la cirenaici. Paragraful e situat la Diogene Lăertios, VI, 12.

Nu putem cunoaşte esenţa lucrului, ci numai calităţile lu)

6i: Cunoscind calitatea şi rn esenţa, numim un lucru după • i.aţi.

Diogene 1 acitios, VI. .-. judecata este ceea cc arată ce a fost sau ce este un lucru. Aristotel, *Melaph.,* V, 29, 1024 b: aproape nu există nimic fals, căci Anthistene credea că nici unui lucru nu i sse poate adăuga, ca atribut, decît propria sa noţiune, deci unui subiect, un singur predicat. Platon îl atacă în *Sofistul,* 251 b.

614 Inconsecvenţă: Bărnuţiu a afirmat în paragraful precedent că Anthistene s-a restrîns la filosofia practică.

615 Pentru că Platon era îngîmfat, vezi Diogene Lăertios, VI, 7. Pe plan filosofic, Anthistene se opunea platonismului pentru separaţia universalelor, pentru că, spunea el, el vede calul şi nu cabalitatea. Nega, odată cu separaţia, şi existenţa lor, deci judecata şi ştiinţa erau imposibile.

616 Nume propriu derivat din gr. oârn - organul viril.

617 Diogenes (n. Sinope, Paphlygonia - d. cea. 320 î.C, probabil în Corint), arhetipul cinicului. E creditat uneori ca fiind fondatorul şcolii, şi cel care a dus viaţa autentică de cinic, trăind uneori doar într-un butoi. Tatăl său sau chiar el însuşi au falsificat monede şi a fost nevoit să părăsească Sinope.

6,8 Diogene Lăertios (VI, 21) spune că s-a impus ca discipol al lui Anthistene, deoarece acesta din urmă nu vroia să-1 primească.

619 Diogene Lăertios, VI, 29 - 30, 74.

620 Xeniade din Corint, cunoscut numai cu ocazia acestei întîmplări. II mai pomeneşte Aulus Gellius, *Noct. Att.,* II, 18.

621 Diogene Lăertios, VI, 30 - 31.

622 Diogene Lăertios, VI, 32.

623 Practică perseverentă.

624 ăcricncic;, exerciţiu. E acelaşi cu practica severă.

625 Adică partea practică cu cea spirituală.

626 Dacă omul s-a obişnuit cu lipsa de plăcere, vezi Diogene Lăertios, VI, 71 (mai degrabă dispreţul faţă de plăcere, nu lipsa sa în general).

627 Idem.

628 Diogene Lăertios, I, 15; II, 114, 117 - 119, 126, 131; IV, 23; VI, 15, 82, 85 - 94, 98, 105; VII, 2, 3, 4, 12, 24, 32.

629 A strîns 200 de talanţi, vînzîndu-şi bunurile, pe care i-a împărţit.

630 Hipparchia din Maronea, sora lui Metrocle din Maronea, de asemenea cinic, şi soţia lui Crates din Theba; vezi Diogene Lăertios, VI, 88, 94, 96 - 98.

631 Phaidon din Elis, fondatorul şcolii eliace, aprox. 400 î.C, vezi Diogene Lăertios, I, 19; 11,31,47,64, 76,85, 105, 107, 125; VI, 19.

632 Dialogul *Phaidon, sau Despre suflet*. Vezi Platon, *Opere,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

633 Pleistanos din Elis, vezi Diogene Lăertios, II, 105.

634 Anchipylos, discipol obscur al lui Phaidon, vezi Diogene Lăertios, II, 126.

635 Moschos, filosof socratic obscur, vezi Diogene Lăertios, II, 126 sau Athenaios, I, 44c.

636 Anniceris nu a primit banii datorați de Platon, pentru răscumpărarea acestuia din urmă din sclavie, bani care au fost folosiți de Platon pentru a cumpăra grădinile eroului legendar Academos, unde a fondat instituția numită Academie.

637 Termen tehnic - abținerea de a-şi da consimțămîntul la orice judecată despre lucruri.

638 Fiecare filosof citat în acest paragraf va avea paragraf separat, în voi. II al acestei lucrări.

CUPRINS

*
* *

1 .Care fac un grad nou în desvoltarea rațiunii.

',,Evenimente esterne memorabili, carea au avut una influență însemnată şi durătorie asupra filosofării.

§ 15. împărțirea istoriei filosofiei

Filosofii carii au traptat istoria filosofiei o împart diversamente. Unii, precum *Krug*[28], o împart în istoria timpului antic şi în istoria timpului nou. *Tennemann*[29] ia trei perioduri: 1). filosofia la greci şi la romani; 2). filosofia evului mediu s[au] scolastică; 3). filosofia mai nouă. *Ritner*[30] o împarte în patru perioduri:

1. periodul umanității originarie şi timpul de aur al nenocenței
2. periodul lumii antice clasice, filo[5v]sofia grecilor şi a romanilor;
3. periodul creştinismului bisericesc, filosofia scolastică şi teosofia;
4. periodul timpului de aur al doilea, al sistemii identității absolute, în carea s-a împăcat idealismul cu realismul[31] prin contopire şi prin ridicarea tuturor opusețiunilor. Vom ținea divisiunea în trei părți.

§ 16. Valoarea acestei istorie

Fiind filosofia ştiența cea dintâi între toate ştiențele omeneşti şi spiritul reptore al acestora[32], cel carea are interese pentru acesta ştiență nu poate să fie străin nice în istoria ei[33].

Istoria filosofiei deprende mintea ca să cugete de puterea sa, o învață a cunoaşte metodică cugetării ştiențifice, rătăcirile acesteia, precum şi căuşele şi urmările acelor rătăciri[34].

Istoria filosofiei are influență în toate ştiențele şi în istoria lor, specialmente în istoria religiunii şi a umanității, [6] pentru că rațiunea e fundamentul a toată ştiența[35].

Istoria filosofiei, ca studiu, are influență mare în cultura minții omeneşti, pentru că cercetarea şi espunerea materiei ei cere una încordare de puteri spirituali[36]. Ea are influență şi în cultura inimii, pentru că învață pre om ca să fie neparțiale în judiețele sale, modest, tolerante, îl fereşte de admirațiunea preste măsură, restrânge între margini drepte credința autoritativă[37].

Notă. Studiul istoriei filosofiei, însă, poate să fie şi stricăcios, el poate să ducă la nediferență către adevăr şi la scepticism, însă aceste se [în]tâmplă numai când studiul acestei istorii ar fi numai un studiu supraficiale şi fară de nice una soliditate, când şi-ar încărca cineva memoria cu una sumă de păreri diferite de ale filosofilor, tară de a investiga şi rațiunile diferenței aceloraşi şi fără de a considera că multe păreri carea se par a fi diferite, în adevăr sunt unite[38].[6v]

§ 17. Istoria istoriei filosofiei

Cei vechi nu propuneau istoria filosofiei ca ştiență specială. Partea cea istorică a învățăturilor filosofice o propuneau de una dată cu învățătura despre obieptele filosofice. *Aristotele* considera mai mult şi părerile filosofilor anteriori. Mai târziu au început a aduna părerile filosofilor carea se referiau la diferite obiepte filosofice. Istoria filosofiei a fost la început, chiar şi în timpurile mai nouă, mai mult un agregat de păreri decât una sistemă, modelul era compilațiunea lui *Diogene*.

Un precursor: Pietre Bayle

Criticismul:
Immanuel Kant

Intre filosofi predomina ipotesea despre un popor originariu filosofic şi despre derivarea filosofiei din revelaţiune. în propunere se urma metodul etnografic, în timpurile mai nouă, *P Bayle*[39] a deşteptat spiritul investigativ în sfera istoriei filosofiei, ca adecă nu numai să adune scriptele celor vechi şi noui, dar să le şi critice cu ajutoriul filologiei şi al criticei. De la *Kant* încoace s-au supus fântânile la una revisiune încă mai riguroasă, s-a perfepţionat teoria şi metodul, şi întru aceasta [7] au lucrat pre întrecute toate naţiunile încivilite.

§ 18. Literatura istoriei filosofiei

Literatura istoriei filosofiei cuprinde toate operele care se ţin de istoria filosofiei, atât generale cât şi speciale. Aceste se află în toate operele filosofilor asupra istoriei filosofiei; noi încă vom însemna pre cele mai memorabili la locul său.

§ 19. Metodurile filosofării

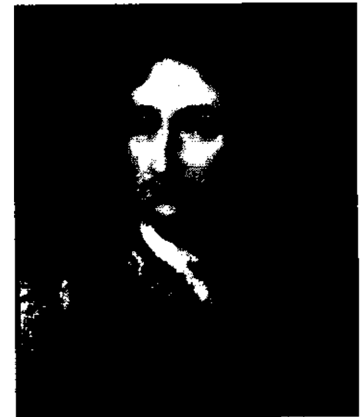
înainte de a intra în espuseţiunea istorică, mai repeţim despre metodurile filosofării, carea le aflăm în tot cursul istoriei filosofiei.

Metodul filosofării e sau *dogmatic,* sfaii] *sceptic,* s[au] *critic.*

§20.

Dogmatismul susţine cum că raţiunea omenească e deajuns spre a cunoaşte esenţa şi legile lucrurilor, sau că ea nu e deajuns fără de un ajutoriu superiore. Cela e *naturalism* s[au] *raţiunalism* în sens mai lat, acesta e *supernaturalism*[40].

§21.

Raţionalismul:
Gottfried Wilhelm Leibniz

Raţiunâlismul în sens mai lat pro [7v] cede sau de la una *ştire,* sau de la una *credere* (cum face Iacobi), el esplică sau din firea obieptelor representaţiunea şi cunoştinţa lor, sau din acesta din urmă firea obieptelor. Cela e *realism* şi pune de originariu firea obieptelor, cesta e *idealism* şi pune derept originariu representarea. *Sistema identităţii absolute* le uneşte pre amândouă, însă fiii de critică; *sintetismul* le uneşte cu critică.

§22.

în respept către mediul cunoştinţei, dogmatismul e sau *sensualism* s[au] *raţiunalism* in sens mai strâns, sau uniunea amândurora, în respeptul originei cunoştinţei, *empirism* s[au] *noologism* s[au] *uniunea* amânduror, în urmă, în respeptul numărului principielor, *dualism* sau *monism.* De forma din urmă se tine *materialismul* şi *spiritualismul* precum şi sistema *identităţii absolute.*

-CE>

§23.

*Supernaturalismul*ieacum,că D-zeu [8] ei mjnumai principiul reale al tuturor fienţelor^ cl şi principiul si raţiunea^a toată cunoştinţa, prin revelaţiune, aşadară el dă cunoştinţei una fântână supernaturaîă.

§24.

Scepticismul modern: Michel de la Montdigne

Scepticismul se adoperă a debilita încrederea raţiunii în puterile sale şi în succesul dorit. El se întemeie pre rătăcirile dogmatismului, pre carea le judecă de multe ori foarte bine, sau. pune ipOtesi proprie dogma-, tice despre scopul şi raţiunile cunoştinţei; El e aşadară antagonistul perpetuu al dogmatismului, distruge. însă toată ştienţa când voieşte ase feri de cea imaginarie. El e acum *universale,* acum *particulariu,* şi tot de una dată înainte mergătoriul metodului critic, dupre carea se poate construi ştienţa adevărată.

••" §25. . /

Criticismul procede cercetând înainte de toate facultatea cunoscătorie, ce şi cât poate şi cât sunt marginile ei, apoi păşeşte la cunoştinţa obieptelor. [8v.]

§ 26. Despre ideele popoarălor orientali

Grecii şi-au luat una parte a culturii lor din Asia şi au trecut prin mai multe graduri de desvoltaţiune până când s-au deşteptat spiritul filosofic în Grecia, de aceea e neapărat a descrie mai întâi părerile religioase şi filosofice ale popoarălor orientali, precum şi originea culturii grecilor, pentru ca să ne putem orienta când intrăm în istoria filosofiei şi să putem apreţia cel puţin în generariu influenţa carea au avut-o acele popoară asupra spiritului grec, asupra materiei şi formei ştiinţei. Popoarăle mai însemnate cu carea au fost grecii în relaţiune sunt inzii, perşii, caldeii şi fenicii.

§ 27. Inzii

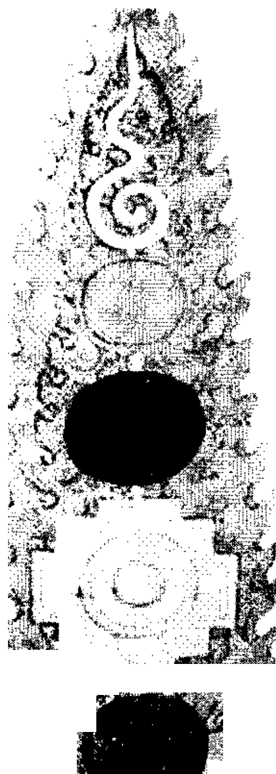
Vishnu şi Lakshmi

Fântânile.

Cărţile sânte ale inzilor, numite *Schaster*[4X], între carea sunt mai însemnate: *Vedam*[42], *Puranam*[4i], de carea se ţin poesiile cele vechi naţiona[9]li numite *Ramayana*[44] şi *Mahabharata*[45] şi *Dersana. (Ramayana* s-au editat în Serampore 1806 - 10. 3 voi. 4. Ediţfie] mai nouă de Schlegel).

L'Ezour Vedam ou ancien commentaire du Vedam contenant l'exposition des opinions religieueses et philosophiques des indiens. Traduit du Samscretan par un brame, revu et publie avec des oservations preliminaires, des notes

<E>

et des edaircissments. Iverd. [on] 1778. II. Tom. 12 (1-2)

Bagavadam[46] ou doctrine divine ouvrage Indien canonique sur l'etre supreme, Ies dieux, Ies geans, Ies hommes, Ies diverses parties de 1'univers (par Absonville). Paris 1788. 8.

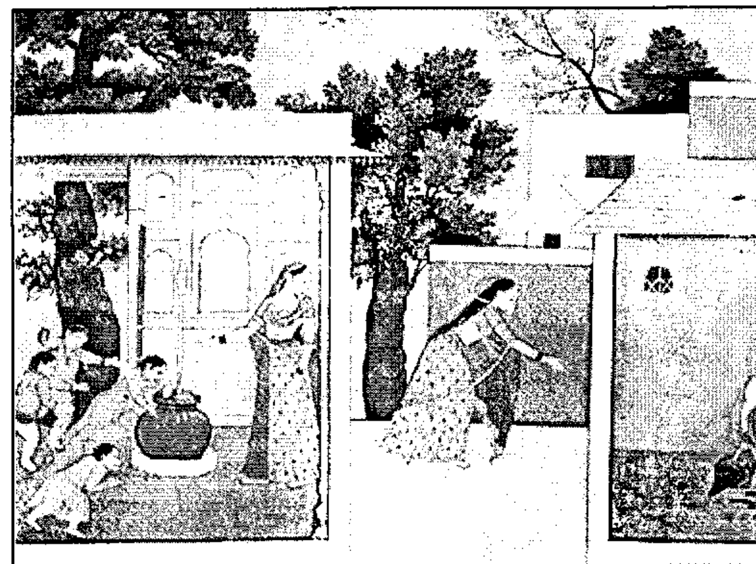
Theologia et Philosophia Indica seu Oupnekh'at id est secretum tegendum, stud. et op. *AnquetU du Perron*[47]. Argent 1801-1802. II voi. 4.

Systema Brachmanicum liturgicum, mythologicum, civile et monumentis Indicis Musei Borgiani Velitris, dissertationibus historico criticis ilustravit *Fr. Paullinus aS. Bartholomeo.* Romae 1797. 4. [9v]

Inzii sunt un popor carele s-a destins de timpuriu prin arte, industrie, cultură şi ştiență, dară istoria lor mai vechia încă e tare întunecată şi se pierde în narațiuni şi computațiuni cronologice fabuloase. încă nu e ales de unde şi-au luat ei cultura de la alte popoară sau de e proprie națională, şi cât de vechi sunt cărțile lor cele sacre.

Inzii se împart în patru clăşi[48]: clasa primă e a preoților numiți brachmani, ea se împarte în mai multe secte şi a trecut prin mai multe revoluțiuni. Membrii acestor secte au fost alungați de multe ori din țară şi au lățit ideele cele religioase ale lor în țările vecine Siam, China şi Tartaria.

Copilăria lui Krishna (Bhagavata-Purana)

Obieptul suprem al religiunii indice e divinitatea ca unitate absolută în toate, carea nu se poate cuprinde în vreun concept. De într-însa, ca de între una fiență ce repausa aprofundată în contemplarea de sine, s-au născut toate lucrurile particulari. Prin aceasta ea s-a făcut creatorie şi se numeşte propriamente *Brahma*[49], ca putere conservativă *Vischnu,* **[10]** ca stricătoarie şi schimbătoarie de forme *Schiva*[50]. Aceste trei fac trinitatea (Trimurti) indică[51]. Metamorfosile lui *Vişnu*[52] cele nenumărate sau incarnațiunile divinității sunt complesul cel principale al cărților sacre. Toate se întorc iearăşi la unitate, la Brahma şi fericitatea consistă în uniunea cu dânsul, la

Buddha Guppta

carea poate să ajungă cineva prin una contemplare a unității nelucrătoarie şi nemişcată. Cu această doptrina despre emanațiunea tuturor din una fiență stă în legătură *preesistența spiritelor,* carea aseminea sunt numai una emanațiune a divinității, apoi *nemurirea* acelorași, căderea și purificarea spiritelor căzute prin migrațiunea lor în diferite corpuri *(migratio animorum).*

Sistema religioasă a inzilor s-a împărțit în mai multe secte (brahmanismul şi budaismul). De aceea se află foarte diferite păreri atât în cărțile lor sacre, cât şi intre bramani, despre divinitate, lume şi suflet: realism şi idealism, materialism şi spiritualism. Chiar şi păreri ce seamănă cu sistema identității absolute, încă se află la inzi.[10v]

§ 28. Tibetanii

Mai puțină însemnătate au pentru istoria filosofiei tibetanii, chinesii şi caldeii. Şi tibetanii cred, ca inzii, într-un D-zeu cu trei fațe, cred în diferite incarnați uni ale divinității, mai ales ale persoanei a doua. Au multe fabule despre originea lucrurilor, despre descinderea spiritelor în această lume, despre etățile mundului şi despre migrațiunea sufletelor.

§ 29. Chinesii

Religiunea cea mai veche a chinesilor a fost simplă şi patriarchală. *Fohi*[53] se crede a fi fundătorele culturii religioase. Ei adorau ceriul (Tian) sau dominătoriul suprem (Shang-di) şi pre unii spiriți sau genii subordinați. După cădere[a] dinastiei *Dschen* s-au înmulțit zeii tutelari şi a intrat în China una amestecătură de represențațiuni superstițioase asupra astrologiei, demonilor şi magiei.

Etica şi politica chinesilor e lipsită de fundamentul religiunii.

Fundamentul filosofiei chinese dupre [11] unii e "nimica absolută" *(absolutum nihil),* dupre principiul chinesilor "nimica am fost, nimica vom fi" *(nihil fuimus nihil erimus).* Din nimica au ieşit toate lucrurile şi la urmă iearăşi se vor întoarce toate în nimica[54].

U >• & *K* A-

-*l* J*X*

§ 30. Doptrina lui Fo-hi

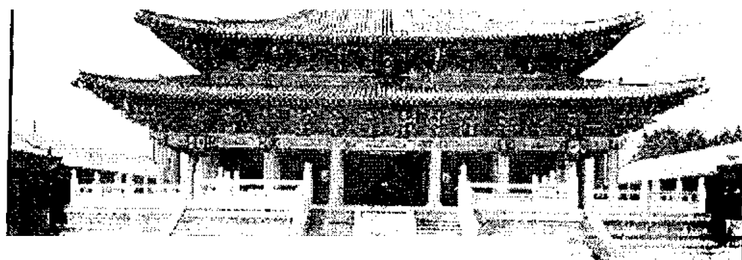
Unii zic că acest *Fo-hi* a vis 3000 de ani a.C, alții că numai cu 1200 de ani. II laudă ca pre învățătoriul astronomiei, musicii şi al ordinațiunii vieții civili. Se zice că el a văzut cel de întâi asemănarea micro şi macrocosmosului, el a aflat cel dintâi şi cele 8 *kua,* ad[ică] litere originarie din carea s-a născut pre încet suma cea mare de 40 000 carapteri ai chinesilor, carii fac scrisoaria silabică a lor, transpunând şi duplicând literele originarie. Cele 8 *kua* sunt tot una dată elementele tuturor schimbărilor naturali.

Confucius

§ 31. Doptrina lui Confuciu

Al doilea fundătoriu a! înțelepciunii chinese, carea a fost mare mai ales în politică, a fost Confuciu[55] (s[au] Kun-fu-dsee), carea se zice că a trăit 500, sau după *du Halde* **[llv]** 478 a.C. Acestuia aseriu chinesii *kingul* mic, cărțile despre morală, legi şi evenimente istorice.

Principiele etice politice ale acestui înțelept au multă asemănare cu ale lui *Aristotele.* Armonia şi conveniența tuturor fiențelor rațiunali e legea rațiunii cea absolută. Această conveniență numai aşa e cu potentă, dacă se mărgineşte tot omul în una sferă determinată de activitate şi dacă ține în toate lucrările sale una măsură determinată prin legi cât să nu facă nice una dată nice mai mult, nice mai puțin afară de ce e prescris. Numai ce se face aşa e bun şi derept, ce iese din această măsură e totdeauna rău. Deci înțeleptul e totdeauna ocupat, dar numai în sfera sa şi oserbând totdeauna una măsură de mijloc determinată prin lege, ca să nu tulbure armonia universală, căci acesta numai aşa e cu potentă, se şti fiecare a se mărgini prin lege[56].

Templul lui Confucius din Taichunng

Una din cărțile principalie **a[12]**le lui *Confuciu* e *Chum-yum*[57] sau *Thsong-yong*[58]* ad[ică] medium constantes teneandum. E tradusă latineşte de *Prosper Intorcetta*[59], misionariu iesuit, în Kollarii Analectis Tom. I. p. 1211.

§ 32. Doptrina lui Fo s[au] Foe

Secta a treia dominătoarie în China e a lui Fo[60] s[au] *Foe* ce se zice că s-a născut 1027 a.C. Morala lui e *quietismul*[61] şi *apatia*[62].

Confucius. Pictură modernă

După *Klaproth*[63] (Asias Magazin St.2. S. 155) principiul moralei lui era: "Adoperă-te de te nimiceşte pre tine însuți, căci îndată ce înceți a fi ceva pentru tine, te faci unul şi acelaşi cu D-zeu şi te întorci iearăşi în esența lui". Toată lucrarea e rea, din contră, singură nelucrătoarea absolută şi repausul absolut e perfepțiunea, virtutea şi beatitudinea supremă, înțeleptul cu atâta e mai perfept, cu cât se apropie mai mult de peatră sau de plantă, prin amorțirea sensilor. De aci s-a născut proverbiul acestor mistici: "E mai bine a şedea decât a alerga, a durmi decât a preveghia, apoi moartea e mai bună decât toate"*. **[12v]** Cel ce face tot ce prescrie legea, acela e om virtuos, iear om sânt şi mare e numai acela carea nu voieşte nimica decât ce voeşte legea, a căruia voință s-a făcut deplin una şi aceeaşi cu legea.

Buddha.
Statuie chineză din sec. VII

§ 33. Doptrina iaponilor

Din doptrina iaponilor, carea seamănă cu a chinesilor însemnăm următoariele.

Secta *Sinsiu*[64], ce se ține de credința cea mai vechia patriotică a lui *Sinto*[65], crede că oamenii s-au născut din mişcarea caosului originariu prin puterea divină. Caosul originariu era compus din 5 elemente: foc, apă, pământ, metal şi lemn, din acestea a creat puterea cea însuflătoarie a lui Dumnezeu universul şi toate lucrurile, carele le însuflețeşte şi acum necontenit ca un *suflet universale al mundului.* Toate sufletele curate se întorc iearăşi în acest suflet universale, după despărțirea lor de corpuri, şi se mestecă cu acelaşi cum se mestecă râurile cu marea.

Budhiştii cred că D-zeu îmbracă [13] din când în când formă omenească şi umblă printre oameni ca un *Budha*[66], ad[ică] învățătoriu. Aşa a făcut şi la 1027 a.C. când li s-a arătat în persoana lui *Budsdo,* fundătoriul religiunii lor. laponii cred că sufletele oamenilor şi ale animalielor sunt întocma nemuritoarie, că e tot acelaşi păcat a ucide pre un animariu perfept, ca şi a ucide om.

Secta Sjudo-Siu crede că zeul suprem e una fiență curată, foarte perfeptă, aprofundată în repaus etern şi în contemplațiunea de sine.

Mundul e etern, oamenii, animaliele ş.a. s-au născut din opțiunea ceriului şi din pasiunea celoralalte elemente.

Bayle (în vocabulariu Art. Japan) împarte pe iaponi în două secte[67].

Una sectă se ține de aparența sensuală şi neagă nemurirea, sau cred că vieața de după moarte e de tot asemine cu vieața presentă, cu această diferență că în cealaltă vieață bunătățile se vor împărți în pro[13vJporțiune mai dereaptă şi mai conforme cu meritul, feminele vor fi escluse cu totul din acea vieață sau se vor preface în bărbați, ca să poată lua parte din dânsa.

A doua sectă se ține de ce [e] intern şi esențiale ce nu cade în sensi, şi crede că după moartea corpului finitul se va înghiți de cel infinit şi finitul îmbracă iearăşi esența nefinitului.

Buddha Amida. Statuie din Kyoto

In Bibliotheca selecta a lui *Possevin* (Tom.I. libr.10. Cap. 2)[68], citat de *Bayle,* între alte punte religioase a iaponilor e şi acesta, că omul poate să ajungă şi în această vieață până la repausul cel mai perfept şi până la uniunea intimă cu fiența originarie, prin aceasta el se face *partecipe tuturor prerogativelor divinității,* când adecă cunoaşte pre D-zeu, ieară cei ce nu pot să-1 cunoască, aceia sunt persecutați şi de una tulburare internă

Sursele acestui curs, eventualele variante sau dezvoltări ale textului, precum şi situarea lui în spaţiul celor asemănătoare din epocă, vor face subiectul unei postfeţe.

Dacă modelul acestui curs este Krug, cu lucrarea sa, *Geschichte der Philosophie alterZeit, vornehmlich unter Griechen undRomern,* nu este mai puţin evident că Bărnuţiu reproduce pasaje întregi din Diogene Lăertios, *Despre vieţile şi doctrinele fdosofdor,* sau din lucrările filosofilor romani Cicero şi Seneca. Două modele îi stau astfel la dispoziţie: un agregat de idei, compilaţiunea lui Diogene, după cum o numeşte chiar Bărnuţiu[2], şi cel teoretic, caracteristic lucrărilor despre istoria filosofiei existente în limba germană, în secolele XVIII-XIX. Influenţa iluminismului german sau francez asupra lui Bărnuţiu este menţionată de G. Bogdan-Duică[3] şi nu este necesară revenirea la ea. Aici însă Bărnuţiu desconsidera idealismul, ca şi realismul în filosofie, propunând sintetismul. Să fie oare o oscilare între ideile iluministe promovate de Herder sau Lessing, scriitori pomeniţi în curs, şi cele kantiene? Influenţat de Krug, atât în cursul despre istoria filosofiei, cât şi în cele de metafizică, estetică sau de filosofia dreptului, el a fost un adept al kantianismului. Pe de altă parte, influenţa iluminismului asupra sa se datorează ideilor social-politice ale lui Bărnuţiu, precum şi învăţăturii pe care a dobândit-o, atât la Cărei, cât şi la Blaj sau Sibiu. După cum subliniază Radu Pantazi, absolut toate cursurile de filosofie ale lui Bărnuţiu denotă o poziţie antifeudală şi o gândire antiteologică, iar filosofia este chemată să lupte împotriva obscurantismului, a superstiţiilor, pentru adevăr şi dreptate[4]. Aceste idei iluministe sunt percepute de filosoful Simion Bărnuţiu la un nivel superior ideilor promovate de iluminişti, el fiind mai aproape de Kant şi de Krug. Există totuşi, prezentă implicit, în gândirea sa, maxima kantiană: *Sapere aude!*

Oscilarea este evidentă dacă avem în vedere că, după susţinerea sintetismului, Bărnuţiu consideră că Krug nu putea promova idei atât de deschise, atât de tranşante cum sunt cele ale iluminiştilor: ".. .nu mai urmăreşte, ca Krug, proprietatea externă, ci cea internă, personalitatea morală a naţiunei acum în luptă şi ajunge astfel la apărarea şi apoteozarea limbei, care în Krug nu există, fiindcă în Germania nu erau lupte de naţionalitate"[5]. După cum subliniază şi Ion Iliescu, în Prefaţa la cursul de *Estetică,* limba este pentru Bărnuţiu "odorul" nepreţuit, întrucât prin limbă se întemeiază personalitatea poporului, prin limbă "înfloresc artele şi se lăţesc"[6]. Kant însă nu era chiar atât de entuziasmat de acest punct de vedere, deoarece limba era .pentru el doar terenul necesar pentru ca două minţi filosofice să poată comunica. Deci Bărnuţiu va oscila între idealismul kantian şi iluminism. Era un adept al criticismului, dar şi un luptător pentru ideea de neam, pentru libertate şi limba naţională.

Nu suntem prea departe de întrebarea: în ce constă originalitatea autorului acestui curs? Primul volum pare a nu ne lumina prea mult în acest sens, fiind îmbibat de clasificări şi de citate'din autorii greci sau romani, precum şi din istorici ai filosofiei. Dar părerea personală asupra momentelor istorice în care au apărut ideile filosofice depăşeşte cadrul surselor sale. în acest spaţiu, "istoric", Bărnuţiu îşi pune amprenta personală, subliniind legătura existentă între filosofie şi societate. Ceea ce la Krug era doar o tendinţă separată (întrucât acesta aparţine marii culturi germane, cu tradiţie în filosofie), la Bărnuţiu devine însăşi condiţia existenţei istoriei filosofiei. Bărnuţiu arată că, fiind cu putinţă istoria filosofării, este cu putinţă,şi istoria filosofiei, adică putem porni de la colecţia de păreri filosofice, pentru a vorbi de o istorie a filosofiei[7]. Cu o condiţie însă: "în istoria filosofiei pot avea loc numai acele păreri care-1 merită pentru originalitatea, complesul intern şi influenţa lor pre carea au avut-o asupra filosofării contemporanilor şi a posterităţii"[8]. Or, aceasta se situează în spaţiul social-istoric: datorită "influenţei căuşelor esterne spre individualitatea acestora, precum: carapterul

Buddha Amida

continuă, trec de într-un iad în altul fără să se facă vreuna dată partecipi beatităţii[69].

Aceşti iapani, dice Bayle, se unesc în **[14]** multe cu doptrina mai târzie a lui *Spinoză*[70].

§ 34. Literatura

Le Chou Ling, un des livres sacres des chinois traduit par feu le *P. Gaubil,* revu et corrige sur le teste chinois par Mr. de *Guignes* avec une notice d'y-king, autre livre sacre des chinois. Paris 1770, 4.

Confucius Sinarum philosophus, sive scientia sinensis lat. exposita studio et opera *Prosperi Iuonetîa* [sic], *Christ. Herdtrich, Franc. Rougemont, Philipp Couplet* P.P.S.J. Lutet.1687. Fol.

Abel Remusatm Journal Asiatique vol.I. despre Laodsee, Juillet, 1823. P.3.

Klaproth, Memoires relatifs a l'Asie.

§ 35. Perşii

Zoroastru'^ s[au] *Zerdust,* s[au] *Zeratust* se zice că s-a născut în Media, a trăit în VII seclu a.C, a învăţat în Bactria, el a considerat vieaţa lucrurilor ca pre una luptă a bunului şi a răului, a luminii şi a întunericului, carea lu[14v]ptă ce se va termina cu totala stringere a răului şi cu iluminarea întunericului.

Cele două fienţe contrarie sunt *Ormuzd,* zeul luminii, *ş\ Arihman,* zeul întunericului[72]. *ManicheiP* din IV seclu au profesat această doptrina, şi *Bayle* se adoperă a arăta în vocabulariul său că e neclătită.

Dintre cei vechi a scris despre doptrina lui Zoroastru, *Plutarch* în cartea De Iside et Osiride, dintre cei noui *Th. Hyde*[74], profesor de limbele orientali în Oxford, în cartea Historia religionis veterum Persarum eorumque magorum, Oxonii 1700. 4to. ed. 2[a] 1760.

§ 36. Doptrina lui Zoroastru

în *Zendavesta*[75] (verbum vitae) s[au] cărţile *zend* se curpinde următorii articlii:

1. *Ormuzd* a dominat mai întâi 3 000 de ani singur (etatea nenocenţei din paradis), apoi a împărţit împărăţia cu Arihman 3 000 de ani (etatea umanităţii căzute), în urmă va învinge iearăşi pre Arihman, şi nu numai va domni iearăşi singur 3000 de ani, ci pururea, fără de rezistenţă ulterioară din partea răului (a doua etate de aur ce se aşteaptă şi pre carea o va aduce ştienţa)[76]. **[15]**

2. *Ormuzd* a creat toate lucrurile prin al său cuvânt ceresc, omnipotente (Honnoven, adecă "eu sunt").

Principiul cel însuflețitoriu al fiecărei fiențe e ideea divină (ferver, adecă un cuget nemuritoriu, viu şi lucrătoriu al lui D-zeu), iar principiul însuflețitoriu al lui *Ormuzd* însuşi e majestatea lui D-zeu ceea ce cunoaşte pre sine însăşi.

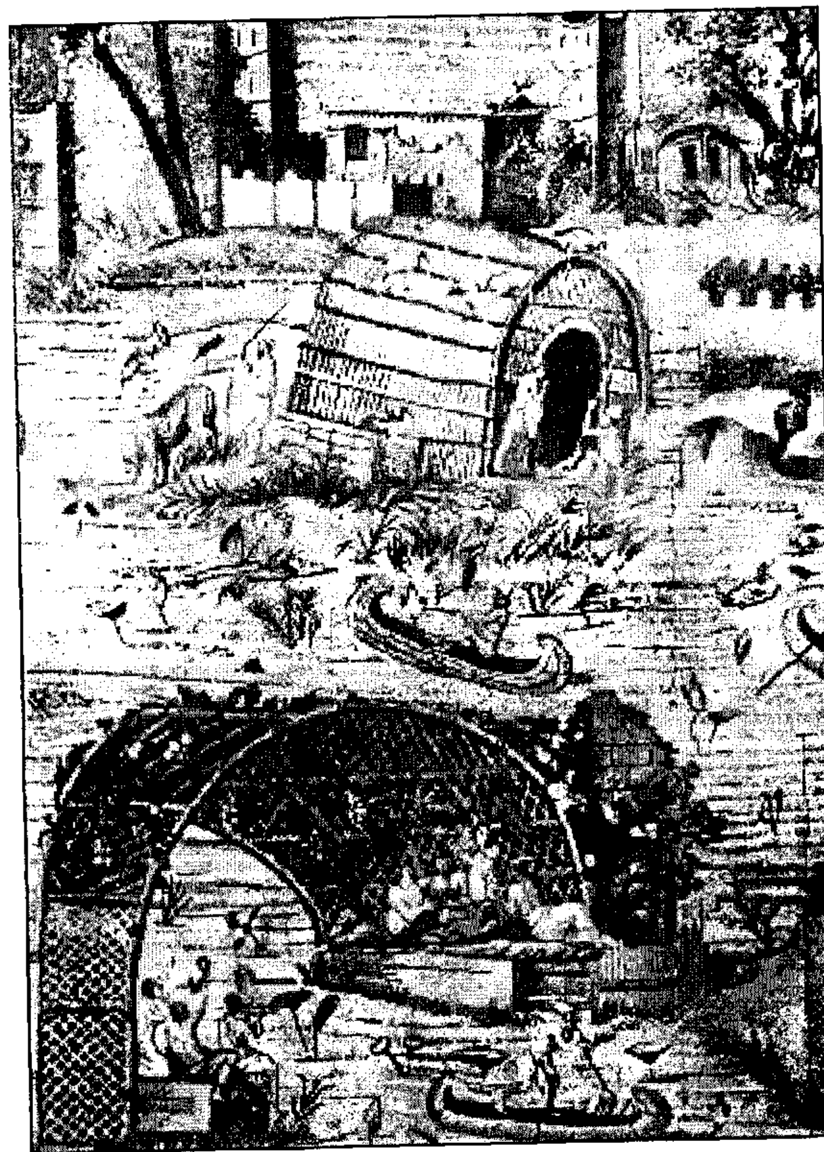
Zarathustra: Pictură modernă

§ 37. Chaldeii

Chaldeu[11] se închinau stelelor şi studiau astrologia. Clasea învățată, *caldeii,* a conservat oser[vajțiunile astronomice. Ea a fost opresă mai târziu de magi. *Beros*[1%] zice în cosmogonia sa că cerul şi pământul e creat de *BeF*[9] prin împărțirea mării[80], şi oamenii din picăturile de sânge ale acelui *Bel,* ad[ică] divinități principali.

§ 38. Egiptenii

Egiptenii sunt un popor memorabile pentru cultura lor şi pentru instituțiunile lor. Religiunea lor cea originarie a fost una astrologie simbolică, carea după aceea a degenerat în una adorare superstițioasă a stelelor şi în una oservare asemine superstițioasă şi deşertă **[15v]** a zilelor faste şi nefaste, în adorarea animarielor şi a plantelor, cărora tributau onori divine. Adecă aceste lucruri la început erau numai

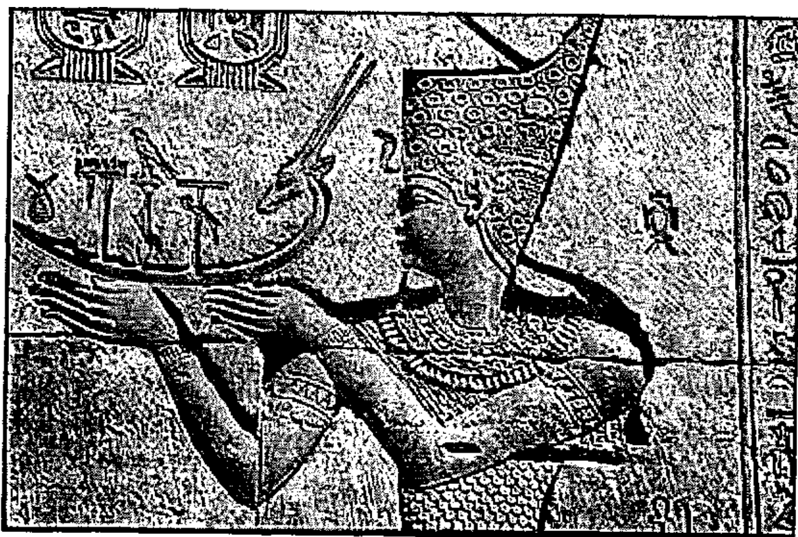

Nilul

simbolele, divinității, mai târziu au făcut divinități din simbole şi religiunea era numai ceremoniele cari se făceau în onoarea acestor simbole.

§ 39. Continuațiune

Dintre cei vechi au scris despre statul egiptenilor *Erodot*[81] şi *Diodor SicuP*[1], dintre cei noui mai mulți, în specie despre obeliscii şi piramidele, monumentele lor, sepulcrele, mumiele lor şi despre scrisoaria ieroglifică, a scris *Corneille Pauw*[m], Recherches sur Ies Egiptiens et Ies Chinois, Berlin 1772. 2 voi., *Baco de Verulamio* Lib. I Novi organi Aphorism. 73. Herders Ideen zur Geschichte der Menschheit, II, Buch 3, cap. ş.a.

Basorelief egiptean

§ 40. Evreii

în cărțile sânte ale evreilor se cuprind filosofematele cele mai vechi asupra creațiunii şi a gubernațiunii mundului, asupra originii păcatului prin căderea oamenilor primi **[16]** şi monoteismul. Cărțile lui Moisi suprind dispusețiuni înțelepte, însă nu filosofia. Cartea lui Iov e una poemă didaptică. Regii *Davide* şi *Salamone* au fost bărbați cu multă înțelepciune praptică. Ei şi profeții au propus mai ales morala, în gnomi. Filosofia ştienț[ific]ă s-a cultivat mai târziu la evrei.

Moise şi tablele Legii

§ 41. Continuațiune

Despre evrei traptă:

Cărțile Vechiului Testament.

Eichhorn[M] ş.a. introdupțiuni în V[echiul] T[estament] cu interpretațiuni asupra diferitelor cărți.

Flavii Josephi opera[85], ed. Havercamp Amst. 1726.

Philonis opera[86].

J. Jahn s bibi. Archeologie, Wien, 1796, 2te Aufl., 1817-18[87].

Jo. Franc. Budaei Introd. ad. histor. philosophiae hebraeor. Halae 1702. 1751. ş.a.

§ 42. Fenicii

Zeiţa Astarte

Fenicii[88] au fost una naţiune comerciantă, ei au lăţit cunoştinţele, artele şi înventiunile, fiind ei neguţători s-au ocupat mult cu **[16v]** ştienţele relative la comerciu, de aceea ei au făcut progres mai ales în navigaţiune şi în matematică, în celelalte mai puţin.

Istoria şi filosofematele lui *Sanchoniatone*[89] şi ale lui *Moch* s[au] *Mosch* s[au] *Och*[90] sunt oscure. Cosmogoniele lor şi religiunea sunt materialistice.

Sanchoniatone se zice că a trăit cu 1200 de ani a.C. El credea că principiele tuturor lucrurilor sunt caosul şi un spirit tulbure şi fierbinte, carea unindu-se amândouă prin amore au generat mucul originariu, din carea s-au desvoltat toate lucrurile[91].

Moch s[au] *Mosch* au trăit înainte de stricarea Troiei, cum spune *Strabone* (LXVI., p.1098) şi *Sest Empiric* (Advers.Phys. p. 621). El e aflătoriu sistemei atomistice după5exr. *Empir.* advers, matern, şi după *Posidoniu.*

§ 43. Cultura primă a grecilor. înţelepciunea lor mitică-poetică

Pre grecii de întâi i-au scos din barbarie[92] străinii carii au venit în Grecia de **[17]** aiurea, din Egipet, Fenicia, Frigia, ca colonişti[93]. Aceştia aii adus cu sine agricultura, musica, cântecele religioase, poesia şi misteriile. Grecii au desvoltat apoi artele şi ştienţele pre carea [le] luase de la străini, şi întru acestea i-au ajutat despre una parte natura lor cea fericită, despre altă parte această împregiurare că ei n-au avut nice una clasă de preoţi separată, nici alte clăşi, nice constituţiune despotică, carea au împedecat desvoltarea puterilor şi perfepţiunea artelor şi a ştiinţelor la alte popoară[94].

Religiunea grecilor n-a împedecat desvoltarea minţii, cu toate că era destul de sensuală şi plină de fabule[95]. Ea a deşteptat pre poeţi, operele şi cultura cea estetică a acestora a fost propedenţa culturei lor ştienţifice. Merite speciali şi-au câştigat *Orfeu*[96] (pre la an. 1250 a.C.) cu imnii săi religioşi, cu fantasiele sale cosmogonice, cu introducerea misteriilor şi cu învăţăturile morali,[a)] *Museu*[97] cu poesia sa despre iad, *Omer*[98] cu epopeele sale

naţionali carea cuprindeau una imagine fidelă **[17v]** a vieţii grecilor antici şi multe naraţiuni mitice,[b]» *EsiotP*[9] (pre la 800) prin unirea teogoniei şi a cosmogoniei şi alte idee morali.[c] Către aceştia se pot număra şi *Epimenide*[m] din Creta[d] şi *Simonide*[m] din Ceos.

Notă: a). Poematele lui Orfeu: ediţiunea lui *Eschenbach* (Trad. ad. Rh. 1689), *Gesner* (Lips. 1764) şi *Goddfr. Hermann* (Lips. 1805, trad. de *Voss,* Heidelberg 1806).

b). *Heyne* de origine et causis fabularum homericarum, în comentar[ii] ştienţif[ice] ale societfăţii] din Gotinga, voi. VII.

Fraguier sur Ies dieux d'Homcre, în Memoir. de l'Academ

Orfeu şi Euridice

des inscr. T.IV

c). Heinsii Introductio in Hesiodi opera et dies, in qua Hesiodi philosophia exponitur Lugd. Batav. 1613.

d). *C. Fr. Heinrichs,* Epimenides aus Creta, Leipzig 1805.

e). Art. Simonides în Dipţiun. lui Bayle.

§ 44. înţelepciunea gnomică praptică

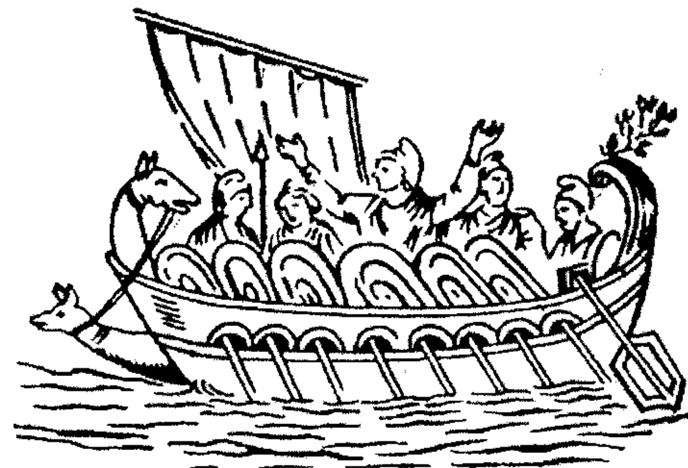
Legile lui *Licurg*[102]*, Zaleuc*[m]*, Caronda*[m]*, Solone*[m] **[18]** arată că grecii au avut foarte mare aplecare pentru libertate şi ecaretate, ei au cunoscut bine natura omenească şi au fost politici buni. Sentenţiele celor şepte înţelepţi[a] şi ale poeţilor gnomici mai vechi [b] cuprind învăţături scurte acomodate pentru vieaţa praptică. Ele arată totuşi un progres în cultură şi una maturitate a minţii, carea avea op numai de direpţiune pentru ca să intre în calea ştienţei[106].

Notă: a). *J. Fr. Buddei* sapientia veterum, h.e.dicta illustriora septem Graeciae sapientum explicata. Hallae 1699. 4.

b). Sententiosa vetustissmorum gnomicorum poetarum opera, cura Ehr. Glob.*Glandorf* et Fried. *Am.Tortlage,* Lips. 1776

Opuscula Graecorum veterum sententiosa et moralia, gr. et lat. Collegit et illustr. Jo. Conr. *Orellius* T. I-II, Lips. 1918-21. 8.

Urb. And. Rhode, de veterum poetarum sapientia gnomica, Hebraeorum imprimis et Graecorum, Hafniae 1800. **[18v]**

<E>

Thales, întemeietorulfilosofiei greceşti

PARTEA I

Periodul I

Filosofia greco - romană. De la Talete până la scolasticism.

Filosofia grecilor

§ 44. [sic] Divisiunea

Istoria filosofiei grecilor se împarte în trei epoci:

I. De la Talete până la Socrate, 600 a.C. până la 400 a.C;

II. De la Socrate până la filosofia primilor creştini (89 d.C);

III. De la filosofii creştini până la scolasticism.

§ 45. Fântânile istoriei filosofiei grecilor

Fântânile acestei istorie sunt următoariele:

1. Platone, *Aristotele, Cicerone*[107], Seneca[108], Plutarch[109], Sest Empiric[110], Simpliciu[111].

2. Colepțiunile lui *Diogene Laerțiu*[112], anume: Filostrat, Eunapiu şi Esichiu din Milet. **[19]**

Claud. *Galeni*[113] liber **Ilepi q>iAoao<pov iotopia** în Hippocratis et Galeni aperibus ex, edit. *Charterii.* Tom. II. pag. 21 seq

Origenis[114] **<£iXoao<po\)U£va** în Jac. *Gronov* thes. aut. gr. T.X.

Plutarchus[115] de placitis philosophorum, sive de physicis philosophorum decretis L.2 ed. Corsinus. Fior. 1750.

Joannis Stobaei[116] eclogae physicae et ethicae. Gott. 1792-1801.

3. Operile altor învățați greci şi latini:

Athenaei[117] deipnosophistarum L.XV, ed. *Casauboni.* Lugd. 1657-1664 ş.a.

Gellii[m] noctes atticae, diferite edițiuni.
Macrobii saturnalia.
Suidas[119].

4. Operele părinților beserecești: Clemente din Alexandria, Origene, Eusebiu Lactanțiu, Augustin, Memesiu, Fotiu.

Epoca I

De la Talete până la Socrate [19v]

§ 46. Talete, fundătorele fisicei speculative

Cel de întâi între cei șapte sapienți[120] ai grecilor a fost Talete din Milet, născut la 632 a.C.[121] El a fundat și filosofia sistematică la greci. El a fost un bărbat politic, de aceea și avea mare autoritate înaintea concetățanilor săi. *(Diog. Laert.* I. 25. 43.)

§ 47. Gnomii lui Talete

Gnomii lui Talete cei mai însemnați sunt: "Cunoaște-te pre tine însuți"[122]; "Fiența cea mai bătrână e D-zeu, cea mai frumoasă mundul, cea mai înțeleaptă timpul"; "Moartea nu diferește întru nimica de vieață"[123].

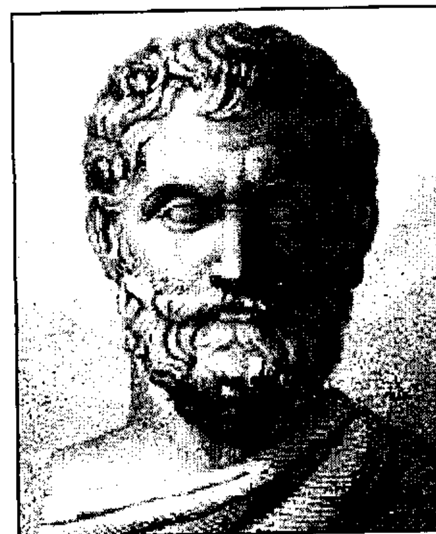
§ 48. Cosmogonia lui Talete

Filosofii din școala *ionică* începeau numaidecât de la esplicarea cosmogoniei. Ei întrebau: *Cum s-au născut toate lucrurile și din ce?*[U4], și toți au luat una materie originarie, vie, însuflețită și chiar *divină,* adecă produsă din putere divină și representantă a acesteia. Aceasta a fost forma primă a fisicii celor **[20]** vechi, carea s-a și

conservat până la *Ferecide*[ni].

Talete[126] și școala ionică țineau că materia originarie ar fi apa **(135op)[127].** Această idee nu e proprie acestei scoale, au avut-o mai înainte orficii, *Beros* caldeul și chiar înțelepții inzilor (Anquetil în colepțiunea **xcov** oupnekhatwv Tom I, oupnekhat II, brahma 22, p. 101 și brahma 37, p. 193)'[128]. *Talete* credea că materia cea originarie, după forma ei, e omogenă și *nediferentă,* cu toate că ar avea capacitate și putere foarte mari de a asuma verice formă diferită, fiindcă toate lucrurile se nasc din dânsa, prin urmare ele trebuie să și fie cuprinse în dânsa ca în sămânța lor[129].

Din scriitorii vechi sunt cunoscute patru tezi ale lui Talete: 1) că toate s-au născut din apă și toate se resorb și se întorc iarăși în apă; 2) că Dumnezeu e spiritul carea a format toate lucrurile din apă; 3) că toate sunt pline de zei, ad[ică] de puteri divine; 4) că chiar și peatra lui Ercule (ad[ică] magnetul) încă cată să fie însuflețită, pentru că atrage ferul și prin urmare manifestă vieață.

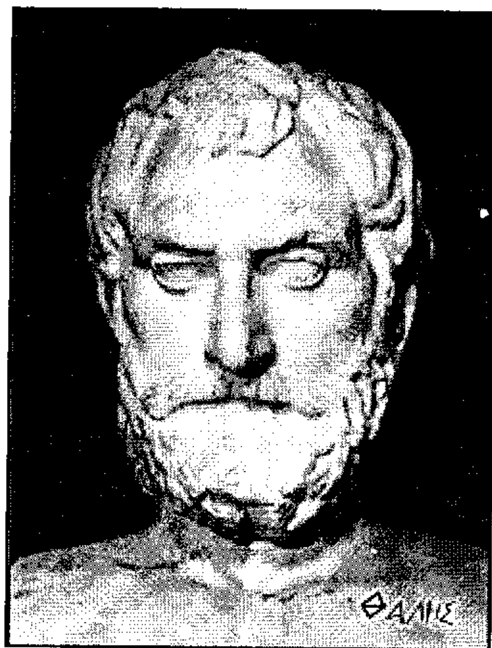

Thales

Nota 1. Tezea 1 se aflã la *Aristotele* Metaphisic. I, 3[130]. *Aristotele* zice că în lume sunt mai multe lucruri diferite decât **[20v]** să se poată genera toate numai din apă. Cum se va produce focul din apă? Apărătorii sistemei identității absolute escusă pre Talete în contra lui *Aristotele,* zicând că Talete prin apă n-a înțeles apa comună. Aseminea îl escusă și în contra celeilalte obiepțiuni, că de ar fi numai un singur

principiu materiale, atunci n-ar fi nice una diferență între corpuri, zicând că acel singur p[rinci]piu materiale poate asuma toate formele, şi cele mai diferite, şi aşa din această capacitate nemărginită se poate înțelege toată diferența lucrurilor.

Nota 2. A doua teză se află la *Cicerone* de natur. Deor.1.10.[131], unde spune epicureul *Velleju* că *Talete a învățat afi apă începutul lucrurilor şi D-zeu mintea carea ar face toate din apă.* Aci se cuvine a însemna că acest spirit divin, acest principiu creatoriu şi dătătoriu de vieață după Talete nu e una fiență afară de materia originarie, de apă, sau mai presus de dânsa şi ei străină, ci e chiar cel ce însufleţeşte pre însuşi fluidul originariu. După *Plutarc* de placitis philosophor.cap.7, *Anasagora* a fost cel dintâi carele a zis că afară **[21]** de materie, ceea ce e în sine moartă, e altă fiență supramundană ***vovq*** Koau.07r.**oi6q.**

Thales

Nota 3. A treia se află iarăşi la *Aristot.* De anima L. I. cap.5[132] şi Libr. de mundo cap. 6. Cf. *Cicer.* de nat. Deor. 1.10.

Nota 4. A patra teză tot *în Aristot.* L. *î.c.2.* de anima[133]. Magnetul ***(\iayvf\xiq)*** se numeşte aşa pentru că acest fosile s-a descoperit gia în vechime în Magnesia Lidiei. îl numiau şi 'HpaKÎteia **U5oq,** de la urbea *Eraclea* din pont, unde se afla aseminea de multe ori, se numia şi oiSTipvrry; pentru afinitatea ce o are cu ferul[134].

Amforă grecească

§ 49. Matematica şi etica lui Talete

Erodot spune I. 74 că Talete ştiea precalcula eclipsile soarelui[135] şi ale lunei şi putea determina cursul stelelor[136]. In ultra el era şi geometru, şi încă aflătoriul cel dintâi al geometriei la greci, carele a ştiut să determine înălțimea piramidelor din umbrele aceloraşi. (Vezi *Apuleyi* Libr. IV *Plin.* histor. nat. XXXVII.)

Ideea nemărginitului, carea o întâmpina pretutindenea în geometrie şi astronomie a deşteptat într-însul sântul religiunii şi învăța cum că destinațiunea omului suprem e a crede că originea lui e supra **[21v]** pământeană şi cerească. Fiindcă Talete preferia vieața contemplativă celei praptice, se făcea şi de râs înaintea oamenilor nepricepători[137].

§ 50. Anasimandru din Milet

Disciplul şi succesorele lui *Talete* a fost *Anasimandru™,* aseminea din *Milet,* născut la 620 s[au] 618 a.C. Acesta încă a fost tot de una dată matematic, astronom şi meteorolog. El ştia să prezică chiar şi cutremurul pământului, căci zice *Cicerone* de divin. 1.50 că Anasimandru fisicul i-a făcut luători aminte pre lacedemoni ca să iasă din urbe şi din casele lor şi să steie armați în agru, fiindcă se

apropie cutremurul pământului, precum s-a şi întâmplat, că s-a ruinat toată urbea şi din muntele Taiget partea estremă s-a rupt[139].

Din sistema fisica a lui Anasimandru au rămas două tezi:

1. că fiență originarie din carea s-au făcut toate au fost nefinitul **(t6a7ieipov)[140];**

2. că stelele sunt fiențe însuflețite şi nemuritoarie (alei £q>a).

Nota 1: Tezeal se află la *Aristotele* **[22]** de coelo III.5. Physic. 1.4. III. 4 *Diogen. Laert.* II. 1. *Simpliciu*[w] Commentar. in Arist. physic.

Aristotele combate tesa lui *Anasimandru* în următorul mod[142]:

a) când s-ar deduce toate de cel nedefinit, atunci chiar aşa n-am putea cunoaşte esența cea proprie a lucrurilor (care s-au făcut şi se fac din cel nefinit), precum nu putem cunoaşte pre cel nefinit însuşi;

b) că în acest mod toate lucrurile finite ar fi gia cuprinse în cel nefinit, şi cu toate aceste iearăşi ar căta să nu fie cuprinse întru dânsul: ar fi cuprinse în cel nefinit pentru că s-ar naşte din dânsul ca din elementul lor, şi iearăşi ar fi necuprinse, pentru că în dânsul, ca de într-un nefinit nedeterminat şi nedeterminabile nu se poate cuprinde nimica determinat şi mărginit;

c) când s-ar deriva toate lucrurile din cel nefinit, atunci

M k t Fațadă depala(

Zeița Atena

nu s-ar putea nice una naștere proprie de lucruri, și totuși lucrurile nu pot fi nice nenăscute;

d) nu e cu potentă ca să fie unul **[22v]** în tot și totul în unul, de voim să fie mult și diferit și vice-versa, de e întemeiat mutabilele pre un nemutabile, atunci unul din două lucruri mărginite de cantitate și calitate necesare, cu toate acestea va căuta să cuprindă totdeauna atâta din cel nemărginit, cât cuprinde celălalt, ceea ce e cu nepotență.

Apărătorii identității absolute oserbă la aceste obiepțiuni aristotelice că ele n-au nice una valoare îndată ce considerăm că tot finitul are una fire duplice și opusă una alteia, și cum că nediferența, nefinitul nu ridică diferența lucrurilor finite[143]. Observațiunile criticilor le vom face cu gura.

Nota 2. Școala identității absolute apără teza a 2-a a lui *Anasimandru* în mod următoriu: dacă arată vieață ad[ică] un principiu însuflețitoriu fiece mișcare ce se naște de întru un impuls intern, nu de un impuls estern, atunci nu suferă îndoială că în corpurile cosmice, ad[ică] în stele, cată să fie un principiu însuflețitoriu, și încă foarte escelente, fiindcă mișcarea lor e așa de continuă și așa de regularie și **[23]** prin urmare se poate zice despre dânsele nu numai tropice, ci în adevăr și propriamente că sunt **ociel** ***ț&a*** semper viventia, fiențe nemuritoarie. Totuși prin această vieață nu se cuvine a înțelege una vieață animală și sensibilă. Școala lui Kant răspunde și la această teză cu: non liquet.

Apărător al identității absolute: Friedrich Wilhelm Schelling

§ 51. Anasimene din Milet

Anasimene, disciplul și succesorele lui *Anasimandru* s-a născut în Milet la a[nul] 548 a.C.[144]

El a învățat:

1. Cum că începutul s[au] fiența originarie **(âpxri)** și elementul originariu ,(**OTOIKEÎOV**) tuturor lucrurilor e nemărginitul (**TO cwceipov)** ieară acesta e aerul **(6 ârjp),** divinul[145]. *(Cic.* Academ. quaest. IV.37. Item de nat. Deor. I. IO)[146].

2. Din nemărginirea aerului, ca unui caos universale în carea e cuprinsă sămânța și germinile tuturor lucrurilor, se nasc toate făpturile universului, și iearăși se întorc în același prin a lor resoluțiune mărginită *(Stobaeu* Eclog. phys. pag. 296). Chiar și stelele, cari altminteri sunt divine, ad[ică] semper viventia și neperi**[23v]**toarie, încă sunt din aer și nu este aerul făcut din dânsele *(non ab ipsis-stellis - aerem fac turn, sed ipsas stellas ex aere ortas esse. Augustin.* de civitate Dei VIII. cap.2[147].

3. Sufletul omului încă e aer, căci adesea e spiritul Carea pătrunde universul și-1 conservă.

Sursele lui Simion Bărnuțiu: Sfântul Augustin

§ 52. Diogene din Apolonia

Diogene din Apolonia[148]*,* disciplul lui *Anasimene,* învăța că:

1. Sufletul e aer, fiindcă acesta e fundamentul tuturor lucrurilor și cel mai subtile decât toate. Sufletulf,] ca fundamentul tuturor lucrurilor, cuprinde pre toate celelalte ca și cel mai subțire, le mișcă pre

şi cultura naţiunii, geniul dominătoriu, clima, educaţiunea, constituţiunea politică, religiunea, limba"[9].

Fără îndoială, Bărnuţiu era un gânditor teoretic, de calibrul lui Krug. Atât Bariţiu cât şi Ioan Puşcariu ni-l descriu ca pe un spirit retras în sine, cumpănind mult asupra subiectului înainte de a ajunge să-l exprime în cuvinte[10]. Aici este şi explicaţia depăşirii surselor. Influenţat puternic de Kant şi de Krug, Bărnuţiu nu putea totuşi să nu-şi impună originalitatea pe fundalul filosofic: el a simţit nevoia să adapteze condiţiilor existente ideile celor doi mari filosofi. La noi nu exista limbajul filosofic (el este recunoscut ca fiind primul profesor care a ţinut cursuri despre variatele domenii ale filosofiei în limba română). Citându-l din nou pe Ion Iliescu, "nu este puţin lucru să adaptezi o disciplină atât de pretenţioasă ca estetica la posibilităţile, pe atunci atât de restrânse, ale înţelegerii şi limbajului filosofic"", credem că se poate spune cu îndreptăţire acelaşi lucru despre toate cursurile de filosofie ale lui Bărnuţiu: "Pornind de la Krug, S.Bărnuţiu a redus şi contopit unele capitole, a adâncit şi regândit materialul, a formulat clar întregul conţinut pentru a-l face accesibil auditoriului românesc"[12]. Ion Iliescu este convins mai mult decât G.Bogdan-Duică de originalitatea "părintelui neamului românesc", după cum îl numea Haşdeu. Trebuie, pomenind de disputa dintre Maiorescu şi Haşdeu, să regretăm greşeala primului, care a desconsiderat meritul lui Bărnuţiu din exces de prea mult spirit ştiinţific.

Indiferent de perioada pe care o tratează, Bărnuţiu foloseşte din abundenţă faptele istorice care încadrau şcoala respectivă sau filosoful respectiv (ca şi alte şcoli sau filosofi care au avut influenţă asupra lor). Astfel, modelul lui Diogene Lăertios i-a convenit de minune autorului, parte pentru a-şi susţine ideile, parte pentru a depăşi modelul german, întrucât Bărnuţiu se bazează mai mult pe textele originale şi pe hermeneutica lor decât o face Krug. Comparaţiile între diferitele idei ale filosofilor sunt dese şi în modelul german, iar la Bărnuţiu, dacă ele există, este pentru a sublinia relaţia dintre profesor şi discipol, sau opoziţia între idei. De exemplu, sofistica este privită de Bărnuţiu prin critica adusă de Platon sau de Xenofon, iar Socrate devine modelul filosofului deplin.

Faptul acesta se explică prin atitudinea vehementă şi împotriva scepticismului existent în filosofie, care îi este mai indiferent lui Krug, şi împotriva religiei. Bărnuţiu atacă concepţiile dominate de teologie, neputând prezenta, asemeni lui Krug, ideile despre filosofia romană cu consecvenţa ce l-a caracterizat în ceea ce priveşte perioada greacă. Bărnuţiu simte că, odată încheiată perioada de aur a filosofiei greceşti, îşi face loc un iraţionalism care nu-l poate caracteriza pe cel care se îndeletniceşte cu filosofia. Aici se manifestă, după cum am văzut, adevăratul spirit iluminist al lui Bărnuţiu. Urmărirea unui fir logic în dezvoltarea istoriei filosofiei devine astfel fluctuantă, Bărnuţiu, oscilând între spiritul filosofic al lucrării şi ideile personale. La fel cum oscila între criticism şi iluminism, el este preocupat de a opune concepţiilor creştine raţiunea la fel de inconsecvent, după creat"[14].

De vină este, spune Bărnuţiu, faptul că "Desvoltarea cea liberă a spiritului lor de multe ori era împedecată de climă, de constituţiunea politică, de despotism şi de sistema claselor"[15]. Putem admite acum că ideea călăuzitoare este tocmai legătura existentă între filosofie şi societate, iar aceasta reprezintă o deosebire faţă de Istoria filosofiei[16] a lui Krug, fapt în care constă originalitatea lui Bărnuţiu.

A doua parte conţine paragrafele destinate analizei filosofiei Orientului antic. Acestea sunt: § 26. Despre ideile popoarelor orientale; § 27. Inzii; § 28. Tibetanii; § 29. Chinesii; § 30. Doptrina lui Fo-hi; § 31. Doptrina lui Confuciu; § 32. Doptrina lui Fo s[au] Foe; § 33. Doptrina iaponilor; § 34. Literatura; § 35. Perşii; § 36. Doptrina lui Zoroastru; § 37. Chaldeii; § 38. Egiptenii; § 39.

toate *(Aristoteles* de anima I.2)[149].

2. Deci aerul, materia cea originarie a tuturor lucrurilor, e Dumnezeu, ad[ică] fiența divină însăşi *(Cic.* de natur. Deor. 1.12. *Augustin.* de civit. Dei VIII.2).

3. Crearea universului s-a făcut aşa, dupre *Diogene,* că s-au descompus părțile cele grele şi cele uşoare ale aerului şi aşa din cele grele s-a făcut tot ce e pămân**[24]**tesc şi greu, ieară din cele din urmă tot ce e uşor, adecă toate cele cereşti şi ce străluceşte deasupra.

Notă. Speculațiunea filosofilor şcoalei ionice, precum se vede din învățătura lor a început de la vieața cea esternă a universului şi apoi s-a întors spre vieața internă.

§ 53. Eraclit din Efes

Eraclit a trăit pre la an[ul] 500 a.C.[150], dupre natura lui era aplecat spre melancolie şi spre misantropie, întru carea s-au întărit şi mai mult văzând relele cele multe carea erau în lumea de atunci. în învățătură era cam întunecat, de unde l-au şi numit **6 CTKOTEIVOC**, (oscurul). *Aristotele* însă-1 escuză că oscuritatea învățăturei lui nu venea de la oscuritatea minții, ci de la oscuritatea limbei, carea-i făcea învățătura neînțeleasă de multe ori (Rhet.III. cap.5)[151]. *Socrate* încă l-a escuzat[152].

§ 54. Cosmogonia şi fisica lui Eraclit

Dogmatele lui Eraclit despre univers, ortul şi principiele lui sunt următoariele: **[24v]**

1. Focul e tot de una dată elementul originariu (axoixeîovy^şi principiul (âpxTl) tuturor lucrurilor şi a toată vieața. Toate se nasc din foc prin condensare şi se desfac iearăşi într-însul prin descompunere[154] *(Simplic.* Commentar. in *Aristot.* Physic. pag. 6. *Diogen. Laert.* IX. 6).

2. Universul nu s-a format nice de zei, nice de oameni, el e, a fost şi va fi un foc viu din etern, carele se aprinde periodice dupre legi şi aşa se şi stinge iearăşi. Prin urmare mundul nu e născut din vreun timp ci numai în cuget *(Clem. Alex.* Strom. V. p.559[155]. *Strobaeu* Eclog. phisic. p. 59.154. *Aristot.* de coelo 1.10).

Heraclit din Efes

3. Toate fomațiunile **(âu-oifial)** elementului originariu, ale focului, carea se nasc întru un timp pot peri iearăşi în alt timp, numai focul cosmic, ca fiență originarie, rămâne pururea neperitoriu. Toate lucrurile sensibili sunt şi nu sunt, adecă ele curg neîncetat, şi de aceea

nice nu pot să aibă consistență *(Aristot.* De coelo III. 1. și Meta= phys. IV.7 aduce cuvintele dogmei eraclitice: 7tdvT<x eîvoci Kod ur| eîvcci[156]-*Plato* în Cratylo.[157] p. 401.402. edit. *Steph.*[158]*). [25]

4. Acest foc cosmic e divin și chiar zeu, fiindcă el lucră și face toate lucrurile dupre legile necesității și ale rațiunii *(Plutarch* de placitis philosophor. I.28)[159].

5. Toate lucrurile se nasc prin destinarea în sine însăși a uneia și aceiași fiențe originarie. De aceea ura și nemiciția de născut se nasc în mundul sensibile, însă tot din ele se naște iarăși armonia, prin carea multul iarăși se resoarbe în unitate *(Plato* în Sympos. edit.

Heraclit

Steph. voi. III. p.187. *Aristot.* Ethic. ad Nicom. VILI[160]. *Diogen* Laert. IX. 8.).

6. Vieața lucrurilor are două căi: calea desfacerii (âv&A/ooiq) în sus (656v âvco) și a generării și compunerii (cr6vGr|aiț) în jos (656v KâTto) *(Strobaeus* eclog. phisic. II. p. 609)[161]. Pre calea de întâi apa se desface în aer și aerul în foc, pre a doua cale focul se preface în aer, aerul în apă și în urmă apa în pământ. Adecă toată vieața se mișcă între unitate și mulțime, între germe[ne] și desvoltare[162]. Tot ortul (nașterea) și formațiunea e una ieșire din unitate în mulțime, din cel etern în cel temporale, din [25v] cel ascuns în cel manifest, din esență în esistență[163]. Din contră, tot întăritul și resoluțiunea e una recurgere a particulariului în cel universale, carele e unul și eternul.

7. Sufletul mundului **(fț \fM%r\ xov** Koap.o'o) sau principiul cel însoțitoriu al universului e una emanațiune a fienței originarie, a focului originariu[164]. Emanațiunea, evaporațiunea și espirațiunea focului prin univers e fântâna a toată vieața și a toată mișcarea *(Plutarch.* de placit philos. 1. IV. § 5)[165].

§ 55. Psicologia lui Eraclit

Doptrina lui *Eraclit* despre principiul ce însuflețește micro-cosmul, ad[ică] pre indivizii animali și omenești cuprinde urmă-toariele:

1. Sufletul cel mai sec, ad[ică] cel mai curabil prin focul univer-sale și cel ce represintă flama acestuia mai curat, e cel mai înțelept, aiyyfl £npa, Y'OX'n oocpmcVrn[166] (Heraclit. apudEuseb. de praeparat. Evang. p.339).

2. Fiind sufletul etern și foarte necorporale[167], chiar de aceea el nu poate fi decât una suflare sburătoarie sau una evaporațiune [26] a sufletului cosmic universale, ieară acesta trebuie a se considera ca motorele cel de întâi și ca sorgintea cea adevărată și unică a toată

vieața, a toată mişcarea şi a toată cunoştința[168] *(Aristoteles* de anima 1.2.)

3. Toate fiențele cugetătoarie şi cunoscătoarie cugetă şi cunosc adevărat numai prin rațiunea sufletului cosmic universale, carea pătrunde universul, a căruia putere şi esență ele o beu neîncetat prin respirare, cu reflesiune sau fără de reflesiune, precum se află sau preveghind s[au] dormind, de unde urmă:

Efes. Ruinele cetății romane

a) că în noi nu cugetă nice nu cunoaşte rațiunea particularie (eul nostru individuale) când cugetăm s[au] cunoaştem ceva în conformitate cu adevărul, ci rațiunea universale (zeul carele este în noi);

b) că numai aceea poate să fie adevărat ce cugetă toți oamenii prin rațiunea comună[169] divină şi necesariamente **(ei^apu\evriq 5e Xoyov)** ca adevărat, ieară nu ce cugetă sau ce ține de adevărat fiecare om după arbitriul său, căci numai în rațiunea divină e adevărul[170] (Sext. Empiric, advers. Mathemat. VII. § 133). **[26v]**

4. Sensii (singuri) sunt totdeauna martori răi înşelători, mai ales carii sunt proprii unui suflet barbar[171] *(Heraclitus* apud Sext. Empir. VII. advers. Mathemat. § 126)

5. Fiindcă cunoştința cea adevărată repausă pre uniunea cu rațiunea divină, universale şi a toate cuprinzătoarie, de aceea sufletul e ca mort până când e legat de corpul său şi despărțit de acea uniune. Din contră, îndată ce se desface de corp şi îndată ce se întoarce în esența sufletului universale, îşi începe vieața lui cea adevărtă, şi numai atunci[172] (Sext. Empir. III advers. Mathemat. §24).

§ 56. Ferecide şi cosmogonia lui

Ferecide[173] din Siria s[au] Asiria,născut la a[nul] 595 a.C, 535. magistrul lui *Pitagora*[174].

Ferecide încă ținea, ca *Talete,* că toate lucrurile s-au născut de într-un principiu viu şi divin şi acela a fost fluid[175]. *Diogene Laert.* provoacă la *Teopomp* şi zice că între greci Ferecide a scris cel de întâi **[27]** în proză **nepl (pwjeooc,** Koci **Gerâv**[176] (şi dupre *Arat* Efesanul cel întâi a căpătat numele de teolog).

Cartea lui Ferecide **rcepi qyocecoq icai Gewv** se începe aşa (dupre *Diogen. Laert.* I. 116): *Zeix;* **nev** Koci **Xp6**[v°] **? eiaiv alei, K<XI xStbv**

fjv xSovvn **8e 6vop**.a EYEVETOyfV **e7tei5fi** ***ai)0f\ Zextq ye&paț* 5i8oi,** adecă *Joue şi timpul au fost din eternitate, a fost şi una confusiune* (X5**(BV** - de aci la x«og - şi **X** avo 9> aP°i întrepunând una literă x5<bv - şi x&ovvn). Confusiunea (**X5OVITI**) însă a luat numele de yaîa (contras yfi ad[ică] pământ, căci pământul era yaiavfiq adecă greu, întunecos şi fără lumină)[177] şi *Joue a dat pământului donurile sale.*

Această carte a lui Ferecide a fost una poemă scrisă în prosă *(Maximus Syrius* dissert.29), căci *Ferecide* a fost cel dintâi *"qui versuum neque repudiata conscribere ausus est (cosmogoniam) passis verbis soluții locutii (i. e.soluta locutione) et libera oratione",* zice *Apuleiu* în floridis Libro II. [27v] *Cicerone* (Quaest.tuscul. I. 16) laudă pre *Ferecide* cum că el a învățat cel de întâi eternitatea sufletului omenesc: *"Pherecides syrius primus dixit, animos esse hominum sempiternos",* şi zice că acesta e un lucru mare: *"Magni esse ingeyiii, revocare mentem a sensibus, et cogitationem a consuetudine abducere".*

Cicerone (De divin. 1.50) spune despre *Ferecide* şi aceea că ar fi putut prezice şi cutremurul pământului, din natura apei scoase din sorginte perpetuă[178].

Zeus

§ 57. Anasagora

Anasagora din Clazomene a trăit pre la anul 494 a.C.[179] El învăța, în contra celorlalți ionici, că Dumnezeu e una fiență separată de mund. Lui *Anasagora* a urmat în această părere *Archelau din Milet,* născut la 450 a.C.[180] după aceea magistru lui *Socrate* în Atena.

Anasagora era atât de înțelept, cât patrioții lui îl numiau **"6 NoOq"** mintea[181], el desprețuia toate bunurile pământeşti şi profesa [28] paupertatea de bună voie, de aceea unii-şi băteau joc de dânsul (la *Aristotele* Ethic.ad Nicom.) şi ziceau că *Anasagora* e în adevăr *înțelept* însă nu e*prudente,* pentru că prea puțin se precepe în folosul său. El viețuia retras, respingea posturile şi onorile, pre cari le-ar fi putut purta fără de îndoieală[182]. Cu toate acestea, poporul din Attica l-a esilat ca pre un ateist, pentru că învăța că *natura nu e divină* şi că anume *corpurile cereşti* ar fi în sine numai una masă moartă, ceea ce i-a smintit tare pre ateniani. I-ar fi făcut poate şi mai mare rău de nu l-ar fi apărat amicul său *Pericle*[183]. *(Diogen. Laert.* II. 19 şi *Plutarch* în Nichia).

§ 58. Cosmogonia lui Anasagora

1. Din nimica nu se face nimica, prin urmare lucrurile diferite pot fi născute numai din materie, din *unul* sau *multul* carea erau gia în origine, şi aşa tot ortul şi interitul nu e decât una compusețiune şi resoluțiune din lucrurile cari gia esist *(Plutarch* de placit. Philosoph 1.3. § 9. *Arist.* Physic. 1.4. *Simplic.* [28v] Comment. in *Aristot* Physic. I. pag. 31)[184].

2. Fiindcă din toate lucrurile se nasc toată specia de lucruri precum arată esperiența, aşa că în fiecare lucru se cuprind toate adecă fiecare lucru particulariu cuprinde în sine germinile tuturor lucrurilor (OTiepuma îtavTOOv **XPITnorccov)** şi imaginile, şi colorile, şi sensațiunile lor. Totuşi lucrurile se numesc numai după preponderența elementului din carea cuprind în sine mai mult *(Anasagora* la *Simpliciu* în comentariile] asupra fisicii lui *Aristotl.* pag. 33, apoi *Aristotele?,* Physic. I.4)[185].

Notă. Cum demunstră sistema identității absolute*panspermia*[186] lui *Anasagora,* despre aceasta oralmente.

3. Totuşi toată materia din carea consistă fiecare lucru particulariu e compusă din părticele asemini ***(xă* oțtoiouepri oxoixeîa)** carele

fiind nici nemărginit[187], mai departe nu se pot împărți, ele sunt diferite de *totul* ale căruia părți sunt, însă nu după calitatea, ci numai după cantitatea lor, carea e nemărginit mică, fiindcă p[er] e[xemplum] fiecare atom (ad[ica] absolutamente mic și nedespărțibile mai departe) al materiei focoase, aerice, apoase și pământoase iearăși e foc, aer, apă [29] și pământ[188].

4. Elementele tuturor lucrurilor erau la început în disordine, confusiune caotică[189]. Inteligența creatoarie (vovq **Koau,07r.oioc,)**[190] le-a pus în mișcare și prin aceasta le-a ordinat (âțiou **7iavxa** xpriuma **ETJV**. NoOq **8e a68â** Sifipeco **KOCI 8iaKoap**.ea>. *Plutarch.* de placit. philos. 1.3. § 12'[191]' *și Aristot.* Physic. VIII. 1**: <pTjai** yap **EKEÎVOC**, (*Ava^**ay6paq) 6u**,o$ **ndvrcov E6VTG>V** icai **EPTIUO'OVTCOV TOV** âTiEipov xpovov, **KivTjaiv** EUTcoirțoai **TOV VODV Kai** Sicncplvai)[192]

Anaxagoras

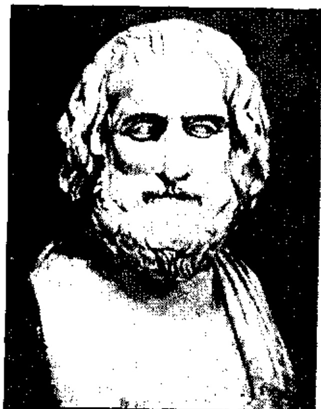
Notă. Aristotele zice că după *Anasagora* disordinea s[au] confusiunea ar fi mai înainte și mai naturală decât ordinea lucrurilor

și cursul lor cel ordinat, carele s-a născut mai târziu (napa ***tpixnv).*** La aceasta răspund *ionicii* noui că se cuvine a face diferență între absența ordinei, precum a fost caosul, ca și între disordinea positivă, carea nu se poate cugeta. Deci nu e de a se îndoi cum că a fost caosul cel mai desvoltat, ad[ică] *negativul ordinii,* decât *ordinea positivă,* carea e numai una consecuțiune a acelei des[29v]-voltațiuni. *Anasagora* a cugetat creațiunea mundului ca producțiunea unei opere de artă, de aceea și numește pre al său **No$q KoauoTtoioq "T6V TEXVvnyv Tfjq** fcA/nc/[193].

5. Mișcarea dată elementelor de inteligența ordinatorie, prin carea era să se unească cele omogene, să se despartă și să se aleagă cele eterogene, a fost *mișcarea circularie,* carea perdură[194] și acum în corpurile cerești[195]. Adevărat că ea a pus în mișcare mai întâi numai elementele cele singularie, ma[,] lățindu-se tot mai departe, la urmă a mișcat și totul *(Diog. Laert.* II.5. *Plutarch.* de placit philos. III. 16).

6. Pământul a produs la început, prin umezeală și căldură, chiar și animalie și oameni, până când au putut să se producă din sământă atât oamenii cât și animeliele. Așa, omul e literalmente un product al pământului; așa învăța și *Empedocle.* Omul născut din pământ, după această învățătură, a[u] fost la început un *"mutum et turpe pecus",* cu toate aceste *"mentis capacius* a/toe"(Ovid. Metamorph. I **[30]** v. 76, totuși așa cât acel **TEXVITTIV TOV KoauxrO**[196] a fost necesitat să ieie influență nemediată și să învețe pre oameni și pre animalie limba și morii[197] prin comunicațiune estemă.

7. Afară de aceste mai susținea *A nasagora* în fisică și următoariele *două paradose:* 1). Că neaua e neagră pentru că cerul se înegrește când ninge, și neaua când se topește se resoarbe în apă neagră *(Cic.* Acad.quaest. II. 23.31)[198]; 2). că uneori unele ruine de mase petroase cari se mișcă pre ceriu ca stelele, cad pre pământ din acest element contrariu naturei lor *(Plutarch* in Lysandro. Plin. hist. nat.II. 58. *Ammian. Marcelinn.* Lib. XXXII. c. 8).

Discipol al lui Anaxagoras: Euripide

Notă. Euripide, poetul şi disciplul lui *Anasagora* încă a învăţat că oamenii cei de întâi s-au născut din pământ ca bureții, ca iarba şi ca legumele (olerum instar.). *(Cornel Agrippa* de vanitate scientiarum cap. 52).

§ 59. Psicologia lui Anasagora

Despre sufletul omenesc şi despre cunoştin[30v]ţă învaţă *Anasagora* în modul următoriu:

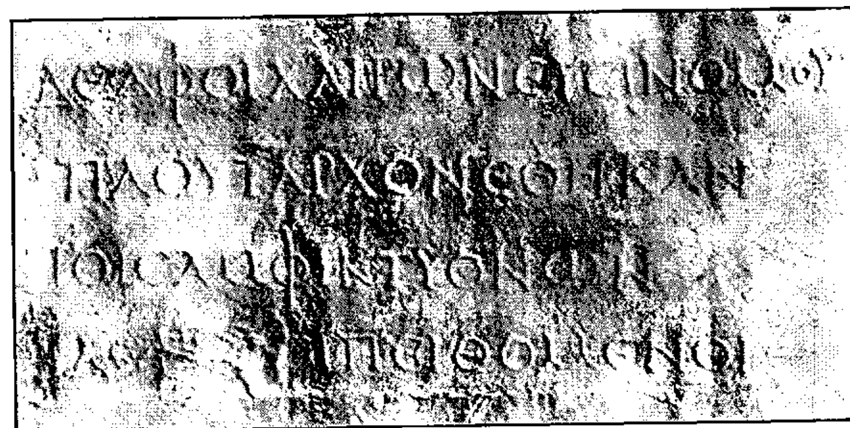
1. Sufletul sufletului, acela prin carea noi cunoaştem în adevăr **(6** NoficJ e fienţă cea mai subţire, cea mai curată, cea mai neamestecată ***(ă\i\yh&)***[199] din toate fienţele, carea neavând nimica comune cu celealalte, singură e liberă în sine de toată influenţa esternă *(Aristot.* de anima III.5, S7mp//c. in *Aristotel.* Physic.p.33. *Aristotel.* de anima 1.2).

2. Sufletul **(VOXTI KOCI** vofiţ, *(bţ* **um (puciţ)** e principiul a toată mişcarea şi a toată percepţiunea, ieară raţiunea a tot bunul şi dereptul e **6** Noftq singur *(Aristotel.* de anima. I.2)[200].

3. Tot ce trăieşte are un suflet (xov Noov **KOCXOC** icivnaiv) şi nu tot ce trăieşte are şi raţiune **(x6v** Noov **Kaxâ** ippovnCTiv) *(Aristotele.de* anima. I. 2).

4. Cunoştinţa sensuală e întunecată şi în călătorie, din contră, singură cunoştinţa cea nemediată a sufletului e chiară şi nefalibilă, chiar testimoniul sensilor atestă totdeauna nemediat numai pentru unul, ieară testimoniul raţiunii atestă [31] pentru toţi[201] *(Sext. Emp.* advers.mathem.III.§90): **"ev5ev 6** nev (pwnKoxaxoţ ""Ava^**ayopag,** cbq âoGeveîţ **5iaJ3aMoo: xâq** ***aiaOrpeiq,*** **UTCO âqxxupoxTixoq** oruxwv, **q>T|oi oi)** SDvaxoi **EOU,EV** icpivEiv x'aXrţBfeq"[202]. In ultra advers, mathem.VII. § 91. *Aristotel* Metaphys. IV.5.)

Deci omul e dătoriu totdeauna să caute mai întâi atât în sine cât şi în alte lucruri ce e mai bun şi mai perfept (adecă ideea), căci dacă le cunoaşte pre aceste, apoi va cunoaşte şi ce e mai rău (ad[ică] ce e numai temporale, relativ, un fenomen), deoarece cunoştinţa amândurora face pre una şi aceeaşi ştienţă. Aşa induce *Platone* vorbind pre *Socrate* în *Fedone*[203] după una carte a lui *Anasagora.*

Inscripție cu numele lui Plutarch, autor utilizat de Simion Bărnuțiu

§ 60. Doptrina lui Archelau din Milet

Archelau din Milet[204], disciplul lui *Anasagora,* magistrul lui *Socrate* a învăţat în Atena pre la anul 450 a.C. şi a continuat **[31v]** dualismul lui *Anasagora*[205], căci şi el încă a luat două principie pentru generaţiunea tuturor lucrurilor: un principiu *corporale* ca element, şi altul opus, *spirituale,* carele să dea vieaţă, să însufleţească şi să forme elementul ca una putere creatoarie[206].

Archelau a învăţat că aerul e elementul originariu, şi mintea D-zeu[207]. în morală a învăţat *(Diogen Laert.ll.* § 16): xo 5iKaiov EÎvai, **Koci** xo **aioxp6v** ***ox>*** **qyooEi, âXXa V6U,<D**[208].

Pitagora

Pitagoreii

§ 61. Pitagora

Pitagora s-a născut în Samos la a.584 a.C.[209], disciplu al lui *Ferecide* din *Siros.* El şi-a câştigat cunoştinţe multe din oriente[210], s-a distins în vieaţa publică şi privată ca cetăţan, legelătoriu şi fundătoriu de ordine. Precum cugeta el tot mundul ca una armonie şi consunanţă[2]" a puterilor divine, aşa cugeta şi pentru oameni a fi concordia lucrul suprem şi comuniunea religioasă a tuturor lucrurilor. [32] De aci s-a născut şi ideea lui despre *federaţiunea* lui.

Din filosofia lui vine de a se considera specialmente: 1) ideea lui matematică despre mund; 2) teologia lui; 3) psicologia lui; 4) etica şi politica lui. Pretutindenea se cunoaşte mai mult s[au] mai puţin misticismul cel orientale, predilepţiunea lui pentru ce e spirituale şi studiul lui de a se desface de corp, apoi una religiositate şi întoarcere spre cele interne, carea în şcoala ionică nu se află, ceea ce s-a fost înstrăinat cu totul de religiune.

§ 62. Ideea matematică a lui Pitagora despre mund

1. Numărul e principiul lucrurilor[212]. Toate lucrurile sunt numeri[213] şi tot universul trebuie considerat ca una nemărginită sistemă numerică, în carea se manifestă pretutindenea numai una şi aceeaşi monadă primă (f) jcptbxn u.ovdq) *(Arist.* Metaphys. 1.5.6. de Coelo III.1).

2. Precum sunt lucrurile înseşi numeri, aşa sunt principiele lu-[32v]crurilor elementele numerilor, adecă numărul părechie şi numărul nepărechie, mărginitul şi nemărginitul, multul şi unul, ieară între aceste elemente a numerilor e unitatea cea de întâi, carea e tot de una dată păreche şi nepăreche, mărginită şi nemărginită *(Aristot.* Metaphysic 1.5. Physic. III.4 ş.a.)[214].

3. Universul lucrurilor nu e alta decât armonie de numeri: oi KaXodbţievoi nDGayâpeioi xov ***oXov*** obpavâv âppbviav eîvai Kai **api.8u**.ov (q>am) *(Aristotel.* Metaph. 1.5).

4. Toate sunt formate prin unitate şi în toate se arată aceeaşi unitate, ieară unitatea e nenăscută, simplă, curată şi subsistă singură de sine şi de la sine, afară de fiecare altă fire, din contră, toate celealalte ce sunt, subsist numai prin unitate şi numai prin unitate se pot cunoaşte. De aceea unitatea e şi fundamentul tuturor celorlalţi numeri, carea punându-se către cel nepărechie produce pre cel pare, şi punându-se către cel pare produce pre cel nepare *(Aristotelis* Metaphisica 1.5. *Sept. Empiricus* advers. Physicos Lib.I. § 10)[215].

5. Paritatea e sieşi ecare, [33] ma nu are mijloc, numai neparele are început, mijloc şi fine, ieară parele are numai început şi fine şi nice un mijloc[216].

6. Paritatea se află încă în luptă nedecisă şi în contradicţiune cu sine însăşi, de aceea dânsa e simbolul păcatului, a răului, a întunericului, a mişcatului, a multului. Din contră, neparele e lumina, repausătoriul şi unitatea. Paritatea e feminină, neparitatea masculină (citatele de laN.2)[217].

7. Formele intuitaţiunii lucrurilor reali ca elementelor naturii sunt figurile geometrice, ieară idealele e un număr[218]. Aşa ziceau pitagoreii că elementele pământului au forma cubului, apa forma globului, aerul forma icosaedrului, în urmă focul, a piramidei[219]. Aseminea

comparau ei cu numerii și ideea divinității, a universului, a sufletului, apoi proprietățile morali p[er] e[xemplum] bunătatea, dreptatea, înțelepciunea[220], ș.a.[221]

Notă. Totuşi fisiologia fiecărui lucru şi fiență nu se poate esplica numai [33v] prin enumerarea mecanică a unghiurilor lui, cum a putut și cum a trebuit să se producă chiar această formă din aceste puteri și din aceste raporturi.

8. Precum în sistema numerică numărul zece e cel mai perfept[222], pentru că el e imaginea reale a pătrimei **(TETpccKTOț)** căci 1+2+3+4 = IO[223], așa consistă și universul din 10 sfere cerești, dintre carea cea din mijloc e *Soarele,* ieară centrul repausătoriu e *Pământul.* Aceste zece sfere așa sunt ordinate între sine dupre proporțiuni matematice și musicali ad[ică] armonice, încât sfera stelelor fipse, carea e deasupra sferei lui Saturn, arată tonul cel mai profund în musica universului, ieară sfera Lunii arată tonul cel mai înalt în acea musică (în lira cosmică cea cu 10 coarde). Acum, din aceste 10 sfere noi putem vedea numai 9 cu sensii noștri, ma ca să se împlinească numărul 10 trebuie să fie și un al 10-lea contrapământ nevăzut (âvcixQoav) cu sfera lui[224] *(Aristot.* Metaph. 1.5. de coelo II.9.13).

Notă. Despre ordinea cosmică a lui [34] Pitagora sau despre lira cea cu 10 coarde cosmică traptă *Cicerone* in somnio Scipionis[225] c. 4 și *Macrob.* Commentar. in illud L.II.1. apoi *Censorin* de die natali cap.28).

9. Universul și fiecare corp cosmic particulariu, încungiurat de spațiu deșert eteric, pre carea eter acele-l beu cum beu animaliele aerul prin răsuflare, sunt viețuitoarie și însuflețite[226], au și minte și rațiune, precum arată la evidență mișcările lor cele foarte înțelegătoarie și rațiunali, carile nu se pot esplica de întru un conflict estern ci numai de întru un impuls și spontaneitate internă.

Cicerone somn. Scipionis[227] cap 3: *sunt ignes sempiterni, quos stellas et sydera vocalis, quae divinis animata mentibus circulos suos*

Pitagora. Portret medieval

orbesque conficiunt, celeritate admirabili. Cf. de nat. Deor. II. 17.20 apoi doptrina lui *Anasagora.* De această părere, cum că stele sunt viue și însuflețite au fost și *Cardan, Cesalpin* și *Campanella,* încă și *Kepler,* fiind cert - zic ionicii noi - că nu[34v]mai singur mecanismul cel mort al legilor gravitațiunii universali nu poate să esplice nice una dată toate mișcările corpurilor cerești.

10. Mundul e creat de D-zeu, ma nu dupre timp, ci numai dupre concept (cf. învățăt[ura] lui Eraclit). Ieară D-zeu au inceput creațiunea de la elementul cel mai fin carele e focul. Așa învățau și inzii, Upnekhat I. Brahma XVI. Upnekhat II. Brahma XIV.

Notă. Diogen. Laert. VIII. § 25 și *Plutarch* de placit. philosoph.III. 4: din toate aceste elemente **(oîoixeîtov)** cel de întâi e focul, ieară principiul (âpxT|) tuturora e uniunea **(țiovctq),** din unime doimea, din unime și din doimea nedeterminată (âoptoToq ***&\)aț)*** numerii **(oi âpUfyioî),** din numeri puntele, ieară din aceste liniile, din cari sunt figurile plane, ieară din aceste, corpurile solide. Elementele sunt patru: focul, aerul, apa, pământul cari se află amestecate în toate lucrurile.

11. Focul, elementul cel mai subțire decât toate, e principiul carele [35] însuflețește mundul, el arde chiar în centrul universului[228] și vieața

Pitagora

lucrurilor consistă în puterea lui ceea ce străbate, luminează şi încălzeşte universul *(Aristotel* **Aq** coelo 11.13. *Philolau* la *Strobaeu* eclog. physic. p.452).

12. Adevărat că universul, deşi e de origine divină, el e supus perițiunii, totuşi el nu va peri de tot nice una dată, pentru că D-zeu provede.

Notă. Plutarch de placit. philosoph. III.4: tov **Koou**.ov ano ***xox>*** Geou YevvnTov, ***ăXXa*** (pGaprdv qvuaei (e<pT|) şi *Timaeus Locrius* apud *Platonem*[229] Tom. III. P. 95).

13. Ordinea universului şi a tuturor lucrurilor particulari e supusă legii necesității (divine).

Notă. Diogen Laert.Ylîl. § 19: *fatum quoque et aniversarăm et eorum quae sunt partes administrationis causam esse* (Pythagora docuit).

§ 63. Psicologia, teologia, etica şi politica lui Pitagora.

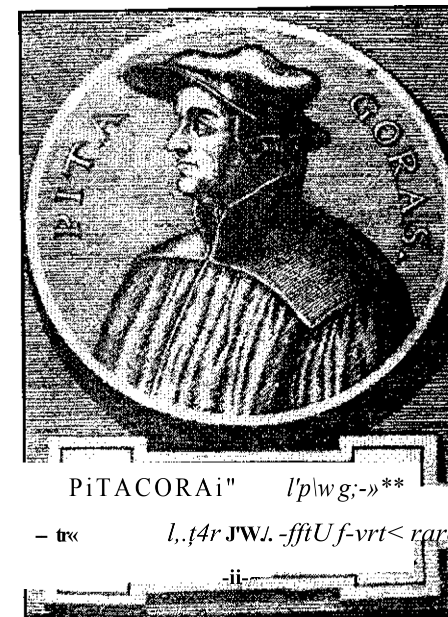
1. Sufletul e efluviul s[au] exalarea [35v] eterului ad[ică] a sufletului cosmic universale, prin urmare el e partecipe naturii divine, prin urmare şi nedestructibile şi nemuritoriu[230]. în respept matematic şi ideale sufletul se numeşte număr, carea se mişcă pre sine însuşi.

Notă. Cicer. de natur.Deorum. I. 11: *Pythagora censuit, animum esse per naturam rerum omnium intentum, et commeantem ex quo animi noştri caperentur. Aristot.* de anima. 1.2.: âpiGuov eîvai TTļV \|ro%Tiv Kal vovv eamâv.

2. Când moare corpul, atunci sufletul ascende iearăşi în aerul mai curat, pentru ca să treacă în alt corp nou şi prin diferite metamorfosi[231] *(Diogen Laert.* VIII. § 28. *Cicer.* de senectute c. 21. somn.Scip.c. 2.[232] *Ovidii* Metamorph. XV.v.158). *Aristotel*[233] de anima 1.3 zice în contra pitagoreilor mai târzii: eSoicei ydp eKaoxfiv yoXTrv î8iov e%eiv ei8oq, icai țiop9T|v.

3. Sufletul omului, vietuind în corp pământesc, se arată parte ca raționale, parte ca nerationale. Cela e urmarea principiului ceresc şi a focului centrale [36] divin, acesta e urmarea principiului pământesc cel rece şi umed[234]. De aceea sufletul cel mai sec şi mai înfocat e cel mai înțelept, precum a învățat şi *Eraclit*[235]. Şedea organului spiritului raționale (6 Nofiq) sunt creerii, şedea apetițiunii (Gupoț) este inima, ieară între amândouă sunt sensii şi voința (<ppeve<;)[236].

4. Toate percepțiunile sensuali şi sensațiunile, p[er] efxemplum] vederea, auzirea, gustarea ş.a. sunt efluviele puterilor sufletului, fiindcă din organ iese una suflare de vieață caldă şi străbate obieptele. Şi cugetarea e încă una spirare a Sufletului.

Pitagora

Notă. Diogen Laert. VIII. 23: **Xxayovac; 8e eîvai ano xorncov xâq ataOfiaeiq - xouq 8e Xoyouq** ***yx>xîfc*** **âvețioix; eîvai.** Această representațiune se află şi la inzi, în Upnekhat II. Brahma XXXIIII: *ipsam quoque cogitationem afflatum esse animae.*

5. D-zeu e unul, acesta însă nu e, cum cugetau unii, afară de univers, ci în acelaşi, şi anume în toată sfera lui, con[36v]spectând cursul a toată generațiunea şi mestecarea tuturor lucrurilor.

Notă. Clemens Alexandrinus cohortatione ad gentes: **6 pxv 0e6q eîq.** ***x°^9*** **Se OUK, coo xivâq î)7tovouaiv, eKxoq xaq SiaKoajifjCTeaq.** ***ăkXa*** **ev** ***ainq,, okoc,*** **ev 8tap xp vuictap, e7r.u7K07r.oq** 7iaoaq **yeveaecoc, Kai Kpaaeooc, xwv 6X,rav.**

6. Virtutea e armonie ca şi sănătatea, cu tot bunul şi ca D-zeu însuşi[237].

Notă. Aristotelis Ethic.ad Nicom. II.6[238] item *Diogen Laert.* VIII.33: **xfjv 8e âpexTjv âpuxnâav eîvai, Kai xfțv "byieiav, Kai xo ayaxov arcav, Kai xov Geov.**

7. Principiul vieții derepte e taliunea **(xo dvxi7teTCOV06ț**[239] **-** beneficium vel maleficium redditum), pentru că dereptatea e număr, carea luându-se de ori ecari, este ecare **(âpi8|J.6q îaaKiq îoroq)**[240] *Diogen Laert.* 1. cit.

Notă. Mitul pitagoreu-platonic despre migrațiunea sufletelor, pre carele acei bărbați nu l-au luat în sens literale, precum şi musica sferelor, cuprinde mai multe adevăruri: a).cum că în toate corpurile, fie [37] de ce formă, se mişcă aceeaşi vieață nemărginită, numai în grade şi potente nemărginit diferite; b).cum că viețile mărginite între sine sunt diferite numai dupre potentă şi prin urmare vieața oamenilor se distinge de vieața animalielor inferiori numai prin potentă superioară, la carea însă animaliele nu vor ajunge nice una dată, deoarece fiecare grad admite numai una măsură determinată de perfepțiune la carea poate să ajungă; c).cum că singura cale de a vedea pre D-zeu şi spre a ne uni cu dânsul e desbrăcarea de

individualitatea sensuale; d).cum că acesta desbrăcare urmează încet şi greu pre cale naturală fără de conlucrarea libertății, se poate însă înainta prin înălțare voluntarie preste părerile şi indigențele sensuali; e).cum că vieața cea proprie personală, despărțită de D-zeu, în adevăr e numai aparență, şi comparând-o cu vieța cea superioară, carea consistă în unirea cu D-zeu, mai bine se poate numi defectul vieții decât plenițiunea ei; totuşi D-zeu şi-a [37v] propus a efeptua un scop particulariu în toate fragmentele vieții ce se află în membrii cei diferiți ai umanității, de aceea şi demnitatea fiecărui individuu rațiunale consistă întru aceea ca să răspundă acestui scop nu numai

Pitagora în viziune renascentistă

Continuaţiune; § 40. Evreii; § 41. Continuaţiune; § 42. Fenicii; § 43. Cultura primă a grecilor. înţelepciunea lor mitică-poetică; § 44. înţelepciunea gnomică praptică.

Ultimele două capitole sunt introduse aici din două raţiuni: a arăta faptul că o parte a culturii grecilor este preluată din Asia şi Egipt, şi că, până la Thales, filosofia grecilor era încă asociată cu convingerile mitice, Hesiod şi alţii pregătind terenul pentru speculaţiile asupra naturii ce vor începe odată cu ionienii. De aceea, Bărnuţiu, care a spus că istoria filosofiei trebuie să înceapă cu Thales, a tratat despre filosofia orientală sau egipteană, considerând cele două filosofii ca pe o introducere în istoria filosofiei propriu-zise.

Paragrafele sunt extrem de consistente în informaţii, Bărnuţiu având multe afinităţi pentru filosofia indică, probabil fiind impresionat de faptul că în Germania acelor vremuri crescuse interesul pentru scrierile filosofice şi literare ale Indiei. în ceea ce priveşte informaţia, Bărnuţiu cunoştea, de exemplu, până şi faptul că fenicianul Moch era considerat legendarul inventator al atomisticii[17], fapt puţin menţionat în lucrările de specialitate; despre chinezi tratează, de asemenea, cu lux de amănunte, discutând despre legendarul Fo, care este Budha în accepţia gândirii chinezeşti.

Lucrările citate nu sunt, până la proba contrară, acoperite în întregime de autor. Nu este cert dacă a citit "Magazinul Asiatic", unde se găsesc principalele idei ale lui Klaproth, sau "Journal Asiatique", unde scria Abel Remusat, ca să dau numai două exemple. Informaţiile sunt, cel mai adesea, preluări din lucrările lui Krug, din *Dicţionarul critic* al lui Bayle sau din *Lexiconul* lui Suidas. Lui cum vom vedea în volumul al doilea. Până la această perioadă, romană, Bărnuţiu nu insistă asupra acestei opoziţii, manifestând un spirit obiectiv şi un respect faţă de filosofia greacă. Până la greci, îşi face loc această opoziţie doar în partea destinată conceptului de istorie a filosofiei, tratat în maniera lui Kant sau Krug. Nu este astfel

întâmplător faptul că el citează în mai multe rânduri atât lucrarea, *Dicţionarul Critic,* cât şi ideile lui Bayle, cunoscut pentru opoziţia faţă de adevărurile creştine.

Volumul de faţă conţine trei părţi: o dezvoltare a conceptului de istorie a filosofiei, o prezentare a filosofiei în Orientul antic, iar ultima, filosofia greacă până la Platon.

Prima parte conţine 25 de paragrafe, urmând modelul german: § 1. Conceptul acestei istorii; § 2. Materia acestei istorii; § 3. Continuaţiune; § 4. Forma istoriei filosofiei; § 5. Ambitul istoriei filosofiei; § 6. începutul istoriei filosofiei; § 7.[13]; § 8.; § 9.; § 10.; § 11. Metodul istoriei filosofiei; § 12.; § 13.; § 14. Epocele în istoria filosofiei; § 15. împărţirea istoriei filosofiei; § 16. Valoarea acestei istorii; § 17. Istoria istoriei filosofiei; § 18. Literatura istoriei filosofiei; § 19. Metodurile filosofării; § 20.; § 21.; § 22.; § 23.; § 24.; § 25.

Bărnuţiu urmează schema: 1. Definiţia istoriei filosofiei (materia şi forma ei), însemnătatea ei, conceptul şi scopul ei; 2. Punctul de plecare în istoria filosofiei; 3. Metodele în istoria filosofiei; 4. Diviziunea desfăşurării istoriei filosofiei; 5. Izvoarele istoriei filosofiei,' metodele de cercetare. Acest drum caracterizează majoritatea lucrărilor de istoria filosofiei în Germania sec. XVIII - XIX.

Remarcăm influenţa kantiană ce îl determină să conceapă o materie şi o formă a istoriei filosofiei, deşi ideea este de origine aristotelică. începutul filosofiei este considerat ca fiind filosofia lui Thales (§ 10), fiindcă popoarele orientale "...cu toate că ajunseseră la cultură mai înainte decât grecii, nu s-au putut înălţa la cultura ştienţifică a grecilor. Cultura lor purta mai mult carapterul unei revelaţiuni divine, spre carea fantasia a format-o în diferite moduri decât al unui produpt propriu. Forma cugetării cea esternă era încă mitică simbolică, chiar şi la inzi. Fantazia îmbrăca convipţiunile

după legea necesității, ci şi cu libertate (oservațiunea lui *Kixner* la testul de supra)[241].

Nota 2. Preceptele rituali simbolice a lui Pitagora. Pitagora-şi îmbrăca legile morali în precepte rituali simbolice[242], pentru ca disciplii lui cu atât să le țină minte mai bine şi să le uite mai anevoie. Aceste simbole serviau şi spre aceea ca să se distingă printr-însele membrii federațiunii lui Pitagora de alți oameni străini acestei federațiuni.

Diogen Laert.Vlll.\-\l. ne-a conservat unele din acele precepte precum urmează[243]:

1. *Nu deştepta focul cu sabia*[244], adecă nu mai întărâta prin violențe nouă inimile întărâtate.

2. Nu săripreste cumpănă[245], adecă nu trece nice una dată preste măsura dreaptă.

3. *Nu şedea nice una datăpre* **[38]** *măsura fructelor*[246], pre **xoîvlț,** adecă nu împedeca s[au] nu îngreuia nice una dată vinderea victualilor comuni.

4. *Nu mânca nice una inimă*[247], adecă nu căşuna nimănui nice una durere şi te fereşte ca să nu-i roadă nimica la inimă.

5. *Ajută bucuros fiecăruia ce te roagă, ca să încarce, nu-i ajuta fără de prudență ca să descarce*[248]*, adecă stai întru ajutoriu celor ce lucră, dară să nu ajuți neglijența altora.

6. *Collige sarcinulas,* adecă fii parat totdeauna a ieşi din această vieață.

7. *Nu purta semnul lui D-zeu pre inelul din deget*[249], ad[ică] nu te lăuda cu religiositatea ta înaintea*oamenilor.

8. *Când iei oala de la foc şterge semnul unde a stat oala în cenuşă, şi când te scoli din aşternut, şterge urmele unde ai zăcut*[250], ad[ică] ascunde-ți gaudențiele şi de cei mai neînsemnați, pentru ca să nu deştepți invidia.

9. *Nu-ți spăla scaunul cu oleu,* **[38v]** *ci-l spală cu apă,* adecă voind să cureți ceva, nu adopera atari mijloace prin carea mai tare l-ai intina decât l-ai curați.

10. *Nu te pişa peste soarele răsăritoriu,* ad[ică] nu întâmpina cu despreț pre persoanele carile apucă acum la putere.

11. *Nu lăsa drumul făcut,* ad[ică] nu lucra în contra datinelor strămoşeşti (unde aceste sunt de laudă s[au] cel puțin nu sunt rele).

12. *Nu-ți întinde drepturile cu poftă prea mare.*

13. *Nu lăsa nice una rândunea ca să-şi facă cuib*[251] *în casa ta,* ad[ică] fereşte-te de amicii carea țin cu tine numai în vara fericirii tale, ieară iarna te lasă.

14. *Nu-ți creşte puii de vultur cu rosturi de tâlhar,* ad[ică] nu da ocasiune copilului tău să te fure.

15. *Nu te pişa pre unghiile şi părul propriu tăiat*[252], ad[ică] nu despreţuia pre cei ce s-au ținut de casa ta nice după ce-ți sunt superflui.**[39]**

16. *Nu întoarce în sus ascuțişul săbiei tale,* ad[ică] unde poți nu ofenda pe superiorii tăi.

17. *De la margini nu te mai întoarce îndărăt,* ad[ică] fii constante şi-ți continuă calea pre carea ai plecat din bune rațiuni.

18. *Nu mânca din cele ce cad de pe masa altora,* ad[ică] să nu fii părăsit.

19. *Fereşte-te de fasoli,* ad[ică] fugi de deregătoriele publice, carea se dau de popor prin alegerea ce se face prin fasolile aruncate întru una urnă. Mai erau şi alte rațiuni carea proibeau mâncarea fasolilor[253].

20. *Nu-ți sfărâma pâinea fără de discrețiune,* ad[ică] fii econom, totuşi fără de a fi frige linte.

21. *Nu ospăta nice una dată fără de sâne,* ad[ică] fără de cumpăt şi fără de voie bună.

<*E*>

§ 64. Disciplii lui Pitagora şi federațiunea lui

Pitagora îşi împărția şcolarii în două clăşi, **[39v]** după *Diogen Laert.* I. § 9, adecă în discipli *esoterici* şi *exoterici*[254]. La cursul *exoteric* erau admişi oameni de fiece clasă, fără diferență, şi Pitagora împărția învățătura fiecărei clăşi şi sex după cercunstanțiele lor, pre aceştia însă nu-i număra între ai săi. La cursul *esoteric* erau admişi numai aceia cărora *Pitagora* era nu numai învățătoriu, ci şi amic. Aceştia iearăşi, se împărțiau în *trei clăşi:* clasea *studioşilor* **(xcov O7t0'o8a!ouv),** clasea *inspiraților* **(TCOV Sicoiovicov),** clasea *divinilor* s[au] *afecților de D-zeu* **(TG>V Beitov fț BeoTtaGecov).**

în fiecare din aceste clăşi era neapărat a petrece regulamente câțiva ani, şi nimene nu era admis fără de a fi fost mai înainte esaminat prin esame fisiognomic. Totuşi şcolarii din clăşile inferiori de întru întâi erau numai auditori **('AKO'uațidTiKoi)**[255] obligați să asculte învățătura magistratului în tăcere, şi încă nu aveau drept a-şi deschide gura în contra aceleia, sau a pune obiepțiuni, s[au] a avea şi a susținea păreri proprii. Unde nu ar fi înțeles ceva, acolo era probă şi rațiune suficientă că magistratul a zis aşa **(canoe, [40] ecpri)** şi cu aceasta cătau să se mulțămească.

Şcolarii de clasea 2ª ad[ică] *inspirații* putea să întrebe şi să pună obiepțiuni, căci magistratul îi tracta ca pre amici şi le da desluciri ulteriori.

Şcolarii din clasa a 3ª, în urmă, erau considerați şi stimați ca magistri perfecți, şi de aceea ei şi învățau pre cele două clăşi inferiori.

Tot cursul lui *Pitagora* cuprindea matematica, fisica, musica, teologia, etica şi politica.

Şcolarii esoterici erau admişi ca membri în *federațiunea lui Pitagora,* membrii acesteia viețuiau oservând oarecare comuniune, auneori mâncau împreună, țineau adunări artistice, ştiențifice, politice. Nu e însă probat cum că acea comuniune ar fi fost una *comu-*

Filosof grec anonim

niune absolută, după zisa ce se atribuieşte lui Pitagora: ***za* TODV (piXcov Koiva, Kai quXiav** iaoTTixa **eîvai,** una că aceasta ar fi fost şi cu nepotență dupre principiul lui *Pitagora.*

Membrii acestei federațiuni se supuneau mai întâi la un esame. *Aul. Gell.* I. 9.

Scopul federațiunii era nu numai **[40v]** ştiențific s[au] teoretic ci şi *practic.* Fundătorele ei voia a lucra în contra corupțiunii, carea s-a fost lățit pre timpul său în coloniele grece din Italia inferioară şi din Sicilia. Acea corupțiune s-a fost lățit în urbile Sibari[256] (de unde s-au născut cuvintele: **aDpapi^eiv, auPapunc,** şi **aoPapixiKoi;,** precum şi espresiunile: *sybaritica mensa, sybaritici sermones, sibariticae saltationes* ş.a.), în *Crotona, Tarent, Metapont* şi a dat ocasiune şi la tulburări politice fiindcă poporul acelor urbi era asuprit de cei nobili şi avuți, după constituțiunea de atunci. *Pitagora* voia să ajute şi în contra acestui rău. De aceea el căuta tineri şi bărbați de talent şi de inimă, cu carii a şi fundat acea federațiune.

Cei vechi înseamnă şi aceasta, că pitagoreii aveau un port propriu, haine albe şi largi, cu purpură pre margini de pensă egipteană, cum purtau preoții egipteni, se spălau, se scăldau şi se ungeau de multe ori, țineau regulă în lucru, în repaus, în ocupațiuni,

împărțiau ziua în ore ca să poată oserva ordinea cea mai riguroasă, mai ales în orele de dimineață şi de seară făceau meditațiuni şi-şi esaminau faptele şi omisiuni[41]le, făceau şi musică pentru recrearea şi mulțămirea inimilor, mâncau puțină carne şi beau puțin vin (după unii nu mâncau carne deloc, nice fasole). Federațiunea lor era basată pe una amiciție intimă, cum s-a însemnat deasupra. Ea a avut,şi multe urmări folositoarie, totuşi n-a avut consistență îndelungată. Desfacerea ei se spune în diferite moduri. Mai de credință e aceasta: un fruntaş şi avut din *Crotona,* anume *Chilone*[257], voia să intre în federațiune, dar nu fu admis fiindcă era cunoscut de om turbulent şi poftitoriu de dominațiune. Aşa, el s-a unit cu unul *Ninone*[25]*, căruia pitagoreii se opuseseră mai înainte, derept apucăturele lui cele nederepte. Aceşti doi oameni au făcut complot în contra pitagoreilor şi au întărâtat şi pe plebe in contra lor. Fiind, aşadară, pitagoreii adunați una dată în casa lui *Milone*[259] spre a se consulta asupra unui negoț politic, conspiratorii i-au atacat, au aprins tot de una dată şi casa. Aşa, cea mai mare parte a membrilor, cari se zic a fi fost până la 300, fură parte arşi, parte ucişi cu armele. Numai doi au scăpat cu fuga: Architas şi [41v] Lisis[260]; dupre unii şi *Pitagora* şi încă mai mulți. Aşa federațiunea pitagoreică a rămas, fiindcă şi după aceea încă se mai aflâ pitagorei, atât în Grecia Mare cât şi aiurea[261].

§ 65. Unii dintre pitagoreii renumiți

între disciplii lui *Pitagora* ale cărora păreri ne sunt cunoscute mai bine, următorii sunt cei mai însemnați:

/. Alcmeone din Crotona[262], medic şi fisic. El învăța:

a) Că stelele şi sufletele oamenilor sunt de natură divină[263]. *Cicerone* de natura deor. 1.11: *Alcmaeon Crotoniates soli et lunae, reliquisque syderibus, animoque praeterea divinitatem tribuit.*

b) Sufletul omului e nemuritoriu pentru că el seamănă cu cel nemuritoriu şi e totdeauna în mişcare. *Diogen Laert.* VIII. 83[264]. *Arist.* de anima. 1.2.

c) Toate fiențele sunt determinate prin opusețiuni. Aceasta o spune *Aristotele* Metaphysicis 1.5. că Alcmeone ar fi oservat că obieptele cele diferite ale cunoştinței omeneşti ar fi de natură îndoită, prin carea ar forma următoariert 10 opusețiuni: [42]

1. Margine şi nemărginit **(rcepac, Kai ârceipov)**
2. Nepare şi pare în număr **(Tiepircov Kai âp-uiov)**
3. Unul şi multul **(ev Kai 7tXfjGo<;)**
4. De-a dreapta şi de-a stânga **(8e£iov Kai âpiaxepoq)**
5. Bărbătesc şi femeiesc **(ctppev Kai GfjA/o)**
6. Repausătoriu şi mişcat **(fipețiovv Kai** Kivotuevov)
7. Drept şi strâmb **(euGfo Kai Kau,7t:uA,ov)**
8. Lumină şi întuneric ***(tpâț* Kai 0x6x05)**
9. Bun şi rău **(ayaGâv Kai %a^6v)**
10. Pătrat şi pătrat lung[265] **(xeTpdycovov Kai eTepou.rțKeq)**

Notă. Această *tabula Pitagorica* despre cele 10 *concepte duplicate opuse* servia pitagoreilor spre a împărți mundul înțeleptuariu după numărul cel mai perfept **(TexpaKTry;),** cum împărțiau şi mundul sensibile în 10 sfere. Tabula, ce e drept, e făcută numai după arbitriu, ce se vede şi de acolo că unii în loc de conceptele de sub 9 au pus ***vo%*** şi **So^a -** părere (după *Themist.* Comment.ad loc. 1.Arist.), cu toate aceste tabula e demnă de însemnat, pentru că dânsa se poate considera ca tentamentele cel de întâiu spre a afla conceptele cele universali şi spre a face una tabulă de categorie, şi e foarte probabile că Aristote[42v]le s-a îndemnat de această tabulă ca să facă tabula celor 10 categorii.

d) [sic] Alcmeone învață că morbii vin sau din superfluul (exsuperantia) sau din lipsa (inopia) puterilor corporali (potentiarum corporalium).(Corn. *Agrippa* de vanitate scient. cap. 82)[266].

Alcmeone zice că oamenii mor numai pentru că nu ştiu combina s[au] adapta începutul cu finitul. *Arist.* ***xovq*** **âvTpco7toD<;, (peoiv A3ucp,aioov,** ***ănoXkvoBcn*** **0TI o> âpxTțv** ***x& xekei*** **7tpooa\|/ai.**

e) [sic] *Chalcidius* in Comment. in Timaeum Platonis pag.368 zice că Alcmeone au anatomisat cel de întâi ochiul omului, pentru ca să cunoască natura vederii.

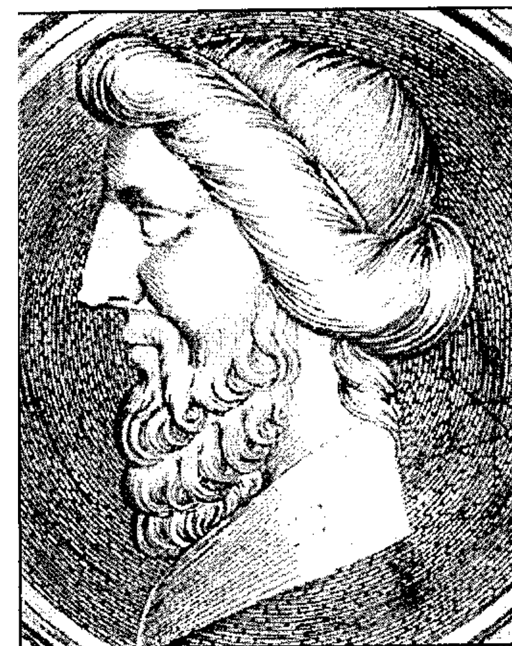
II. Hipas din Metapont[267], aseminea un fisic, învăța:

a) Că totul e mărginit şi în mişcare continuă. *Diogen Laert.* VIII. 84.

b) D-zeu e fiență originarie, focul, carele pătrunde tot universul. Sufletul încă e foc.

III. Archita din Torent [43][268]

Archita din Tarent, politic şi tot de una dată matematic şi mecanic, pre carele *Orațiu* îl numeşte (od. I. 28) *maris et terrae mensorem* şi despre carele e tradițiune că ar fi făcut un automat, porumb sburătoriu *(Aul. Gell.* X.12), a desvoltat mai departe învățătura despre opusețiuni, de unde s-a şi zis că el ar fi aflat categoriile cel de întâi *(Tennemann* Geschichte der Philosophie Bd. I[e] p. 114 etc).

Architas

Archita a scris multe, din aceste sunt numai

fragmente, pre carea le-a adunat deplin *Meiners* (în *istoria științelor în Grecia și în Roma* voi. I. pag. 598). După unele din aceste fragmente, Archita consideră pre *D-zeu* ca pre un artefice înțelegătoriu și mișcătoriu, *substanța* ca pre una materie nobilă și *forma* ca pre artea prin carea materia se mișcă de către mișcătoriu. Așadară el ar fi adoptat trei principie și prin aceasta s-ar fi depărtat de alți pitagorei. Precum însă nu sunt afară de îndoială aceste fragmente, așa se poate zice și despre cartea lui Ttepi **TOU [43V]** 7tavcoq **(pvcnoț,** în carea se propun cele *10 categorii* **(SEKOC A,oyoi KOCTOXIKOI)** chiar așa cum se află la *Aristotele.*

IV. Filolau[269], discipolu lui Archita, fisic și astronom, învăța:

a) Că lucrurile nice sunt absolutamente finite, nice nefmite, dincontră fiecare lucru este una legătură armonică a finitului cu cel nefinit. *(Stob.* în Eclog. physic. 1.454).

b) Mundul e neperitoriu, fiindcă el nu s-a născut și va subsista pururea, el e dominat de una fiență supremă lui și afine *(Stob.* I. p.420).

c) Pământul se mișcă în cerc pe lângă osia și pre lângă centrul universului.(scaunul focului centrale), pre lângă carea se mișcă încă și alte corpuri cosmice, carea nouă nu ne sunt văzute toate *(Arist.* de coelo 11,13. *Diogen Laert.* VIII. 85). De aci au zis unii *căFilolau* ar fi cunoscut adevărata sistemă cerească înainte de Copernic; alții însă neagă.

V. Eudos din Gnid[270], aseminea disciplu al lui *Archita* și astronom renumit, despre carea se zice *Gassendi* (opp. **[44]** Tom.V. p.375) că ar fi făcut cel de întâi glob ceresc artificiale și că a însemnat pre acela imaginile stelelor, pre carea le descrie *Arat.* După *Cicerone* de Divin.11.42 el a combătut divinațiunea sorților omului din pusețiunea stelelor la nașterea lui[271].

VI. Cei vechi susțineau că între *esotericii* lui *Pitagora* ar fi fost nu numai bărbați, ci și femine. între acestea numără pre *Theano*[272], feminea lui *Pitagora,* apoi pre *Melissa, Myia, Periclione* și *Phantis,*

Vas grecesc (Borghese)

carele însă nu şi-au câştigat nice un merit ştiențific. Nice nu e cert de sunt ale lor epistolele s[au] fragmentele ce li se atribuiesc.

Notă. Fiindcă *Pitagora* nu a avut cunoştințe estraordinarie în timpul său în filososfie, în matematică, ştiențele naturali, medicină şi musică, de aceea i se atribuiesc multe invente, precum p[er] e[xemplum] *magister matheseos, abacus Pytagoricus, monachordum Pythagoricum,* de carea se ține şi *tricis harmonica, lyra* s[au] *octochordum Pythagoricum, Pytagorae aurea carmina* **(Jyyixra EOOTI)** [44v] *Pythagorae sacra symbola* (iepa **aTtocpGEYP**-aTa) *Pythagorae sphaera divinatoria de decubita aegrotorum* (una operă asupra medicinii, se află între operele lui *Apalegiu,* carele a tradus-o latineşte), *Pythagorae epistolae* şi alte opere sub numele lui *Pitagora,* a căror autenticitate e supusă la mari îndoele, încât până acum nu s-a probat nice despre una că ar fi chiar a lui Pitagora. Literatura relativă la aceste opere precum şi la toată doptrina lui *Pitagora* e însemantă în lesiconul fdosofic al lui *Krug* ad vocem: Pythagoras.

Şcoala Eleatică

§ 66. Senofane

Senofane din *Colofone*[213] în Ionia, contemporan lui *Anasagora* şi *Pitagora,* anul naşterii şi al morții lui e necert, a trăit în seci. 6 a.C. Şi-a părăsit patria din causa belelor persice sau pentru că a fost esilat, a mers în cetatea Elea în Italia inferioară, unde a fundat *şcoala* [45] *eleatică*[214], una din cele mai famoase, carea totuşi n-a avut ațâți secii câți a avut şcoala lui *Pitagora,* fundată tot atunci cu ceva mai înainte. *Senofane* a viețuit şi a învățat în pace în *Elea* până la finitul vieții sale, cu toate că învățătura lui e tare în contra credinței poporului[275], şi el nice nu o ascundea de înaintea poporului, cum îşi ascundeau alți filosofi credința lor. Nu e îndoeală că el cunoştea şi filosofematele şcoalei ionice şi pitagoree, acele însă nu-1 mulțămiau, de aceea zice şi *Diogen Laert* (IX. 18) că Senofane contrazicea lui *Talete* şi lui *Pitagora* şi mergea pre a sa cale proprie. Această cale l-a dus la una specie de *panteism*[216], carea deşi nu

era aşa desvoltat cum e a lui *Spinosa* şi al *identității absolute*[217], totuşi se poate considera ca una sământă din carea s-a desvoltat acesta. *Senofane* n-a scris în prosă, ci în versuri epice, elegiace şi iambice. *Diogen Laert.* (1.1): **yeYP^aP^e ^ev £«eai,** Kai **eX^eiaț** Kal **laujkyoq.** Poematele lui însă nu erau numai didaptice, ci în parte şi polemice, satirice fiindcă el îşi bătea joc de teo[45v]logia lui *Esiodşi Omer* **(jcaG* 'HoioSoq** Kal **"Ourpoț, ETUKOTITOOV atraov xa îiepi GECOV eipTțUEva** ibid.)[278]. El îşi scria versurile în rapsodie, ca cei vechi, şi le *declama în public*[219], încât e de mirare că n-a fost persecutat pentru învățătura sa după esemplul altor filosofi[280].

Din cărțile lui au rămas numai fragmente, totuşi şi din aceste se poate desemna în câteva toată sistema lui şi [se] poate judeca toată *cosmogonia* şi *teologia, fisica* şi dialeptica lui.

/. Cosmogonia şi teologia

1. El susține, de împreună cu alți filosofi vechi că din nimica nu se face nimica, tot de una dată neagă că s-ar naşte un lucru din altul, şi prin aceasta ridică tot ortul şi interitul *{Aristot.* de Xenoph.etc. coli. c. I)[281]. De aci apoi conchidea că tot ce este este estern şi nemutabile,

fiindcă nu se poate naşte nimica, nice poate peri, apoi fiecare mutațiune ar fi perițiunea unuia şi naşterea altuia în locul lui[282].

2. Universul, ca un tot nenăscut şi din etern, căruia se cuvine a-i **[46]** atribui şi minte e D-zeu, şi D-zeu este acest *unul* şi *totul* **(ev xo 6v Kai xo** Ttâv)[283], aşadară numai acest *unul* este, nu este nici una mulțime de lucruri singulari şi mutabili, precum apar sensilor noştri[284]. *Cicero* de nat. Deor. 1.11: *"[Tum] Xenophanes, [qui] mente adiuncta omne praeterea, quod esset infinitum, Deum voluit esse [de ipsa mente item reprehendetur ut ceteri, de infinitate autem vehementius, in qua nihil neque sentiens neque coniunctum potest esse]"* şi Quaest. Academ.: *Xenofan paulo etiam antiquios quam Anaxagoras dixit: unum esse omnia, neque id esse mutabile, et id esse Deum, neque natum usquam, et sempiseturn conglabata figura Aristot.* Metaphys.1.5.

3. Aşadară D-zeu ca unul şi totul **(ev Kai nâv),** şi încă etern, omnipotente şi de tot a^emine sieşi: chiar de aceea e tot vedere, auz şi sânțire[285]. *Aristot.* de Xenoph. cap. 3**: ei 8e eaxiv 6 Geoq, anavxoov Kpâxioxov Kai eva Tmoarpceiv ainov eîvai (paaiv. eva 8"ovxa, oumov eîvai Ttavxri, opțxv xe Kai aKoueiv, Kai xâq *aXkaț* aia8r|aei<; eKovxa** 7tavxr|. *Sext. Empir.a&v.physic.lX.* 144. *Eusebius* de praeparat.Evang. 1.8 observă că Dumnezeu vede şi aude în univers, nu numai în parte: **opav 8e Kai aK0\>ew xov Qeov KaGoXov, Kai p.rj Kaxd uepoa. [46v]**

4. Totuşi D-zeu nice nu e *numai nemărginit, fără a fi tot de una dată şi mărginit, nice numai mărginit, fără de a fi tot de una dată şi nemărginit,* ci e amândouă nemărginit şi mărginit, tot de una dată, căci de ar fi *numai nemărginit* prin urmare fără de început, mijloc şi fine, atunci el ar fi necesarmente *nefiente* (nefiență **jiii-âv),** iar de ar fi *numai mărginit,* atunci el ar fi numai unul din multe, prin urmare n-ar fi acea unitate unică, carea e *tot* s[au] *unul şi tot (Aristot.* de Xenophone, I.3.).

5. Aseminea, D-zeu nice nu e *numai nemobile* fără să fie şi *mobile* tot de una dată, nice *numai mobile* fără să fie şi *nemobile* tot de una dată, căci absolutamente nemobile e numai nefientele, ca cel ce nu e nicăierea, şi aşa nice nu poate să se prefacă în altul, nice să ieie în sine pre altul, dară şi absolutamente mobile e numai acela carea e unul din multe şi nemărginite. D-zeu însă s[au] fientele *nu e multul* fără să fie tot de una dată şi *unul,* nice nu e *unul* fără să fie tot de una dată şi *totul,* nice e *mărginit* fără să fie tot de una dată şi *nemărginit,* nice *nemărginit* fără să fie *mărginit* tot **[47]** de una dată. *{Aristotel.* de Xenophone I.3.).

6. Deci esenţa s[au] fienţa lui D-zeu n-are nimica asemine omului *(Xenofan* ap. *Clem. Alexandrin.* Stromat.v.p.101: **'Eiq Geoq &v xe Geoîoi Kai âvGpdMtoun u,eyiaxo<; / ofixe 8eu,aq Gvrixoîoiv 6p,oiiq ottxe v6riu.a**[286]**.**

II. Fisica

7. Principiele din cari s-au format corpurile sunt pământul şi apa, ad[ică] solidul şi fluidul. Din contră, principiul vieţii e suflarea eterică de natura focului *(Xenofan* apud *Sext. Empiric,* advers. mat[h]em. X.313.314. *Diog. Laert.* IX. 19)[287].

8. Luna e locuită ca pământul nostru *(Cicer.* Acad. II. 39: *habitari, ait Xenofan in luna, eamque esse terram multarum urbium et montium)*[288].

III. Dialeptica

9. Numai raţiunea cunoaşte adevărul, numai ea ne dă certitudine şi ştienţă adevărată, din contră empiricul, cel ce ţine numai de percepţiunea nemediată, nu cunoaşte adevărul **[47v]** ca adevăr fără îndoieală, de-1 şi cuprinde prin întâmplare, ci rămâne preocupat numai de părere. *Xenofan* apud *Sext. Empiric,* adv. mathem. VII.49. **Kai xo p.ev o$v 00985 o^xiq âvfjp yevex* o\)8e xiq eaxai / eiStbq**

âţupi Geâv xe Kai â a a a Aiyco rcepl 7tâvxtov. / ei ydp Kai xâ n&Xaaxa xi>xoi xexeXeouivov eirctov, / a'bxoq 5p,to<; OOK di8e, 56KO<; S^eîti îtâai xexDKxai. Adecă: " Nice un om nu şti cert, nice nu va şti ceea ce spun eu despre zei şi despre universul lucrurilor. Că de s-ar şi tâmpla să spună oarecare despre acele ce este mai nimerit, acela cu toate aceste n-ar şti nimica cert. Pretutindenea domneşte numai părere"[289].

Notă. După *Sext. Empiric.* **SOKOC**, în versul ultim înseamnă 8oKeoiq sau **8o£a,** părere. După esplicaţiunea acestor versuri, precum se vede deasupra (9), *Senofane* ar fi unul dintre raţiunalişti, carea ar fi adoptat ştienţa raţională ca certă şi ar fi respins pre cea sensuală. Alţi filosofi susţin din contră că aceste versuri nu trebuie esplicate aşa ca şi cum *Senofane* ar fi ţinut de **[48]** certă şi neînşelătbrie numai *cunoştinţa raţiunală*[290], fiindcă el vorbeşte aci despre universul lucrurilor **(rcepi** Ttdvxov), şi nu cugetă numai la *cunoştinţa sensilor,* ca să o ridice. Deci el nice nu ridică toată cunoştinţa, ci numai pre cea ştienţifică şi fără de eroare (**XTJV** erciaxTţuoviKTrv **Kai aSiaTtxcoxov),** din contră, pre cea *probabilă* **(xfţv 8o£aaxryv)** o lasă, o admite *(Krug* Lexicon, adv. *Xenoph.).*

§ 67. Parmenide

Parmenide din *Elea* (P. Eleates)[291], pre la 500 a.C, cei mai mulţi zic că a fost disciplu lui *Senofane,* de unde se poate esplica şi identitatea învăţăturei lor, şi următoriul lui în şcoala eleatică. Alţii zic că P[armenide] a învăţat de la *Anasimandru,* în şcoala ionică şi din conversaţiune cu *pitagoreii* şi că ar fi fost şi el pitagoreu *(Diogene. Laert.* IX. 21-23)[292].

Parmenide şi-a câştigat mare nume nu numai ca filosof şi învăţat, ci şi ca legelătoriu şi cetăţean cu purtare de model. *Platone* i-a înscris un dialog[293], *Cebete*[294] propune vieaţa lui *Pitagora* şi a lui *Parmenide* ca modele.

Parmenide a scris multe opere filoso[48v]fice, parte în prosă parte în versuri şi sub diferiţi tituli **(Ilepi q>'6cjecoq[295]-nepi xo tp'DoiKfjv-O'OoioX.OYia 81 exoov-Ilepi xov** voTţxo**'o- Ilepi xou eovxocj-ilepi** *xov EVOC,* **ovxoq-ITepi** xcov **ovroov KoopoXoyia)**. Cele mai multe au perit, totuşi unele fragmente s-au conservat, atât din cele prosaice cât şi poetice, din aceste mai multe. Se află adunate la *Stephani* Poesis philos.etc. Paris 1573, la *Fiilleborn* (Beiträge. St.6 N. 1 etc). Cu aceste colepţiuni se cuvine a uni pentru acurateţa testului şi opera Empedoclis et Parmenidis fragmenta ex codice taurinensis bibliothecae restituta et illustrata ab Amadaeo Peyron. Lips. 1810.

Insă şi de ar fi autentice toate aceste fragmente, totuşi ar fi greu a cunoaşte dintrînsele filosofia Iui *Parmenide,* cu atât mai mult că şi cei vechi încă se plângeau asupra oscurităţii acestui filosof poetic *(Plato* Theaet.). Doptrina lui Parmenide nu se luminează nimica, nice din dialogul platonic înscris *Parmenide,* fiind chiar acest dialog unul din cei mai întunecaţi dialogi ai lui Platone, apoi în acest dialog Platone numai atinge învăţătura lui *Parm[enide]* pentru ca să-şi poată propune pre a sa.

Ce se poate cunoaşte cu probabilitate [51] din aceste fragmente şi din alte notiţe se reduce la următoariele:

§ 68. Doptrina lui Parmenide

1. *Parmenide,* în respept speculativ, în ceea ce se ţine de adevărul neclătit, nu făcea nice una diferenţă esenţială între *fire* şi *cugetare*[296], şi de aceea declara cum că tot fientele e unul şi acelaşi. Prin urmare

el propune una specie de *sistemă de identitate absolută* (fragm. vers.39 - 46. 88 - 91. *Plato* Parmenid. p. 74 et Soph. p.240 s. s. voi. X et II. Bip. *Arist.* Metaphysic. I.5.[297] III.4. *Simplic.* in physic. Arist. p.19 et 25).

2. De aci deducea *Parmenide* că fientele nu se naşte, nu piere[298], nu se schimbă, nu se mişcă, nu se împarte, nu se distinge, căci prin aceste el s-ar ridica, fiind numai unul şi acelaşi[299] (fragm.vers.56-87. 92 - 95. coli. II. *Arist.* Physic.I. 2. *Sext. Empir.* Hyp. Pyrrh. III. 65. adv.mathem.X.46. *Plutarch.* de placit. philos. 1.24 etc).

3. *Parmenide* susţine că fientele împle spaţiul de tot, fiindcă el nu poate fi mărginit prin cel nefiente, şi cum că e sferic **(aqxxipeiSeţ),** nu este însă cert de l-a cugetat ca perfeptamente sferic şi de l-a **[Siv]** numit D-zeu sau nu[300] (fragm. v. 74-80. 85. 94-103. Coli. II. *Arist.* Physic.I. 3. III. 9. de Xenophane, Zen. et Gorgia c.4. *Simplic.*

in physic.Arist. p.31. *Plutarch.* de placit. phil. 1.26. *Stob.* ecl. I. p. 158.452 [482?] - 4. *Cic.* de natur. Deor. 1.11).

4. Nu se poate şti ce a învățat *Parmenide* în respept empiric, precum nice aceea dacă a fost numai panteist sau şi ateist[301] *(Brucker* lettre sur l'atheisme de Parmenide. trad. du latin, in Bibi. germ. T.XXII p.90 ss.). Din *Cic.* Acad. se şti că n-a fost sceptic, ci dogmatic ca şi *Senofane*[302].

§ 69. Melis

Melis din *Samos* (Melissus Samosius)[303] pre la mijlocul seci.5 a.C, disciplu lui *Eraclit*[304] şi *Parmenide (Diog. Laert.* IX.24) a fost nu numai filosof ci şi politic şi căpitan flotei în contra lui *Pericle.*

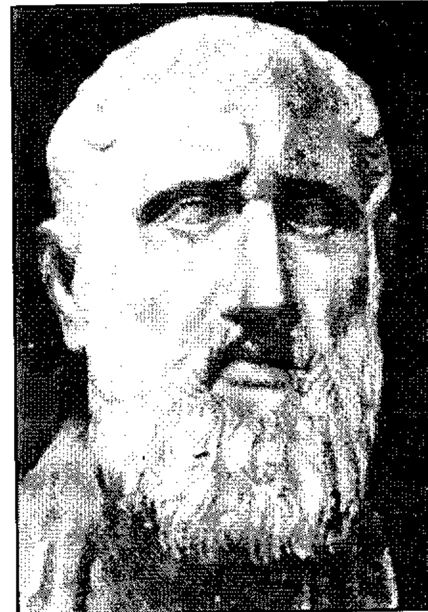
Cartea lui Ilepi (puCTecog a perit, dară din fragmentele aceleia, ce se află la *Arist.* de Xenophane etc, la *Simplic.* Comment in Arist. phys. de coelo şi la alții se cunoaşte că s-a ținut de şcoala eleatică.

§ 70. Doptrina lui Melis [52]

1. *Melis* a învățat, ca *Parmenide,* că universul e nemărginit, neschimbat, nemobile, numai unul, sieşi asemine şi de tot plin[305], că nu e nice una mişcare, de se şi pare că ar fi[306].

2. Despre zei se vede că s-a declarat Melis cu dubitațiune sceptică, că n-ar fi nice una cunoştință a acelora (pfi eîvai yvcoaiv auxoov) cum spune despre dânsul *Diog. Laert.* IX. 24. Din contră *Stob.* (ecl. I. p. 60-2. ed.Heer.) spune că *Melis* a învățat, ca *Zenone,* că elementele (xa oxoixeia) sunt zei şi mestecarea acelora (xo u.vyu.a xooxfflv), mundul şi că sufletele sunt divine (Geiai).

§ 71. Zenone

Zenon

Zenone din *Elea* (Zenon Eleaticus)[307] au trăit pre la an. 460 a.C. când a şi făcut una călătorie la Atena, deîmpreună cu magistrul şi amicul său *Parmenide,* unde au făcut cunoştință cu tânărul *Socrate*[30^].

Zenone a scris în proză, din scriptele lui au rămas puține[309]. *Zenone* avea plăcere a se disputa şi a învăța în formă dialogică s[au] disputativă. *Diog. Laert.* (III. 47.48) zice că *Ze[52\]none* a scris cel de întâi în formă dialogică totuşi adauge că nu e cert. Alții susțin că Z[enon] n-a introdus vorbind mai multe persoane, cum se face în dialog, ci numai îşi punea însuşi întrebări şi răspundea, căci *Aristotele* (de soph. elench.c.10[310]) îl numeşte răspunsătoriu (a7toKpiv6p,**evoq**)[311] şi întrebătoriu **(epcaxcov)**[312].

De aci s-a născut probabilmente, de au zis unii *(Sext. Emp.* adv. math. VII.7.[313] *Diog. Laert.* IX.25) că *Zenone* a fost *autorele* s[au] *inventatorele dialecticii* (8iaX**,eKxiKTiq** apxTTYO? sau **eî)pexrtq)**[314]. Ca atare se poate considera numai în cât au determinat mai chiar regulele raționamentului şi ale disputării, de cum se făcea până atunci, apoi încât au şi aflat unele forme de raționamente captioase[315], carea atunci erau renumite pentru că nu puteau să descopere numaidecât aparența cea falace a lor carea era ascunsă.

rațiunii în imagini, ea crea ipotesi şi nu întreba rațiunea de pot acele subsist'i sau nu. Popoarele orientali încă au cugetat [ajsupra divinității, a mundului şi a umanității, însă ele n-au cugetat cu scop de a crea una ştiență filosofică din meditațiunile lor, şi nice n-au Bărnuțiu i-a fost dealtfel greu să aibă notițe după toate lucrările importante ale lui Krug, tot astfel cum şi mie îmi este în a determina exact a ceea ce a citit el.

în schimb, lucrurile sunt mai simple în privința filosofiei greceşti. Este uşor să observ că Bărnuțiu oferă citate extrem de numeroase din lucrarea lui Diogene Lăertios, din dialogurile platoniciene, din operele unor Aristotel, Cicero sau Seneca. Nu în ultimul rând, şi Krug oferă destule informații pentru capitolele despre filosofii greci. Modelul rămâne însă Diogene Lăertios. Nu ştiu dacă existau la dispoziția Iui Bărnuțiu lucrări din autori ca Sturz[18], sau Peyron[19], de exemplu; nu pot determina cu exactitate ce a avut la dispoziție autorul din bibliotecile private (cele ale cunoştințelor sale).

Capitolele ce tratează despre filosofia grecească până la Platon sunt: § 44. Divisiunea;[20] § 45. Fântânile istoriei filosofiei grecilor; § 46. Talete, fundătorele fisicei speculative; § 47. Gnomii lui Talete; § 48. Cosmogonia lui Talete; § 49. Matematica şi etica lui Talete; § 50. Anasimandru din Milet; § 51. Anasimene din Milet; § 52. Diogene din Apolonia; § 53. Eraclit din Efes; § 54. Cosmogonia şi fisica lui Eraclit, § 55. Psicologia lui Eraclit; § 56. Ferecide şi cosmogonia lui; § 57. Anasagora; § 58. Cosmogonia lui Anasagora; § 59. Psicologia lui Anasagora; § 60. Doptrina lui Archelau din Milet; § 61. Pitagora; § 62. Ideea matematică a lui Pitagora despre mund; § 63. Psicologia, teologia, etica şi politica lui Pitagora; § 64. Discipolii lui Pitagora şi federațiunea lui; § 65. Unii din pitagoreii renumiți; § 66. Senofane; § 67. Parmenide; § 68. Doptrina lui Parmenide; § 69. Melis; § 70. Doptrina lui Melis; § 71. Zenone; § 72. Doptrina lui Zenone; § 73. Continuațiune; § 74. Empedocle; § 75. Doptrina lui Empedocle; § 76. Fisica lui Empedocle; § 77. Teologia lui Empedocle; § 78. Atomistică; § 79. Leucip; § 80. Democrit; § 81. Doptrina lui Democrit; § 82. Cosmogonia şi fisica lui Democrit; § 83. Psicologia, logica şi etica; § 84. a). Ipocrate; § 85.b). Carapterele ei şi al sofiştilor; § 86. Gorgia; § 87. Doptrina lui Gorgia; § 88. Continuațiune; § 89. Protagora; § 90. Doptrina lui Protagora; § 91. Prodic; § 92. Ipia; § 93. Critia; § 94. Diagora; § 95. Trasimach; § 96. Socrate; § 97. Filosofia lui Socrate; § 98. Doptrina lui Socrate; § 99. Geniul lui Socrate; § 100. Şcoala megaricăy§ 101. Euclide; § 102. Eubulide; § 103. Diodor; § 104. Stilpont; § 105. Doptrina lui Stilpone; § 106. Şcoala^eirenaică; § 107vAristip; § 108. Doptrina lui Aristip; § 109. Aristip, neporuLpriorelui; § 110. Teodor; § 111. Doptrina lui Teodor; § 112. Bione şi Evemer; § 113. Egesia; § 114. Aniceri; § 115. Şcoala cinică; § 116. Antistene; § 117. Doptrina lui Antistene; § 118. Diogene; § 119. Doptrina lui Diogene; § 120. Fedone şi şcoala eliacă; § 121. Şcoala academică. De consemnat aici este doar faptul că Bărnuțiu insistă asupra ideilor de federațiune sau şcoală.

MHAI- TEODOR RACOVIȚAN

Note

[1] în manuscrisul original la Biblioteca Academiei, Mss.doc.rom.5439.

[2] *Istoria filosofiei,* paragraful 17.

[3] Vezi lucrarea *Viața şi ideile lui Simion Bărnuțiu,* Cultura Națională, Bucureşti, 1924, capitolul XLVI. G. Bogdan-Duică consideră ca importantă această influență, care a trecut, spune el, prin spațiul filosofic maghiar.

[4] *Simion Bărnuțiu. Opera şi gândirea,* Edit.Ştiințifică, Buc, 1967, pg.65.

[5] G. Bogdan-Duică, lucr.cit., pg.153.

[6] *Estetica,* Editura Ştiințifică, Buc, 1972, pg.25.

[7] Fapt care nu îl satisfăcea pe Krug.

Zenone a fost *dogmatic,* ca şi ceialalți eleați, totuşi unii-l numără acum între *sceptici,* acum între *sofişti.* Aceasta vine numai de acolo că *Zenone* avea plăcerea a se disputa pro şi contra unor propusețiuni problematice, şi se zice că el a început a învăța cel de [53] întâi pentru un onorariu (8i5aKtpov) determinat. Sofist l-au numit adversarii lui numai de aceea că-i aducea la strâmtoarie cu dialeptica sa, dar carapteriul lui cel lăudat de toți anticii arată destul că n-a fost sofist.

Anume *Diog. Laert.* IX.5 şi *Valerius Max.* III.3 spun că *Zenone* ura tirania şi era mare amic al libertății civili, pentru carea a şi murit ca martir, cu mare bărbăție, adecă un anume *Nearch* s[au] dupre alții *Diomedonte* s-a făcut pre sine tiran s[au] dominătoriu absolut în Elea[316]. Zenon cu unii concetățani s-au ridicat contra lui, voind să recâştige libertatea eleatică dară nu le-a succes şi tiranul a imperat de l-au sfărâmat pre *Zenone* într-un mortariu, fiindcă nu vroia să deie pre amicii săi. Alții zic că a pățit aşa fiind vândut de amici[317].

§ 72. Doptrina lui Zenone

Pre cât se poate cunoaşte filosofia lui *Zenone* din puținele fragmente rămase din operele lui (mai ales din cartea Ilepi (puaetog) şi din operele altor scriptori vechi, *Zenone* se adoperă ca să combată argumentele rea[53v]lismului în contra sistemei eleatice[318], precum se desvoltase aceasta specialmente de *Parmenide,* arătând că acele duc la consecuțiuni absurde. Aşadară el argumenta apagogice:

1. că nu e *nice una pluralitate de lucruri,* pentru că aceste ar căuta să fie tot de una dată asemini şi neasemini unul altuia, mari şi mici, mărginite şi nemărginite *(Plato* Parmenid. p.73-75. Vol.X. Bip. *Simplic.'m* phys.Arist. p. 30)[319];

2. că nu e nice un spațiu, pentru că acesta ar căuta să fie sau nicăierea, sau în alt spațiu, şi acesta iearăşi în al treilea şi aşa mai departe, în nemărginit *(Arist.* phys. IV.3-5)[320];

3. că dacă presupunem esistența spațiului[321], totuşi nu e *nice una mişcare,* căci mişcatul într-un timp mărginit ar căuta să parcură un spațiu nemărginit s[au] să fie tot de una dată în mişcare şi în repaus, ceea ce nu e cu potentă *(Arist.* phys. VI.14)[322]. în acest loc se aduc patru argumente în contra realității mişcării, între carea e şi aşa numitul *Achile,* pre carele unii-l atribuiesc şi lui *Parmenide*[323], ele se razimă însă toate numai pre momentele pre carea le-am însemnat aici, şi dacă [54] le considerăm mai de aproape, aflăm că nu sunt logice metafisice ci mai mult sofistice, fiindcă *Zenone* nu oserva că noțiunea mişcării e de tot relativă, ad[ică] constituită din relațiunile spațiului şi a timpului una cătră alta şi că vorbind despre mişcare e neapărat sau să luăm şi spațiul şi timpul ca finit, sau, dacă reflectăm la divisibilitatea lor matematică în nefinit, să le luăm pre amândouă ca nefinite, dară să nu luăm arbitrariamente spațiul ca nefinit şi timpul ca finit, cum a făcut *Zenone.*

§ 73. Continuațiune

Unii au zis că *Zenone* ar fi ridicat *firea s[au] esistența substanței unice* susținute de antecesorii săi şi că ar fi negat chiar*fîrea* şi *nefirea.* Această părere se razimă specialmente pre aceasta că (după *Simplic.* in phys.Arist. p.30), *Eudem* aduce în a sa fisica că *Zenone* ar fi zis: *"</<?-/ va spune cineva ce este unul, el încă-i va spune ce sunt lucrurile'"*

(ei xiq aitttp TO ev cwtoSovn, TI ***noxe*** **eaxiv, A,e^eiv** ***xa*** **ovxa)**[324]**.** Din această declărațiune foarte ambiguă deduc unii că Z[enon] ar fi zis că *unul nu e* s[au] că nu se ține de lucrurile reali **(6xi pr|8ev xtov OVTQV eati TO ev)**.[54v] însă faptul însemnat aci e chiar aşa de nesigur, ca şi consecuțiunea ce se deduce dintr-însul, căci *Zenone* a putut să înțeleagă numai atâta, cum că *unul* nu se ține de lucrurile cele multe singulari, despre cari credem noi că le percepem[325]. Aşadară nu se poate zice că *Zenone* ar fi ridicat substanța, ad[ică] toate lucrurile. Această părere nu se ridică prin asertul lui *Seneca* (ep. 88), carele zice că: *"Zenon Eleatus alt nihil esse ne unum quidem",* pentru că *Platone,* carele a cunoscut mai bine învățătura lui Z[enon] decât *Seneca,* zice contrariul în dialogul *Parmenide.*

Din propusețiunea lui *Zenone* **"aSiatpexov",** unul e nedivisibile *{Arist.* metaph. III. 4) încă nu se poate deduce că *nu e nimica,* cum au dedus unii, ci numai că unul nu se poate împărți[326].

In urmă *Diog. Laert.* IX.29 atribuieşte lui *Zenone* mai multe propusețiuni: că sunt munduri mai multe, că toate lucrurile s-au născut din cald şi din rece, din uscat şi umed ş.a., e însă necert dacă aceste sunt a[le] lui Zenone. [55]

§ 74. Empedocle

Empedocle din Agrigent (Girgenti) în Sicilia (Empedocles Agrigentinus s[au] Acragantinus)[327] a viețuit pre la 460 a.C. şi s-a distins nu numai ca filosof, ci şi în alte respepte: ca cetățan şi politic, că n-a acceptat principatul s[au] dominațiunea absolută pe carea i-au oferit-o cetățanii, ci a respins-o din amoare către libertatea republicană; ca naturalist şi medic, încât îl considerau ca pre un făcătoriu de minuni şi fermecătoriu; ca oratore încât se zice că şi retorica el ar fi aflat-o. Ca poet,a scris una poemă filosofică din carea acum se află numai fragmente. Lui i se atribuiesc şi *carmina*

aurea, carea unii le atribuiesc lui *Pitagora,* şi mai mult tragedii carea însă au perit de tot.

Nu se şti de la cine şi-a luat cultura filosofică *Empedocle.* Cei vechi îi dau mai mulți magistri: pre *Pitagora, Telauge, Ippa (Hippas), Parmenide, Anasagora* ş.a[328].

Unii zic că *Empedocle* a murit în mare, alții în *Etna,* de carea s-a apropiat [55v] prea tare, ca să oserve mai acurat. *Orațiu* zice, în A.poet. 464-6 că s-a aruncat dinadins, pentru ca să dispară din lume fără urme, ca un D-zeu: *"Deus immortalis haberi dum cupit Empedocles ardentem frigidus Aetnam insiluit",* alții zic din contră că ar fi fost esolat în Pelopones, unde a şi murit[329].

Empedocle nu se poate număra între pitagorei, pentru că filosofia lui difereşte în multe punte esențiali de cea pitagoreică. Din contră se vede că a luat multe de la *Eraclit,* unele şi de la *Anasagora,* aşa cât nu se poate considera ca de tot originariu[330].

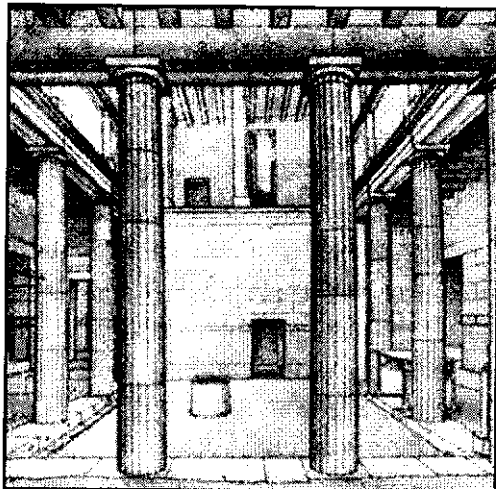
§ 75. Doptrina lui Empedocle

Pre cât se poate cunoaşte învățătura lui *Empedocle* din fragmentele operelor lui, pre carea le-a cules *Fr. Guil. Sturz.* Lips. 1806 *şxAmad. Peyron:* Emped. et Parmenid.fragmenta ex.cod.tauriensis bibi. Lips. 1810[331], Empedocle a avut următoarele ideie:

§ 76. Fisica lui Empedocle

1. La început nu poate să fie *u[56]nul,* ci cată să fie necesariamente una *doime,* căci unul e numai resultatul compusețiunii prin amiciție[332] *(Empedocles* de natura rerum[333] I. 34-38 şi 101-102. *Arist.* phys. 1.6).

2. Elementele tuturor lucrurilor sunt focul şi apa, pământul şi aerul[334], ieară puterile cele lucrătoarie a toată creațiunea sunt amiciția

Templu din Delos

şi ura (puterea atractivă şi repulsivă)[335]. *(Empedocles* de rer.natura v. 161 -165 şi v.29-31).

3. Intre elemente, focul e lucrătoriul, ieară celelalte trei elemente sunt obieptul acestei lucrări. Altmintrea nice unul din aceste elemente nu e absolutamente simplu[336], dară nice unul absolutamente neînsufleţit[337] *(Arist.* de generat, et corrupt. II. 3)[338].

4. Tot ortul e compuseţiune din părticele elementarie originarie[339], tot interitul e resoluţiunea celui compus din aceste[340] *(Emped.* Ilepi Oixyecoq v. 38. 46)[341].

5. Cele două puteri prin cari se pun elementele în mişcare sunt amoarea şi nemiceţa[342](OiA,ia Kai NeÎKoq), cari locuesc într-însele [56v] ca principiu însufleţitoriu *(Sext. Emp.* adv. [mathem.] X.10. *Simplic.* Commentar. in Arist. physica VIII. p.258).

6. Deci universul precum şi elementele lucrurilor şi puterile acestora după esenţă sunt eterne şi neschimbate, ieară după forma aparenţei lor sunt schimbăcioase, fiindcă acum se nasc, acum pier iearăşi *(Emped.* Ilepi Ouaeax; v. 21. 22. 60. 65. 68).

Notă. Aci bine oservă Străinul la *Platone* in Sophistes vol.I. p.241. Edit. Steph.[343]: flecarele din aceşti vechi naturalişti ne-a spus câte una fabulă ca la copii. Unul ne spune că fientele este întreit *(Arist.* phys. I. 6)[344], că unele lucruri din acesta auneori se ceartă apoi iearăşi se împacă, se însoţesc, genera şi-şi cresc copiii. Unul[345] ne spune că fientele este îndoit, umed şi sec, sau cald şi rece, şi-1 îmbracă şi-1 compune şi-1 uneşte. Ieară poporul nostru din *Elea* învaţă de la *Senofane* şi încă de mai nainte că toate lucrurile pre carea noi le numim univers sunt numai *unul.* Ieară mai târziu unele muse *ionice* şi *siculice*[346] *(Eraclit* şi *Empedocle)* au [57] oservat că ar fi mai bine să se zică cum că fientele nu e numai unul, ci amândouă de una dată, adecă *mult* şi *unul* şi că se ţine aşa prin amiciţie şi neamiciţie, fiindcă altmintrea se mestecă necontenit. Aşa zic musele cele mai aspre (iraclitice) ieară cele mai blânde (a[le] lui Empedocle) zic că totul s[au] universul se schimbă, încât auneori e *unul* împăcat prin Afrodita, apoi iarăş *mult* şi nimic sieşi, când îl tulbură **NeÎKOţ**[347].

§ 77. Teologia lui Empedocle

1. D-zeu e spiritul cel mai fericit şi sieşi suficiente. El se are cătră mund ca focul cătră celealalte elemente, ca unitatea cătră mulţime, ca amoarea Cătră desbinare. De aceea el numeşte de multe ori focul, unitatea, amoarea, *D-zeu* (Tzetzes[348] chiliad. VII. v. 520 ss.).

2. D-zeu se cunoaşte numai pre sine însuşi şi numai pre cel ecare cu sine, prin urmare numai bunul, unitatea şi amoare[a], nu şi contrariul. Căci fiind şi locuind el afară de toată repumnanţa, nu-1 poate tulbura neecarele[349], vieaţa în [57v] luptă, răul şi multul şi diferenţa lucrurilor *(Arist.* Metaph. III. 4: **oi) yap yvoopi^ei** (6 0e6q) **ta aroixeîa raxvTa, TO yap** veÎKoq **oi)K axei.** ţ 5e **yaSau; to$ ou-oioi) T<p ouxriq>)**[350].

3. Noi înşine putem să cunoaştem pre D-zeu numai prin cel divin, carele este în noi *(Emped.* Ilepi Ovoeooq III. v. 24-26).

4. Sufletele cele căzute se trimit în esil pre pământ, unde au să facă mai multe fliigraţiuni prin diferite corpuri, până când se curăţă de păcatele lor. Atunci se întorc iearăşi în fienţă divină *(Emped.* nepi «KXTBOX; I. 3-7. 10 - 19. 20)[351].

Filosofia atomistică

§ 78. Atomistică

Atomistică[352] (de la tou/n, împărţire, cu *a* privativ) carea se numeşte acea sistemă filosofică despre natură, carea susţine că materia originarie din carea s-a făcut mundul au fost una mulţime nemărginită de *atomi,* de formă, mărime şi greutate diferită nemăr-[58]ginit, carii se mişcau în spaţiu perpendicularmente şi paralel[353], dar apoi prin întâmplare s-au abătut de la această mişcare[354], s-au atins unii de alţii şi s-au lipit. Prin aceasta s-a născut la urmă şi mundul presente, după alte combinaţiuni nenumărate. Aceşti atomi însă se desfac iearăşi şi dau loc altor combinaţiuni, fiindcă în lume toate consist din atomi, chiar şi sufletele, şi atomii au una tendinţă necontenită de a se mişca aşa cum se mişcau la început[355].

Autorele acestei sisteme se zice a fi *Epicur*[356], totuşi au învăţat-o şi înainte de *Epicur, Leucip* şi *Democrit,* şi unii zic că autorele ei ar fi chiar *Och* s[au] *Moch* fenicianul (§ [42][357]). Această sistemă e basată toată numai pre ipotesi arbitrarie, introduce *cazulm* mund şi n-are op de nice una reputaţiune. Ea se numeşte şi *filosofia corpusculari*e[358]* şi *filosofia naturii mecanică,* căci ea consideră corpurile elementarie ca nişte machine carea lucră una întru alta şi construe mundul întru un mod cu totul mecanic[359]. [58v]

§ 79. Leucip

Leucip (Leucip s[au] ΛΕΥΚΙΠΠΟΣ;)[360], unul din cei mai vechi filosofi ai grecilor, originea, etatea şi celelalte cercunstanţe ale lui sunt necerte. Comunemente se zice că a vieţuit pre la 500 a.C. Locul naşterii lui se zice a fi *Elea, Abdera, Miletul* s[au] *Melos*[361], magistrii lui, *Parmenide*[362], *Zenone*[363] şi *Melis.* De aceea unii îl numără între

eleatici, cil toate că filosofia lui se abate de la cea eleatică, încât nu se poate considera ca identică[364]. *Leucip* a fost atomistic şi se crede că între greci el a fost autorele atomisticei s[au] al filosofiei corpuscularie[365]. De aci vine că şi cei vechi încă tractau tot împreună despre dânsul şi despre *Democrit* carele se zice a fi fost disciplul lui şi că a desvoltat numai filosofia magistrului său[366]. Operele cari se atribuiesc de unii lui *Leucip* încă se atribuiesc de alţii lui *Democrit*[367]. Din aceste opere n-au rămas nimica, de aceea nice nu e cu potentă a determina prin ce s-a distins filosofia acestora una de alta *(Diog. Laert.* IX 30-3. coli. *Arist.* de gener.et corr. 1.1.2.8[368] de coe[59]-lo 1.7. III.2.4.[369] phys. IV.8.[370] metaph. I.4.[371] de anima 1.2). Din aceste şi din alte locuri ale celor vechi se poate afirma cu probabilitate cum că disciplul a perfecţionat mai mult şi a propagat învăţătura magistrului său, şi cum că acela a filosofat şi asupra obieptelor praptice, ceea ce nu se vede a fi făcut acesta din urmă.

§ 80. Democrit

Democrit din *Abdera* (Democritus Abderites)[372], nu din Milet cum au zis unii, mai tânăr decât *Anasagora,* mai bătrân decât *Socrate,* însă contemporan amânduror, disciplul lui *Leucip* şi amic al lui *Ipocrate (Meiners*[373] Geschichte der Wissen. in Griechenland u. Rom. vol.I. p. 725-727). A trăit în seci. 5 a.C.

Averea cea însemnată carea i-a rămas de la tatăl său a folosit-o spre a-şi mulţămi dorul ştienţei[374].

A făcut spre acest scop călătorii în Asia Mică, Grecia, Italia inferioară şi în Egipet. Unii zic că au călătorit şi la magi în Persia şi la gimnosofişti în India. După întoarcerea sa, oarecâtva timp s-a ocupat cu fun[59v]țiuni publice, dară în scurt s-a retras de la acele şi s-a ocupat numai cu ştiențele, aşa încât fabula spune că s-a retras în locuri deşerte şi locuia în sepulcre, şi că şi-ar fi scos ochii numai ca să poată medita mai netulburat asupra lucrurilor[375]. Tot asemine fabulă e şi aceea că Dem[ocrit] ar fi râs necontenit[376], carea a putut să se nască de acolo că abderiții erau nişte oameni foarte nebuni şi dau materie destulă celor ce voiau să râdă de ei.

Diogent Laerțiul (IX. 46-9) aduce scriptele lui *Democrit,* pre carea le împarte în etice, fisice şi mestecate. Din aceste însă n-au rămas nimica şi această perdere e foarte mare, pentru că *Democrit* a fost unul din bărbații cei mai mintoşi şi mai învățați ai seclului său.

Aristosen[377] (la *Diog. Laert.* IX. 40.) spune că *Platone* a voit să ardă cărțile lui *Democrit.* Se crede însă că aceasta e numai fabulă. Atât e cert că *Platone* a urât filosofia cea empirică materialistică a lui *Democrit,* fiindcă în operele sale nu aduce nicăirea numele lui *Democrit*[37]* .[60]

Democrit s-a ocupat cu logica, fisica, etica, matematica şi artele frumoase, de aceea-l şi numiau **TtevxaB^og**[379]**,** despreția bunurile temporali şi gloria, trăia abstras, se distingea cu bunătatea inimii, care-l făcea să vadă în toate escesele oamenilor mai multă nebunie decât răutate. Au murit de 109 de ani[380]. Ipocrate, fundătorele medicinei ca ştiență la greci, contemporanul lui, îl numeşte **"toi) apiaxov q>uaeo<; Kai KOCU.O'O epțieveircec".**

§ 81. Doptrina lui Democrit

Sistema lui Democrit se împarte în cosmogonică şi fisică, despre una parte, apoi în psicologie, logică, etică şi teologie despre altă parte.

§ 82. Cosmogonia şi fisica lui Democrit

1. Principiele tuturor lucrurilor sunt plinul (to *nkfpeq)* şi deşertul (xo KEVOV)[381]. Plinul sunt atomii. Atomii îi deducea el din nefinitatea timpului[382] şi din neputința de a-i împărți absolutamente[383]. *Arist.* Phys. VJJI. 1. De gener.et corr. 1.2. De gen.anim. U.6. *Diog. Laert.* DC44.**[60v]**

2. Atomii[384] sunt:

a) după esență omogeni, cu toate că sunt diferiți după formă[385], pentru că numai carea e asemine poate lucra asupra altuia asemine *(Arist.* de gener.et corr.I. 7)[386];

b) ei sunt grei în rațiune directă cu mărimea lor *(Arist.* de gener.et corr. I. 8)[387];

c) ei se mişcă şi s-au mişcat prin mişcare întreită: prin *scuturare,* prin *conflict* şi prin *ondulare;*

d) ei sunt, în urmă, însuflețiți *(Plutarch.* de placit. philos. IV.4).

3. Mişcarea atomilor se face după una lege a necesității, însă nu oarbe, ci foarte raționali[388] *(Diog. Laert.* IX. 49. Arist.de coelo III. 4.de fato 10: *"Democritus autoratomorum acciperenoluit, necesitate omniafieri quam a corporibus mdividuis naturales motus a vellere* **KiveîoGai *xoxtq* âxonowş €v xxvâ «axa xov euaapjieviţţ** &6yovi (indeque quae eveniunt naturaiiter consentarea semper esse rationis)".

Notă. Bacone de Verulamiu[m] pune **[61]** pre naturalistul *Democrit* înaintea poeticului *Platone* în cele fisice, şi oservă următoariele despre atomistică aceluiaşi: *"Democritus cum carperetur, quod assereret, mundum constare ex atomis: atomos, inquit, necessitate rationis non experientiae esse convinctur, atomum enim nemo unquam vidit"* (histor. natur. I. «.98. col. 780. Edit. Hafnienş)..

§ 83. Psicologia, logica şi etica

1. Esența sufletului e focul[390] şi căldura, căci puterea cea curgătorie

a lui se stinge îndată ce se stinge focul şi căldura vieții *(Arist.* de anima I. 2)[391].

2. Representațiunile sufletului despre obieptele esterne se nasc prin efluviele carea vin de la obiepte înseşi, şi au atâta asemănare cu aceleşi, în cât se cuprind de către suflet ca imaginile **(eî8ooA,a,** spectra) acelorași.(^m/. de gen. et corr.I. 7. *Sext. Emp.* adv. math. VII. 116-18. *Diog. Laert.* IX. 44. 45.[392] *Plutarch.* de placit.phil. IV. 4.5. *Cic.* ep. ad fam. XV. 16[393]) **[61v]**

3. Cunoştința prin facultatea cugetativă **(yvcoaiq 8ia xrrv Siavotaq)** este mai presus decât cunoştința câştigată prin sensi (yvoXTK; **8IOC xtov aioermoetov).** *Sext. Emp.* VII. 135 - 40[394]. *Plutarch.* de placit.phil.IV. 7. *Stob.* ecl. I. p. 924).

4. *Democrit* nu cunoştea nice una fiență superioară divină, ci representațiunile despre D-zeu le deducea iearăşi din nişte imagini carea se apropie de oameni şi esercită asupra lor influență parte mai bună, parte mai rea **(eukotax aya8o7ioia** Kal KaKorcota) *(Sext. Emp.* adv. math. IX. 19. 24.[395] *Cic.* de N.D. I. 12. 43.[396])

5. în respept praptic învăța că bunul suprem consistă în voia bună s[au] în statul sufletului, când acesta nu e tulburat nice prin frică, nice prin speranță **(euGvuAa[397], eueaxdb[398] âGanpia[399], âxapa^ia[400] aGavnaaia[401], âpțiovia[402] mupexpia[403])** *{Diog. Laert.* IX.45 *Strob.* ecl. II. p. 74-6.[404]G'c. de fin V. 8. 29[405]).**[64]**

§ 84. a). Ipocrate

Ipocrate din insula *Cos* (Hippocrates Cous)[406] e renumit ca

Hipocrate

medic, totuşi nu se poate scoate din ordinea fdosofdor, parte pentru talentul lui cel filosofic, parte pentru că cei vechi îl numără de multe ori espresamente între filosofi, şi încă unii îl numără între *democritici,* ieară alții între *eraclitici,* probabilmente pentru că s-a fost cultivat mai ales prin conversațiunea cu *Democrit* şi *Eraclit.* Anul naşterii şi al morții lui e necunoscut. Atâta se şti, că a trăit pre la mijlocul seci. 5 a.C. şi că a ajuns până la 90 de ani[407].

El se trage din gintea cea renumită a *asclepiazilor* (descendenților lui £.sa//a/?jw,'zeificamlui învățătoriu al medicinii), a făcut călătorii mari mai ales pentru ca să oserve natura şi pre om, a petrecut mai mult în Tracia şi în Tesalia. Se zice că a murit în *Larisa* din Tesalia.

între scriptele ce i se atribuiesc sunt multe neautentice, unele sunt interpolate[408]. Ele s-au editat de multe ori, s-au comentat şi s-au tradus. Mai întâi s-au editat [62] în Veneția 1526 in fol[io], apoi şi deîmpreună cu scriptele lui *Galen*[409].

Cele mai principali, despre cari nu se îndoiează nimene, sunt aforismatele, precum şi scriptele despre dietetică, despre prognosa medică cii respept la cursul morbilor, despre aer, ape şi proprietățile locali. în aceste se arată Ipocr[ate] pretutindenea nu numai ca un oservatoriu şi cunoscătoriu al naturii şi a influențelor ei asupra

corpului omenesc, ci şi ca filosof carea cercetă căuşele fenomenelor.

Se *aseriu* comunemente lui Ipocr[at] ideele despre sănătate şi morbi ca forme variabili ale vieții animali, despre puterea cea sanativă a naturii, despre creşterea şi descreşterea succesivă a morbului, despre crizi şi despre zilele critice în cursul morbului, despre necesitatea de a oserva una dietă regulată atât în statul sănătos cât şi în cel morbos ş.a., aşa încât se poate zice că Ip[ocrate] au pus fundamentul cel de întâi pentru ştiența medicinei şi chiar prin aceasta au liberat-o atât de servitutea empiriei celei rudie, cât şi din servitutea popilor, cari făceau din dânsa un secret.

Atheismul ipocratic e dubiiu. *Facies hippocratica* se raportă la cunoştința morții din oservarea fației omului al cărui corp se apropie a se desface. [62v]

Sofistica

§ 84. b). Carapterele ei şi al sofiştilor

Sofist (ao<ptoxi'iq) la început însemna [64] ooq>6ţ înțelept, cunoscătoriu, pățit, încă şi esercitat şi elocente. Artiştii, artigianii, gubernătorii năilor, legelătorii şi ducii, chiar şi strigoile şi strigoii se numiau oxxpoi şi ootpiGxai[410]. Erodot numeşte sofişti pre cei mai mulți înțelepti, carii se numără cătră cei şapte înțelepți ai Greciei, aseminea şi pre artişti şi pre alți învățați carii erau în curtea lui *Cresu*[411].

Socrate şi şcoala lui a schimbat însemnarea numelui *sofist.* De aci înainte au început a se numi sofişti, cum zice *Cicerone* (acad. 11.23) *"sophistae appelabantur ii, qui ostentationis aut quaestus causaphilosophabantur".* Aceşti oameni, altmintrea cu minte mare şi foarte învățați s-au arătat în Grecia pre timpul lui *Socrate*[412]. Motivul faptelor lor era vanitatea şi câştigul. De aceea ei umblau

din loc în loc, vorbind în public despre orice temă li se propunea şi apărau cu aceeaşi convicţiune şi desteritate atât tezea cât şi antitezea. Ei dau instrucţiune în această artă şi altora, [64v] precum şi în politică, luau însă onorarie foarte mari pentru învăţătura lor, încât cu încetul şi-au adunat avuţii mari. De aceea ei trăgeau la sine mai ales pre tinerimea mai avută, ma, în loc să o fi[e] condus, s-au făcut corupătorii ei. Aşa îi descrie *Platone*[413], *Senofonte*[414], *Isocrate* şi alţi scriitori din seclul lui *Socrate.* De aceea şi *Socrate* încă a intrat în luptă cu ei, fiindcă voia şi lucra ca să apere tinerimea de influenţa lor cea periculoasă. Aşa, pre încet, numele de *sofist,* carea mai înainte era foarte onorific, s-a făcut nume de batjocură de carea se ruşinau, de aceea au şi început învăţaţii a se numi <piXoao<poq, părându-li-se că e aroganţă a se numi aoq>6ţ s[au] ***coyiaxryq.*** Totuşi mai târziu acest nume iearăşi s-a făcut onorific. Sub împăraţii romani erau foarte mulţi atari sofişti, mai ales în Roma, Alesandria, Atena, Bizanţ, ş.a.[415] Ei dau lecţiuni în oratorie şi în alte arte şi ştienţe, chiar şi în filosofia. Cei mai renumiţi sofişti mai vechi au fost *Gorgia, Protagora, Prodic, Ipia, Trasimach,* deîmpreună cu alţii carii se amintesc în dialogii lui *Platone* [65] şi în alte locuri. E de mirare că de la aceşti sofişti n-a rămas nimica de vreuna însemnătate, cu toate că scriau mult, poate să fie caz, poate, că scriptele lor şi-au pierdut creditul încât nu le mai copia nimene[416].

Biografiele sofiştilor de *Filostrat* cel mai bătrân[417] se raportă numai la sofiştii mai târzii, de carii s-a ţinut şi el deîmpreună cu Filostrat cel mai tânăr. *Eunapiu*[418] încă a scris vieţile filosofilor şi ale sofiştilor. Din contră, *Sofistele* lui *Platone* şi oraţiunea lui *Isocrate*[419] în contra sofiştilor se raportă numai la sofiştii vechi, a căror familie încă nu s-a stins până în ziua de astăzi.

Notă. Despre sofişti se pot lege: *Ludov. Cresollii* theatrum veterum rhetorum, oratorum, declamatorum i.e. sophistarum, de eorum disciplina ac dicendi docendique ratione, Par. 1620. *Geo.*

Nic. Kriegk. diss. de sophistarum eloquentia lena 1702. *Jo.Geo. Walchii* diatribe de praemiis veterum sophistarum rhetorum atque oratorum (se află în *Parerga academica* ale acestui autore p. 103-6). *Meiners* Geschichte der Wiss. in Gr. u. Rom. [65v]

Atena, patria sofiştilor

§ 85. Gorgia

Gorgia din *Leonţiu* (Gorgias Leontinus)[420] se zice a fi disciplul lui *Empedocle*[421] un sofist famos pentru talentul său şi pentru elocenţa sa, pre timpul lui *Socrate. Platone* i-a eternat numele prin un dialog înscris pre numele lui. în acest dialog traptă *Platone* despre elocinţă[422]. Din oraţiunile lui Gorgia au rămas numai câteva, carea se află în a 8[a] parte a retorilor greci editaţi de *Reiske*[423].

Aristotele (de Xenoph.Zen.et Gorgia c.5 et 6) şi *Sextus Empir.* (adv.math. VIL 65-86) au conservat fragmente din una operă a lui *Gorgia,* carea poartă titlul: **Ilepi xou u/rţ Svxoq fţ rcepl qrbaeooţ**

ad[ică] despre nefiente (despre cel ce nu e) şi despre fire.

Gorgia a fost trimis de leontini la Atena ca delegat la a. 427 a.C. unde a avut ocasiune a-şi arăta toată oratoria sa, a deschis şi una şcoală retorică în Atena, că zicea că el poate să facă şi pre alții cum era el. De la fiecare disciplu lua câte 100 de talanți[424] *(Diodor. Şicul.* Libr. XII. p. 514. edit. Wesel). *Platone* îşi bate joc de dânsul în [66] mai mulți dialogi, mai ales în *Cratil. Cicerone* (de senect. c.3)[425] spune că *Gorgia* a murit fiind de 107 de ani şi că s-a ocupat cu studiele sale până la finitul vieții, neîncetat.

§ 86. Doptrina lui Gorgia

Din cartea Ilepi tofl **pf| ovToq**[426] etc. se cunoaşte că *Gorgia* voia să probe trei teze:l) că nu e nimic;[427] 2) că şi de ar fi ceva nu s-ar putea cunoaşte;[428] 3) că de s-ar şi putea cunoaşte, totuşi nu s-ar putea comunica[429].

Tezea primă o demunstră aşa: căci nu e nice firea nice nefirea **(OTI OUK eaxiv ovxe eîvai** ofrre **pj| eîvai),** nice firea şi nefirea tot de una dată, pentru că:

1) *Firea nu poate fi,* căci ea ar căta să fie: a), nenăscută sau b). născută sau c). amândouă tot de una dată[430].

De ar fi a) *nenăscută* şi eternă, atunci ea mai întâi ar fi *fără de început,* prin urmare una *nefire,* una nimica. In ultra de ar fi eternă, atunci ea ar fi *nefinită,* ieară de ar fi nefinită, atunci ea ar fi nefinită sau în sine însăşi sau în altă [66v] oarecare fire. Dară aceste amândouă sunt cu nepotență: cea de întâi pentru că nimica nu poate fi tot de una dată şi *continens* şi *contentum* fără să fie mai mare şi mai mic decât sine însuşi, a doua pentru că afară de nefinit nu poate fi alt nefinit carele să cuprindă în sine pre cel de întâi.

Iară de ar fi b) *născută,* atunci ea ar căuta să fie născută sau din cel *fiente* (ce e) sau din cel *nefiente* (ce nu e). Cea de întâi e cu

nepotență, căci atunci firea ar fi eternă şi nenăscută, ceea ce e în contra presupusețiunii, dară şi a doua încă e cu nepotență, căci din nimica nu se poate naşte nimica, pentru că nimica ca nefiente nu poate produce nimica. Ieară de ar fi nimica fiente, atunci firea ar căuta să fie necesariamente nefiente, pentru că fire şi nimica sunt opuse una alteia.

Iară de ar fi în urmă c) *nenăscută* (i[d] e[st] eternă) şi tot de una dată *născută* (i[d] e[st] temporale), atunci ea ar fi tot de una dată şi nenăscută şi născută, ceea ce e cu nepotență.

2) Dară nice *nefirea încă nu poate fi,* pentru că atunci ar căuta să nu fie însă[67]şi firea precum s-a zis deasupra. Căci dacă *realele* nu e cu nimica mai mult decât *nerealele,* ieară *nerealele* nu e, precum toți cunosc, atunci nu e nice realele. Şi aşa, fiindcă s-a demunstrat că nu poate să fie nice fire nice nefire, nice amândouă tot de una dată, urmă că despre fire şi nefire în genere nu poate fi vorbă nice de e, nice de nu e[431], nice despre amândouă tot de una dată[432].

Tezea a doua o demunstră aşa: căci, zice el, conoscivere e, precum se înțelege de sine, numai cugetaverele şi cugetul nice una dată nu e realele, decât numai în cuget şi pentru cugetătoriu, nice vice versa realele încă nu se poate face vreunadată cugetavere şi cuget prin sine însuşi, ci numai prin cuget, adecă prin representațiunea cugetătoriului. Aşadară nice una dată nu se cuvine realitată numai cugetării singure[433].

Tezea a treia o demunstră aşa: căci la urmă totdeauna tot numai conceptul şi vorba poate să se comunice altora, ieară lucrul însuşi nice una dată nu li se poate comunica prin concept şi prin vorbă[434]. **[67v]**

§ 87. Continuaţiune

Această demunstraţiune, mai prescurtată:

1) în genere nu e nimica s[au] nu e nice un fiente, căci de ar fi ceva, acela ar căta să fie sau ca un lucru sau ca nimica sau ca amândouă tot de una dată, ce nu e cu potentă;

2) de ar şi fi ceva, acela nu s-ar putea cunoaşte, pentru că atunci ar căta să fie sau cuget identic cu cugetatul, sau tot cugetatul reale, ce însă nu e;

3) dară de s-ar şi putea cunoaşte ceva, acela totuşi nu s-ar putea comunica, pentru că atunci limba, ca mediul comunicaţiunii cunoştinţelor noastre, ar trebui sau să espună pre obiepte înseşi sau să deştepte cel puţin representaţiuni ideatice în diferite subiepte, ceea ce nu e.

Acum deşi sunt numai ilusiuni sofistice toate aceste argumentaţiuni, totuşi *Gorgia* are meritul că a făcut cel de întâi distinţiune între representaţiunea singură şi între obieptul ei, precum şi între cuvânt ca semnul **[68]** cugetului şi între cuget însuşi, şi prin aceasta

a deşteptat raţiunea filosofătoarie ca să investige mai cu temei relaţiunea carea e între obieptul şi subieptul cunoştinţei, şi tot de una dată să considere şi relaţiunea carea este între semn şi între însemnat[435].

§ 88. Protagora

Protagora din *Abdera* (Protagoras Abderites)[436] a fost un sofist famos pre timpul lui *Socrate.* Spun că mai întâi era numai fachin[437], dară după aceea l-a luat la sine *Democrit* şi l-a învăţat, de aceea cei vechi îl numesc între disciplii lui *Democrit*[438].

Abderiţii distingeau prin aceea pre aceşti doi patrioţi ai lor, că pre *Democrit* îl numiau **(piX,oaoq>la,** ieară pre *Protagora* **X6yoq**[439] (în sens de oraţiune), pentru că acesta ştia numai să vorbească despre obiepte filosofice.*(Aeliani* var.hist. IV.20[440]). *Protagora* avea mari talente, multe cunoştinţe şi mare elocinţă. Prin aceste el şi-a câştigat nu numai renume, ci şi avuţie mare, fiindcă mergeau foarte mulţi la lecţiunile lui, umblând el de întru un loc într-altul în Gre**[68v]**cia, Italia şi Sicilia şi lua foarte mari onorarie de la studenţi[441], de unde l-au şi numit oratore mercenariu **(A,6yoc, ep.p.iCT0oq)** cum spune *Sindas* (s.v. **npcoxayopaq).** *Platone* i-a înscris un dialog, în carele induce pre *Protagora* şi pre alţi sofişti vorbind cu *Socrate* între altele şi despre această întrebare, dacă virtutea se poate învăţa (doceri), fiindcă chiar aceasta o afirma *Protagora* despre sine[442]. în dialogul *Menone* se zice despre dânsul că a ajuns mai 70 de ani, s-a bucurat de cea mai mare autoritate mai mult de 40 de ani şi a adunat mai multă avuţie cu înţelepciunea sa decât *Fidia* şi alţi zece sculptori cu artea lor, cu toate că i-a corupt pre toţi cei ce se folosiau de învăţătura şi de conversaţiunea lui şi i-au dimis mai răi de cum erau când veniseră la dânsul[443].*(Platone* opp. T. IV. P. 372-3. ed. Bip.).

<BL>

Paragraful 5.

[9] Paragraful 3.

[10] G. Bogdan-Duică, lucr.cit, pp. 139-140.

[11] *Estetica,* Prefață, pg.44.

[12] Idem.

[13] Fără titlu. Sunt multe situații în acest fel. Se va înțelege că sunt în continuarea ideii avută în vedere în paragraful ce-1 precedă.

[14] Paragraful 9 este dedicat în întregime acestui fapt.

[15] Paragraful 9.

[16] *Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen und Romern.*

[17] Paragraful 42.

[18] *Empedocle Agrigentus. De vita etphilosophia ejus exposuit, carminum reliquias ex antiquis scriptoribus collegit, recensuit, illustravit, praefationem et indices adjecit Magister Frid. Guil. Sturz (Goschen), MDCCCV.*

[19] *Empedoclis et Parmenidis fragmenta etc. restituta et illustrata ab Amadeo Peyron.*

[20] Există două paragrafe cu aceeaşi notare: 44.

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Una dintre lucrările rămase, încă inedite ale lui Simion Bărnuțiu, *Istoria Filosofiei,* se păstrează la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, manuscrisul românesc nr. 5439.

El face parte dintr-o donație al lui Iuliu Maniu, strănepot de soră al lui Bărnuțiu. Autor prodigios, acesta a lăsat la moartea sa un număr mare de manuscrise şi nici o carte tipărită, în afara *Discursului de la Blaj,* pe care tânărul său comiliton din Revoluția de la 1848, Alexandru Papiu Ilarian, i l-a reprodus în anexa volumului al II-lea al lucrării *Istoria Românilor din Dacia Superioară,* apărută la Viena în 1852, precum şi sub formă de extras din aceeaşi scriere. Discipolii de la Iaşi i-au tipărit postum trei opere de teoria dreptului *(Dreptul public al românilor,* 1867', *Dreptul naturale privat,* 1868, *şi Dreptul naturale public,* 1870), una de pedagogie *(Pedagogia,* 1870), şi doar o singură carte cu caracter filosofic, *Psicologia empirică şi Logica,* 1871. Astfel, în pofida reputației de exeget pe care şi-a dobândit-o în anii de profesorat de la Iaşi, 1855-1864, posteritatea n-a putut să-şi formeze o imagine pe bază materială despre filosoful Simion Bărnuțiu şi despre locul său în disciplina care lua ființă, în forme autonome şi moderne, la români. Chiar şi lucrarea de căpătâi din domeniul filosofiei, marele tratat de filosofie generală, este încă inedit, în manuscris.

Istoria fdosofiei este un manuscris in 4° de 220 file, purtând două numerotări, una originală, a autorului, pe fiecare pagină, şi o alta a bibliotecii, stampată în partea de dreapta-sus a aversului fiecărei file. Este numerotarea pe care, după tradiția editării textelor, o marcăm în această ediție prin inserarea cifrei de filă în paranteză dreaptă (ex. [32], [32 v]).

In Atena încă avea *Protagora* la început mare autoritate. în urmă l-au esilat drept învățăturile sale cele nereligioase, scriptele i le-au confiscat și de pre la privați și le-au ars în public[444]. Acesta a fost probabilmente cel de întâi esemplu de proces de foc în contra scriptelor *(Diog. L.* IX. 51.52). **[69]** Atenianii l-au persecutat și în fugă așa încât a murit sau findcă-i scăzuseră puterile de bătrânețe, sau că s-a inecat în mare când voia să se îmbarce pentru Italia *(Diog. L.* IX. 55).

Aci se numără și scriptele lui, dintre cari n-a rămas nice unul. Intre aceste se aflâ și cartea lui numită **Texvrj epio-xuco&v**[445]**,** în carea a propus el cel de întâi tezea cu carea s-au folosit scepticii mai târziu în contra dogmaticilor, cum că pentru fiecare și în contra fiecărui asert sunt două rațiuni opuse (8i)**o A**,6you<; **eîvai** 7tepi 7tavx6<; 7cpdypaxo<; **dvxnceipevotx; âMfftoic)**[446] in *Diog. L.* IX. 51.

§ 89. Doptrina lui Protagora

1) Tezea principală a lui *Prot[agora]* se vede a fi fost aceasta că omul e măsura tuturor lucrurilor **(jtdvTCOv xpfju,aTCOV** pexpov **dv9p**(07ioq)[447] *Diog. L.* IX.55. *Sext. Emp.* hyp.pyrrh. I. 216-9. adv.math. VII.60-64 sau: **rcdvxcov** 7tpdypaxcov[448] Kpixf|piova[449] eîvai xov avGpcoTioc Această teză ar putea fi adevărată dacă s-ar înțelege despre om în genere s[au] despre rațiunea omenească universală, fiind adevărat că aceasta are să măsure și să judece în **[69v]** instanța supremă toate lucrurile, Protag[ora] n-a luat-o așa, el a cugetat numai la omul individuale și sensuale[450]. De aceea zicea el și după declararea pre carea o dă *Platone* despre acea propusețiune în *Teetet* (opp. T. II. p. 68): *Tot lucrul cum îmi apare așa-mi este și cum îți apare așa-ți este, căci oameni suntem amândoi, atât io cât și tu*[451]. Așa spune și *Sext.* că *Protagora* a pus numai cele ce apar fiecăruia xd cpaivopeva eicaaxq> pova și a introdus pretutindenea numai *relativul* (xo ***npoq*** xi). De aceea el zicea că ceea ce se pare nebunului și visătorului cum că este, pentru dânsul e chiar așa de adevărat și de cert, precum e de adevărat și de cert pentru cel sănătos și deștept ceea ce se pare acestuia că este[452]. Aceasta atât înseamnă cu alte cuvinte: că nu e nimica adevărat și cert în representațiunile și în cunoștințele noastre, nimica universalmente valid și necesariu, tot este numai subieptiv, individuale, causale.

2) Spre a proba acea propusețiune, *Protagora* se vede că a provocat la învățătura lui *Eraclit*[453]*,* cum că materia lucrurilor [70] e în curgere necontenită (xrțv i&rțv peDaxnv eîvai) și de aceea unele părți i se adaug (TcpoaBeaeii;) altele se iau din dânsa (d7t6<popTioeiq). Prin aceasta și representațiunile noastre se schimbă necontenit și se modifică după cercunstanțele omului, precum e etatea, pusețiunea, sănătatea s[au] morbul lui, dupre cum doarme sau e deștept ș.a. *(Sext. Emp.* hyp.pyrrh. I. 217)[454].

Apoi *Prot[agora]* provoacă și la aceea, că sufletul nu e nimica afară de sensi și de aceea știența încă e numai una percepțiune sensuală (aîa8TKnc/[455]). *Diog. L.* IX. 51. coli. *Plat.* Theaet.[456] in opp. TII. p.69 ss. De acolo apoi urma - cu toate că presupusețiunea nu era validă - cum că toate sunt adevărate (rcdvxa eîvai ***ăkr\Qr*** *Diog. L.* l.c.) sau că nu e nice una diferență între adevăr și fals.

3) Totuși Protfagora] face diferență între mai bun și mai rău (PeA,xi**<D** pev xd exepa xwv exepcov, dX/fțeeaxepa 8e obSev *Plat.* l.c), deși nu face între adevărat și fals. însă cum o înțelegea el aceasta se vede din promisiunea carea o făcea *Protagora* disciplilor săi, că adecă voiește să-i învețe: xov fjxxoo Xoyov Kpeixxco Ttoieîv[457] i[d] e[st] verborum [70v] industria causam infirmiorem facere fortiorem *(Gell.* noct.att. V.3). Aceasta răspundea *Prot[agora]* și lui *Socrate* (în Theaeteto), când îl întreabă că de ce-și combat oamenii părerile și de ce se învață unii pre alții, și de ce învață chiar și *Protagora,* și încă pentru bani, dacă nu e nice una diferență între adevărat și fals.

4) în urma acestor principie ar crede cineva că *Protagora* se va fi pronunciat despre d-zei cam aşa: ei sunt pentru cel ce crede într-înşii (căruia se pare că sunt) şi nu sunt pentru cel ce nu crede în dânşii (căruia se pare că nu sunt). însă el în loc de aceasta s-a pronunciat aşa: *Despre zei nu pot să spun nice că sunt nice că nu sunt* (de di[v]is neque[,] ut sint neque ut non sint, habeo dicere). *Cic.* N.D. I. 23 sau Tiepi uiv Berâv **O-DK EXCO** eiSâvai, eiB* d>g eionv, eiB* <bq oî)**K** eioiv *Diog. L.* IX. 51).

Diogene aduce două raţiuni cari l-au reţinut pe *Protag[ora]* de nu s-a declarat mai determinat asupra acestui obiept, că adecă lucrul ar fi oscur şi vieaţa omului prea scurtă încât n-ar putea să facă cerce-[71]tări deajuns asupra lui[458].

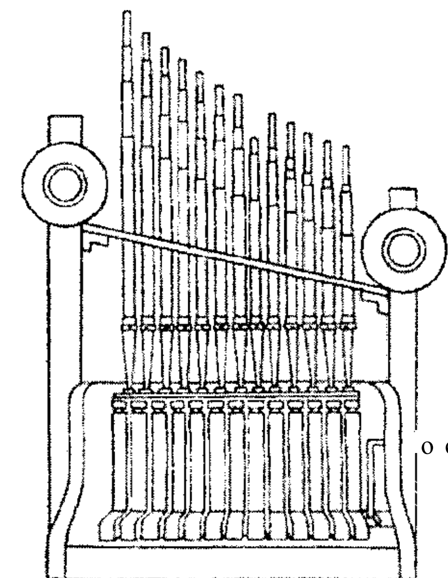
Notă. Sofisma lui *Evatlu* şi *Protagora* s-a însemnat în Logică[459].

§ 90. Prodic

Prodic din *Iulide* în insula *Ceu* s[au] *Keos* (Prodicus Ceus, nu Chius)[460], un filosof contimporan cu *Socrate.* Acesta e autoriul naraţiunii *Hercules in bivio* (oDyypap.u.a Tiepi ***tox> 'KpaxKeoxx^*** *Xenophon.* Memorab. II. 1 .§21). în aceată naraţiune descrie *Prodic* pre tânărul Ercule cum alege între zeea înţelepciunii, carea voeşte să-1 conducă pre calea cea aspră a virtuţii şi între zeea voluptăţii, ceea ce voieşte să-1 conducă pre calea cea plăcută a viţiului, şi dă preferinţă celei de întâi[461].

Dialogul *Axioch*[462]*,* carea se atribueşte lui *Platone,* de unii lui *Eschine,* de alţii altor socratici, mai memora una oraţiune a lui *Prodic,* în carea acesta arăta că vieaţa nu e de dorit, fiindcă omul are de a suferi din tinereţe atâte calamităţi, şi de aceea moartea încă nu e un rău de carele să se teamă omul, fiindcă ne scapă de una vieaţă atât de grea, apoi ea nu se sânte nice de o[71v]mul carele e încă viu, nice de cel ce e gia mort.

Prodic era foarte ager în distingerea conceptelor asemini s[au] afini, totuşi socraticii râdeau de dânsul, fiindcă multe distinţiuni erau neconformi.

§ 91. Ipia

Ipia din Elide (Hippias Eleus)[463], sofist renumit, carea se lăuda că le şti toate şi-şi face el toate lucrurile necesarie: straiele, ciobotele, inelele, ş.a. ***(noX\)\La&f^***[464] şi **7IOXUTEXVTV;**[465]**)** *Cic.* de orat. III.32. *Philostr.* vita soph. 1.11.

Platone a înscris doi dialogi pre numele acestui sofist: *Hippias major,* în carea traptă despre frumos (îtepi **TOV KOCA.O'D)** şi *Hippias minor,* în carea traptă despre minciună (rcepi xofc V|ret>8o'uq). în aceşti dialogi *Ipia* se descrie ca un ostentatoriu vag şi ignorante. Se află şi la *Senofante* (Memorab. IV. 4)[466]un dialog aseminea între *Socrate* şi între acest sofist.

§ 92. Critia

Critia din Atena (Critias Atheniensis)[467], mai întâi a fost disciplu lui Socrate, [72] după aceea adversariul lui ca corifeu între cei 30 de tirani ai Atenei. Adecă *Socrate* nu aproba gubernarea acelor tirani *(Xenoph.* Memorab. 1.2). Pre acest Critia unii-1 numără între sofişti,

alții nu, totuşi el era amicul sofiştilor şi al sistemei lor nemorali şi nereligioase. Aceasta se vede din fragmentul unei poeme carea se află la *Sext. Emp.* (hyp. pyrrh. III. 218. adv.math. IX.54) în carea zice *Critia* cum că morala şi religiunea sunt numai nişte invente ale politicii.

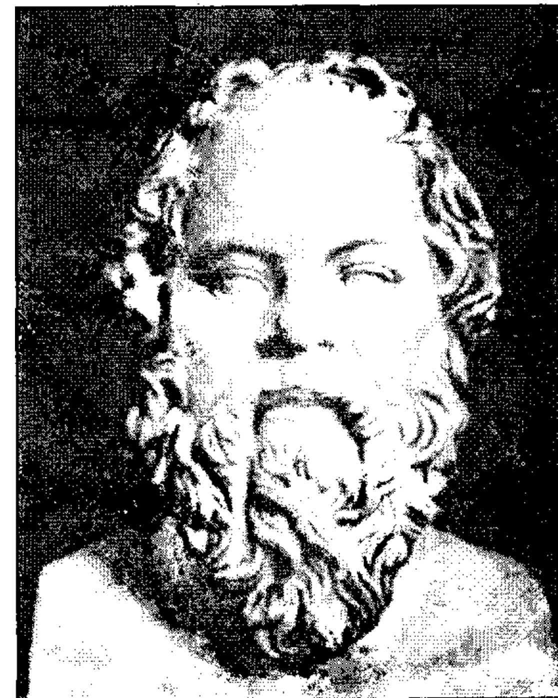
§ 93. Diagora

Diagora din *Mei* (Diagoras Melius, nu Milesius, auneori se numeşte şi *Atheniensis,* fiindcă a şezut şi el în Atena)[468]. Pre acesta încă-1 numără unii între sofişti. El a fost de întru întâi serv, apoi manumisul şi disciplul lui *Democrit.* In tinerețe s-a ocupat cu poesia. *Sext.Emp.* hyp.pyrrh. III 218 şi adv.math. IX 51-3) îl numeşte facătoriu de ditirambi. Mai târziu a căzut în presupus de nereligiositate fiindcă-şi bătea joc de misteriele eleusine şi desmânta pre mulți ca să nu se ini[72v]ție în aceste misterie. De aceea a şi cătat să părăsească Atena. Unii spun că *Diagora* a mers şi mai departe în a sa nereligiositate, şi că ar fi negat de-a dreptul chiar şi esistența lui D-zeu, de aceea l-au şi numit ateu. Unii-1 numără între sofişti. Din *Sext. Emp.* (adv.math. IX. 13) se pare că *Diag[ora]* a fost la început foarte superstițios, şi numai de aceea s-a făcut necredincios, că nu se întâmpla cele ce aştepta el după superstițiunea sa. El a scris în contra a toată sistema religioasă ***Xoyoq ânonvpyi^ovxac,***[469].

§ 94. Trasimach

Trasimach din *Calcedon* (Trasymachus Chalcedonius)[470], aseminea un sofist însemnat de pre timpul lui *Socrate.* De la acest sofist n-au rămas scripte[471]. *Platone* i-a conservat numele în cărțile sale politice, unde arată că *Trasimach* apăra dreptul celui mai tare, zicând că e drept ce foloseşte celui mai tare[472] **(cprpi *yap* eyco, eîvai to Siicaiov** oî)**K** *aXko* ti, fț tot) KpeTTOVOCj ^outpepov). Această definițiune a dereptului a[u] combătut-o gia *Platone* şi *Cicerone,* cu toate că trece de normă şi astăzi în multe țări şi în multe locuri. [73]

Socratica

§ 95. Socrate

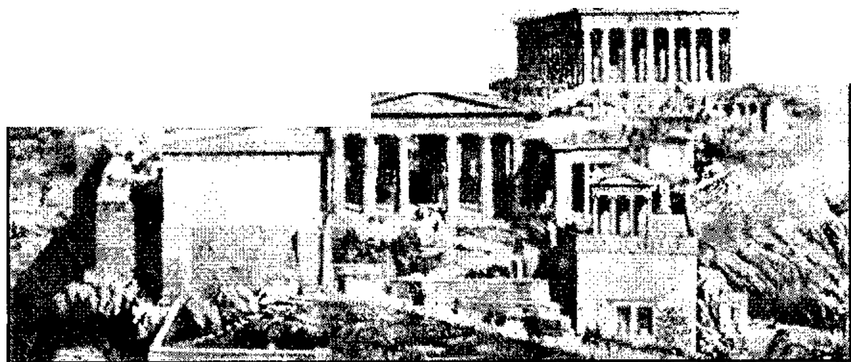
Socrate s-a născut la Atena în 469 a.C.[473] şi a murit acolo şi la 400 a.C. în al 70-lea an al vieții sale. Tatăl său, *Sofronisc,* a fost sculptoriu şi mama sa *Tenarete* moaşă[474]. Părinții lui *Socrate* nu erau avuți, de aceea tânărul *Socrate* lucra la început în fabrica[475] tătâne-său şi s-a perfecționat într-atâta încât statuele făcute de dânsul

s-au aflat a fi demne de grație și s-au espus în public în cetate *(Diog. L.* II. 19)[476].

Mai târziu s-a lăsat de această arte și s-a dat spre știență[477], în cât permiteau cercunstanțele și starea lui cea strâmtorată. Totuși, se zice că unii atenieni avuți carea l-au cunoșteau [sic] din fabrică și-i oservară talentul cel singulariu, i-ar fi dat mijloace spre a-l cultiva. Se zice că chiar oraculul ar fi comandat espresamente tatălui lui *Socrate* ca să poată urma fără de nice una pedecă destinațiunii sale superiori *(Plut.* de genio Socr. p.589. Opp. T. II. Ed. Francof.)[478]. [73v]

Nu se poate ști cine l-a învățat pre *Socrate* de întru întâi în știență. Cei vechi spun că afară de un *Damone* l-au învățat filosofii ionici *Anasagora* și *Archelau*[479], ca unii ce au trăit câtva și au învățat și în Atena *(Diog. L.l.c),* ieară unii se îndoiesc că ar fi asculat *Socrate* pre *Anasagora*[480]. E probabil că s-a folosit cu scriptele lor și că a învățat ceva și de la sofiștii carii erau atunci în Atena și în contra cărora s-a declarat mai târziu *Socrate.*

Atena lui Socrate

Caftii

«l* rVt A©'" rfK».

Omul epocii: Pericle

Socrate

Socrate însă nu s-a ocupat numai cu studiele, el a făcut servicie însemnate şi patriei sale. în belul peloponesiac a servit ca oştean şi s-a distins în mai multe bătălii[481]. Ca membru al consiliului de 500 s-a opus cu bărbăție, deşi fără de succes la proiectul de a condamna la moarte pre unii dintre ducii cei mai buni numai pentru că n-au putut înmormânta pre cei căzuți, fiind împedecați de una tempestate[482].

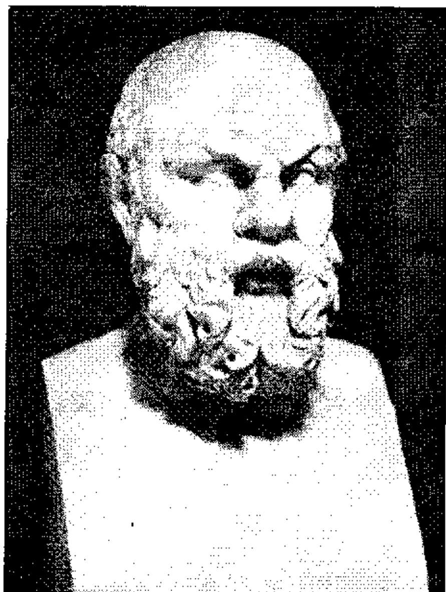
De atunci s-a retras de la funțiunile publice, ca să servească concetățanilor săi şi umanității ca privat. Deci el [74] căuta oameni pretotindenea ca să vorbească cu ei, ca să le înderepte cunoştințele şi să le plece voința spre cele bune. El conversa bucuros mai ales cu tinerimea din *Atena,* carea se aduna la dânsul în număr foarte mare[483].

însă chiar aceasta a dat ocasiune de a venit el în colisiune nu numai cu sofiştii, a căror autoritate ajunsese atunci la gradul cel mai înalt, ci şi cu autoritățile politice, mai ales cu cei 30 de tirani, carea se mâniaseră pre *Socrate*[484] fiindcă acesta îi asemăna cu păstorii de boi, carii pasc boii aşa încât aceştia scad necontenit cu numărul şi se fac mai răi. De aceea doi din aceşti tirani, *Critia,* carea fusese şi disciplu lui Socrate şi *Caricle*[485] l-au citat pre *Socrate* înaintea lor şi i-au proibit[486] a mai conversa cu tinerimea, şi mai ales de a vorbi cu dânşii despre păstorii cei răi, ca nu cumva să se împuținează turma şi cu dânsul. Ci fiindcă potestatea acelor 30 n-a ținut îndelung, de aceea *Socrate* n-a mai avut a suferi nimica din partea lor *(Xenoph.* Mem. 1.2). [74v] *Norii* lui *Aristofane,* în carea acesta-şi bate joc de *Socrate* ca de un sofist[487], încă n-a avut nice un efept ulteriore în contra lui *Socrate,* fiindcă sântul şi județul poporului era mai derept decât al comicului, carea şi-a prostituit talentul bătându-şi joc de omul cel mai perfept. *Socrate* încă l-a ruşinat destul asistând la representațiunea acelei comedie[488].

Socrate

Cu totul alt efept a avut agresiunea ce a[u] facut-o în contra lui *Socrate Anit* şi *Licone,* doi demagogi din Atena cari vroiau a domina preste popor, şi *Melis,* un poet rău, carele era legat cu cei doi[489]. Aceşti individui cercaseră şi mai înainte a-l calumnia pre *Socrate,* pentru că le combătuse aroganța mai de multe ori, în ale sale discursuri ironice şi sarcastice. în urmă *Melis* a ieşit cu un libel acusătoriu, susținut şi de ceialalți doi, cum că *Socrate* despreție zeii statului şi introduce divinități nouă, şi încă şi corumpe tinerimea (Xenoph. Mem. *IA.)*[490].[75] '

Acest proces poate n-ar fi avut una urmare aşa rea, de ar fi voit *Socrate* să se apere după consuetudine, ca un suplicante umilit şi să provoace mai mult la misericordia decât la dereptatea judecilor.

Socrate

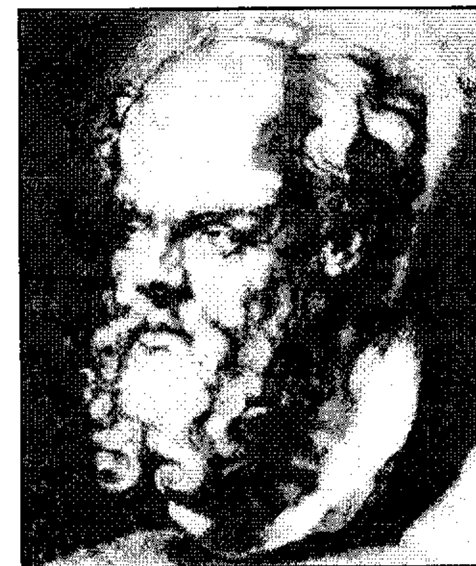
El însă n-a făcut aşa, crezând că una ca aceasta nu s-ar uni cu demnitatea lui. Aşa judecii au pronunciat că Socrate e rău (reus), şi în urma acestei sentențe i-au pus întrebarea solită: de ce pună[491] se cunoaşte demn însuşi pre sine? La aceasta el a răspuns cu una conştientă de nobilă superbie că el crede a nu merita nice ca cum să fie punit, ci din contră să fie remunerat în modul cel mai strălucit din Atena, adecă să fie întreținut în pritaneu pe spesele statului[492]. Atunci judecii s-au aprins de mânie în contra lui şi l-au condamnat să moară. Sentența nu s-a putut esecuta numaidecât, fiindcă era una sărbătoarie[493], aşa Socrate a rămas încă în prinsoarie ca la 30 de zile, unde vorbia cu femina sa, anume *Santipa*[494], femină renumită de capricioasă dar cu toate aceste lăudată şi stimată de *Socrate* ca ma[75v]mă şi economă bună, cu fiii şi cu amicii săi, despre statul său presente şi venitoriu.

Unii din amici[495] i-au făcut înlesniri ca [să] scape şi l-au îmbiat ca să se foloseacă de ocasiune, dar le-a respins, zicând că aceasta nu s-ar uni cu reverența ce datoreşte el legilor statului, poate şi pentru faptul că judeca a nu merita ca, fiind aşa bătrân, să-şi scape vieața chiar prin'fugă,-carea despre una parte era îndoioasă ieară despre altă parte nu se unia cu vieața lui *(Plato* Phaedo et Crito)[496]. Aşadară el a beut veninul dat lui de carcerariul cu suflet neschimbat, fiind

convins că schimbă numai această vieață cu alta mai bună. Atenienilor însă le-a părut rău numaidecât după moartea lui de ceea ce a[u] tăcut, i-au ridicat una statuă spre onoare ca prin aceasta să îndrepte oarecum nedreptatea ce i-au fost făcut[497]. *(Theoph. Adami* diss. de statua Socratis Atheniensium poenitentiae monimento publico. Lips. 1745).

§ 96. Filosofia lui Socrate

Filosofia lui *Socrate* nu se poate cunoaşte [76] din scriptele lui proprii, pentru că *Socrate* n-a[u] scris, poate pentru că nu avea aplecare spre aceasta şi pentru că-i mai plăcea a conversa cu toată clasea de oameni, pentru ca să-i învețe cu vorba, poate pentru că voia a se distinge şi prin aceasta de sofişti, fiindcă aceştia scriau foarte mult[498]. învățământul lui *Socrate* încă nu era învățământ formale ca al sofiştilor, el nu ținea discursuri sistematice în loc şi la oră anumită[499], de aceea el nice nu putea lua didactru[500] ca sofiştii, cu toate că fiind el pauper, amicii cei avuți îl ajutau liberalmente pentru ca să poată trăi cu familia sa *(Diog.L.* II.74[501]). Epistolele cari se atribuiesc lui Socrate sunt suposite. (Socratis epistolae cum Antisthenis et aliorum Socraticorum epistolis. Gr. et lat. edidit.

Socrate

Socrate şi Platon, Dintr-un manuscris de la Oxford, 1230

notas adjecit et dial.de Socratis scriptis praefixit Leo Allatius, Par. 1637 ş.a.).

Deci filosofia lui *Socrate* se poate cunoaşte numai din scriptele disciplilor lui, şi mai ales din *Platone* şi *Senofonte,* şi încă din *Senofonte* mai bine, [76v] pentru că *Platone* face din magistrul său una persoană prea ideală[502], auneori îl ia numai ca persoană dialogică şi-1 induce filosofând despre lucruri despre cari *Socrate* sau că n-a[u] cugetat nice una dată, sau că le considera numai ca speculaţiuni nefolositoarie, fiind el aplecat specialmente spre cele praptice. Totuşi şi în dialogii lui *Platone* încă se represintă de multe ori *Socrate* cel adevărat, aşa cum vorbia el în vieaţă cu disciplii şi cu amicii lui sau cum se disputa el cu sofiştii.

Notă. Despre *Socrate,* afară de *Platone* şi *Senofonte,* carii i-au espus şi doptrina şi l-au apărat şi în contra sentenţei nedrepte şi calumnioase, au scris foate mulţi şi dintre cei mai noi, şi anume unii l-au condamnat ieară alţii i-au făcut apologie. înseninăm numai următoariele:

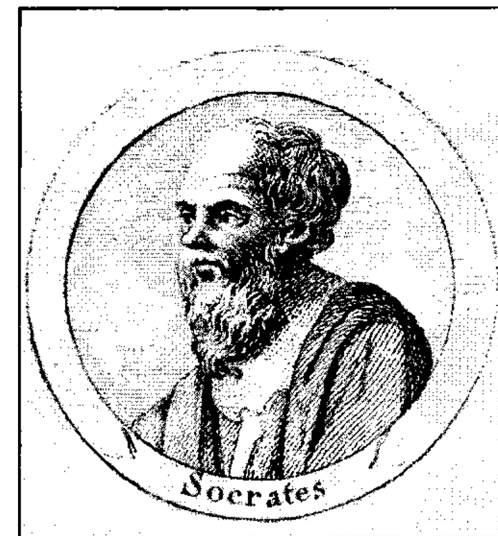
Zi^Zewwmprol.Socratem non fuisse pEpipvocppovTiCTTnq contra Aristophanem probatur. Zeitz 1741.

W. Sommeri diss. (praes. T. Menz) de Socrates nec officioso marito nec laudando patre familias. Lips. 1716. [77]

S.F. Dresigii epist.de Socrate juste damnto Lips. 1738.

CE. Kattner Socratem criminis majestatis accusatum vindicat. Lips. 1738.

P.Ch. Ibbecken diss.de Socrate morte minus fortiter subeunte. Lips. 1735.

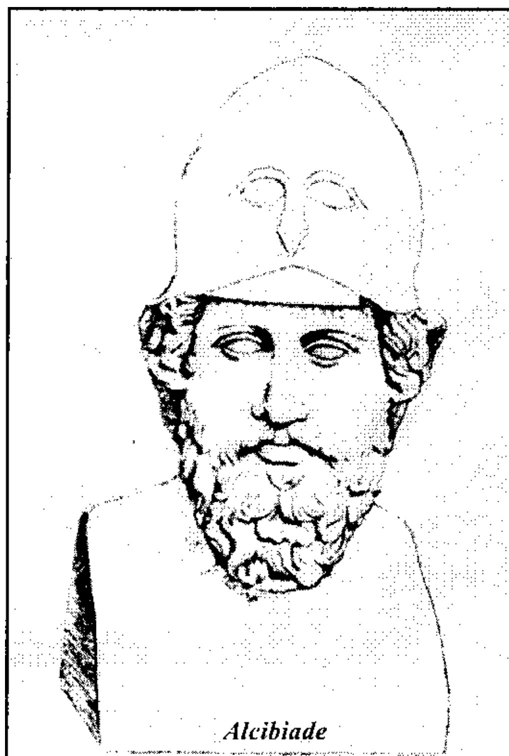
Portret din secolul al XVIII-lea

I.S. Muller pro Socratis portitudine in morte subeunda contra Ibbecken. Hamburg 1738.

§ 97. Doptrina lui Socrate

Considerând în genere filosofia lui *Socrate,* carapterele ei e poporan[e]itatea cea mai înaltă. *Socrate* nu punea principie generali, ca din aceste să deducă apoi pre celealalte, cum făceau alţi filosofi şi fac şi astăzi, nice nu făcea sistemă, din contră el reproba pre filosofii cei ce speculau numai despre natură şi lăsau la una parte vieaţa cea praptică. Recomanda specialmente ce e folositorul in toate ştienţele şi artile şi anume:

1. Socrate învăţa cum că cunoş[77v]tinţa de sine (yvcoG* ceoarcov, nosce te ipsum[503]) e ştienţa s[au] artea cea mai grea, şi chiar condiţiunea a toată ştienţa şi cultura *(Xenof.* Mem.IV.7). De

Alcibiade

aceea au şi zis despre Socrate că el a adus cel de întâi filosofia de pe cer pre pământ *(Cic.* tuse. V.4. acad. I.4[504]). De aceea şi despreţuia el speculaţiunea sofiştilor cea fără de tendinţă praptică, pre carea o numia **u,ET£0)poA,OYeiv.**

2. Ca un învăţătoriu poporariu ce se feria de toate distinţiunile subţiri[505] şi de toate cercetările profunde, *Socrate* susţinea cum că mundul e opera unei fienţe foarte potenţi, foarte înţelepte şi prea bune, că la facerea lui au conlucrat în adevăr şi alte fienţe mai multe, dar subordinate celei de întâi. Spre întărirea acestei aserţiuni el se folosia parte cu teologia fisica parte cu consensul tuturor popoarălor *(Xenoph.* 1.4.[506] IV.3.[507] *Plato* Apoi. Socr. c.15).

3. Despre acea fienţă credea Socrate că gubernă mundul, aseminea sub conlucrarea altor fienţe eişi asemini, precum gubernă sufletul corpul omului[508].

4. Despre suflet credea că e de **[78]** natură divină prin urmare nemuritoriu, de aceea el considera vieaţa venitorie ca una retribuţiune pentru cei buni şi pentru cei răi[509] *(Xenoph.* 1.c. şi *Cyrop.* VIII. **7. §** 6. ss. coli. *Plato* Phaed.c. 8.[510] ss. et *Cic.* de amic. c.4.).

5. Din aceste *Socrate* conchidea cum că omul e dătoriu a se închina zeilor după morele patriei s[au] după legile statului (vouxp ***noXeac,),*** ieară anume urmând după voinţa lor, şi aceasta cu atât mai vârtos că şi ei încă poartă grijă de dânsul şi-i înantă fericirea chiar şi prin oracule şi prin alte semne *(Xenoph.* 1 .c. coli. *Plat.* Phaed. c. 6et **7)**[511]**.**

6. Aşa, morala lui *Socrate* era de tot religioasă, fiindcă el învăţa cum că legile raţiunii cele praptice, pre cari el le numia şi nescrise şi puse de zei (vop**,oi aypayoi,** i>7oo **xcov 9EG)V KEIJIEVOI**) în opuseţiune cu legile statului, carea sunt puse de oameni **(voum *nokEioq, im**** **avGpoaraov KEIUEVOI**)[512], numai de aceea sunt universali şi necesarie pentru că sunt emanate din voinţa lui D-zeu *(Xenoph.* Mem. IV. 4. §13. 19-21).

7. *Socrate* recomanda specialmente **[78v]** *frica lui D-zeu* **(ECEPEUX)** pre carea o considera ca fântâna tuturor celoralalte virtuţi: *temperanţa* (âyKpttTEia)[513], *bărbăţia* **(âv5pEia)**[514] şi *dreptatea* **(8iKaio<y6vr|),** din carea s-a născut mai târziu doptrina despre cele patru virtuţi cardinali.

Socrate considera virtutea parte ca ceva *naturale* ((prxiiKOv), parte ca ceva ce se poate câştiga prin *învăţătură* şi *eserciţiu* **(p,a9r|**CFEi Kai **p,£A,ETT|)**[515]**,** aşa încât în respeptul de întâi dânsa e un don divin, în al doilea învăţabile (disci et doceri potest). El făcea diferenţă şi între ce e *voluntariu* (EK^OCTIOV) şi *nevoluntariu* (aKCuaiov) în lucrările omeneşti[516], cu toate că această diferenţă nu o determină mai acurat *(Xenoph.* Mem. II. 1. III.9[517]).

În urmă consideră *înţelepciunea* **(ao**<pia), - cu toate aceste fără să o distingă acurat de *moderaţhmea cea prudentă* (CTtO**(ppoo"6vn)**[518]- ca suma tuturor virtuţilor sau a tot frumosul (onestul) şi bunul (KaXov Kai **âya96v**-KaX**,oKaya9ta),** din carea se naşte nece**[79]**sariamente *fericitatea* (suSaiţiovia)[519], fiindcă direptatea lucrărilor şi fericitatea (amândouă numite Etmpa^ia)[520] atât sunt de strâns unite, încât chiar

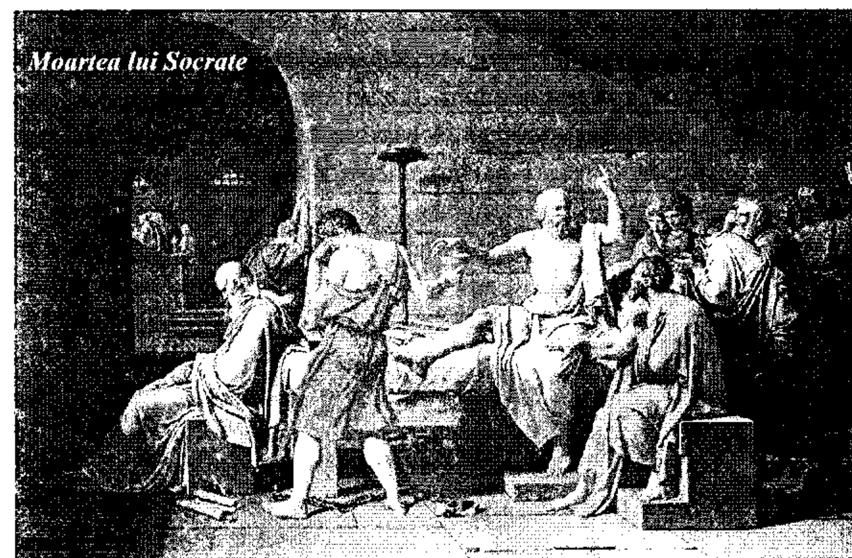
întru aceasta consistă bunul suprem al omului sau scopul lui (**TO** *t&koț) {Xenoph.* Mem. III 9. § 4.5. IV.5 § 6.7. IV 6. § 7, unde e vorba despre **aocpia,** 16. § 10. IV 2. § 34.35 despre **£\)8aiu,ovia,** III 9. § 14.15 despre **ermpa^la)**

închisoarea lui Socrate

Notă 1. Fiindcă învățătura lui Socrate era poporarie, nu e de mirat că, deși recunoștea motivul cel curat al voinței, cu toate acestea nu-1 distingea acurat de cel sensuale, ci se folosea cu amândouă spre a recomanda virtutea. Apoi fiindcă el nu punea un principiu morale suprem, de aceea[,] când învăța, unia cu preceptiele morali și consiliele prudenției. în urmă fiindcă nu vorbia despre datorii sistematice și ex proposito, ci numai când i se presenta vreuna ocasiune, de aceea le și espunea și le recomanda cu toate rațiunile carea i se păreau mai acomodate [79v] după cercunstanțe *(Xenoph.* I. 3.5.6.7. III. 1. ss. III. 1. ss. coli. *Cic.* de off. III. 3).

Notă 2. Socrate a avut mare influență asupra culturii filosofice carea s-a desvoltat mai târziu, cu toate că învățătura lui nu era sistematică. Cum că *Sfocrate]* ar fi fost sceptic, e una aserțiune fără fundament. Adevărat că el confesa de multe ori că nu ști nimica și că chiar întru aceasta consistă înțelepciunea lui, însă această confesiune nu era sceptică ci o făcea numai din modestie și din ura ce o avea în contra speculațiunii sofistice, parte era numai ironică, pentru ca să scoată de la alții declarațiuni despre cari se puteau disputa.

Moartea lui Socrate

§ 98. Geniul lui Socrate

E greu a determina ce se să înțeleagă prin acest *geniu* (daemonium Socratis). însuși Socrate, cându-1 întrebau ce ține el despre acel demoniu, da răspunsuri numai generali și nedeterminate, ca și cum nice însuși n-ar fi știut ce să creadă despre dânsul.De aceea unii au și

fost de părere **[80]** că *Sfocrate]* numai s-a prefăcut că crede în acest geniu, pentru ca să-şi facă autoritate mai mare înaintea disciplilor şi a amicilor săi, şi pentru ca să-1 asculte şi să-i accepte consiliele mai bucuroşi. Insă această înşelăciune nu se uneşte cu carapterele lui *S[ocrate],* deci e mai probabile, după autoritatea socraticilor, mai ales a lui *Senofonte*[511] şi *Platone*[522] că nefiind *Sfocrate]* liber de toată superstițiunea, a crezut în adevăr ceea ce spunea despre sine însuşi, că în dânsul locuieşte una fiență superioară **(oauioviov),** dată lui din copilărie **(EK raxiSoț)** prin don divin **(Gfiia țioipa),** carea i se manifestă ca una boce **(cpcovri),** încât când ar voi el s[au] amicii lui să facă vreun rău, atunci această boce îl desmântă (a7K)TpE7CEi), ieară în contră nu-i dă consiliu (7tpoTp£7CEi) nice una dată.

Aceasta numai aşa poate să se esplice naturalmente, fără de a micşora carapterele unui bărbat ca *Socrate,* că el credea a fi inspirațiune superioară presensiunile şi sentimentele sale, despre carea nu-şi putea da rațiune nice sieşi, nice altora *(Xenoph.* Mem. I. 1. *Plato* Apoi. c.19 etTheog. p.19. **[80v]** opp. voi. II. ed. Bip. Afară de aceste: *Plutarchi* de Socratis daemonio[523] lib. opp. T. VIII. P. 271 ss. Ed. Reisk. *Apuleji* de deo Socratis lib.cura. Bonav. Vulcanii Leid. 1588. Le demon de Socrate. Par. 1829. Acest anonim cuprinde toate părerile vechi şi noi asupra acestui obiept).

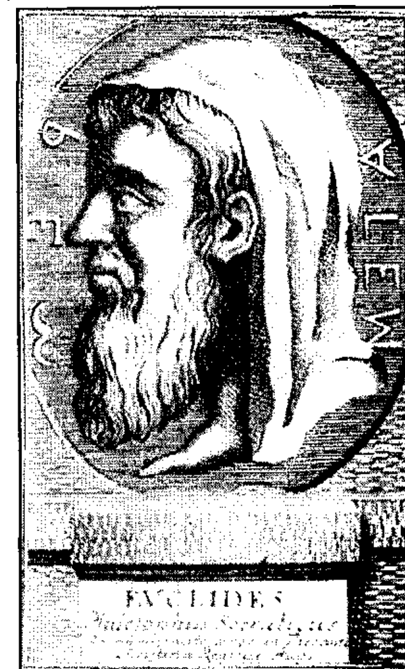
§ 99. Şcoala socratică

Din şcoala lui *Socrate* au ieşit diferiți filosofi şi scoale diferite. *De şcoala lui Socrate în sens strâmt* se țin cei ce au rămas lângă învățătura luată de la *Socrate,* desvoltând-o mai departe prin scrisoarie şi lățind-o. Aceştia se numesc socratici credincioşi. Aşa au fost: *Eschine*[524], *Cebete*[525], *Simmia*[526], *Simone*[527], *Senofonte,* ş.a. De la *şcoala lui Socrate în sens mult mai lat* se țin cei ce s-au abătut de la *Socrate* mai mult s[au] mai puțin, au fundat scoale nouă carile se consideră ca nişte fiie

ale şcoalei mame socratice. De aceea *Cicerone* asemănă şcoala socratică cu calul troian. Căci precum au ieşit din acesta una mulțime de eroi bravi, cu toate că diferiți, aşa a produs şi şcoala socratică una mulțime de filosofi buni, deşi diferiți. **[81]**

Din Şcoala lui Socrate au ieşit următoariele scoale: 1). şcoala *megarică* fundată de *Euclide*[528]*; 2) şcoala *cirenaică* fundată de *Aristip;* 3) şcoala *cinică* fundată de *Antistene;* 4) şcoala *elică* fundată de *Fedone;* 5) şcoala *academică* fundată de *Platone,* carea le-a întrecut pre toate cu splendoarea, cu meritele şi cu durațiunea.

Şcoala *peripatetică* a lui *Aristotele* e numai una filială a Academiei[529]. Mai târziu s-au numit *socratici* şi alți filosofi, pentru ca să-şi facă autoritate punându-se în legătură cu un bărbat ca *Socrate* deşi era legătură şi afinitate foarte depărtată. Aşa au fost *pironii, erilii,* chiar şi *epicureii* şi *stoicii*[530].

Şcoala megarică

§ 100. Euclide

Euclide din *Megara* (Euclides Megareus)[531] s[au] dupre alții din Gela (Euclides Gelous), disciplu al lui Socrate şi fundătoriu a[l] unei scoale care, de la locul naşterii lui, s-a numit megarică ieară de la certele ei dialectice, dialectică s[au] eristică.

înainte de ce ar fi făcut cunoştință **[81v]** cu Socrate, se pare că studiase scriptele lui *Parmenide (Diog. L.* II.106)[532].

Lucrarea lui Bărnuțiu este prima încercare românească de a realiza o istorie sistematică a filosofiei. Asemeni tuturor scrierilor sale redactate la Iaşi, şi *Istoria Filosofiei* a avut o finalitate pedagogică, fiind concepută ca un curs pe seama studenților. Acest fapt nu diminuează importanța scrierii, care este un eveniment notabil, atât prin caracterul său precursor, cât şi prin pitorescul tratării materiei. Cartea este concepută ca o privire asupra "filosofării", pe care o defineşte "una faptă a istoriei", de fa începuturi şi până la scolasticii creştini, unde îşi încetează demersul. Din nefericire, o bună parte a manuscrisului nu s-a păstrat, dispărând aproape în întregime capitolul despre Aristotel. Lacuna este iremediabilă.

Această ediție princeps a lucrării bărnuțiene doreşte să-şi facă loc înspre inima cititorului, în condițiile vremii pe care o trăim, când piața cărții din România este invadată de cele mai hilare şi mai imunde subproduse culturale din câte ne-a fost dat să vedem, cele mai multe aduse din alte tărâmuri de vântoasa derutei culturale generalizate, dar şi unele însăilate de grafomani aborigeni ignoranți, maniaci semidemenți sau escorci patentați. Filosofia de linie este domeniul umanist cel mai primejduit, părând a se îneca în noianul de maculatură fantasmagorică, uriaş recipient de gunoaie, care conține deavalma elucubrații "religioase" dar şi violent eretice, obscarintiSme medievale şi elucubrații masonice şi antimasonice de ultima speță, jalnice şi interminabile "filosofări" pe marginea sexualității, anticipații şi texte apocaliptice, Tarot şi Kaballa, Zodiacul şi Piatra filosofală, etc.

Mai nociv decât orice este însă valul de interpretări subcomerciale ale tuturor curentelor din filosofia lumii, după o rețetă care să satisfacă gustul vulgar pentru rocambolesc, irațional, lubric şi obscen. Şi acest lucru se petrece în patria lui Mircea Eliade, savantul care a dat lumii cea mai rațională şi mai documentată monografie a istoriei religiilor şi a vechilor tropisme religioase ale omenirii. Edituri cu nume sonore şi cu pretenții monopoliste se acoperă de ruşine pentru viitor, cultivând de dragul rentabilității acest devastator genocid spiritual, pe seama unei națiuni care, după decembrie 1989, n-a avut răgaz suficient să-şi formeze anticorpii împotriva virulenței alienării culturale.

în condițiile când Nostradamus este infinit mai mediatizat şi mai popular decât Kant, Papus mai cunoscut decât Hegel, sunt teoretic prea puține şanse ca una din "antichitățile românilor" (Alexandru Odobescu), cum este *Istoria* lui Bărnuțiu să fie băgată în seama. Munca de rozătoare a celor care demolează cultura noastră națională a început, din păcate, să îşi arate roadele. Cu inima pe palmă venim să oferim publicului această bijuterie a vechii noastre cugetări, alăturând-o puținelor şi fragilelor stavile care se opun deocamdată nebuniei subculturale. Ea, *Istoria filosofiei,* nu este cu nimic mai puțin senzațională decât orice altă carte care apare pe piață, decât dacă admitem absurditatea că rigoarea lucidă şi rațiunea ştiințifică nu şi-ar mai avea rostul. Căci cele două trăsături, rigoare şi rațiune, sunt definitorii pentru această carte a lui Simion Bărnuțiu.

Peregrinajul său printre vechii gânditori ai lumii îl divizăm în două volume. Primul cuprinde istoria filosofiei universale până la Platon. Al doilea începe cu marele gânditor grec şi aduce materia până la Albert cel Mare, adică până în primele secole ale mileniului care s-a terminat. Textului i se alătură multe ilustrații şi portrete elocvente, care însoțesc în tandem vizual toate capitolele. Sperăm astfel ca efortul de parcugere al cărții să fie mai redus şi lectura mai agreabilă. Aspectul ilustrat al ediției evocă de altfel interesul şi voluptatea cu care s-a aplecat Bărnuțiu asupra fiecărei epoci, şcoli sau personalități în parte, în evocări ce au o pregnantă vizualitate intrinsecă.

Ediția are ca scop cunoaşterea dimensiunii lui Simion Bărnuțiu de istoric al filosofiei. Ea nu tentează adâncimile erudiției filologice,

Euclid

De aceea el unia ideele socratice cu filosofematele eleatice. Aşa, el afirma că e numai unul, şi acesta e reale şi bun, totdeauna sieşi ecare şi neschimbat, cu toate că se numeşte cu diferite nume, ieară opusul acestuia nu e reale *(Diog. L.* l.c. *Cic.* Acad. I1.42[533]). El respingea firmitatea argumentelor de la analogie[534] (firmitatem argumentorum ab analogia), că zicea că sau se conchide de la asemine la neasemine, sau de la neascmine la asemine, cum va putea cineva în veri carea din aceste cazuri să numească asemine s[au] neasemine altuia, pre un lucru pre carele încă nu l-a putut cerceta?-[35] Aşadară el argumenta apagogice, şi cu această argumentare aducea la strâmtoarie pre adversarii săi. *Diog. L.* 11.108 zice că *Euclide* a lăsat scrişi 6 dialogi"-[6], cari nu se află. Acest *Euclide* nu e matematicul cel renumit carele a trăit cu 100 de ani mai târziu. Euclide din Megara a trăit în seci. 4 a.C.

§ 101. Eubulide

Eubulide din Milet (Eubulides Mile[82]sius)[537], disciplu lui Euclide, a trăit în seci. 4 a.C. şi e renumit ca adversariu al lui *Aristotele* şi ca magistru al lui *Demostene.* Acestui *Eubulide* se atribuiesc mai multe sofismate[538], a căror invenţiune însă nu e aşa mare merit, pentru că până se ocupa cu aceste, putea să afle alte

lucruri mai folositoarie. *"Inventuros forsitan fuisse et necessaria* (zice *Seneca* despre *Eubulide* şi despre soţii lui, epist. 45. § 17[539]) *nisi superflua quae siissent, et nisi tantum illis temporis verborum cavillatio eripuisset".* Aceste sofismate sunt: mentiens (¥£1)56^ u,£Voc,)[540], 8iaX.av8avtov[541], **'HXEKTpa**[542], **'EyKEKa**^'bţiţiEVoc[543], CTcopEitriţ[544], **KEpaxivriq**[545], 9aX,ocKp6<;[546] (în *Logică* §90[547]).

Euclid

§ 102. Diodor

Diodor din *las* s[au] *Iass (Iasos* s[au] *Iassos)* în *Caria,* numit şi *Cron* (Diodorus Cronus)[548]a trăit în 4 seci. a.C. Unii zic că a fost disciplu lui *Eubulide,* alţii al lui *Apoloniu* din *Cirene*[549]. El a fost unul din cei mai renumiţi dialectici ai timpului său. Unii îl şi numesc învăţătoriu al enke[82v]kalimenului şi al **KEpcmvEi.**

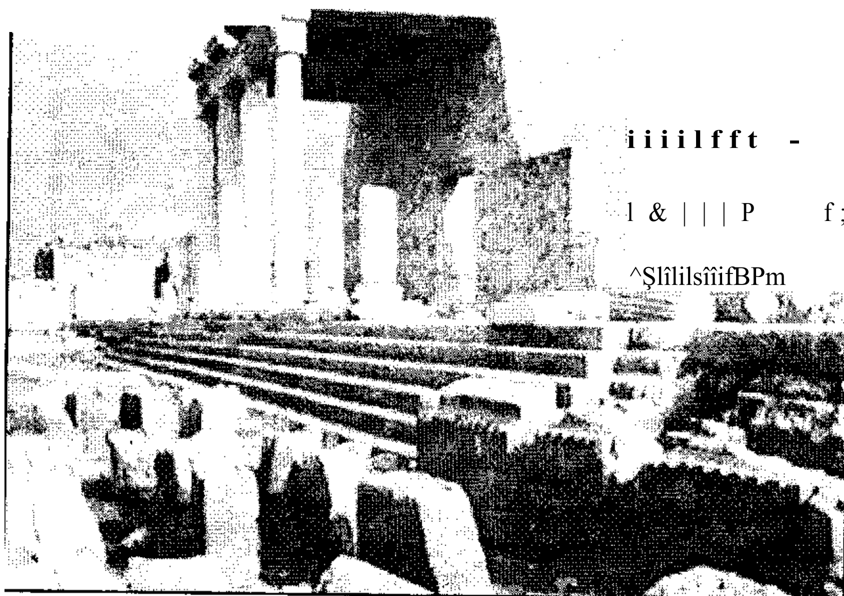
Gelliu (Noct.At.XI. 12) zice *că Diodor* a negat toată ambiguitatea (însemnătatea duplice) vorbelor, fiindcă nice un vorbitoriu nu cugetă două când vorbeşte. Din contră alţi filosofi afirmau că toate vorbele sunt ambigue *(Quinct.* Instit. VII.9).

Diodor tăcea cercetări asupra adevărului şi a falsităţii *judeţelor ipotetice,* asupra posibilităţii şi a realităţii lucrurilor şi asupra realităţii mişcării, pre care[a] o nega *(Sext. Emp.* hyp. pyrrh. I. 309 -12. II.

110. 242. 245 adv.math. VIII. 112 - 7. IX. 363. X. 85 - 118. *Stob.* ecl.I. p. 310. 350. 396. ed. Heer. *Euseb.* Praep.evang. XIV. 23. *Cic.* acad. 11.47 (în loc de *Diodoto* să se leagă *Diodoro),* de fato c.6-9. ep.ad fam. IX. 4).

Cicerone (de fato c. 6-9)[550] zice despre *Diodor:* "Iile (Diodorus) enim id solum fieri posse dicit, quod aut sit verum, aut futurum sit verum: et quidquid futurum sit, id dicit fieri necesse esse, et, quidquid non sit futurum, id negat fieri posse" (c.7) şi argumentă aşa: "Si enim verum est, quod ita connectitur, si quis oriente canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque verum est «si Fabius [83] oriente canicula natus est, Fabius in mari non morietur». Pugnat ergo haec inter se, «Fabium oriente canicula natum esse, et in mari Fabium moriturum»:et quoriam certum in Fabio ponitunartum esse

O cetate a filosofilor greci: Miletul

cum canicula oriente; haec quoque pugnat, «et esse Fabium et in mari moriturum». Ergo haec quoque conjunctio est ex repugnatibus. «Et est Fabius, et in mari morietur Fabius»: quod ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, «Morietur in mari Fabius» ex eo genere est, quod fieri non potest. *Omne igitur quodfalsum dicitur in futuro, id fieri non potest".*

Tot despre *posibile* zice în cap. IX: "Ci să ne întoarcem la acea contențiune a lui *Diodor,* pre carea o numesc **jtept** 8uvaT<5v, unde se întreabă ce valoare se cuvine a da posibilelui. Adecă *Diodor* susține că *numai aceea e cu potența, ce sau e adevărat, sau va fi adevărat,* că nu se face nimica ce nu ar fi necesariu şi că tot ce se poate face, aceea s[au] e de[ja], sau va fi. Nice nu se pot muta din adevărate în false cele ce vor fi, precum [83v] nu se pot muta cele ce s-au făcut, odată numai că în cele făcute nemutabilitatea se vede, ieară în unele din cele venitorie, fiindcă nu se văd s-ar părea că nice nu e deloc. Aşa, când vede cineva pre un om zăcând de un morb de moarte, cunoaşte numaidecât că acel om va muri în adevăr de acest morb. Aceasta însă tot aşa de adevărat s-ar întâmpla şi atunci când ne-ar spune cineva tot acest adevăr despre alt om, în carea nu se vede aşa mare puterea morbului. Deci e chiar că *nu se poate face nice una schimbare din adevărat în fals, nice măcar în venitoriu.* Căci când zic: *«Scipione va muri»,* aceasta atâta putere are, cât de o şi zic despre venitoriu, totuşi nu se poate schimba în fals, fiindcă eu vorbesc despre un om carele cată să moară. Aşa, dacă s-ar zice: *«Scipione va muri în această noapte în cubicului său de moarte violentă»,* adevărat s-ar zice, căci s-ar afirma numai un lucru ce cată să fie şi cum că cată să fie se cunoaşte de acolo că s-a făcut. Această propoziţiune: *«Scipione va muri»* nu era mai adevărat[ă] decât aceasta: *«Va muri în acel mod»,* nice era mai necesariu să moară Scipione decât [84] să moară în acel mod, nice nu e mai nemutabile din adevărat în fals: *«Necatus est Scipio»* decât *«Necabitur Scipio».*

§ 103. Stilpone

Stilpone din *Megara* (Stilpone Megarensis)[551], un fdosof famos din şcoala din Megara fundată de *Euclide,* nu e însă probabile că ar fi disciplu nemediat al lui *Euclide*[552], fiindcă a trăit mai cu o sută de ani mai târziu. Stilpone şi-a arătat bărbăția şi tăria de carapter când s-a ocupat Megara de *Ptolemeu Soter* şi de *Demetriu Poliorcete*[553], suferind cu constanță perderea feminei, a copiilor şi a valorilor sale, ceea ce i s-a [înjtâmplat la această ocupațiune.

După *Diog. L.* (II. 113-20), *Stilpone* întrecea pre toți filosofii din Megara cu agerimea şi renumele, încât veniau la dânsul una mulțime de studenți şi din alte scoale cari erau atunci, şi când a mers una dată în Atena, mulți tineri s-au adunat ca să-1 vază. Totuşi aeropagul l-au scos din urbe, numai pentru că a zis despre statua cea famoasă a *Paladei,* din ceta[84v]tea Atenei că nu e fiia lui *Zeu,* ci a lui *Fidia*[554], prin urmare că nu e divinitate, şi după aceea s-au esplicat că *Paladea* nu e zeu, ci numai zee *(Diog. L.* II. 116).

§ 104. Doptrina lui Stilpone

Din filosofematele lui *Stilpone* sunt cunoscute numai următoariele:

1. El a ridicat conceptele generice, ad[ică] zicea că aceste sunt numai representațiuni fără de realitate s[au] însemnătate obieptivă, şi întru atâta se poate considerat] ca înainte mergătoriul nominaliştilor din evul mediu, carii învățau toți aşa: *"Quid dicit hominem, dicit neminem: nam quid aliquem dici vuit, hune vel Uium nomineproprio designef,* ieară cel ce vorbeşte despre om în genere, acela nu înseamnă nice pre unul, nice pre altul **(ofire T6V8E OUTE T6V8E)**[555].

2. Chiar de aceea *Stilpone* se îndoia despre validitatea obieptivă [a] atâtor judeţe, în carea se conjug diferite concepte, precum *om* şi

bun, cal şi *fuge.* Adecă după *Plutarch* (adv. Colot., opp. T.X. p.602-3. Reisk.) *Stilpone* punea această proposețiune: **exepov *ex* pot) pf)** [85] **KaTTiyopEÎaGou**[556], *alterum de altero praedicari non posse,* carea probabilmente nu are alt înțeles afară de cel însemnat.

Notă. Se raportă la această doptrina următoriele opere mai nouă: *Graeffe* diss.qua judiciorum analyticorum et synteticorum naturam jam longe ante Kantium antiquitatis scriptoribus non fuisse perspectam contra Schwabium probatur. Gott. 1794. Adecă *Schwab* arătase (în Bemerkungen iiber Stilpo în Eberhards philos.Arch. B.2. St.l. S.112 ff.) că diferența kantiană între județele analitice şi sintetice era cunoscută gia lui *Stilpone,* ieară *Grăffe* neagă şi nu fără dreptate, dacă e vorba despre una determinațiune ştiențifică a acestei diferențe.

3. în respept praptic, *Stilpone* recomanda, ca alți socratici, ca înțeleptul să se adopere cu învățătura şi cu vieața a-şi câştiga nedependență de la impresiunile esterne şi mulțămire internă în carea consistă bunul suprem.

Notă. Seneca numără pe *Stilpone* între filosofii "quibus summum bonum visum est animus impatiens **(anaGrrcj)**[557]". Tot de una dată spune şi aicea că Stilpone a în[85v]tins şi mai tare decât stoicii doptrina despre apatie, cerând ca înțeleptul nu numai să învingă răul, ma nice să nu-1 sântă (ep. 9).

§ 105. Şcoala cirenaică

Şcoala cirenaică se numeşte aşa de la una colonie a spartanilor aşezaţi în urbea *Cirene,* în Africa septentriunală, la apusul Egipetului. Această şcoală învăţa una morală cu totul edonistică[558], ea punea bunul suprem în voluptate. De aci a urmat că cei mai mulţi din această şcoală au profesat principie *ateistice,* precum era[u] *Teodor, Euhemer*[559] ş.a. Ei nu dau mare importanţă speculaţiunii, de acea lăpădau ca nefolositoarie şi partea cea fisică a filosofiei, unii şi pre cea logică, şi voiau a se ţinea numai de cea etică. Totuşi luau unele şi în aceasta, pre carea cei vechi le puneau în fisică şi în logică. întru aceasta ei n-au fost uniţi, nice consecmţi[560](iSe.x/. *Emp.* adv. math. V H . 11. *Diog. L.* 11.92). Această şcoală n-a durat îndelung. Filosofii acestei scoale s-au făcut epicurei.

§ 106. Aristip

Aristip din Cirene (Aristippus Cyre[86]naeus)[561] a venit la *Socrate*[562] *ca* tânăr mintos şi avut, şi ca unul ce doria atât vieaţa fericită cât şi cultura. A şi făcut în şcoala lui *Socrate* cel puţin atâta progres, că a învăţat a domina preste sine însuşi *(Xenoph.* mem. II. 1 şi III.8). De aceea el se ştia purta în toate relaţiunile vieţei, ştia să se poarte şi

ca filosof şi ca om polit[ic][563]. La curtea lui *Dionisiu* di[n] Siracusa a făcut chiar şi pre comicul şi pre bucătariul suprem[564]. La această purtare a lui se raportă formula lui Oraţiu: *"Sibi res non se rebus submittere"* (ep. 1.17. V.25.1.1. V.19).

El a trăit pre la a. 380 a.C.[565] Din scriptele lui cele multe filosofice şi istorice (pre carea le adsuce *Diog. L.* II. 83-5, totuşi oservând că unii ar fi susţinut că *A[ristip]* n-a scris nimica, n-a rămas nimica[566].

El şi-a conservat filosofia prin aceea că a făcut una şcoală, carea se numeşte *cirenaică* de la patria lui. La consolidarea şcoalei lui a contribuit şi nepotul său[567], totuşi el încă a învăţat, ce se vede de acolo că el a fost socraticul cel de întâi carele a învăţat pentru un didactru[568]determinat, chiar de aceea unii îl şi vitupera[u][569] şi îl punea[u] între sofişti *(Diog. L.* II. 65.72.74). [86v]

§ 107. Doptrina lui Aristip

Portret din secolul al XVIII-lea

1. Bunul suprem şi destinaţia omului e gaudenţia[570] vieţii cea înţeleaptă şi prin urmare virtutea cea adevărată e artea de a se folosi cu vieaţa aşa[571], cât omul să aibă cele mai multe plăceri, carea să facă împreună una sistemă armonioasă de fericire, asemine unui ospăţ delectătoriu *(Diog. L.* II. 87. 91[572]).

2. Secretul vieţii plăcute consită în una lucrare uşoară[573], carea să fie mai ca un joc. înţeleptul

caută să aibă vreuna plăcere în fiecare minut[574], fără să-şi bată capul cu trecutul şi cu venitoriul[575] *(Diog. L.* II. 56. 90. *Aelian.* Var.hist. XIV. c.6. *Euseb.* de praeparat. Evang. XIV 18).

3. Adevărat că spre a fi fericit se cere şi dominațiune de sine şi minte, şi fără de aceste înțeleptul nu poate să fie, aceste însă nu sunt necesarie pentru că ar avea vreun preț în sine, ci numai ca mijloace spre felicitate *(Diog.Laert.*, II. 91. II. 75)[576].

4. Fiindcă omul nu poate gusta deplin nice una plăcere fară de repaosul sufletului, de aceea înțeleptul nu poate fi nice servul pasiunilor sale, nice invidios, nice **[87]** avar nesăturat, nice ambițios, nice superstițios[577] *(Diog. L.* 1 .cit.).

5. Omul judecă necesariamente toate lucrurile dupre cum se află dispus în veri[578]care[a] minut, de aceea unica măsură a lucrurilor e pentru dânsul totdeauna numai sântul subiectiv. Aşa învăța şi *Protagora. Cic.* acad.quaest. IV.46: *"Cyrenaicii praeter permotiones intimas nihilputant esse judicium".* Ibid. c.7: *"Quid dejactu et eo quidem quem philosophi interiorem vocant, aut doloris aut voluptatis, in quo Cyrenaici solo putant, veri esse judicium, quia sentiatur?* Ibid.c. 24: *"Negat esse quidqam quod percipi possit extrinsecus, et ea se solum praecipere, quae tactu intimo sentiant, utdolorem, ut voluptatem, neque se quo quidcolore, aut quo sono sit, scire; sed tantum sentire, affwi se quodam modo".* Cum cugeta *Aristip* despre obieptele religioase, nu se şti, probabilmente nu s-a declarat asupra acestor obiepte, din prudență. După consecința sistemei sale nu putea să creadă în nemurire şi în divinitate. **[87v]**

§ 108. Aristip, nepotul priorelui

Aristip şi-a lăsat înțelepciunea ca ereditate fiicei *sale Arete,* de la aceasta a învățat fiul ei *Aristip,* carele chiar de aceea s-a şi numit

Mrrr,po8i8aKTOc/[79]. Acesta făcea diferență între voluptatea *mobilă* şi *repausătoarie* **(fi8ovf| коггос** Kivrțaiv, Kal Kaxâ OTrpaTiKTȚ[580]). Aceasta zicea el că se naşte numai din lipsa durerii (vacuitas doloris) iearăcealaltă din una mişcare plăcută a sensilor şi e destinațiunea cea adevărată a omului şi bunul lui suprem. *Idonismul*[581] în cea mai mare consecință.

§ 109. Teodor

Teodor din Cyrene (Theodorus Cyrenaeus)[582] pre la 300 a.C.a învățat nu numai de la *Aristip* cel tânăr, ci şi de la scepticul *Pirone,* stoicul *Zenone* şi dialecticul *Dionis*[583] *(Diog. L.* II. 86. 97-104).

§ 110. Doptrina lui Teodor

în esență el a rămas credincios spiritului şcoalei sale, totuşi întru un punt s-a depăr**[88]**tat de la învățătura fundătorelui ei. De aceea au şi zis unii că *Theodor* a fundat una şcoală filială cirenaică şi pre următorii ei i-a numit teodorei. Adecă:

1. *Teodor* nu declara voluptatea de bunul suprem şi durerea de răul suprem[584], ca *Aristip,* din contră zicea că aceste sensațiuni numai trecătorie sunt nediferenți[585] **(peaa),** şi cum că scopul suprem al omului ***(xekoq)*** consistă întru a căuta bucuria cea durătorie **(xapa)** şi a fugi de supărarea cea durătorie (Xror[)[585].

2. De aci deducea că ceea ce produce bucurie, precum e prudența şi dreptatea[587], e bun **(âyaBov)** ieară ce produce supărare, precum neprudența şi nedreptatea, aceea e rău[588] **(KaKOv).** Ieară de la natură **((ptioei)** zicea că nu e nimica de ruşine, ci numai prin părere **(86£a).** De aceea zicea că furtul, sacrilegiul şi alte rele sunt permise chiar şi înțeleptului[589], numai să le facă la timpul său **(ev** Kalpcp), adecă aşa cât să nu-i aducă supărare, ci din contră bucurie.

3. Amiciția e nimica, moartea [88v] pentru patrie nebunie ş.a.[590] *(Diog.L.* II 98-100).

4. Din acest indiferentismi morale **(âSiacpopia,** după *Suida* v. **6e65copoc)** urma foarte fireşte şi cel religios, chiar şi de n-ar spune scriitorii că *Tfeodorus]* a negat esistența zeilor şi că nu credea în nice una fiență neperitorie, de aceea l-au şi poreclit *ateul* **('AQevc).** *(Plut.* adv. stoicos opp. T. X. p. 431. Reisk. *Sext. Emp.* adv.math. IX. 51.55. *Cic.* de N.D. I. 1. 23. *Diog. L.* II. 97).

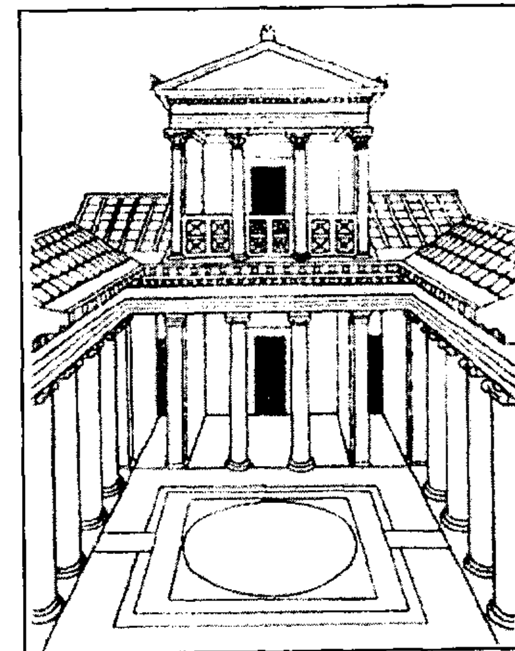
Totuşi după *Plutarch* adv.stoicos T. II. p. 1075 *TeodforosJ* zicea că de negat nu se poate nega cum că fiența divină e neperitorie, dară nice esistența ei încă nu se poate proba!

§ 111. Bione şi Evemer

Bione din *Boristene* (Bion Borysthenites)[591] şi conşcolariul lui, *Evemer* din *Mesene*[592] combăteau amândoi politeismul, de aceea se şi numără amândoi între ateişti. *Diog. L.* IV. 46-58) zice despre *B[ion]* că a fost mai întâi cinic, apoi ascultând pe Teodor s-a făcut cirenaic, totuşi nu e probat că ar fi negat tot ce e divin, cu toate [89] că ceialalți cirenaici îl negau.

Pre *Evemer* (Eurpepoc,, lat. Evhemerus)[593] l-au şi numit, pentru că întru una istorie sacră ('Iepd âvaypa^) deducea originea divinităților gentili din deificațiunea bărbaților iluştri, şi se provoacă la inscripțiuni vechi, pre carea le-ar fi aflat el în locurile sânte, mai ales în templul lui Zeu Trifilul, în una insulă Panchea în sinul arabic. Istoria lui nu se vede aşadară a fi fost făcută propriamente în contra credinței politeistice, rămâne însă probabile că a considerat şi religiunea în genere numai ca una superstițiune[594]. Din acea istorie a lui s-au conservat numai fragmente. Aceste se află adunate în *Diod. Sic.* bibi. hist. T. II. p. 633 ss. ed. *Vessel* şi în *Ennii* fragment, p.212 adunate de Hier. *Columna* ed. Hessel. *Cicero* de N.D. I. 42 ş.a.

§ 112. Egesia

Egesia[595], un filosof din şcoala cirenaică, [89v] poate chiar din *Cirene* (Hegesias Cirenaicus), disciplu lui Parabate (Parăbates) a învățat filosofia în *A lexandria* în seci.3 a.C.

El se distingea de ceialalți filosofi cirenaici prin aceasta, că zicea cum că fericitatea, pre carea ceilalți cirenaici o pun în plăcerea cea mai mare[596] şi despre carea zic aceia că ar fi scopul ultimariu şi bunul suprem ***(xekoc,)*** e cu neputință şi numai imaginarie **(aSuvatov Kai** avu7iapKTov), şi de aci apoi deducea că vieața nu are nice un preț, aşa cât înțeleptului s-ar cuveni ca să nu-i pese nice de vieață[597], nice de moarte, să fie cu totul nediferente în respeptul acestora **(Trțv 5e £ODT|V Kai TOV GavaTOV aipeGovTO *fyny* TCD <ppoviu.a) â5ia<popov eîvai)**[598] *Diog. L.* II. 94. 95.

El descria calamitățile vieții omeneşti cu colori atât de viue, cât mulți din discipîii lui, urându-şi vieața, s-au ucis pre sineşi, de unde *Eg[esias]* s-au şi numit 6 **IleioiGdvaTog**[599], cel carea convinge pre alții să se [90] omoară pre sineşi. De aceea regele *Ptolemeu* i-a şi impus tăcere *(Cic.* Tuscul. I. 34. *Val. Max.* VIII. 9. ets. 3)[600].

Notă. Cartea lui numită **A7ioKapTep(0v** adfică] cel ce n-are pațiență s[au] cel ce se ucide pre sine însuşi, a perit.

§ 113. Aniceri

Aniceri din *Cirene* (Anniceris Cyrenaeus)[601], disciplu lui *Parabate* din şcoala lui Aristip, pre la a.300 a.C. a învăţat ca magistru probabilmente în Alexandria.

S-a distins de cirenaici prin aceea că şi-a propus să îndrepte sistema morală a lui *Aristip (Diog. L.* 96. 97.)[602].

Adevărat că şi el punea *bunul suprem* în voluptate, totuşi fiindcă se spăria de urmările acestei învăţături, de aceea o mai mărginea şi zicea că omul are şi atari datorii, pre cari e obligat a le împlini şi cu satisfacerea voluptăţilor şi a plăcerilor sale, şi chiar luând asupră-şi greutăţi, p[er] e[xemplum] datoriile **[90v]** către părinţi, amici, concetăţani, patrie, ş.a.[603] Deci înţeleptul se va mulţămi şi cu un grad mai mic de fericitate[604]. Şi în adevăr, această reformă i-a făcut onoare inimii, ma nu şi minţii, fiindcă sistema lui prin aceasta s-a făcut neconsecinte, căci de oarecare bun e suprem, atunci studiul aceluia nu se poate mărgini prin nice un respept. Totuşi reforma lui *Aniceri* a fost aprobată de mulţi, de unde s-a şi format una şcoală cirenaică filială ai cărei membri se numiau *anicerii,* dar n-a avut duraţiune căci pre încet s-a unit toată şcoala lui *Aristip* cu şcoala *epicurea* şi s-a desfăcut.

§ 114. Şcoala cinică

Această şcoală s-a numit *cinică*[605] şi filosofii ei *cinici* s[au] *câni* de la **icuoov,** *cane* fiindcă erau foarte temerari şi muşcau cu vorbele lor pre toţi oamenii, ca neşte câni. Ei nice nu se mâniau pre acest nume, din contră căutau dinadins ca să afle asemănări între om şi între câne, şi înşişi încă se numeau pre sine câni. Pre *Antistene* îl numiau â7cta>**K'U(BV,** câne simplu s[au] adevărat. **[91]**

§ 115. Antistene

Antistene din Atena (Antisthenes Atheniensis)[606], dară despre mumă-sa era frigian[*7] s[au] trace, mai întâi a învăţat la *Gorgia* apoi la *Socrate.* De la acesta a luat însă numai formele cele mai aspre, cari se uniau cu vieaţa lui cea aspră petrecută în paupertate şi în neajunsuri, însă această asprime o ducea aşa departe, cât se făcea de râs înaintea oamenilor. Aşa, el nu purta cămeşă şi musande, zicând că aceste sunt superflue, purta numai un paliu. Mobiliele lui încă se reduceau toate la un pahar cu carea scotea apă şi la un băţ sănătos. Nu-şi mai rădea barba, durmia pre jos, fără de nice un aşternut. Lăuda sau vitupera pre fiecine fără de nice una cruţare, fără de nice un respept la convenienţele adoptate în vieaţa socială.

§ 116. Doptrina lui Antistene

Antistene restrângea toată filosofia numai la vieaţa praptică, ca *Socrate,* şi propunea una morală foarte simplă şi înd[e]reptată specialmente în contra corupţiunii seclului său, şi întru aceasta îl urmau şi ceilalţi cinici.

1. Bunul suprem, după *Antistene,* e vieața virtuoasă, ieară aceasta se face numai aşa, dacă se mărgineşte omul numai la lu[91v]crurile cele neapărat necesarie[608]. Numai prin aceasta se face omul şi fericit[609]. Căci precum e D-zeu cel mai fericit numai pentru că nu are op de nimica, aşa şi omul seamănă lui D-zeu cu atât mai mult, cu cât se mulțumeşte mai cu puțin.

2. Deci numai bunul e frumos şi numai răul e urât, toate celelalte sunt nediferente şi nu merită a se adopera omul pentru dânsele. Chiar nice plăcerea încă nu are valoare, pentru că de multe ori seduce pre om la rău, ieară durerea e ceva bun[610].

3. Virtutea se poate câştiga prin deprindere şi învățământ, ieară după ce o posede cineva, apoi nu se mai poate pierde *{Diog. L.* VI. §.3. 10-12. 103 ss.).

4. In respeptul zeilor, Antisthene învăța: *"Populares deos multos, naturcdem unum" (Cic.* De N.D. I. 13), da cert că numai pre cel din urmă îl poate ținea de adevărat.

5. In respept speculativ, se vede că *Antistene* era aplecat spre *scepticism,* fiindcă ținea că nu se poate determina aprioriamente ce **(TI)** e oarecare lucru, ci numai cum e (rcoiov)[611], şi aceasta numai prin comparațiune[612]. Şi aşa numai acele județe sunt adevărate, carea au acelaşi subiect şi acelaşi predicat, p[er] e[xemplum] omul [92] e om, bunul e bun *(Plato* Soph.^ra7.Met.v.29.VIII.3.)[613].

Notă. De la un om ca *A[ntistene]* nu se poate aştepta să fi[e] scris multe, şi totuşi i se atribuiesc una mulțime de scripte chiar şi relative la obiecte teoretice[614], anume despre natură în două cărți, şi una polemică în contra lui *Platone*[615], căci cu acesta se avea rău, ieară cu *Senofonte* erau buni amici. Polemi[c]a era înscrisă: *Sathon* s[au] despre contrazicere[616], în 3 cărți *(Diog. L.VI.* 15-18). Aci se zice că toate cărțile lui *Ant[istene]* făceau 10 volumini. Din aceste n-a rămas nimica.

§ 117. Diogene

Diogene

Diogene cinicul s[au] *cânele*[611], născut la 414 a.C. în *Sinope,* mort în *Corint* la 324, disciplul lui *Antistene*[61]*, s-a distins mai mult prin proverbie muşcătorie şi prin completarea cinismului, decât prin filosofemate de oarecareva importanță. E numai fabulă că ar fi locuit întru una bute, auneori totuşi îi plăcea să şeadă în bute, fiindcă cinicii locuiau bucuroşi sub ceriul liber. El se numia pre sine de-a dreptul câne (icuoov), ieară oamenii îl numiau *Socrate cel nebunatec* (EcoKpaTT|<; țiaivop-evog).

Când naviga una dată acest *Diogene* de la Atena cătră Egina[619], a căzut în mâinile pira[92v]ților, carea l-au dus în *Creta* unde l-au vândut lui *Seniade*[620], un corintian avut, carea însă nu l-a tractat ca pre un serv, ci i-a dat toată libertatea posibilă, l-a făcut magistru şi educătoriu fiilor săi[621] şi recunoştea că *Diogene* a venit în casa lui ca un demone bun. De aceea *Diogene* a şi respins propunerea atenianilor, carii voiau să-1 răscumpere, zicând că corintianii au mai multă necesitate de un magistru ca dânsul, [şi] decât atenianii. Aici în Corint a făcut el cunoştință cu *Alesandru* Mfacedon], şi acesta a confesat că bucuros ar fi *Diogene* când n-ar fi *Alesandru*[612]. *Diog. L.* (VI. 80) numără scriptele lui *Diogene,* carea

însă nu s-au conservat. Despre autenticitatea celora se îndoiau şi cei vechi. Epistolele carea se poartă sub numele lui încă sunt suposite şi scrise probabilmente numai în 2[1e] seci. a.C.

§ 118. Doptrina lui Diogene

Diog.L. (VI. 70-3) enumera dogmatele lui *Diogene.* Ele sunt cu totul cinice.

Etica lui *Diogene* era numai ascetică, el zicea că şi vieața virtuoasă încă depinde numai de la eserciţiu[623], ca şi artele mecanice şi celealalte, ieară acel esercițiu[624] e parte corporale, [93] parte spirituale. Omul poate să ajungă la perfepţiune numai unind pre amândouă eserciţie[625], ieară prin acest esercițiu poate să ajungă la un grad atât de înalt, cât şi în lipsirea de plăcere să afle cea mai mare plăcere[626]. Aşadară, dacă oarecare om se sânte nefericit, culpa e numai nebunia lui, fiindcă fericirea lui depinde numai de la voința lui[627]. Adevărata cetate nu e în locul acesta s[au] acela, ci în lume. Feminele şi copiii s-ar cădea să fie comuni tuturor bărbaţilor ş.a.

Notă 1. Diogenis cynici epistolae. Franc.Aretino interprete. Basil. 1554. *Grimaldi* la vita di Diogene Cynico. Neapol 1777 ş.a.

Weishaupt die Leuchte des Diogenes. Regensburg 1804

Notă 2. Intre disciplii lui *Diogene* e renumit *Crate* din *Teba* (Crates Thebanus)[628], carea şi-a sacrificat toată avuţia cea mare ereditată de la părinţi[629], pentru ca să poată vieţui deplin după preceptele cinismului, asemine şi femina lui *Iparchia* (Hipparchia Maronita)[630], carea s-a măritat dupre dânsul cu toate că era urât şi acum pauper, ieară dânsa şi avută şi frumoasă numai pentru purtarea lui cea esemplarie.[93v]

§ 119. Fedone şi şcoala eliacă

Fedone din Elide (Phaedo Eleus s[au] Elidensis)[631], disciplu nemediat a[l] lui *Socrate,* prin a cărui mijlocire a fost răscumpărat din servitutea în carea a fost căzut la cucerirea cetăţii sale. *Platone,* amicul său, i-a eternat numele prin dialogul cel famos despre nemurirea sufletului[632]. Totuşi el încă a scris dialogi, carea erau foarte preţiaţi de cei vechi, ci nu s-au conservat *(Gell.* N.A. II. 18). El a fundat una şcoală proprie numită *şcoala eliacă* (Schola Eliaca), totuşi se vede că nu s-a depărtat de şcoala lui *Socrate.* Şcoala cinică însă n-a avut mare influenţă asupra ştienţei, nice n-a durat îndelung.

între următorii acestei scoale se numără *Plistan* (Plistanus)[633], *Anchipil* (Anchipylus)[634] şi *Moschus*[635], ci aceştia totuşi nu s-au distins cu nimica *(Diog. L.* II. 105. coli. 126).

§ 120. Şcoala academică

Această şcoală s-a numit *academică* de la un loc numit *Academia*[636], proprietate a unui vechi eroe, anume *Ecadem,* situat afară de Atena. Aici şi-a deschis *Platone* academia sa. [94] Filosofii şi istoricii nu se unesc în respeptul numărului academiilor: unii numără 2, alţii 3, alţii chiar 5.

Cei carea numără 2, disting *Academia vechia şi Academia nouă,* cea vechia fundată de însuşi *Platone,* apoi continuată de *Speusip, Senocrate, Polemone, Crate şi Cratore,cea* nouă fundată de *Arcesila* apoi continuată de *Lacide, Evandru, Egesin, Carneade* ş.a. până la *Cicerone.* Causa acestei despărțiri a fost *că Arcesila* s-a abătut de la dogmatismul şcoalei academice şi s-a plecat în partea scepticismului.

Cei ce numără 3, disting şi le numesc Academia *vechia, mijlocie* şi *nouă* şi le determină tot ca cei deasupra, numai cât pre cea nouă o încep de la *Carneade,* fiind acesta mai puțin sceptic şi mai aplecat spre probabilism.

Cei ce numără 5 se disting numai întru atât de cei anteriori, că după *Carneade* pun a 4[a] academie, fundată de *Filone,* carele a[u] început iearăşi a filosofa dogmatice, spre a restabili Academia vechia, apoi a 5[a] acad[emie] fundată de *Antioch,* carele a voit să unească [94v] şcoala academică cu cea stoică

Nu e însă nice una rațiune suficientă de a distinge atâte academii. Se pot distinge cel mult trei, şi anume academia lui *Platone,* academia lui *Arcesila,* şi [cea] a lui *Filone.* Cea din urmă adecă s-a întors iearăşi la dogmatismul lui *Platone,* de la carele s-a fost abătut *Arcesila.* De aceea academicii posteriori, începând de la *Arcesila,* s-au numit şi sceptici, simplicemente fiindcă acest academic s-a plecat în partea scepticismului. Ce diferență ar fi între academicii sceptici şi între scepticii proprii, nu s-a putut determina nice una dată. Unii zic că academicii ar fi esplicat dogmatice această propusețiune că *nu e nimica cert,* şi scepticii ar fi declarat de neceartă şi această propusețiune, dupre formula: *"Nihil sciri potest-ne id ipsum quidem",* însă această diferență ar fi prea neînsemnată. Tot aşa de neînsemnată e şi diferența că academicii ar fi ac[c]eptat probabilele, ieară scepticii ar fi oservat una retențiune completă (e7io**%Ti)**[637], pentru că cei de întâi ac[c]eptau probaverele numai pentru ca să aibă una regulă în lucrare, şi aceasta o recunoşteau şi scepticii în morii introduşi şi în consuetudine[638][95].

Note

1 . .cu preferință filosofia" trimite la excelența filosofiei printre celelalte ştiințe, ca "iubire de înțelepciune" (gr. epilog - iubitor, aoepice - mțelepciune). Primul care a folosit acest termen a fost, după toate probabilitățile, Pythagora (Diogene Lăertios, *Despre viețile şi doctrinele filosofilor,* Edit. Polirom, Iaşi, 1997, pp. 266 - 276).

2 Celor care spun că încă nu există filosofie, şi că acum se încearcă a se face una, le-am putea opune argumentul din *Scrisoarea* lui Epicur către Menoiceus: "Cel ce spune că timpul pentru studierea filosofiei n-a sosit încă sau că a trecut e asemena unuia care ar spune că timpul fericirii nu-i sosit sau că s-a dus" (Diogene Lăertios, *Despre viețile şi doctrinele filosofilor).* Simion Bărnuțiu cunoştea lucrarea lui Diogene Lăertios.

3 Această dilemă - dacă e cu putință filosofia sau nu - a fost pusă şi de Aristotel, în *Protrepticos* (Ed. Zeller, *Die Philosophie der Griechen,* 1879; O. Hamelin, *Le systcme dAristote,* 1931): dacă filosofezi, filosofezi, iar dacă nu filosofezi, de fapt filosofezi; este imposibil a te sustrage nevoii de filosofare. El este reluat de Cicero în *Hortensius* sau de Iamblichos în al său *Protrepticos.* Astfel scepticul, vrînd să demonstreze că nu există filosofie, o face cu mijloacele filosofiei: "căci filosofia e mama tuturor demonstrațiilor" (David, *Introducere în filosofie,* trad. Gabriel Liiceanu, 1977). Argumentul lui Bărnuțiu este: "filosofarea e una faptă a istoriei".

4 Filosofarea şi filosofia nu este unul şi acelaşi lucru. După Krug (în lucrarea *Elemente de filosofie,* trad. A. Tr. Laurian, 1847), filosofia este ceea ce omul trebuie să dezvolte în el însuşi, nu din afară, scopul, iar această activitate se numeşte filosofare. Fiind cu putință istoria filosofării, este cu putință istoria filosofiei, pentru că ea expune şi încercările ce nu au avut rezultat. După Krug, istoria filosofiei e o expunere a tuturor demersurilor spiritului omenesc şi care ar comenta aceste demersuri şi convingeri. Bărnuțiu susține însă, aşa cum vom vedea mai jos, că putem vorbi de o istorie a filosofiei pentru că ea este mai mult decît o simplă colecție de filosofi şi de convingeri. Concepția

căci altele sunt operele bărnuţiene care reclamă o asemenea hermeneutică. Am ţinut totuşi cont, la transcrierea textului, în măsura în care textul însuşi ne-a permis acest lucru, de cel mai bun şi mai evoluat sistem elaborat până acum pentru transcrierea textelor româneşti cu alfabet latin din epoca ortografiilor ardeleneşti latinizante. Este sistemul expus de Carmen-Gabriela Pamfil în nota asupra ediţiei ia primul volum de *Opere* ale lui Timotei Cipariu, apărut la Bucureşti în 1987. Diferenţele ţin de ambiţia . lui Bărnuţiu de a crea lin sistem ortografic propriu, cu rezultate neconcludente, care îngreunează interpretarea textelor sale.

Aducem un cald prinos memoriei regretatului şi eminetului elenist Mihai Carataşu, fost bibliografia Biblioteca Academiei din. Bucureşti, care ne-a dat un generos sprijin la transcrierea pasajelor greceşti din manuscrisul lui Bărnuţiu. Regretăm că valurile zbuciumate ale vremii au întârziat apariţia acestei cărţi, încât ne-au privat de bucuria de a-i mulţumi *in vita* celui care a fost un mare şi îndrăgit prieten al cititorilor Bibliotecii. Dar dacă vorba latinului: *Absentes adsunt* este adevărată, credem că umbra înaltă, fragilă şi tăcută a celui care a scos din uitare, într-un impresionant volum, documentelor Văcăreştilor noştri, mai veghează încă asupra vechilor infolii, pe care le-a iubit cu atâta pasiune.

Iţi mulţumim şi ţie, prietene cititor, care ai preferat această carte, şi nu altele din miile care te ademenesc cu specioase sulimanuri străine de fiinţa noastră istorică, şi îţi dorim o lectură fortunată până la capăt.

Cluj-Napoca, 26 octombrie 2000

IOANCHINDRIŞ

ISTORIA FILOSOFIEI

Introdupţiune

§ 1. Conceptul acestei istorie

Istoria filosofiei se defineşte comunemente cum că e una espusaţiune narativă a dezvoltării şi a culturii acelei ştienţe, ce se numeşte cu preferenţă filosofia[1].

Această definiţiune însă nu mulţămeşte pre toţi, căci unii zic că încă nu esistă nice una filosofia, ci caută să se facă de aci înainte[2], şi scepticii zic că filosofia nice nu e cu potentă; însă şi de nu e cu potentă *istoria filosofiei,* e cu potentă *istoria filosofării,* pentru că *filosofarea* e una faptă a istoriei[3], pre carea nu o poate nega nice scepticul, deşi nu e încoronată totdeauna de succesul dorit. Vom defini aşadară *istoria filosofării* şi vom zice că aceeaşi e una espusaţiune na[l]rativă a încercărilor pre cari a făcut mintea omenească cu scop de a efeptua ideea ştiinţei ce are să-i dea raţiuni despre toate convicţiunile şi lucrările sale.

Aci nu se încearcă [dacă] au avut succes acele încercări sau nu au avut, ajunge că filosofii le-au făcut, ei s-au adoperat cel puţin ca să facă ştienţa ce se numeşte filosofia, şi aşa în acest sens e cu potentă şi istoria filosofiei[4], pentru că istoria nu espune numai întreprinderile cari au avut su[c]ces fericit, ea poate să espună şi pre cele ce s-au făcut în deşert[5].

§ 2. Materia acestei istorie

Materia[6] istoriei filosofiei[7] e *internă* şi *esternă.*

Materia cea internă s[au] nemediată coprinde:

^ : dD

unora că istoria filosofiei este o colecție de păreri a fost criticată de Hegel în *Prelegeri de istorie a fdosofiei,* voi. I, pp. 22 şi următoarele.

[5] Şi ideile sau doctrinele care au eşuat trebuie să facă obiectul istoriei filosofiei: istoria filosofiei are un statut special față de filosofie, neîntâlnit la celelalte ştiințe. Un alt argument pentru studiul istoriei filosofiei este faptul că filosofia necesită o revenire la vechile cunoştințe şi o resemnificare a lor (de ex., Husserl sau Heidegger, în secolul nostru). într-o ştiință particulară, cum este astronomia, observăm că rezultatele definitive ale unui demers oarecare în ştiința respectivă intră, odată cu acceptarea lor, în suma de cunoştințe care constituie corpul ştiinței respective. Aceste cunoştințe pot fi depăşite prin alte modele, date de noi experiențe, ele nu mai necesită revenirea la ele. Astfel sistemul ptolemaic este înlocuit cu cel copernican. După cum spune şi Hegel, istoria filosofiei nu înfățişează persistența unui conținut simplu tară adaosuri, nici cursul liniştit de adaosuri de noi cunoştințe la cele cîştigate deja, ci pare a oferi schimbări ale întregului *(Prelegeri de istoria fdosofiei,* voi. I, pg. 21). Alte argumente vor fi date de autor în paragraful destinat importanței istoriei filosofiei.

[6] Pentru definiția istoriei filosofiei este necesar a determina o materie şi o formă a ei. Bărnuțiu va considera şi el, asemeni lui Krug, o materie şi o formă a istoriei filosofiei: pe de o parte, materia - cunoştințele considerate în parțialitatea lor, pe de altă parte, forma - modul în care ele sunt unite într-un tot, prin spirit (Krug, *Elemente de filosofie).* Ele sunt separate numai pentru că noi le gîndim separat; altfel, ele se întrepătrund. Bărnuțiu consideră orientarea rațiunii ca fiind materie internă, iar evenimentele ca formă. Aceste observații ar trebui ordonate după schema dată de Krug: cunoştințele individului luat separat sau în societate, precum şi cauzele, evenimentele sau ideile constituie materia iar legăturile între ele datorate individualității, societății, climei, etc. constituie forma.

[7] Bărnuțiu va urma schema: 1. definiția istoriei filosofiei (materia şi forma ei), însemnătatea ei, conceptul şi scopul ei; 2. Punctul de plecare în istoria filosofiei; 3. Metodele în istoria filosofiei; 4. Diviziunea desfăşurării istoriei filosofiei; 5. Izvoarele istoriei filosofiei, metodele

de cercetare. Acest drum caracterizează majoritatea lucrărilor de istoria filosofiei în Germania sec. XVIII - XIX.

[8] Bărnuțiu este puternic influențat de Kant şi de Krug - porneşte de la o critică a limitelor rațiunii, a capacității ei de a cunoaşte - este de subliniat fundamentul idealist raționalist, încrederea în puterea rațiunii de a cunoaşte lumea. Apoi ar urma analiza problemelor filosofice şi a soluțiilor lor, iar, în final, istoria şcolilor filosofice, dezvoltarea rațiunii. Un interes deosebit îl are aici conceptul "legalitatea cea originarie a minții omeneşti" folosit de Bărnuțiu.

[9] Autorul vorbeşte deja de scopul filosofici, înțelepciunea. Punctul întîi conține punctul de plecare dar şi scopul îndeletnicirilor rațiunii.

[10] Vezi nota 4.

[11] Va ajunge, ca şi Krug, la analiza filosofiei greceşti în cea mai mare parte a lucrării. Deşi Bărnuțiu va accepta trei perioade în istoria filosofiei, în această lucrare el va vorbi doar de prima mai detailat. A treia parte nu e prezentă aici (după clasificare din &15). Autorul avea la îndemînă *Istoria filosofiei* a lui Krug, care merge pînă la romani *(Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen und Romern)* şi în care predomină filosofia grecească. Se observă cel puțin faptul că Krug avea o mare afinitate pentru greci, ca şi Lessing, Hegel şi alții. Probabil, Bărnuțiu poseda numai traduceri din maghiară, Istoria filosofiei a lui Krug fiind una din puținele pe care Bărnuțiu o avea la dispoziție în original (în germană). Se pare că a citit şi dicționarul lui Bayle. Lucrările citate trebuie acceptate, în marea lor majoritate, cu o oarecare rezervă.

[12] Acest paragraf va conta în alegerea punctului de plecare în analiza istoriei filosofiei. Legătura filosofie - societate ne dă şi teza conform căreia alegem părerile ce contează pentru istoria filosofiei, adică acelea care s-au distins prin originalitate şi influență asupra societății şi filosofiei.

[13] Se aplică de fapt paragraful referitor la forma filosofiei - cele care au efectul cel mai mare pentru filosofia ulterioară şi care exprimă cel mai bine cauzele ce le-au precedat.

[14] Filosofia este grad superior al lucrării raționale pentru că ea nu are în vedere un obiect oarecare sau un anume grup de obiecte, ci lumea ca

totalitate, sub abstracția cea mai mare - fiindul ca fiind. Ea urmează după un grad inferior al lucrării raționale, autorul avînd în vedere încercările filosofice de pînă la greci, ce îmbracă încă un sens practic sau religios, şi pe care o va delimita drept "copilăria umanității". Istoria filosofiei nu îşi poate fixa ca început "copilăria umanității", pentru că ea presupune "un grad mai înalt al lucrării rațiunali". întrebarea despre ființă va delimita punctele de vedere ale lui Bărnuțiu, preluînd ideea unui progres evident al gîndirii, la greci.

[15] Tendința.

[16] Filosofarea. e însă dată de la natură oricărui popor; Radu Pantazi subliniază că Bărnuțiu nu putea dezminți în acest curs umanitarismul şi democratismul său (Simion Bărnuțiu. *Opera şi gîndirea,* Edit. Ştiințifică, Buc. !967, pg. 82)

[17] E vorba de Gotthold Ephraim Lessing (n. 22 ian., 1729, Kamenz, Upper Lusatia, Saxonia [Germania] - d. 15 feb., 1781, Braunschweig), dramaturg german, critic, filosof, estetician, reprezentant al gîndirii iluministe. Este unul din creatorii culturii germane şi un remarcabil teoritician al artei *(Laocoon sau despre limitele picturii şi ale poeziei).* în lucrarea *Erziehung des Menschengeschlechts {Educația omeniei,* trad. rom. 1910) susține o perspectivă asupra dezvoltării religioase a omenirii, adică religia ca o succesiune ascendentă de faze de dezvoltare care, de la stările cele mai primitive şi mai joase, îşi apropie, printr - un progres treptat, idealul vieții religioase. Prima carte după care omul a învățat să silabisească gândul Domnului este Vechiul Testament, ale cărui aluzii au contribuit la maturizarea omenirii. Vezi şi W. Windelband, *Filosofia iluminismului german,* Edit. Decalog, Satu Mare, 1997, pp. 129 - 137.

[18] Friedrich Karl Wilhelm Schlegel (1772 - 1829) este, alături de August Wilhelm Schlegel (1767 - 1845), teoretician al romantismului german, fondatori ai revistei *Athenăum,* la Berlin. însă cel ce atrage pasiunea asupra descoperirii Indiei spirituale este Johann Gottfried Herder (1744 - 1803). Astfel romanticii mai sus menționați, ca şi alții precum Novalis, adoptă acest entuziasm în încercarea de a depăşi granițele înguste ale rațiunii analitice şi divizante. A. W. Schlegel traduce*Bhagavad-Gita,*

Bcbvv, 1823. ai Schopenhauer va fi atras de către Friedrich Maier (Rudiger Safranski, *Schopenhauer şi anii sălbatici ai filosofiei,* Humanitas, 1998, pp. 214-216).

[19] E vorba totuşi de filosofare aici, nu şi de filosofia ca ştiință. Filosofia "propriu zisă" apare la greci, cum dealtfel va susține şi autorul. Fixarea începutului filosofiei în Grecia conduce însă la ideea că există un popor privilegiat în privința începutului filosofiei ca ştiință; începând cu filosofii ionieni rațiunea se desparte de religie.

[20] Tendință.

[21] S-au consacrat foarte multe studii asupra acestui fapt - preluarea unei moşteniri culturale şi ştiințifice orientale sau egiptene. Lucrări utile în acest sens sunt A. Koestler, *Lunaticii,* Humanitas, 1995 (privind cosmologia), Matila C. Ghyka, *Filosofia şi mistica numărului,* Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998 (cosmologia şi matematica), N. Mihăileanu, *Istoria matematicii,* voi. 1,11, Bucureşti, 1974 - 1981. De la babilonieni şi de la egipteni, de exemplu, grecii au preluat cunoştințe de matematică, astronomie, astrologie.

[22] Abstracția a permis constituirea unei ştiințe şi o metodă.

[23] De exemplu, babilonienii erau buni observatori; ei acumulaseră, timp de secole, numeroase fapte (stabiliseră tabloul cu cinci planete: Mercur, Venus, Marte, Jupiter, Saturn). Dar astronomia babiloniană constituie mai degrabă o sumă de cunoştințe decât o încercare de explicație a aparențelor (fenomene la greci). Grecii sunt cei care caută să ofere o explicație în care să nu intervină supranaturalul (A. Bonnard, *Civilizația greacă).*

[24] E vorba de raportul filosofie - societate, deja menționat în paragrafele 2 şi 3. Dificultățile pe care le-au întâmpinat popoarele orientale s-au datorat raporturilor de "climă, de constituțiunea politică, de despotism şi de sistema claselor".

[25] Thales din Milet (aproximativ 636 - 546 *î.C),* primul dintre filosofii ionieni. Vezi capitolul dedicat lui.

[26] Avem la îndemână textele propriu - zise ale filosofilor sau scrieri şi relatări ale altor scriitori. De multe ori, cum se întâmplă în cazul vechilor filosofi greci, lipsesc aproape cu desăvârşire textele scrise, mărturiile

altor scriitori contribuind la o imagine, asupra doctrinei respectivului filosof.

[27] Cele mai importante căi de autentificare a textelor sunt: mărturiile altor scriitori, verificarea conținutului fragmentelor prin comparație cu cele socotite autentice, verificarea pe baza compoziției artistice și verificarea pe bază lexicologică.

[28] Wilhelm Traugott Krug (1770 - 1842), succesor al lui Kant la catedră (la Konisberg). Filosofia este, după Krug, o știință a legilor fundamentale ale spiritului uman în totalitatea lui. Concepția sa este, după el, un "sintetism transcendental", care are drept scop să enunțe "formele fundamentale ale eului în relație cu realitatea în întregul ei" și să alcătuiască un nou Organon. Timotei Cipariu și Aug. Tr. Laurian au tradus, independent, lucrarea *Elemente de fdosofie.*

[29] W. G. Tennemann, istoric al filosofiei. A scris, printre altele, *Sistemul fdosofiei platoniciene,* în 4 volume (Leipzig, 1792 - 1795), și *Istoria filosofiei* (Leipzig, 1798 - 1819).

[30] Probabil Heinrich Ritter, profesor la Gottingen, între 1791 -1869. Lucrări mai importante: *Ober der Bildung den Philosophen durch der Geschichte der Philosophie* (Berlin, 1817), *Vorlesungen zur Einleitung in der Logik* (Berlin, 1823), *Enzyklopădie der philos. Wissenschaften* (3 voi., Gottingen, 1862 - 64), etc. Lucrarea avută aici în vedere este, probabil, *Historia philosophiae Graecae et Romanae ex fontium locis contexta, locos collegerunt, disposuerunt, notis auxerunt H. Ritter et L. Preller,* ed. Preller, Hamb. 1838. Nu ar fi exclus să fie citarea manualului de istoria filosofiei a lui Rixner (3 voi., Sulzbach, 1822 - 1829), o lucrare mai puțin reușită, dar citată de autori germani de studii de istoria filosofiei.

[31] Opoziția între ideal și real este importantă și la Krug *{Elemente de filosofie,* trad. A. Tr. Laurian, paragraful 34, apoi 35): "...căci firea sau ceea ce este numesc eu real. întrucât referim firea noastră la real, îi atribuim și Idealitate; căci scirea sau reprezentarea despre ceea ce este, se numesc Ideal". Punând realul ca originar, iar prin dânsul derivăm idealul, acesta este realismul. Idealismul pune idealul ca originar derivând realul (paragr. 35). Sintetismul le împreună și le pune

în principiul originar ca și coordonate, nu subordonate (paragraf. 39) Privitor la excelența filosofiei printre arte și științe s-a mai discutat. Artele și științele sunt obiecte ale filosofiei. Apoi, filosofia cunoaște însăși natura lucrurilor și oferă rezultate artelor și științelor. în fine, filosofia dă artelor și științelor principiile. Se poate consulta David, *Introducere în filosofie* (pp. 50 - 53 sintetizează capitolul 2 al cărții A din *Metafizica* lui Aristotel).

[13] "Oricine lucrează cu mintea trebuie să se preocupe și de filosofie" reprezintă o maximă a autorului acestui curs. Iar cine studiază filosofia nu poate fi străin nici de istoria ei; aceasta este o consecință a existenței filosofiei. De aici apare și semnificația pe care o are istoria filosofiei în contextul formării oricărei minți. Urmează de altfel, justificarea valorii istoriei filosofiei, dar și reversul ei, așa cum sugerează autorul în notă.

[34] Influența sub raport metodologic.

[35] Influența asupra principiilor oricărei științe; valoarea gnoseologică a istoriei filosofiei.

[36] Influența psihologică, sub raport educativ.

[37] Influența psihologică, sub raport moral.

[38] A nu considera fundamentul oricărei filosofari este o eroare pe care Bărnuțiu o reproșează unora. Se referă probabil la un pasaj din textele atribuite lui Heraclit, critica adusă lui Hesiod, lui Hecateu, lui Xenofanes și lui Pythagora, adică acuzele de polimathie (simpla erudiție - 7ioA,-opa0ir|) și kakotechnie (falsa erudiție - xa%ote%viri - frag. 129, contra lui Pythagora, Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* Voi. I, II, pg. 367), existent în lucrarea lui Diogenes Lăertios (vezi trad.C. I. Balmuș, Edit. Polirom, Iași, 1997, pg. 286).

[39] Pierre Bayle (n. 18 nov., 1647, Carla-le-Comte, Franța - d. 28 dec, 1706, Rotterdam), filosof francez care a studiat la Colegiul iezuit din Toulouse, devenind pentru o vreme catolic. Convertindu-se la calvinism, s-a refugiat la Geneva. Reîntorcându-se în Franța, a predat o vreme la Colegiul calvinist din Sedan. După reînceperea persecuțiilor, s-a refugiat la Rotterdam, unde a predat la Universitate până a fost acuzat de spionaj în favoarea Franței. *Dicționarul istoric și critic (*1697)

e un compendiu de argumente sceptice împotriva unor teorii teologice şi filosofice, şi care a fost condamnat de Biserica Reformată Franceză din Rotterdam şi de Biserica Romano-Catolică pentru că multe din adnotările lui atacă adevărurile creştine; dicționarul a fost agreat de Hume şi Voltaire, dar respins de Leibniz.

[40] E vorba de o opoziție în planul religios: raționalism înseamnă aici că toate cunoştințele umane provin exclusiv din utilizarea facultăților noastre naturale fără intervenția vreunei revelații supranaturale. Termenul "rațiune" este utilizat în sensul larg, referindu-se la puterile cognitive ale omului în general, ca opus grației divine sau sorții. Opusul nu e credința în sens larg, opinia mai bine zis, ci adevărurile religioase în general, credința religioasă. Acest tip de rațiune este opus credinței unora în inspirația divină.

[41] *Shruti* (sanscrită: "învățând prin ascultare"), este clasa literaturii sacre a hinduşilor, bazată pe revelație, cea mai mare parte a literatorii sacre a hinduismului. Cărțile *Shruti* sunt considerate drept revelație divină, auzită şi transmisă de învățații timpurii, în contrast cu *Smrti,* care este memorată. Deşi *Shruti* este considerată a fi mai autoritară, în practică textele *Smrti* au influențat mai mult hinduismul modern. Ea conține cele patru Vede - *Rg, Yajur, Sama* şi *Atharvaveda* (literatura sacră timpurie) - şi *Brahmanas* (tratatele despre ritual), *Aranyakas* (Cărțile Pădurii), şi *Upanişadele* (elaborări filosofice ale *Vedelor).* Vezi *Encyclopedia Britannica* pe Internet.

[42] Vedele (Veda - Cărțile Cunoaşterii), imnurile sacre, compuse în sanscrita arhaică. Nu e cunoscută precis perioada compunerii Vedelor, dar savanții au acceptat perioada între 1500 - 1200 î.C. Imnurile formează un corp liturgic, căci există ritualuri de purificare a trupului şi sacrificii. Ele preamăresc zeitățile ereditare, care în cea mai mare parte semnifică elementele naturale sau cosmice, ca focul *(Agni),* soarele *(Surya* şi *Savitr),* zorii *(Usas),* furtunile *(Rudra),* războiul şi ploaia *(Indra),* cinstea *(Mitra),* autoritatea divină *(Varuna),* şi creația *(Indra,* uneori cu ajutorul lui *Vishnu).* Există patru colecții de Vede (Samhitas): Rigveda (sanscr. înțelepciunea versurilor), Yajurveda (înțelepciunea formulelor sacrificiale), Samaveda (înțelepciunea cântecelor), şi

Atharvaveda (înțelepciunea preoților Atharvan). Rigveda e cea mai veche şi cea dintâi ca importanță. Versurile sunt citate de şeful preoților, hotr. Formulele sacre, mantras, sunt recitate de un preot responsabil cu sacrificiul focului. Al treilea grup de preoți, conduşi de udgatr ("recitatorul de psalmuri"), recită melodios versuri. Cele trei Vede - Rg, Yajur, şi Sama, sunt cunoscute ca trayi-vidya ("cunoaşterea întreită"). A patra, Atharvaveda, colecție de imni, vrăji magice, şi incantații, a fost adăugată ulterior.

" Purana (în sanscrită: "învățătura veche"), desemnează în literatura sacră hindusă, o parte a colecției populare de mituri, legende şi genealogie, variind prin dată şi origine. Purana tratează, tradițional, cinci subiecte: creația originară a universului, creația secundară după distrugerea periodică, genealogia zeilor şi sfinților, marile epoci şi istoria dinastiilor regale. Purana este strâns legată de Mahabharata şi are legături şi cu cărțile legii (Dharma - shastra). în jurul corului central sunt amestecate multe alte părți religioase datând din perioada dintre 400 şi 1000 d.C, care descriu obiceiuri, ceremonii, sacrificii, festivități, datorii caste, donații, construcții de temple, locuri de pelerinaj. Puranele sunt scrise în cuplete narative, mai simple decât poemele epice. Cele 18 părți principale ale Puranei sunt dedicate lui Vishnu, Shiva sau Brahma, dar fiecare sectă a adăugat propria învățătură.

[44] Ramayana (sanscrită: "Aventura lui Rama"), unul dintre cele două mari poeme ale Indiei. Ramayana a fost compusă de Valkimi, probabil după 300 î.C, şi conține 24. 000 cuplete divizate în şapte cărți. Poemul descrie naşterea lui Rama în regatul lui Ayodhya (Oudh), creşterea sub tutela lui Vishvamitra şi aventurile sale.. Mai multe amănunte în Encyclopedia Britannica.

[45] Mahabharata (în sanscrită: "Marea Epopee a Dinastiei Bharata"),celălalt dintre cele două poeme sanscrite de o importanță majoră în India, valoros pentru literatură şi inspirația religioasă. Mahabharata consistă în materialul legendar şi didactic ce înconjoară povestea eroică despre lupta pentru supremație între două grupuri de veri, Kaurava şi Pandava. împreună cu Ramayana, este o importantă sursă despre evoluția hinduismului între 400 î.C. - 200 d.C. Are mai mult de 100.000 cuplete,

împărțite în 18 secțiuni, cărora le-a fost adăugată o parte, Harivamsha ("Genealogia lui Hari", adică Krishna - Vishnu). Autorul legendar este înțeleptul Vyasa, începând cu 1302 î.C. Bhagavadgita (în sanscrită: "Cântecul lui Dumnezeu"), formează o parte a cărții Mahabharata şi este scrisă sub forma unui dialog între prințul războinic Arjuna şi prietenul şi vizitiul său Krishna, care e încarnarea lui Vishnu. Bhagavadgita e o parte mai târzie a Mahabharatei, probabil scrisă în secolele I - II d.C. Are 700 versuri în sanscrită, împărțite în 18 capitole.

[46] Bhagavata (sanscrită: o declarație de devotament către Bhagavat [Stăpânul]), o sectă indusă timpurie, reprezentând începutul adorației către Vaisnava, sau devotamentul lui Vishnu, Vasudeva, Krishna, Hari sau Narayana. E vorba de populația Yadava din Mathura. Era o şcoală monoteistă, multitudinea de nume reprezentând o aceeaşi zeitate; şcoala se numea ekantika - dharma ("religia cu un obiect"). Se opune sacrificiilor Vedice, pentru că nu erau pure (sacrificarede animale).

[47] Anquetil Duperrons Werk Oupnekhad (id estsecrerop. xeyevâup), Ztpaup. 1801 " *Xv%pape* 8e avaXi^b a Upanişadelor. Anquetil - Duperron, Abraham Hyacinthe (n. 7 dec, 1731, Paris - d. 17 ian., 1805, Paris), savant şi lingvist creditat cu realizarea primei traduceri a *Avestei (Scriptura lui Zoroastru)* într-o limbă modernă europeană, având meritul de a promova interesul pentru studiul limbilor orientale şi a religiilor orientale. La Universitatea din Paris, Anquetil a invățat mai întâi ebraica, pentru ca apoi să adauge persana şi araba. în librăria regală din Paris, el a găsit scrieri vechi din Avesta, în limbajul iranianan al celui de al 6 - lea secol î.C, luând contact cu gândirea profetului religios Zoroastru. A călătorit în India pe urmele unui grup de zoroastrieni, Parsii, găsind textele lui Zoroastru, în număr de 200. A sa traducere din Zend-avesta apare în 1771. A mai scris *Legislația orientală* (1778), *Cercetări istorice şi geografice în India* (1786). *India în raport cu Europa* apare în 1798, iar ultima lucrare a fost *Upanishada* (1804), la care face referire aici Bărnuțiu, preluând din Krug. Vezi articolul din Enciclopedia Britanică pe Internet.

[48] E^ioxau rccap-o *%a.aw* Bpwiutv, Kr|aTTpiv|/a, ncae>a, ZcoSpa, xpeate *Sxnțv* legendă din gura, mâinile, coapsele şi picioarele lui Brahma.

Prima sectă a fost destinată provăduirii şi învățăturii Vedelor, realizării jertfelor pentru alții, să primească şi să dea daruri; a doua a fost destinată apărării populației şi de a face daruri, jertfe şi să renunțe la plăceri; a treia se ocupa cu creşterea vitelor, comerțul, agricultura, oferirea de jertfe; îh sfârşit ultima, un singur lucru trebuia să facă: să slujească fără pizmuire celelalte caste *(Legile lui Mânu).*

[49] Există trei Rama menționați în tradiția indiană: *Parashurama, Balarama* şi *Ramacandra,* acesta din urmă fiind considerat cel mai adesea ca Rama, cele şapte reîncarnări ale lui Vishnu. Posibil ca Rama să fi fost un personaj istoric, un erou al unui trib din India care a fost zeificat. Referirile la Rama ca încarnări ale lui Vishnu apar în primele secole d.C. Rama şi Krishna sunt cele mai adorate zeități ale sectei bhakti (devotații). Rama este rațiunea, acțiunea dreaptă, virtutea.

[50] Shiva, stăpânul în viziunea sectei Shaivite. Shiva (în sanscrită: "Unul promițător") este unul dintre cei mai complecşi zei, adunând calități contradictorii. El este *Distrugătorul,* dar şi *Restauratorul;* marele Ascetic, dar şi simbolul senzualității, binevoitorul păstor al sufletelor, dar şi răzbunătorul furios la culme. Soția sa este cunoscută sub diverse manifestări: Uma, Sati, Parvati, Durga şi Kali. Copiii săi sunt Skanda, cel cu şase capete, şi Ganesha, cu capul de elefant. Taurul Nandi este uneori reprezentarea sa.

[51] Vishnu, Shiva şi Rama sunt cele trei zeități, dar principiul indus e Unu. în formele ei mai vechi, Ramayana identifică pe Rama cu Vishnu.

[52] Vishnu are 10 reîncarnări: peşte, țestoasă, om-leu, regele Rama, Krishna, mistreț, pitic, Rama-cu-toporul, Buddha şi Kalkin. Câteva imnuri Rigvedice (cea. 1400 -1000 î.C.) îl asociază cu soarele; există legenda celor trei treceri prin univers (mitologia avatarului său Vamana, piticul), în teorie, Vishnu manifestă o parte a sa de câte ori luptă cu răul, şi aparițiile sale sunt nenumărate; dar 10 sunt cele mai cunoscute.

[53] Fu Xi (Hsi), Pao Hsi, sau Mi Hsi, primul împărat mitic al Chinei. Naşterea sa e miraculoasă, ca ființă divină cu corp de şarpe. Se spune că a trăit în secolul 29 î.C. Mai multe reprezentări îl arată ca cu capul încununat de frunze şi îmbrăcat cu piei de animale. Fu Hsi este, după tradiție descoperitorul faimoaselor trigrame chineze utilizate în divinație,

influențând indirect dezvoltarea scrisului. A domesticit animale, a învățat pe oameni să gătească carnea, să pescuiască cu năvodul, și să vâneze cu săgeți de fier. A instituit mariajul și a oferit pentru primul un sacrifiu adus cerului, în aer liber. O tăbliță îl înfățișează cu Nu Kua, alături de soția sau sora lui. Cartea sa e Y-king (Cartea principiilor). Hegel are un capitol destul de detaliat *în Prelegeri de istoria fdosofiei,* voi. I,pp. 113 - 115.

54 Există trei religii mai importante: confucianismul, taoismul și budismul. O împărțire restrictivă a celor 100 de școli menționează: școala cosmologică, școala învățaților (confucianismul), moismul, școala numelor, școala legiștilor, școala Tao.

55 Confucius s-a născut în Ch'ii-fu în statulețul feudal Lu, acum provincia Shantung. A crescut în spiritul tradițiilor ritualului și muzicii civilizației Chou. II chema K'ung (numele de familie) Ch'iu, dar a rămas în tradiție supranumele K'ung-tzu sau K'ung-fu-tzu (Maesterul K'ung), latinizat Confucius. A provenit dintr-o familie aristocratică ce sărăcise înainte de nașterea sa. Tatăl a murit când Confucius a avut doar trei ani. A căpătat o erudiție neobișnuită până la vârsta de 15 ani.

56 Tzu Ssu prezintă în Chung yung tema centrală a gândirii confucianiste (doctrina umilului). Acesta este idealul spre care trebuie să tindă fiecare relație interumană și fiecare activitate în viața umană: moderație, rectitudine, obiectivitate, sinceritate, onestitate, echilibru, lipsă de prejudicii, căutarea adevărului. Ordinea unei societăți corespunde unei ordini morale naturale; fiecare individ este dator să-și asume obligațiile morale inerente poziției sale de fiu, tată, supus, cârmuitor, etc. Un astfel de comportament este ceea ce caracterizează omul superior, este calea (Dao, Tao) cea dreaptă.

57 Analectele, unul dintre cele patru texte confucianiste, publicate în 1190 de Chu Hsi, marele filosof neo-confucianist, este cel mai cunoscut dintre ele. Traducerea lui Chu His a devenit faimosul Su shu ("Patru Cărți")., Lun yii este considerată de către savanți ca fiind cea mai credibilă sursă a doctrinei lui Confucius și este primul text confucianist studiat în școli. Acoperă principalele concepte etice ale lui Confucius - jen ("binevoință"), chiin - tzu ("omul superior"), t'ien ("Raiul"),

chung yung (doctrina "umilului"), li ("decență, drumul lui «cum se cade»"), cheng ming ("adjustătorul"), hsiao ("pietatea filială"). în general, Lun yii este nesistematică, repetitivă, și uneori inadecvată timpului în care se predă. Numele pe care îl prezintă aici Bărnuțiu este Chung zung (în chineză: "Centru" sau "Imuabil"), Zhong Yong, unul dintre textele confucianiste. Chung yung a fost ales de Chu Hsi pentru interesul său metafizic, care a atras atenția budiștilor și neo-confucianiștilor. în prefață, Chu Hsi atribuie acest tratat lui Tzu Ssu (K'ung Chi), strănepot al lui Confucius (551 - 479 a. C).

58 Ta hsiieh (în chineză: "Mare învățătură"), Da Xue, atribuită lui Confucius și discipulului său Tseng-tzu. A fost dezvoltată din Li chi ("Colecție de Ritualuri"), una dintre cele "Cinci clasice" (Wu Ching) a confucianismului. Chu His a publicat-o separat de Su shu. Ta hsiieh spune că. pacea lumii este imposibilă fără să fie mai întâi realizată în propria țară. Dar nici aceasta din urmă nu poate fi realizată fără pacea din propria casă; un îndemn pentru cele văzute deja în Analecte sau în Chung yung. Virtuțile necesare sunt consecințe naturale ale investigării tuturor lucrurilor. Ta hsiieh arată că buna cârmuire și pacea lumii sunt inseparabile, dacă aceste virtuți sunt dobândite.

59 Prospero Intorcetta (n. Piazza, Sicilia, 28 august, 1626 - d. Hang-chou, 3 octombrie, 1696), traducător al celor trei cărți ale lui Confucius. A sosit în China în 1659, unde a condus misiunea iezuită. Chinezii l-au numit In To-che. Este, alături de Couplet (n. Mechlin, 31 mai 1622, sosit în China în 1659, d. pe mare, 16 mai, 1693), Herdtrich și Rougemont, traducător și al *Maximelor* lui Confucius, *Confucius, Sinarium Philosophus, sive Scientia Sinensis latina exposito studio et opera Prosperi Intorcetta, Christiani Herdtrich, Francisci Rougemont, Philippi Couplet,* PP. Soc. Jesu (Paris, 1678). Sunt unul din produsele mai importante ale literaturii iezuite din China și una din cărțile influente asupra imaginii europenilor din secolul XVIII despre China, în particular pentru ideea că chinezii mai vechi credeau într-un Dumnezeu personal, creator al lumii. A ținut și un jurnal al misiunii iezuite în China: Intorcetta, Prospero. *Compendiosa narratione dello stato della missione Cinese, cominciădo dall'anno 1581 fino al 1669,*

offerta in Roma. Rome, Francesco Tizzoni, 1672. 126, [2] p.; 17 cm. Alte traduceri în acea vreme s-au efectuat după această traducere, cum ar fi ediția în limba engleză: *Three books of Confucius I* Prospero Intorcetta, et al. Cf. Prep. of 2nd ed. *The morals of Confucius;* Backer - Sommervogel, "Licensed, Feb. 25, 1690 / 1. F. Fraser" - Confucius. Lun yii! English. Selections. 1691; titles: Chung yung and Ta hsiieh, Confucius Sinarum philosophus.

[60] Oro **ECTE** (povSaxopuX *XejEvdap aX* 8aoiopuX'oi, peA-iyie a **x**^rui paternitate ar trebui atribuită lui Lao-Tze, după majoritatea cercetătorilor. Este echivalentul lui Buddha în religia mongolilor, tibetanilor în nordul şi vestul Chinei, birmanilor şi ceylonezilor. Hegel vorbeşte de un decret al împăratului Hia-king de închidere a multor mănăstiri, fapt ce a determinat necunoaşterea acestei secte până la începutul dinastiei Chou. China preclasică a fost divizată în trei dinastii: Shang [perioada orală, sec. 18-12 î.C], Chou şi Ch'in [perioada arhaică, sec. 111 - 206 î.C] şi Han [între 206 î.C. - 220 d.C.]. Aaepevi Xm Bt>88r|a, Oro eaxe peTipe^evcat *%a* Se^eSat f|i venerat după moarte ca un zeu al neantului. Principiul religiei lui Fo este liniştea spiritului, scopul suprem al omului explicit indicat ca acesta să ajungă la această linişte pură, nimicindu-se pe sine însuşi. Din neant a luat naştere totul, în neant se reîntoarce totul. Vezi Hegel, *Prelegeri de filosofia religiei,* Humanitas, 1995, pp. 200 - 215.

[61] O doctrină care spune că perfecțiunea constă în pasivitatea (quiet) sufletului, în suprimarea eforturilor umane aşa încât acțiunea divină să poată avea câmp liber de acțiune. Termenul a fost asociat multor doctrine, creştine sau nu, dar el se identifică cu doctrina lui Miguel de Molinos, preot spaniol şi conducător spiritual la Roma, în secolul XVII.

[62] Apatia este, în filosofia stoică, condiția ca ființa să fie complet liberă de pathe, adică emoțiile şi pasiunile, dorința şi plăcerile.

[63] Heinrich Julius Klaproth (n. 11 oct., 1783, Berlin, Prusia [Germania] - d. 28 aug., 1835, Paris), orientalist german şi explorator. Lucrarea sa, *Asia Poliglotă cu Atlasul limbilor* (1823), este o foartă importantă analiză a limbilor orientale, mai ales cele caucaziene. A predat la Academia din St. Petersburg. în 1805 a însoțit misiunea diplomatică rusă în China, publicând la întoarcere *Călătorii în Caucaz* (1814). Din 1815a locuit la Paris. Articole găsim în *Magasin Asiatique,* cum ar fi *Description du Caucase et des pays avoisinant la Mer Noire et la Mer Caspienne, par Massoudi, traduit dans la de Klaproth.* Paris, 1835, pg. 258.

* Ehrmann [nota autorului]

[64] (în japoneză: secta ținutului pur, adevărat). Sectele cele mai cunoscute în Japonia se împart. în: 1. Secta Shinto a regenerării: Izumo-oyashiro-kyo (Taisha-kyo), Shinto-taikyo, Shinri-kyo; 2. Sectele confucianiste: Shinto Shusei-ha, Shinto Taisei-kyo; 3. Sectele *Purificării:* Shinshu-kyo, Misogi-kyo; 4. Sectele venerației muntelui: Jikko-kyo, Fuso-kyo, Mitake-kyo; 5. Sectele "vindecării soartei": Kurozumi-kyo, Konko-kyo, Tenri-kyo. Aici e probabil vorba de *Jodo Shinshu* (în japoneză: drumul către ținutul neprihănit), sectă devotată Buddhismului japonez, crezând în Buddha Amida.

[65] Shinto (în japoneză: calea lui kami), credințe şi practici caracteristice Japoniei, care influențează foarte mult viața socială a japonezilor. Kami înseamnă "mistic", "superior", sau "divin", în general puterea sacră sau divină; există o diferență între credințele japoneze şi buddhism, care a fost introdus în Japonia în secolul VI d.C. Shinto nu are fondator, scriptură sacră şi nici dogme fixe, păstrând o unitate totuşi prin conservarea credinței celor vechi.

[66] Buddha Amida, Xaca. Admiratorii lui formează o a treia sectă mai importantă la Bayle. Primele două, vezi nota următoare.

[67] Există trepte în această împărțire; pe planul divin, demonii, pe de o parte, regii, cuceritorii pe de altă parte. Dar în fond, există 12 secte şi 12 religii care se împart la rându-le în două, şi aceasta e avută în vedere aici: o parte nu cred în viața de apoi, nu cunoaşte altă substanță decât pe aceea pe care ne - o dau simțurile; cea de a doua crede în imortalitatea sufletului şi în viața de apoi, numită secta oamenilor lui Dumnezeu celui de sus (adică oamenii de onoare). Vezi Bayle, *Dicționarul istoric şi critic* (1697), pg. 1628, sus.

[68] Antonius Possevinus (n. Mantua 1533/34, d. Ferrara, 26 februarie, 1611), teolog şi sol papal. A început studiile la 16 ani, la Roma, unde a învățat

câteva limbi străine, devenind secretar al cardinalului Gonzaga. A intrat în societatea iezuiților în 1559. A fost trimis în Franța, Italia, la Moscova (unde a avut succes în fața lui Ivan cel Groaznic în negocierea unirii Bisericilor, 1582),,la Dieta de la Varşovia (1583), etc. A fost tipul iezuitului diplomatic, savant, literat: *Moscovia* (un tratat de istorie,Vilna, 1586), *Dell sacrificia della Messa,* cu un apendice, *Riposta a P. Vireto* (Lyons, 1563), *II soldato cristiano* (Roma, 1569), *Notae verbi Del et Apostolicae Ecclesiae* (Posen, 1586), *Apparatus sacer ad Scripturum veteris etNovi Test* (Veneția, 1603 - 1606, o analiza a peste 8000 cărți despre Scriptură), *Bibliotheca Selecta* (Roma, 1593), care tratează despre metodele de studiu, învățare şi practicile în diverse ştiințe; conține şi o vastă bibliografie a ştiințelor.

[69] P. Bayle, *Dicționarul istoric şi critic* (1697), pg. 1692, jos: "Possevin reduce pe acestea cinci la următoarele patru puncte". Urmează ceea ce descrie Bărnuțiu: nu există decât un principiu al tuturor lucrurilor, principiu suveran, perfect, înțelept, care nu cuprinde toate relațiile din lume, ci repausul deplin, prin aceea că omul, meditând la un singur lucru, ajunge să cunoască toate lucrurile; principiul este al tuturor lucurilor, cărora le comunică esența, prin care fiecare lucru este el, şi fiecare lucuru se întoarce la el (când piere); inima omului nu diferă de celelalte lucruri, iar dacă inima se consumă, nu este adevărat că esența umană se consumă, deoarece principiul i-a oferit viața dinainte, şi -1 reprimeşte în el, de aceea nu există rai sau iad, sau viață de apoi; în fine, omul poate cunoaşte majestatea divină din timpul vieții, dacă îşi uită condiția, prin forța meditației, prin cunoaşterea perfectă.

[70] Nota comună este panteismul pregnant al celor două concepții despre lume, existența unui singur principiu, care determină natura umană, neoferind o viață de apoi (transcendentală şi nu imanentă).

[71] Iranianul Zarathustra (n. cea. 628 î.C, probabil Rhages, Iran - d. cea. 551), reformatorul religiei iraniene şi fondatorul zoroastrismului, sau parsiismului, după cum e cunoscut în India. Data naşterii este, după tradiție, cu 258 de ani înainte de Alexandru (anul 330 î.C, când acesta a cucerit Persepolis). în anul 588 î.C, Zarathustra ar fi covertit pe Vishtaspa, rege al regiunii Chorasmia (centrul Asiei). Atunci el avea 40 de ani.

Fondul originar este Zervane Akerene (eternitatea). Această ființă simplă, infinită, are două principii: Ormuzd şi Ahriman, stăpânii binelui şi răului (Diogene Lăertios). După Plutarh, această ființă nu ar fi unică, ființă care să susțină şi să guverneze totul, ci binele este amestecat cu răul - e vorba de un dualism. între ele mediază Mithra, "mijlocitorul".

Mişcare religioasă dualistă fondată în Persia secolului 3 după Christos de Mani, Apostolul Luminii şi supremul Iluminator. Au fost considerați ca eretici de către creştini (Augustin a avut atacuri dure împotriva lor). Mani s-a născut în Babilon (de sud). A început drumul său religios la 24 de ani. Se considera profet situat pe linia ce cobora din Adam, Buddha, Zoroastru şi Isus.

Hyde, Thomas (1636 - 1703), *Veterum persarum et parthorum et medorum religionis historia,* Oxford, 1760; *Historia religionis veterum Persarum, eorumque magorum ubi etiam nova Abrahami, & Mithre, & Veste, & Manetis,&c. historia, atque angelorum officia & prefectura ex veterum Persarum sententia : item, perfarum annus... Zoroastris vita, ejusque et aliorum vaticinia de Messiah ă Persarum aliorumque monumentis eruuntur, primiții opiniones de Deo & de hominum origine referantur, originale Orientalis Sibylle mysterium recluditur, atque magorum* Liber Sad - Joseph Regenstein Library.

Avesta sau Zend-avesta, cartea sacră a zoroastrismului, conținând cosmogonia, legea, liturgia. S-a spus că o mare parte a fost distrusă de Alexandru cel Mare. Are cinci părți. Corul religios este o colecție de imni, Gatha, o parte liturgică,Yasna, scriptura,Visp-rat, legea, Vendidad sau Videvdat, imnii, Yashts, şi un grup mai mic de texte, *Khurda Avesta. Zend-avesta* înseamnă interpretarea Avestei.

Ahriman (Angra Manyuş) este uneori fiul luminii cel dintâi născut, dar numai Ormuzd (Ahura Mazda) a rămas în lumină. La crearea lumii, Ormuzd a aşezat bolta cerului pe Pământ, boltă care e înconjurată din toate părțile de lumina originară. După trei mii de ani, Ahriman va opune creației pământene a luminii creația pământeană a întunericului. Două lumi corporale stau acum în opoziție una față de alta, astfel că Ormuzd a aşezat pe muntele Alboridi pe Mithra. în final, Ormuzd va

triumfa. Când spiritul răului vrea să trimită în lume 9999 de boli, Ahura Mazda îl înzestra pe Zarathustra cu puteri depline, prin care binele ar învinge.definitiv. Hegel vede în acest dualism ce tinde să se dizolve în monism, iar Conceptul - supus luptei trecătoare a contrariilor. Dar principalul nu e gândul, ci forma mitului; amestecul dintre ceea ce e metaforă şi gând este situat în afara filosofiei *(Prelegeri de istoria fdosofiei).*

[77] Chaldea (asiriană Kaldu, babiloniană Kasdu, ebraică Kasddim), ținut în sudul Babiloniei (acum sudul Irakului) des menționat în Vechiul Testament. A fost menționată mai întâi în analele regelui asirian Ashurnasirpal II (884 / 883 - 859 a. C). Vezi mai multe amănunte: Enciclopedia Britanică (Internet).

[78] Berosos (sec. III, î. e. n), prozator caldeean de limba greacă, care a trăit pe timpul lui Alexandru. A fost preot al zeului Marduk (Baal) în Babilon, trăind apoi în insula Cos. I se atribuie lucrarea *Babiloniaka* (Istoria Babilonului). Există citat fragmentul în Hegel, *Prelegeri de istoria filosofiei,* voi. I, pg. 84 (citat după Berosi Chaldaica, fragmente la Josephus, Syncellus şi Eusebius, complet la Fabricius, *Bibliotheca Graeca,* voi. XIV, pp. 175 - 211).

[79] Bel la akkadieni, Enlil la sumerieni, zeul mesopotamian al aerului, completând triada Bel - Anu (la sumerieni: An) - Ea (Enki). Enlil înseamnă "Stăpânul vânturilor": el suflă uraganele ca şi adierile de primăvară. Cu toate că An deține supremul rol în Panteonul sumerian, Enlil are un rol important; el suflă energie şi forță, dar şi autoritate. Enlil a fost venerat îndeosebi în Nippur. Enlil a fost văzut şi ca zeul agricultorii: mitul Creației spune că el a separat raiul de pământ pentru a face cameră pentru semite ca să crească. El a inventat uneltele de săpat pământul. Soția sa e Ninlil (în akkadiană: Belit). Termenul akkadian Bel derivă din cuvântul semit baal sau stăpân. Grecii se refereau la Bel ca fiind o zeitate babiloniană, nu ca zeu sirian al Plamirei.

[80] Marea este Omoroka, tăiată în două de Bel pentru a face din cele două jumătăți ale ei cerul şi pământul.

[81] Herodot (n. *cea.* 484 î.C, Halicarnas, Asia Minor [acum Bodrum, Tur.]

- d. 430/420), autor grec al primei mari istorii despre lumea antică; a relatat despre istoria războaielor greco - persane (499 - 479 î.C.) şi pregătirea lor. Halicarnas, localitatea unde se presupune că s-a născut, era sub stăpânirea persană. A locuit în Atena, unde a fost prieten cu Sophocles, apoi într-o colonie grecească Thurii, în sudul Italiei. In Atena probabil a revenit, data morții fiind presupusă între primii ani ai Războiului Peloponnesiac, 431, şi 425, când lucrarea sa era deja cunoscută. A călătorit mult, acoperind o mare parte a Imperiului Persan, Egiptul până la Elephantine (Aswan), Libia, Siria, Babilon, Susa în Elam, Lidia şi Frigia. Şi-a notat drumurile de la Bizanț la Hellespont, din Tracia până în Macedonia, călătoriile deasupra Dunării, în Sciția, până la Don. Istoria sa a fost împărțită de alții în nouă cărți: Cărțile I - V arată premizele războaielor Greco - Persane; Cărțile VI - IX conțin istoria războiului propriu zis.

[82] Diodorus Siculus (cea. 80 - 29 î.C, Agyrium, Sicilia), istoric grec, autor al unei istorii universale, *Bibliotheca historica.* A trăit pe timpul lui Iulius Cezar şi Augustus. A călătorit în Egipt (60 - 57 î.C.) şi a trăit câțiva ani la Roma. Istoria sa are 40 cărți, împărțite în trei părți (precedate de o introducere de 6 capitole): a) Istoria mitică până la căderea Troiei; b) Grecia şi Orientul până la moartea lui Alexandru; şi c) De la moartea lui Alexandru până la începerea războiului galic (Cezar). Fără a avea o autoritate deosebită, Istoria sa a fost influențată de Istoriile lui Ephorus (480 - 340 a. C) şi Hieronymus din Cardia (323 - 302 î.C). Vezi mai multe amănunte: *Enciclopedia Britanică* (Internet) sau Dicționarul *Scriitori greci şi latini,* Edit. Ştiinț. şi Enciclopedică, Buc, 1978.

[83] A mai scris *Cercetări filosofice despre societatea americană* în 1768.

[84] Eichhorn, Johann Gottfried (n. 16 oct., 1752, Dorrenzimmern, Wiirttemberg - d. 27 iunie, 1827, Gottingen, Hannover), savant german, orientalist şi analist al scrierilor biblice, profesor la Jena şi Gottingen, unul dintre primii comentatori care au făcut o comparație ştiințifică între cărțile biblice şi alte scrieri semite. A fost un pionier în separarea vastei documentații şi a surselor Vechiului Testament, considerat în mod tradițional în perspectiva mozaică şi a studiat scrisorile Sf. Paul

către Timotei şi Titus, a arătat înțelesul celei de a doua *Scrisori* a lui Petru şi a sugerat că cele patru Evanghelii derivă dintr-un singur text aramaic. Scrieri: *Historisch - kritische Einleitung ins Alte Testament* (3 voi., 1780-83; *Introducere critică istorică în Vechiul Testament,* o lucrare corespondentă despre Noul Testament (5 voi., 1804-12).

[85] Pe numele adevărat, Iosif Ben Matthias (n. 37/38, Ierusalim - d. cea. 100, d.C, Roma), preot evreu, savant, istoric, care a scris despre revolta evreiască din 66 - 70 d.C, despre evreii din antichitate. Prima carte este *Bellum Iudaicum* (Istoria războiului iudaic, între 75 şi 79). S-a păstrat nu originalul aramaic, ci copia făcută de autor în greacă.

[86] Philon Evreul, sau Philo din Alexandria (n. 15/10 î.C, Alexandria - d. 45/50 d.C, Alexandria), filosof de origine iudaică ce scrie în limba greacă, cel mai important reprezentant a iudaismului elen. Scrierile sale sunt o descriere a iudaismului în Diaspora acelei vremi. Ocupă un loc unic în istoria filosofiei, fiind primul care sintetizează credința revelată şi rațiunea filosofică. El a fost văzut şi de creştini ca premergător al teologiei creştine.

[87] Jahn, Johann, *Archaeologia Biblica Vienna* (1750 - 1816).

[88] Sursele latine şi greceşti *sunt De Dea Syra (Despre divinitatea siriană)* a lui Lucian din Samosata (sec. II, d.C.;, secțiuni din lucrarea lui Eusebius din Cezarea, *Praeparatio Evangelica (Pregătirea pentru evanghelie;* sec. IV, d.C) şi extractele din *Istoria Feniciei,* a lui Philo dinByblos (cea. 100 d.C.;.

[89] Sanchuniathon (sec. XIV - XIII î.C. ?), scriitor fenician. Toate informațiile despre el ne parvin prin Philo din Byblos. După Philo, informațiile despre Sanchuniathon sunt legate de inscripțiile pe stâlpii lui Baal Amon (Ammouneis) din templele feniciene. Philo a trăit pe timpul lui Vespasian. Gramaticul Philo a tradus din feniciană în greacă aceste scrieri ale lui Sanchuniathon, căruia îi atribuie o etate înaintată.

[90] Mochus, un sidonian, a scris o carte despre atomi foarte timpuriu, înaintea războiului troian, după cum zice Posidonius. Au fost trei fenicieni mai importanți: Theodotus, Hypsicrates şi Mochus; Chaitus a tradus cărțile lor în greacă şi a relatat despre viața lor. Lucrătorii egipteni şi fenicieni calificați produceau ornamente din metale şi sticlă,

deci nu e de mirare că Mochus este creditat ca fiind la originea primelor idei despre structura atomică a materiei. A mai scris o *Theogonie,* care are în centru zeitatea Ulom (feniciană), zeitate inteligibilă; autorul cere o reflecție intelectuală despre zeitatea veşnic ascunsă; universul intelectual se exprimă el însuşi în universul material şi obiectiv. Are asemănări cu pleroma la Gnostici. Eterul sau spațiul se manifestă mai întâi, urmat de aer (spiritul cosmic) din care s-a născut Ulom, din oul mundan. Identic cu 'olam al evreilor, ele sunt conectate cu cosmosul fizicei metafizic, şi toate sunt în el.

[91] Principiile lucrurilor sunt un haos, în care elementele nedezvoltate erau amestecate unele cu altele, şi un spirit aerian. Acesta a fecundat haosul, creând o materie gelatinoasă, pe Mot, care conținea în ea forțele vieții şi semințele animalelor. Prin fermentare, elementele s-au separat. Părțile de foc âu urcat, formând constelațiile. Prin acțiunea lor asupra aerului s-au format norii. Din amestecul apei şi pământului, amestec intrat în putrefacție sub acțiunea lui Mot, au luat naştere animalele imperfecte şi lipsite de simțuri. Din acestea s-au născut animalele perfecte şi dotate cu simțuri.

[92] Termenul de barbar este relativ. Aici (suntem înainte de perioada migrațiilor), el caracterizează populația autohtonă, apoi, odată cu venirea aheilor, el va caracteriza populația din afara Greciei, iar în perioada colonizării, populația din afara coloniei. Herodot atrage atenția că termenul nu poate fi privit sub aspectul său calitativ în favoarea grecilor: "Nici un grec care să nu ştie că barbarii sunt civilizați de milenii şi că de la ei poporul grec are multe de învățat:«noi ăştia.grecii, suntem nişte copii»" - analiză a lui A. Bonnard, în *Civ. greacă.*

[93] E vorba mai întâi de civilizațiile anatoliene, apoi de migrațiile popoarelor indo - europene din zona Dunării sau a Rusiei meridionale. După Schliemann, Troia era o cetate dezvoltată, la răscruce de drumuri, în jurul lui 2500 î.C, iar după Evans, Cnossos-ul a impresionat prin rafinamentul construcției palatului, pe la 2000 î.C. Acestea au fost porți de intrare a civilizațiilor asiatice sau a celei de tip egiptean. Se ajunge chiar la un dialect unic, egeean. Migrațiile aheilor au constituit însă începutul "miracolului grec". Există lucrări foarte detailate: Pierre

Prima filă a manuscrisului

a). Direpțiunea cea continuă a rațiunii spre a se cunoaşte mai întâi pre sine însăşi, apoi şi natura, spre a cunoaşte toată legalitatea cea originarie a minții [1v] omeneşti[8], pentru ca omul şi societatea să ajungă prin cunoştință şi urmarea acestei legalități la pacea şi multămirea ce este scopul filosofiei[9].

b). *Rezultatele filosofării,* sau *părerile, metodurile* şi *sistemele filosofilor.* Adevărat că istoria acestor sistemate încă nu e istoria filosofiei[10], cu toate acestea ele sunt necesarie spre a cunoaşte cât s-au apropiat, ori cât [s-au depărtat] filosofii de la ideea filosofiei.

c). *Dezvoltarea rațiunii,* aseminea ca să se cunoască carii individui şi carea națiuni au păşit sau au retrogradat mai tare pre cărarea culturii spirituali".

§ 3. Continuațiune

Materia *esternă* s[au] *mediată* consistă în Căuşele, evenimentele şi cercumstanțele carile au avut influență în desvoltarea rațiunii filosofatorie şi în rezultatele ei. De aceste se țin:

a), individualitatea filosofilor;**[2]**

b). influența căuşelor esterne spre individualitatea acestora, precum: carapteriul şi cultura națiunii, geniul dominătoriu, clima, educațiunea, constituțiunea politică, religiunea, limba[12].

§ 4. Forma istoriei filosofiei

Evenimentele cari fac forma istoriei filosofiei sunt în legătură internă şi esternă, căci ele sunt:

a), ca evenimente în relațiune de suc[c]esiune s[au] simultaneitate;

b). au căuşele şi efeptele lor esterne;

c). au rațiunile lor interne în natura minții omeneşti, din carea se desvoltă; şi

d). se referesc la un *scop al rațiunii.*

<*E*>

Leveque, *Aventura greacă,* Edit. Meridiane, Buc., 1987, şi Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei,* voi. I, Instit. European, 1997.

[94] Gândirea socială a autorului are ca temă centrală libertatea: libertatea exprimării, libertatea artelor şi ştiințelor, libertatea mai cu seamă pentru filosofie. El afirmă că numai rațiunea are dreptul să dicteze. De aceea, el include printre piedicile aduse filosofiei şi orânduirea socială, dacă aceasta este bazată pe sistemul de clase sau, mai rău, este despotică.

[95] "Iubitorul de mituri este în oarecare măsură un iubitor de înțelepciune" - iată cum putem caracteriza această perioadă (Aristotel - Gheorghe Vlăduțescu, *Filosofia în Grecia veche,* pp. 7 - 19). Această perioadă este analizată de Bărnuțiu pentru a face o introducere la filosofia grecească propriu zisă (ca o protoistorie). Nici Homer, nici orficii, şi nici Musaios nu sunt filosofi în sensul lui Pythagoras.

[96] Orfeu (sec. VI î.C, Tracia), poet legendar, fiu al regelui Traciei, Oleagros, şi al muzei Calliope, născut la Leibethra, oraş al Traciei, la sud de Piena. I s-au atribuit cântări liturgice, Iepoî ^oyoi, imne, cântece epice. Sunt cunoscute legendele despre iubirea tragică avută față de Eurydice, a puterii magice pe care o avea cântecul său şi sacrificarea sa de către bacantele bete. De numele lui e legat un curent ce se confunda cu învățăturile şcolii pitagoreice, de o direcție dionysiacă mistică. Orfismul are ca teză mai importantă pentru filosofia ce va urma faptul că trupul (aoou.ee) este mormântul (ofjpa) sufletului. Vezi I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pg. 49 şi urmat.

[17] Musaios, poet şi mitograf, după tradiție discipol al lui Orfeu. Fiul său, Eumolpos, ar fi inițiatorul ritualurilor Misteriilor Eleusine. A scris o *Theogonie,* şi *Imni, Purificări, Inițieri, Oracole,* şi o scriere *Descrierea Titanilor.* Opera atribuită lui este citată de Platon în *Protagoras* şi *Republica (Theogonia),* de Apollonios din Rhodos *(Descrierea titanilor), Imni* (Pausanias, I, 22, 7), etc. Vezi I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pg. 64 şi urmat.

[8] Homer, autorul legendar al Iliadei şi Odisseii, este reprezentat în general ca un poet - rapsod orb, ce străbătea ținuturile Greciei asiatice. Mai multe variante susțin că s-ar fi născut în Smyrna, colonie a cetății Kyme. Există şi dubii ale unor cercetători în privința faptului că ar fi

existat sau că ar fi reprezentat o singură persoană, deşi grecii antici n-au pus la îndoială existența sa. A existat o şcoală de recitatori ai poemelor sale, pe insula Chios. Imnul închinat lui Apollon din Delos este citat de Tucidide iar Iliada şi Odissea au fost operele de căpătâi ale filosofilor antici. Vezi şi I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pg. 7 şi urmat.

"" Hesiod (sec. VII î.C, Askra, Beoția), poet epic, îndeosebi poezia genealogică şi didactică. A scris *Munci şi zile,* o *Theogonie, Sfaturi, Maxime,* etc. A fost un țăran, lucrarea sa *Munci şi zile* cuprinzând calendare agricole, dar şi un om foarte erudit. Morala existentă în lucrările sale izvoreşte din neînțelegerile pe care le-a avut cu fratele său mai mic, legate de o moştenire, Hesiod acuzându-i pe judecători de luare de mită şi de rea credință. Lucrările sale dau foarte multe amănunte despre ontogeneza şi istoria umană. El a cunoscut tradiția orientală a succesiunii puterii în cer, iar în *Munci şi zile* întâlnim mitul vârstelor, cu analogii în Mesopotamia, Persia sau Delta Nilului. Vezi şi I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pg. 27 şi urmat.

[10,)] Epimenides, născut la Cnossos, în jurul anului 600 î.C, a fost poet şi legislator. A fost chemat de Solon la Atena pentru a purifica oraşul bântuit de ciumă, iar Platon şi Aristotel îi autentifică existența. A scris o *Theogonie,* un *Chresmoi,* un *Katharmoi* şi lucrări în versuri privind existența lui Minos şi a lui Rhadamante, despre cureți, despre argonauți. I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pg. 71 şi urmat.

[101] Simonide (556 î.C, Iulis, insula Ceos - 467 î.C, Siracusa, Sicilia), poet liric, scriind lirică monodică şi corală. A trăit foarte mult şi a călătorit foarte mult. A fost rival al lui Pindar. A cântat victoriile grecilor de la Maraton, Salamina sau Termopile.

[102] Licurg sau Lycurgos, legislator legendar, considerat ca întemeietor al Spartei, căruia i-ar fi dat şi Constituția. Era pentru spartani idealul luptătorului şi al legislatorului.

[103] Zaleucos din Thuroi, legislator în Locri, pe la 600 î.C A fost probabil discipol al lui Pythagora.

[104] Harondas din Catania sau Thuroi, legislator în Catania, pe la 560 î.C, fiind şi el discipol al lui Pythagora.

[105] Solon (n. cea. 630 a.C. - d. cea. 560), unul dintre cei şapte înțelepți, poet şi om de stat atenian, militează pentru un sistem democratic, al celor bogați, regim care va deveni puternic în Grecia lui Pericle. A limitat controlul exclusiv al aristocraților asupra guvernului atenian. A introdus un nou cod de legi, în condiții mult mai bune pentru întreaga populație a cetății decât codul lui Draco (621 *î.C).*

[106] Şcoala mileziană promova invențiile, Thales aducând importante contribuții, iar Anaximandros a fost inventatorul gnomului.

[107] Cicero - *De natura deorum, De finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, Academicele prime şi secunde, De Divinatione,* etc.

[108] Seneca, stoic (65 *d.C) - Naturalium quaestionum libri VII, Dialogorum libri XII,De providentia, Ad Gallionem de vita beata, Lucilius epistolarum moralium quae supersunt,* etc.

[109] Plutarchi *stromateon fragm.*

[110] Sextus Empiricus - Iluppcoveioov bnoxirncboecov *(Hypot. Pyrr.), Adversus Dogmaticos* şi *Adversus mathematicos.*

[111] Simplicius, discipol al lui Ammonius, e profesor în Atena - cea. 529 d.C, când împăratul Iustinian închide şcoala - după care se refugiază în Persia. Are comentarii asupra lui Platon, Aristotel *{Categorii, De caelo, De anima, Fizica),* Epictet.

[112] Bioi *%ai* yvcbuai xâv ev (piAoaocpia eb8oxtpriaavxcov *%oX* xoov exâaxri aipeaei âpeax ovT(0v ev eTuxouxo covaYtoyfi.

[113] Claudius Galenus (129 - 199 *d.C)* - filosof şi medic. A scris llepl xcov ^l7tnoxpdto'Uț x°^ *Ukâxovoq,* Soypaxcov, rîepi (piXooocpov oxopvoc (este înregistrat de Fr. Ueberweg ca Pseudo - Galenus - după Diels, Doxogr. Gr. 595 - 648). Scrierile "hippocratice" mai des folosite sunt: *Hippocratis de natura homini* şi *Hippocratis de humoribus;* a comentat operele filosofilor Platon (în special Timaios), Aristotel, Theophrastos şi Chrysippos.

[114] Scrierile filosofice ale lui Origene - 4>iXoaocpobu.eva. Origene, născut pe la 184, foarte probabil la Alexandria. Opere: *Contra Celsum, Despre principii, Convorbiri cu Heraclid, Exegeze la Vechiul şi Noul Testament.*

înregistrat de Fr. Ueberweg ca Pseudo - Plutarch - *Placita philosophorum* (Ilepi xâv âpecrxbvxcav ipiXoaocpoic, cpucrixcov Soypâxcov pi(3Xia e*). Pseudo - Plutarch au reprodus *Placitele* lui Aetios, fapt ce a dus la menționarea acestuia din urmă în fragmentele din culegerea lui Diels şi din *Filosofia greacă până la Platon,* I. Banu.

^Ex^-oyai des Johannes din Stoboi (Stobaios,cca. 400 d.C.) **-I.** *Eclogae physical et ethicae,* **II.** *Florilegium* (F. Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie,* voi. **I).** Se pare,după Diels, că şi Stobaios a reprodus *Placitele* lui Aetios.

Athenaios (cea. 200 d.C.) - Aeinvoaocpiaxod. Trad. rom. *Ospățul sofiştilor,* de N. **I.** Barbu, Edit. Minerva, B. p. t, Bucureşti.

Aulus Gellius (cea. 150 d.C.,) - *Nopțile atice.*

Lexiconul lui Suidas - edit. A. Westermann,F/tar. *script. Graec.* wm.,Brunsv. 1845,lib. **VII.,** sau rec. G. Bernhardy, 2 voi., Halis et Brunsv. 1834 - 1853.

Asupra numelor celor şapte tradiția nu este de acord. Cei care apar în fiecare menționare sunt următorii: Pittacos, Solon şi Thales (primul care a căpătat acest nume, fiind cel mai în vârstă).

Anul naşterii şi originea sa sunt nesigure. După unii el este de origine feniciană (Herodot), după alții milesiană şi chiar cariană (după tată - H. Diels). în privința anului naşterii, mai des citat este anul 640 î.C. (primul an al olimpiadei a treizeci şi cincea, după Apollodoros).

[1] Aceasta era inscripția de pe frontispiciul oracolului din Delphi. O găsim şi la Socrate în maxima sa: rvoGi oeccoxov.

[123] Complet: "Dintre toate câte există, divinitatea este cea mai străveche, căci ea este nenăscută. Cel mai frumos lucru este universul, căci este opera divinității. Cel mai mare este spațiul, căci el le cuprinde pe toate. Cel mai iute este spiritul, căci el aleargă pretutindeni. Cel mai tare este necesitatea, căci ea domneşte peste toate. Cel mai înțelept este timpul, căci el descoperă toate." (Diogene Lăertios, pg. 72). Sunt nişte afirmații asupra cărora planează o mare suspiciune din partea specialiştilor.

[124] E vorba de căutarea principiului.

[125] Este tratat în capitolul 56.

[126] Filosofia lui Thales, dacă se poate numi aşa, constă în două propoziții

mai importante, fiind considerate şi cele mai autentice. Prima este aceea conform căreia Pământul este un disc plat, plutind pe apă, iar ultima este aceea că principiul (âp%f|) tuturor lucrurilor este apa. Dealtfel, vechii greci considerau că pământul a ieşit din râul Okeanos.

127 Afirmație ce trebuie făcută pentru un cadru mai restrâns: Anaximandru şi Anaximene au propus alte elemente - a7i£ipov-ul, respectiv aerul.

128 Anquetil Duperrons Werk Oupnekhad - citată la filosofia indiană.

129 într-adevăr trebuie să existe o anume substanță,fie una singură, fie mai multe decât una singură, din care se nasc celelalte, în vreme ce ea rămâne eternă (Aristotel, *Metafizica,* I, 3, 983 b). Vezi nota 1, şi Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, pp. 157 şi 158.

130 *Metafizica,* A(I),3,983 b.

131 Ciceronis ex libr. I *De natura deorum,* 10, 25: apa este principiul lucrurilor, că divinitatea este acea rațiune care le-a plăsmuit pe toate din apă!

132 Aristotel, *De anima,* I, 5,411 a 7: Thales ar fi greşit susținând că sufletul este amestecat în tot, de unde afirmația că toate sunt pline de zei - *nKr\or[* 9etbv.

133 Aristotel *De anima,* I, 2, 405 a 19.

134 Este vorba de hylozoism. Aristotel vorbeşte de faptul că Thales cunoştea proprietățile magnetului şi chihlimbarului (de a atrage alte corpuri).

135 Despre războiul dintre Alyattes, regele lydienilor, şi Cysaxares, regele mezilor - eclipsa are loc în al şaselea an de la izbucnirea războiului. Este vorba de eclipsa de soare din 28 mai 585, î.C.

136 Thales a făcut călătorii în Lydia, la Sardes şi în Egipt, însuşindu-şi prețioasele tradiții ştiințifice babiloniene şi egiptene.

137 După Platon (Theait.,174 a), o slujnică tracă, observând pe Thales căzând într-un puț, îşi bătu joc de el, zicându-i că este dornic să ştie ce se întâmplă în cer, deşi nu este în stare să vadă ceea ce se află în fața lui, la picioarele lui.

138 Anaximandros, discipol al lui Thales, cea. 610 - 547 î.C. - în a 58 Olimpiadă (547 - 46 *IC.)* avea 64 de ani (Apollodoros - periodizarea în cronica lui vizează, la toți cei menționați, vârsta maturității: dexpr); există însă şi excepții). El a fost succesorul lui Thales la conducerea

şcolii. După *Suda,* a scris ITepî cpbaecoc, (Despre natură), rfţq 7tepio8oq (înconjurul lumii), riepi tcov *ăn'kav&v* (Despre stelele fixe), Ecpocîpa (Sfera).

139 "s-a desprins ca pupa unei corăbii" (Cicero, *De Div.* I, 50,112). Conform şi lui Plin.,/V. *H.* II, 191 şi 12 A 28.

140 El înseamnă şi infinit, şi indefinit. Se deosebeşte de Anaxagora pentru că e infinit, dar nu în număr. Prin opoziția față de cunoaşterea bazată pe opinii, Parmenide a reacționat față de Anaximandru. Deşi principiul de bază al lui Anaximandru, apeiron-ul, este abstract şi nu e o parte a lumii însăşi (cum e apa sau aerul), filosofia sa depinde, cu toate acestea, de contrastul lume - apeiron-ul infinit, prin care toate lucrurile sunt, şi pe care le supune "acordului cu ordinea timpului". Sufletul omenesc trebuie să ispăşească "potrivit ordinii timpului" "nedreptatea" existenței individuale. Acest contrast presupune mai multe în esență, în contrast cu Unul eleat.

141 Simpliciu, comentariu la *Fizica* lui Aristotel, 24, 18.

142 Aristotel, *De caelo,* III, 3, 303 b 12., *Phys.* III, 4, 203b, *Phys.* III, 7, 207b. Argumentele lui Aristotel se centrează pe accepția infinitului în cinci sensuri: timpul (căci este infinit), diviziunea (mărimilor), naşterea şi distrugerea (care ar înceta dacă infinitul nu ar exista), limitatul (limitat în raport cu alt lucru - pentru aceasta este necesar să nu existe limită, fiind în afară altceva decît el însuşi), gîndirea (căci în ea nu intervine limitare, întrucît există numărul). Toate acestea sunt, după Aristotel contradicții datorate neînțelegerii infinitului de către Anaximandru.

143 Aristotel s-a limitat la analiza de pe poziția schemei sale: cauza materială - eficientă - formală - finală; astfel, milezienii au apărut a fi preocupați numai cu "principii de ordin material". Dar, după Guthrie, nu materia (pentru care ei nu aveau cuvînt), ci natura (physis) este cuvîntul cheie *(O istorie a filosofiei greceşti,* Theora, 1999, voi. I, pg. 74). Ce reproşează apărătorii identității absolute este tocmai faptul că infinitul nu exista în număr sau mărime, ci doar calitativ, deci argumentele aristotelice (timp, limitat, număr) nu au consistența dorită de Stagirit (vezi remarca lui Guthrie). în plus, apeiron-ul are o determinare pozitivă: TO Beîov, celelalte fiind atribute negative, iar Aristotel nu dă

prea multe amănunte asupra acestui fapt.

[144] Anaximene moare în 528/5 î.C, în jurul celei de 63-a Olimpiade (Apollod. Chron.J. Se poate ca naşterea lui să fi avut loc între anii 560/46 (cucerirea Sardesului).

[145] Aerul - **TO** ccfip, reprezintă cauza Condensatului (rcuxvcoaicj şi Rarefiatului (pdvcocnc, sau âpaicocuc,), ce se nasc din el. După Simpliciu, Anaximene a afirmat că lucrurile au un substrat unic şi infinit (cbieipov), ca şi Anaximandru, dar nu şi indefinit (aoptcxov), cum a afirmat acesta. El este definitiaerul..

[146] Cicero, *Acad.* II, 37, 118 şi *De nat. Deor.,* I, 10, 26.

[147] Augustin, *Despre Cetatea lui Dumnezeu,* VIII.2: "Totuşi, el n-a crezut că divinitățile au creat aerul, ci, dimpotrivă, aerul este cel care i-a creat pe ei".

[148] Diogenes din Apollonia este contemporan cu Antisthene, elevul lui Anaximene, şi cu Anaxagora (Diog. Laert. IX,47). Continuă, aproape în totalitate, speculațiile lui Anaximene, după cum sugerează şi Aristotel *(Metaph.* I, 3, 984 a 5). Alți filosofi care pun aerul drept principiu sunt Idaios din Himera şi Archelaos din Atena.

[149] Hylozoism.

[150] Aproximativ între anii 540 şi 470 î.C. Basileii Efes-ului - la început, conducători politici, apoi deținători doar de funcții preoțeşti - au provenit din familia lui (I. Banu - *Filosofia greacăpînă la Platon).* El a renunțat la dreptul de âp%cov PocoiXebc, ce-i revenea de drept.

[151] *Retorica,* III, 5, 1407 b 11. Problemele s-ar datora în principal, după Aristotel, punctuației.

[152] întrebat de Euripide ce părere are despre textele lui Heraclit, Socrate ar fi spus: "cele ce am înțeles sunt excelente; cred că la fel sunt şi cele pe care nu le-am înțeles; afară dacă nu este nevoie de un scufundător din Delos" (Diog. Laert. II, 22).

[153] După A. Frenkian, termenul cxoixeîov nu apare pînă la Aristotel. Termeni folosiți erau **âpxfj,** CT7repu.a, pi^copa (vezi Diog. Laert. IX, 1, **[8]).**

[154] Prin condensare şi prin rarefiere: 7n)Kva>aei Kai pavobaei.

[155] Textul susține că această lume e *aceeaşi pentru toți* (Clemens *ALex.*

Stromat.,V,\A,\Q5. Plut. *De Anim.,* 5). Ath. Joja consideră că traducerea potrivită este: *această lume* (Kocpoc, este aici lume şi nu ordine) este *unitară,* şi nu *aceeaşi pentru toți* - relevă structura unitară, ca substanță, pentru toate fenomenele *(Studii de logică).* Vezi şi Ion Banu, *Filosofia greacă pînă la Platon,* voi. I, II, pg. 354.

[156] Ființa nu e mai mult decît neființa; completînd, esența este schimbarea. După Aristotel (în pasajul indicat), Heraclit, susținând că totul este şi nu este, pare a face adevărat totul. Capitolul 7 al cărții a IV-a, *Metaph.,* este dedicat principiului terțului exclus. Celălalt pasaj, din *De coelo,* afirmă că, după Heraclit, numai Unul este ceea ce rămâne, din acesta apare tot restul prin transformare. Totul în afară de acest Unu, curge; nimic nu este ferm. După Hegel, adevărul este devenirea, nu ființa; ființa şi neființa sunt abstracții lipsite de adevăr *(Prel. de Ist. Fii,* pg. 264).

[157] Celebrul nâvta peî.

[158] Ediția renanscentistă a operei lui Platon (în limba latină) a fost publicată la Geneva în 1578 de tipograful şi umanistul Henri Estienne (1528 - 1598), cunoscut ca sub numele latinizat: Stephanus.

[159] Este citat în lucrarea lui H. Diels ca fiind paragraf din *Placitele* lui Aetios pe care Plutarch le-a reprodus (fragm. A 8). Acest capitol, I. 28, după Plutarch, I. 7. 22 după Aetios, sugerează ideea că unitatea în interiorul opoziției este numită de Heraclit "soartă" (eîpappevn). Această necesitate este logos-ul, corpul eteric, sămânța devenirii universalului. După Hegel *(Prel. de Ist. Fii,* pp. 275 - 276), necesitatea absolută este adevăr în conştiință, este intelectul universal, conştiința dezvoltată a necesității - "multe cunoştințe nu instruiesc intelectul; altfel i-ar fi instruit şi pe Hesiod, pe Xenofan şi pe Pythagora. înțelepciunea e una: ea constă în a cunoaşte rațiunea, care e dominantă în toate" (Diog. Lăertios, IX, 1).

[160] Aristotel, *Etica Nicomahică,* VIII, 2, 1155b.

[161] Procesul real, focul, are două aspecte: calea în sus (686c; avoo) şi calea în jos (686c, ***%ăx(o) -*** o cale a scindării şi o cale a unirii. "Scindarea ca realizare, ca subzistență a opuşilor, şi cealaltă, reîntoarcerea unității în sine, suprimarea acestor opoziții subzistente" (Hegel, *Prel. de Ist. Fii.,*

pp. 275 - 276). Pentru a exprima aceste opoziții, Heraclit a recurs la determinațiile de "luptă, dușmănie, ură" *(noXe^oq* **KOU** Epig) și la "prietenie, armonie" (o^oXoyia **KOU** eipfiori).

162 Fragm 60: 686<; avco K&TCO uAa Kai COUIT) - calea de sus coincide cu calea de jos. După Diogene Laertios, deplasarea este calea care urcă și coboară.

163 Formarea lumii este lipsa (xpT)auocn)**VT|),** iar prisosul (%6poq), incendiul universal (frag. 65 - 66).

164 Exhalație (âvccGupiacu;) - fragm. A 15. Desemnează procesul de transformare, care este prezent sub cele trei forme prezentate de Bărnuțiu în continuare. Principiul este sufletul, deoarece acesta este âvaGuuiacnc; a toate (Aristotel, *De anima,* I, 2).

165 Același lucru, consemnarea lui Aetios în locul lui Ptutarch, la Diels (fragm. A 15). Idem, Ion Banu.

166 Sec, uscat, înseamnă plin de foc. Sufletul cel mai uscat este foc pur (conform Arius Didymus, apud Eusebium, *Praeparatio Evangelica* XV, 20 - frag. B12). Idem Ion Banu.

167 Aristotel, *De anima,* 1,2, 405 a 25. Heraclit este, în această privință, physiologist, lucru remarcat de N. I. Ștefănescu (notă la *De anima,* acest pasaj). Sufletul cunoaște, căci se mișcă ne?ncetat și ia contact cu toate ființele, pentru că și acestea sunt într-o veșnică mișcare.

168 Adăugare a lui Bărnuțiu. Dar fiind primul motor, el este și auto - motor, lucru negat de Aristotel, *De anima,* 1,3. Adăugarea s-a făcut probabil în ideea că rațiunea divină la Heraclit are sensul dat de Aristotel aceleași în *Metafizica.*

169 Rațiunea comună (^woq *\byoq)* diferă de gândirea particulară (I8ia (ppovriaiq). între simțuri și rațiune, ambele organe pentru cunoașterea adevărului, doar rațiunea comună e calea spre adevăr. După Hegel *{Prel. de Ist. Filos.,* cap. despre Heraclit), certitudinea sensibilă nu posedă adevăr, tocmai pentru că ea este aceea pentru care ceea ce este e cert ca fiind existent, pentru care ceva subzistă, care de fapt deopotrivă nu este. Rațiunea este arbitrul adevărului, dar numai cea comună tuturor, de esență divină.

170 Se leagă de cele afirmate într-o notă anterioară, necesitatea este logos-ul, corpul eteric, sământa devenirii universalului După Hegel *{Prel. de Ist. FU.,* pg. 276), necesitatea absolută este adevăr în conștiință, este intelectul universal, conștiința dezvoltată a necesității - "multe cunoștințe nu instruiesc intelectul; altfel i-ar fi instruit și pe Hesiod, pe Xenofan și pe Pythagora. înțelepciunea e una: ea constă în a cunoaște rațiunea, care e dominantă în toate" (Diog. Laertios, IX, 1). Ființa adevărată este gândul, mijlocirea absolută, și nu ființa nemijlocită, adică existentul.

171 Heraclit respinge în întregime senzația. Toate senzațiile, nu numai unele, sunt caracteristice unui suflet barbar.

172 Tot ceea ce ne înconjoară este el însuși logic și inteligibil - esența generală a necesității.

173 Pherekydes din Syros a trăit în secolul al VI - lea î.C. Mai există un Pherekydes, genealogistul atenian ce a trăit în secolul V î.C. (după Eratostene din Cyrene). Cel mai probabil, Pherekydes a fost contemporan cu Anaximandros (poate chiar discipol). A scris o *Theogonie,* "TEm6:|J."DXO<; *{Genunea cu șapte abisuri),* din care s-a păstrat foarte puțin.

174 Legenda spune că ar fi fost profesorul lui Pythagora, "celebrul profesor" cum îl prezintă Cicero în Despre Divinație, I, L.

175 După *Lex. Suda,* cartea ^E7rcoc(i'oxo<; a rivalizat cu scrierile lui Thales (punând probabil ca principiu apa). De asemeni, după Achill., *Isagoge,* principiul este la Pherekydes apa, pe care a numit-o și După Damascius și Diog. Laert., principiile au fost trei: Zas, Chronos și Chtonia, adică zeul (probabil focul), timpul și pământul (vezi I. Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, I, fragm. A, 8, 9, B, 1, la, pp. 81 - 82).

176 Diog. Laert. I, 116: Theopompos spune că acesta [Pherekydes] a scris cel dintâi despre natură și zei: nepi qvooeax; Kai Gecbv.

177 Chtoniei i s-a dat numele de rf| (după zeița Geea sau Gaia) de vreme ce Zas i-a dat acesteia în dar pământul (I. Banu, frag. B1).

178 Plinius în *Naturalis Historia,* II, 81, explică această premoniție a lui Pherekydes prin faptul că, datorită unor mișcări tectonice, apa din fântâni se tulbură înainte de cutremur.

' Anaxagoras din Klazomenai (Asia Mică) se naşte înjurai olimpiadei a 70-a (500 - 496 *î.C.)* şi moare înjurai celei de a 88-a olimpiade (428 - 427 *î.C).* Este primul filosof ionian instalat la Atena (ca prieten şi profesor al lui Pericle). După Diog. Laert, II, 3, este primul filosof care a presupus rațiunea (vobc,) ca fiind deasupra materiei. Vezi Ion Banu, *Filosofia greacă până la Platon,* voi. I, II, pg. 551 şi următoarele.

180 Nu se ştie exact care a fost locul de naştere al acestui filosof ionian. Este cunoscut prin faptul că a fost dascăl al lui Socrate, de unde şi certitudinea perioadei în care a trăit.

181 Acest supranume este menționat de către Diogene Lăertios, Plutarch, Cicero.

182 A cedat averea sa rudelor. întrebat de alții de ce nu poartă grijă patriei, Anaxagora a arătat cu degetul spre cer şi a replicat că din contră. Toate acestea s-au datorat pasiunii pentru studiul naturii.

183 Totul s-a datorat adversarilor lui Pericle. Cleon l-a învinuit de impietate, pentru că a spus că Soarele este o masă incandescentă (pentru că n-a recunoscut Soarele ca fiind divin), iar Tucidide l-a învinuit de impietate (ateism) şi persanofilie (Diog. Laert., II, 3). Scăpat de la moarte, a fost exilat la Lampsacus, pe coasta sudică a Hellespontului. Vezi W. K. C. Guthrie, *O istorie a filosofiei greceşti,* voi. II, pg. 176.

184 Conform Aetius I, 3, 5, preluat de Plutarh; "toate lucrurile erau laolaltă, dar Nous le-a separat şi rânduit" (I. Banu, fragm. A 46); acesta era "unul şi multul" - urmarea este că doar prin rațiune ele pot fi gândite (adică separate), şi nu prin simțuri. Lucrurile se alcătuiesc şi pier prin compunere şi descompunere (vezi Simplicius, *Phys.* 27,2 - abyxptcnq Kai Smxpunc, - I. Banu, fragm. A 41); "a se naşte şi a pieri" (xo yiveaeai Kai âjioMuaGai) sunt acelaşi lucru, la Anaxagora, cu "a se reuni şi a se separa" (xo abKpiveoeai Kai 8iaKpivea6ai) - după F. Ueberweg. E vorba de imposibilitatea venirii în ființă şi a pieirii în neființă - asemănare cu doctrina lui Parmenide. Naşterea ar trebui numită amestec, iar pieirea descompunere (a lucrurilor care există - cele mai mici se numesc homoiomerii).

185 Bărnuțiu reproduce acest pasaj din Arist., *Phys.* 1,4,187 b. ArgumenUil e conform faptului că orice este amestec din lucrurile care există şi, în

plus, işi iau numele de Ia lucrul ce predomină în amestec.

Arist. *Phys.* III, 4, 203 a: Anaxagora susține că există homoiomerii, iar Democrit, o panspermie universală a figurilor (llâq + aJiEppa - tot + germene). La Democrit nu se întâlneşte ideea că toate erau amestecate.

Din numărul lor infinit apar două probleme, una pusă de Aristotel, iar cealaltă de Hegel: cum putem cunoaşte compusul (căci este evident că cl este cunoscut datorită cuprinderii de către rațiune a părților), şi câte calități sunt. Aceste probleme par irezolvabile.

De exemplu, o parte foarte mică din foc este tot foc; partea nu diferă în calitate de întreg.

Acolo unde nu s-a separat încă nimic, acolo nu ființează încă nimic diferit - nu este nici o calitate (TIOIOV), nici cantitate (uooov), nici mod de a fi determinat (xo). Totul este amestecat, cu excepția lui Nobq, căci acesta este neamestecat şi pur (âpiyf] Kai xaOapov) - (după Arist. *Metaphyis.* I, 8. - vezi şi Hegel, *Prel. de Ist. Filos.,* cap. despre Anaxagora, pg. 315).

190 Novv KoauoTtoiov xov Becov - Nous este creatorul divin al Universului (Aet. I, 7,14, în loc de Plutarch *de placit. philos.* - vezi A 48).

Vezi A 46 - Aet. I, 3,5 (în loc de Plutarch *de placit. philos.):* opob jidvxa xpfipaxa fjv - toate lucrurile erau amestecate. Cea de a doua frază înseamnă "Nous le-a separat şi le-a rânduit".

Aşa cum zice Anaxagora, că toate lucrurile erau la un loc şi şedeau în repaus, în timp infinit, şi că Inteligența a produs o mişcare şi le-a separat - Arist. *Phys.* VIII, 1,250 b 27.

193 Creator al materiei.

194 De la verbul a dura.

195 Nobq este cauza mişcării, iar datorită mişcării de rotație, lucrurile au început să se diferențieze din amestecul originar. După Aristotel, el este cunoştere şi mişcare *{De anima* I, 2, 405 a).

196 Creator asupra cosmosului.

197 Moravurile.

198 Vezi I. Banu, fragm. A 97 - 98;

199 De la piypa - amestec.

200 Această idee este comentată în paragraful precedent. Nous-ul mişcă

amestecul, şi continuă mişcarea după diferențiere.

201 Simțurile sunt înşelătoare, singur Nous-ul nu ne poate înşela. Anaximandru opune natura Inteligenței lipsei de inteligență (dvoia). Cea din urmă este caracteristică trupului.

202 Ion Banu, voi. I, II, pg. 601 - Anaxagoras, cel mai mare filozof al naturii, incriminând simțurile, spune că: "din cauza slăbiciunii lor, nu suntem capabili să distingem adevărul".

203 E vorba despre dialogul platonician *Phaidon,* în care este vorba despre suflet. Pasajul se referă la faptul că Socrate a început activitatea filosofică ca fiziologist, pentru ca apoi să părăsească concepțiile fizicaliste.

204 Există notă la capitolul dedicat cosmologiei lui Anaxagoras. După lexiconul lui *Suda,* el ar fi introdus în Attica "filosofia naturii" (xd (pucuicd), afirmație care trebuie privită "cu circumspecție" (I. Banu, voi. I, II, pg. 607).

205 A stabilit aceleaşi principii ca Anaxagoras, infinite ca număr şi eterogene - Theophrastus, reluat de Simplicius, *Fizica.* 27. 23, A5. A spus însă că şi Intelectul (Nobq) conține amestec.

206 După Diogene Lăertios principiile sunt căldura şi frigul. Dar sc referă aici Bărnuțiu la Nobc, şi la homoiomerii. în altă parte, se vorbeşte de aer ca principiu (Aetius), iar principiile ar fi caldul (xo "oepuov) şi mişcarea. O analiză completă pe baza surselor avute la dispoziție o face Guthrie în *O istorie afdosofiei greceşti,* voi. II, pp. 213 - 217. Paragrafele se găsesc în I. Banu, voi. I, II, pp. 608 - 613.

207 Vezi nota precedentă - paragraful lui Aetius, în Guthrie...

208 Legat de Anaxagora, Archelaos ar fi fost ultimul dintre filosofii fizicieni, iar legat de Socrate, acesta din urmă ar fi primul preocupat de problemele vieții umane. După Diogene Lăertios, Archelaos ar fi discutat totuşi probleme de etică, căci s-a ocupat de legi şi dc ceea ce este binele şi dreptatea. Semnificația paragrafului citat de Bărnuțiu este: ceea ce-i just şi injust nu există de la natură, ci există prin convenție ((pbou; şi vovoq, adică natura şi convenția umană sunt separate aici).

209 Principalele repere biografice sunt: s-a născut în insula Samos, Ionia, anul naşterii fiind situat între 580 şi 575 î.C; perioada maturității începe

aproximativ prin 530 î.C, iar cetățenii din Crotona se răzvrătesc împotriva şcolii lui după 510 î.C. în legătură cu şederea la Crotona, unde a întemeiat celebra-i şcoală, el a ajuns acolo exilat fiind de pe insula Samos, datorită relațiilor politice tulburi la curtea tiranului Policrate în jurul anului 532 î.C. în legătură cu moartea sa, sursele nu sunt în acord. Ar fi avut, când a murit, etatea de 60 de ani sau chiar 104. A murit fie în incendiu, fie în jurul lui 500 î.C. în Metapontum, Lucania.

' După Iamblichos *(De vita Pythagorae),* Pythagora ar fi vizitat Fcnicia şi Egiptul; Policrate l-ar fi recomandat regelui Amasis. Circula o legendă că Pythagora ar fi fost primit în casta preoților egipteni (Hegel o susține, de exemplu, în istoria sa). Muți biografi, printre care Porfir sau acelaşi Iamblichos, susțin că pitagoreicii purtau un veşmânt asemănător castei preoților egipteni.

Consonanță (crap - (pcovia: sim - fonia).

După Diogene Lăertios principiul este unitatea. Doimea nedefinită este substratul material al unității. Numărul şi măsura sunt determinația fundamentală. Gândul vede şi aude toate în el însuşi; sensibilul e neputincios şi orb. Pentru a-şi atinge scopul, Pythagora se serveşte de elementul matematic, fiindcă acesta se află la mijloc, între sensibil şi gând (generalul), ca formă de exercițiu introductiv la ceea ce este în şi pentru sine (Hegel).

'"...pe când aceia afirmă că numerele sunt lucrurile înseşi. " (Aristotel, *Metaph.* I(A), 6, 987b 28). Dar capitolul 5 al cărții I(A) este dedicat într-o mai mare măsură principiilor pitagoriciene, adică numerele.

' Capitolul 4 al cărții a III-a (r) a fizicii aristotelice este dedicat criticii concepției despre infinit pe care au avut-o precedesorii săi. în el găsim: "Iar unii afrimă că infinitul e pereche. Căci tocmai acest principiu par, dacă este inclus şi delimitat de către impar, conferă lucrurilor existente nemărginirea. "

Primul concept simplu este unitatea; nu este unu aritmetic. Există o diferență între determinația negativă a lui Unu, ca discontinuu, absolut, şi unitatea ca continuitate. Lucrurile sunt acest unu prin participare la unu (Sextus Empiricus, *Adv. Math.,* X, &260 - 261). Avem schema

povdq - 8i)âq dopiOToq - âpiGuoq - aruieîov - 7papu.f1 - ETUJIESOV - oxepeov a%fjua-aiaor|Tâ acbp.aTa - %6opoţ, adică unitatea - doimea nedefinită - numărul - punctul - linia - suprafaţa - solidul - cele patru elemente (corpul sensibil) - universul.

[216] Aristotel, *De Coelo,* I(A), 1, 268 a 10: "...întregul şi toate lucrurile sunt definite de cele trei; căci sfârşitul, mijlocul şi începutul au numărul întregului, acestea însă alcătuiesc numărul triadei". Unul nu este socotit număr, iar doi, diada, nu are mijloc. Parul se obţine din par (par cu par face par), dar imparul nu poate fi obţinut fără par şi unitate, fapt ce influenţează apariţia opoziţiei par - impar în pitagoreism.

[217] Unitatea era identitate, generalitate. Dualitatea este altceva: diferenţa, particularul. Apare opoziţia lui doi cu unu, şi de aici lipsa de decizie: unu adăugat la număr cu soţ dă număr fără soţ, iar adăugat la număr fără soţ dă număr cu soţ. Există o opoziţie între par şi impar, între feminin şi masculin.

[218] Din monada şi diada nedeterminată se nasc numerele reale, apoi din numere punctele, liniile, planele şi corpurile; acestea din urmă însă clădesc dintr-un punct unic tot restul, şi se impune resemnificarea prin asocierea cu elementele.

[219] E vorba de cinci solide, doctrina lor fiind expusă şi în dialogul Timaios al lui Platon. Acest dialog arată progresele făcute în matematică de către greci, de la Pythagora la Platon, dar şi legătura cu doctrinele filosofice. Mult discutat a fost eterul, al cincilea element, care era chintesenţa celor patru elemente: focul, pământul, aerul şi apa. Sfera e cel mai perfect solid, iar cercul cel mai perfect în plan. Grecii opuneau mişcarea circularie, perfectă, mişcării liniare, imperfectă. Un argument ar fi faptul că un lucru nu poate proveni din altul fără un intermediar.

[220] în alt loc, timpul, dreptatea şi căsătoria: *xaipoc,,* 8ixaiov, ydvoq.

[221] Critică adusă de Aristotel.

[222] Număr perfect: TeA.eioq. Decada este izvor şi rădăcină a eternităţii.

[223] Ca număr, decada e cel mai perfect. însă *tetractis* e o idee, nu număr (Hegel). Când ajungem la zece, îl considerăm ca o unitate şi reîncepem să numărăm.

' Nouă sunt vizibile pentai pitagoreici; a zecea este inventată - Antihton (opusă Pământului) - xfjv ccvTi%0ova.

Nu se găseşte o astfel de referire la Cicero, în *Somnus Scipionis.* Probabil că se referă la lucrarea cu acelaşi nume a lui Macrobius.

'" Şi animalele au suflet şi raţiune dar n-au minte. Credinţa în transmigraţia sufletelor, ce au atribuit-o unii şi şcolii pitagoreice (de unde numele de teorie pitagoreico - orfică), ar fi impus prohibiţia la carne. Dar este cert că unii pitagoreici mâncau carne, alţii nu.

Mai precis Macrobius.

[228] Cosmologia pitagoreică scoate Pământul din centrul universului şi îl transformă într-o planetă care se învârteşte în jurul centrului ca şi celelalte. Această idee nu are corespondent preplatonic şi depăşeşte chiar imaginaţia lui Platon (Guthrie, voi. I, pg. 198). Centrul este ocupat de către "foc" pe care nu-1 putem vedea căci partea de pământ pe care suntem situaţi este întoarsă de la acesta.

[229] Referire la dialogul *Timaios,* aparţinând perioadei ultime a creaţiei platoniciene.

[230] "înţelepciunea practică a pitagorismului se întemeiază pe ideea că «sufletul» este cu totul deosebit de «natură», mai mult chiar, e opus acesteia. El este prins în viaţa naturii ca într-o lume ce-i este străină, în care îşi păstrează intactă individualitatea şi din care se eliberează doar pentru a reveni în mereu alte întruchipări. Fiind de origine supraterestră, el se va putea elibera cândva din lanţurile vieţii fizice şi va reveni la existenţa sa spirituală, supranaturală" (E. Rohde, *Psyche,* Edit. Meridiane, pg. 298). Legat de suflet, el este o anumită stare a eterului - foc, care există în toate lucrurile, dar nu în toate acesta este suflet. El este nemuritor căci este desprins din ceva, la rându-i nemuritor, eterul - foc (Diogene Laertios, VIII, Cap. I, 27).

[231] Când moartea îl desparte de trup, el trebuie să revină, după o perioadă de purificare la Hades, în lumea de sus a pământenilor (Diogene Laertios). Sufletul este nemuritor, dar nu are o nemurire individuală, el trebuie să se întoarcă după moarte în eterul universal şi să reînceapă ciclul reîncarnărilor.

[232] Corect: Macrobius.

[233] Aristotel reproşează că sufletul, fiind substanță, nu poate fi relație, aşa cum este armonia.

[234] Sufletul e o parcelă desprinsă din eter formată din căldură şi viață, căci participă şi la eterul rece (Diogene Lăertios). De aici, el are o parte rațională, datorită căldurii, şi una nerațională, datorată vieții.

[235] Comparație a lui Bărnuțiu, care asociază cele două concepții despre suflet, ale lui Heraclit şi Pythagora. Se bazează pe considerarea focului ca principiu.

[236] întâlnim, ca şi la Platon mai târziu, o diviziune tripartită a sufletului. La Pythagora, el se desparte în Ouuoc,, care ar fi în sens mai larg viscerele, *vovq* şi (ppcveq, care sunt traduceri ale aceluiaşi cuvânt, rațiune, dar ultimul este folosit în sens de minte. Mintalul este nemuritor, celelalte nu. Simțurile ar fi picături ale lor.

[237] Zebq opxioc,, Zeus al jurămintelor. De la paragraful 33, Diogene Lăertios trece la preceptele morale, deoarece paragraful începe prin: "Ceea ce e drept are puterea unui jurământ, de aceea Zeus este numit Zeus al jurămintelor".

[238] Despre natura virtuții, față de ceea ce este continuu şi divizibil. Aici e avut în vedere 1106 b 25 şi următoarele *(Etica Nicomahică,* Edit. Iri, 1998, pg. 55). Echilibrul între limită (principiu al ordinei) şi nelimitat (vidul) corespunde "măsurii juste pewntru noi".

[239] Reciprocitate.

[240] Tetrada.

[241] Acest lung paragraf este de fapt o sinteză a doctrinei pitagoreice prin analiza conceptului de suflet şi constituie etica şi psihologia pitagoreicilor.

[242] Unele sunt legi morale, iar altele au un sens ascuns, oracular, în comformitate cu idealurile politice sau morale ale pitagoreicilor. Cele din urmă alcătuiesc cupPotax, iar primele ccKobapaxa. în lucrarea *Filosofia greacă până la Platon,* pp. 57 - 58, Ion Banu ne prezintă lista lui Iamblichos *(Protrepticul* 21). Dar poate fi consultată şi lista lui Porfir, care oferă şi el explicații (Porfir, *Viața lui Pythagora. Viața lui Plotin,* Edit. Polirom. Iaşi, 1998).

[243] Nu toate aceste cugetări sunt explicate de Diogene Lăertios. Lista lor

sc găseşte la Diogene Lăertios, Porfir, Iamblichos, Hippolit, şi provine din lucrarea despre pitagorei a lui Aristotel. Bărnuțiu a încercat interpretarea celor care nu sunt explicate de Diogene Lăertios. Legat dc cugetări, ele se găsesc şi în lucrări nepitagoreice, înaintea lui Pythagora, cum ar fi la Hesiod sau în *Maximele* celor şapte înțelepți.

Să nu răscoleşti focul cu cuțitul, adică să nu ațâți mânia celor mari, după unii, sau a celui întărâtat, după alții.

Să nu păşeşti peste cumpăna unei balanțe, adică să nu treci peste îndatoririle dreptății şi echității.

Să nu te aşezi pe o baniță dc grâu, adică a te mulțumi cu ceea ce ai sau a te culca pe lauri sau a te îngriji dc ziua de azi, ca şi de cea de mâine.

247 Să nu mănânci inima, adică să nu-ți iroseşti viața în tulburări şi chinuri.

24i Să nu ajuți un om cu o sarcină la depunerea ei, ci la ridicarea ei.

249 "Să nu porți inel" sau "să nu porți inel strâmt" sunt alte forme ale acestei cugetări. Tabuul purtării inelelor de formă circulară sau fără inscripții se bazează pe o magie "simpatetică", care ar transfera strângerea sau puterea lor constrictivă şi asupra sferelor îndepărtate.

înseamnă şi a fi gata să pleci oricând în călătorie, să fii pregătit pentru moarte.

[251] Cuibul rândunelelor este flecăreala.

[252] Guthrie vorbeşte de magie "simpatetică", care presupune o legătură strânsă între om şi orice lucru care a fost odată parte a sa. Tratamentul suferit de aceste lucruri ar afecta bunăstarea omului însuşi *(O istorie a filosofiei greceşti,* voi. 3,pg. 139).

Despre fasole sau despre bob în general, există o sumedenie de explicații ale anticilor, din care cea mai plauzibilă este ferirea de eliminarea de gaze, care ar face somnul neliniştit, sau superstiția legată de asemănarea dinte bob şi ființa umană (Heracleide Ponticul pomeneşte de faptul că bobul ținut pe un pământ proaspăt de mormânt, şi îngropat în bălegar, ar lua formă umană). Vezi şi Guthrie *(O istorie a filosofiei greceşti,* voi. 1, pg. 139).

Discipolii esoterici erau inițiați în tot ceea ce avea mai înalt ştiința acelor vremuri şi erau pregătiți pentru viața politică (Pythagora se opunea tiraniei, un risc asumat, dar care l-a costat). Membrii exoterici

făceau un stadiu de noviciat cinci ani (Iamblichos). Li se impunea tăcerea (£%ep.'o0ia). Hegel: "trebuie să începem cu aceasta pentru a sesiza gândurile altora; aceasta înseamnă a renunța la propriile reprezentări..." *(Prelegeri de istoriafilosofiei,* voi. I, pg. 185).

255 Ceilalți se numeau paGripdxiKoi. După Guthrie este unul din motivele pentru care cunoaștem prea puține lucruri sigure despre pitagoreici. Fiind tăcuți în societate, ideile nu se răspândeau și lăsau locul legendei.

256 Aluzie la un fapt istoric: Telys, conducătorul partidului popular din Sybaris, a convins pe concetățenii săi să exileze 500 dintre cei mai bogați oameni ai cetății, iar averea lor să fie utilizată în beneficiul cetății. Pythagora ar fi intervenit ca cei exilați să fie primiți în Crotona, fapt ce a dus la o campanie a Sybarisului împotriva Crotonei. Pitagoricianul Milon a respins pe câmpul de luptă această campanie.

257 Cylon, adversar al pitagoreicilor. Episodul incendierii este povestit de Porphiryos, Iamblichos. Pythagora ar fi fost ucis înaintea unui câmp cu bob (aluzie la faptul că preferă să moară decât să-și dezvăluie doctrina).

258 Ninon, om politic al Crotonei.

259 Milon, celebru atlet al Crotonei, general în armata care ar fi învins colonia din Sybaris.

260 Lysis (cea. 400 ***î.C),*** a părăsit Italia pentru Grecia, după masacrul asupra pitagoreilor la Crotona, după 390 î.C. In șederea lui la Theba a fost dascălul cunoscutului conducător al armatelor tebane Epaminondas (cea. 420 - 362 ***î.C).*** Natura scrierilor lui Lysis nu este cunoscută, dar unele surse îl consideră autorul unor lucrări atribuite în general lui Pythagoras.

261 E vorba de aproximativ 200 de ani de pitagoreism și de influența pe care a avut-o asupra lui Platon și Aristotel.

262 Alcmaion sau Alcmeon (cea. sec. VI ***î.C),*** filosof și medic grec din școala pitagoreică, creditat ca fiind primul care s-a ocupat de disecții pe corpurile umane și de vivisecții. Alcmaeon a spus că creierul este centrul inteligenței și că sufletul este sursa vieții.

263 Aram Frenkian subliniază că această concepție despre natura divină a aștrilor era străină grecilor și familiară babilonienilor. *Să fie Alcmaion primul care o introduce în Grecia ?* - notă la capitolul Alcmaion, în *Despre viețile și doctrinele filosofilor,* Edit. Polirom, 1997, pg! 283.

264 Ca și Soarele; sufletul fiind principiu de mișcare, trebuie să aibă mișcarea veșnică, deci e nemuritor. Și numai divinul e nemuritor, deci sufletul e divin.

265 Oblong, paralelogram.

266 Echilibrul (ioovouia) contrariilor în organismul uman aduce sănătatea, dominația (povap^'m) unuia e boală.

267 Doctrina că "toate lucrurile sunt numere", care înseamnă că esența și structura tuturor lucrurilor poate fi determinată prin găsirea relațiilor numerice conținute în ele, este continuată de Hippasus din Metapont (cea. 450 î.C.,). Original, baza o constituie câteva observații: unele armonii pot fi produse cu diferite instrumente - coardă, tub, disc - care determină câteva rații numerice - 1:2, 2:3, 3:4 - în extensie unidimensională; unele regularități ce există în mișcările corpurilor cerești; și descoperirea că triunghiul este determinat de raportul lungimilor laturilor sau unghiurilor sale. Urmașii lui Pitagora au preferat să aducă claritate în doctrina lui, iar Hippasus nu a făcut excepție. S-a ocupat de incomensurabilitate, fapt care, după legendă i-a cauzat moartea: relațiile cantitative între dimensiunile pătratului sau pentagonului nu pot fi exprimate prin rapoarte de întregi (adică nu sunt numere raționale). Aceasta a determinat despărțirea pitagoreicilor în două școli, deoarece pentru pitagoreismul timpuriu acest fapt era de neconceput. Dar, fără îndoială, a fost în beneficiul matematicii.

268 Archytas (cea.. 400 - 350 î.C, Tarentum, Magna Graecia [acum Taranto, Italia]), filosof și om de știință grec, și unul dintre cei mai mari matematicieni la școala pitagoreică, atribuindu-i-se fondarea mecanicii. Platon i-a fost un prieten apropiat și a folosit rezultatele lui Archytas în matematici, și este evident că Euclid a preluat de la el materialul expus în cartea a VUI-a din Elemente. Archytas a fost o figură politică apreciată de conducerea orașului său. Fiind socotit ca făcând parte din a doua generație de pitagorei, care utilizau semnificația numerelor în explicarea tuturor fenomenelor, Archytas a combinat rezultatele sale empirice cu observațiile teoriei lui Pythagora. în geometrie, a rezolvat

Copertă: Cătălin P. Ghiorghiu
Redactare: Gavril Matei Albastru
Tehnoredactare computerizată: Dinu Ureche
şi Mihai-Teodor Racovițan

S.C. Romana Press Impex S.R.L.
Editura ROMÂNIA PRESS
Cal. Crângaşi 3/2/21, sect. 6,
77732 BUCUREŞTI O.P.56
Tel: +401-6383081; 092350220

Tiraj: 1.000 exemplare

ISBN 973-99696-7-4

Tipar: S.C. „R.C.R. PRINȚ" S.R.L.
manufacturing, tel./fax: 233.15.39
BUCUREŞTI

Simion Bărnuțiu

ISTORIA FILOSOFIEI

VOL. I

Ediție princeps după manuscris,
realizată de

IOAN CHINDRIŞ
MIHAI-TEODOR RACOVIȚAN
GAVRIL MATEI

Coordonator
IOAN CHINDRIŞ

ROMÂNIA PRESS
Bucureşti 2000